

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU
Yhdessä enemmän

Kokemuksellinen tuen tarve asiakaslähtöisen kehittämisen lähtökohtana

Kovanen, Jenni
Tikka, Anu

2018 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Kokemuksellinen tuen tarve asiakaslähtöisen kehittämisen lähtökohtana

Jenni Kovanen ja Anu Tikka
Sosionomi YAMK
Sosiaalialan käytäntöjen asiakaslähtöinen kehittäminen
Opinnäytetyö
Huhtikuu, 2018

Jenni Kovanen ja Anu Tikka

Kokemuksellinen tuen tarve asiakaslähtöisen kehittämisen lähtökohtana

Vuosi 2018

Sivumäärä 163

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia ja kehittää lastensuojelun perhehoitajien tukea. Perhehoitaja on henkilö, jonka yksityiseen kotiin sijoitetaan lastensuojelullisin toimin lapsi. Opinnäytetyössä käsitteitä perhehoitaja ja sijaisperhe käytettiin rinnakkain. Yhteistyökumppanina opinnäytetyössä oli kansainvälisen Majakan Valo -säätiön Suomen organisaatio. Majakan Valo on yksityinen lastensuojelukentän toimija, joka tuottaa perhehoidon palveluita. Säätiö painottaa työskentelyssään perhehoitajien kanssa ratkaisukeskeistä ja asiakaslähtöistä toimintaotetta. Vaikka yhteistyökumppanina Majakan Valo oli opinnäytetyössä hyödynsaajana, opinnäytetyössä asiakkaiksi määriteltiin perhehoitajat ja heidän perheensä. Lastensuojelun perhehoidon asiakkaana on aina viime kädessä sijoitettu lapsi; myös perhehoitajien tukemisen kautta tavoitteena on hyöty sijoitetulle lapselle ja parantuneet mahdollisuudet lapsen kasvun ja kehityksen tukemiseen.

Opinnäytetyön tavoitteena oli tutkia perhehoitajien kokemuksellista tuen tarvetta sekä toteuttaa asiakaslähtöisesti perhehoitajia työssään tukeva kehittämisprojekti. Opinnäytetyön teoreettinen pohja perustui psykologian tutkimuksen alaan kokemuksen tutkimisesta ja erityisesti käsitteen ”kokemuksellinen tuen tarve” teoreettisesta selventämisestä, sekä asiakaslähtöisyyden ja asiakaslähtöisen kehittämisen teorioista. Toimintaympäristönä kuvattiin lastensuojelun perhehoidon kenttää sekä niitä ajankohtaisia yhteiskunnallisia tekijöitä, jotka tukevat kokemuksellisuuteen ja asiakaslähtöisyyteen perustuvan kehittämistyön tarpeellisuutta.

Tutkimusotteena opinnäytetyössä on toimintatutkimuksen tutkimusstrategia. Opinnäytetyön ensimmäisessä vaiheessa toteutettiin kyselytutkimus sekä perhehoitajien tuen kehittämiseen tähdännyt työpaja. Kyselytutkimuksen avulla tutkittiin perhehoitajien kokemuksellista tuen tarvetta ja siitä saadun tiedon pohjalta suunniteltiin asiakaslähtöinen kehittämisprojekti vastamaan perhehoitajien esille tuomiin tarpeisiin. Toiminnan pohjalta mallinnettiin asiakaslähtöisen kehittämisen malli, jonka avulla voidaan toteuttaa asiakaslähtöistä perhehoitajien tukimuotojen kehittämistä. Opinnäytetyön toisessa vaiheessa testattiin käytännössä opinnäytetyössä ideoitua perhehoitajia tukevaa toimintaa. Hypoteettinen oletus opinnäytetyössä oli se, että jokainen lastensuojelun perhehoitaja tarvitsee tukea kasvatustehtävässään. Asiakaslähtöisen kehittämisen kautta perhehoitajat osallistuivat tuen tarpeiden tunnistamiseen ja luodun mallin avulla kyettiin vastaamaan suoranaisesti kyseisiin, heidän kokemuksistaan nousseisiin, tarpeisiin.

Opinnäytetyön hyödynsaajina olivat Majakan Valo -säätiö, säätiön perhehoitajat ja lastensuojelun perhehoidon kenttä. Opinnäytetyön keskeiset tulokset osoittivat kokemuksellisen tuen tarpeen arvioinnin olevan keskeistä perhehoitajien tuen tarvetta arvioitaessa. Opinnäytetyössä ilmeni perhehoitajien tukitoimien oikea-aikaisuuden sekä tilannesidonaisuuden tärkeys. Opinnäytetyön tulosten pohjalta todetaan, että lastensuojelun perhehoitajien tukea suunniteltaessa lastensuojelun työntekijöiden on hallittava kokemuksellisuuden tutkiminen, jotta tukimuotoja voidaan tarjota perhehoitajille asiakaslähtöisesti, oikea-aikaisesti sekä tilannesidonaiseen tarpeeseen vastaavasti. Jatkotutkimuksen mahdollisuuksina esiteltiin kaksi ehdotusta: 1. Projekti, jossa asiakaslähtöistä perhehoitajien tukimuotojen kehittämistä testataan laajemman joukon kanssa, sekä 2. Projekti, jossa tuotetaan koulutusta lastensuojelun perhehoidon työntekijöille kokemuksellisen tuen tarpeen arviointiin.

Asiasanat: Asiakaslähtöisyys, Lastensuojelun perhehoito, Kokemuksellinen tuen tarve.

Jenni Kovanen and Anu Tikka

Experience-based evaluation of support as a basis for customer-oriented development

Year	2018	Pages	163
------	------	-------	-----

The purpose of this thesis was to study and develop the support offered to family caregivers. Family care is a part of child welfare services, in which a child is placed into the care of a family caregiver in that person's private home. Both terms, family caregiver and foster parent, were used in the study to describe the caregivers for foster children. The partner organization in this study was the Finnish branch of the European Lighthouse Family, Majakan Valo Foundation. Majakan Valo is a private sector service provider, which produces family care services. The organization places emphasis on solution-oriented and customer-oriented approach in their work with family caregivers. As a partner, Majakan Valo Foundation benefitted from the results and outcomes of this study. The actual customers described in the thesis however were the family caregivers. Ultimately, the final customer in family care is the foster children in the care of family caregivers. Improved support for the family caregivers should result in improved outcomes for the children.

This thesis sought to develop and test a model of support for family caregivers that is based on more accurately identifying their needs through an experience-based approach. The thesis has three essential theoretical elements. Firstly, the aim was to clarify the concept " Experience-based evaluation of support" by outlining the theoretical basis of the study of experience within the field of psychology. Secondly, to outline the theories of customer orientation and customer-oriented development and the use of those in this thesis. Thirdly, to introduce the family care field and the current political demands that support the need for customer-oriented and experience-based development of the said family care field.

The thesis was carried out in the operational strategy of action research. A survey was used to study the experience-based needs for support of the family caregivers. In addition, a focus group was held with family caregivers to gather further input as to their actual wishes and development ideas, based on their direct experiences. Using this experience-based information, a training model was designed to address those needs. This new model was then tested with a test group. Customer-oriented development methods guided the whole process. The hypothetical assumption in the thesis was that every family caregiver needs support in his or her pedagogical task. By more actively engaging the family caregivers in identifying their needs, the final model developed in the thesis more directly addressed those needs.

The beneficiaries of the thesis were Majakan Valo Foundation, their family caregivers and the field of family care in the Finnish child welfare services. The key findings of the thesis highlighted the relevance of experience-based evaluation of support when working with family caregivers. The findings of the thesis emphasized the fact that the support offered to family caregivers needs to be timed and based on actual need. Based on the results of the thesis, it was stated that, when designing support for family caregivers, the child welfare workers have to master the method of experience-based evaluation of support. This in turn can guarantee that support is provided in a customer-oriented manner that is well timed and based on situation-related needs. The thesis also presented two possibilities for further research: 1. A project to test customer-oriented development of support methods for family caregivers with a wider range; and 2. A project to provide training for child welfare workers in how to master the experience-based evaluation of support when working with family caregivers.

Keywords: Customer orientation, Family Care, Experience-based Support.

Sisällys

1	Johdanto.....	7
2	Teoreettinen viitekehys.....	9
2.1	Kokemuksellinen tuen tarve.....	9
2.1.1	Kokemuksen synty.....	10
2.1.2	Kokemuksen tutkimus.....	11
2.1.3	Kokemuksellinen tuen tarve käsitteenä lastensuojelun perhehoidossa.....	14
2.1.4	Mentalisaatio.....	16
2.1.5	Kokemuksellisen tuen tarpeen arviointi.....	18
2.2	Asiakaslähtöisyys.....	18
2.2.1	Asiakaslähtöisyys organisaatioissa.....	19
2.2.2	Asiakaslähtöisyys sosiaalipalveluissa.....	20
2.2.3	Asiakaslähtöinen kehittäminen.....	22
2.3	Kokemuksellisuus perhehoidon asiakaslähtöisyyden pohjana.....	23
3	Toimintaympäristönä lastensuojelun perhehoito.....	24
3.1	Lastensuojelun perhehoito.....	24
3.1.1	Lastensuojelulaki.....	25
3.1.2	Perhehoitoa edeltävä prosessi.....	26
3.1.3	Perhehoitolaki.....	27
3.2	Perhehoidon arki.....	28
3.2.1	Elämää sijaisperheessä.....	29
3.2.2	Perhehoitajien tuen tarve.....	32
3.2.3	Perhehoitajien valmennus.....	35
3.3	Perhehoidon uhat ja menestystarinat.....	37
3.3.1	Uhka- ja riskitekijät.....	38
3.3.2	Perhehoidon mahdollisuudet.....	40
3.3.3	Perhehoidon tasavertaisuus.....	43
3.4	Yhteiskunnallinen viitekehys.....	44
3.4.1	Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus.....	45
3.4.2	Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma.....	46
3.4.3	Tilaa muutokselle perhehoidossa.....	48
3.5	Yhteenveto toimintaympäristöön liittyen.....	50
4	Opinnäytetyön toteutus.....	52
4.1	Lähtökohdat.....	53
4.1.1	Kehittämistehtävä ja tavoitteet.....	53
4.1.2	Yhteistyötaho ja kohdejoukko.....	54
4.1.3	Tutkimuskysymykset.....	56
4.1.4	Tutkimusolettamukset.....	57

4.2	Tutkimusotteena toimintatutkimus.....	57
4.2.1	Toimintatutkimuksen määritelmä ja tausta	59
4.2.2	Toimintatutkimuksen eteneminen	62
4.2.3	Tutkijan rooli.....	64
4.3	Eettiset näkökulmat	65
4.4	Prosessin eteneminen.....	68
5	Aineisto ja kehittämistoiminnan ideointi.....	71
5.1	Kyselytutkimus.....	72
5.1.1	Kyselytutkimuksen toteutus.....	74
5.1.2	Aineiston analysointi	75
5.1.3	Tulosten tulkinta.....	80
5.2	Asiakaslähtöisen kehittämistyön suunnittelu	85
5.2.1	Ensimmäisen kehittämispäivän toteutus	87
5.2.2	Aineiston analysointi	93
5.2.3	Tulosten tulkinta.....	97
5.3	Aineistojen validiteetti	98
5.4	Reflektointi ja eettiset ratkaisut	99
5.5	Ensimmäisen vaiheen yhteenveto.....	104
6	Kehittämistoiminta	107
6.1	Toinen kehittämispäivä.....	109
6.1.1	Toisen kehittämispäivän toteutus.....	111
6.1.2	Aineiston kuvaus	114
6.2	Reflektointi ja eettiset ratkaisut	116
6.3	Kehittämistoiminnan yhteenveto	117
7	Tutkimustulokset	118
7.1	Tutkimuskysymykset	118
7.2	Tuloksena kaksi asiakaslähtöistä työskentelymallia	120
8	Opinnäytetyöprosessin yhteenveto	122
8.1	Yhteiskunnallisiin tarpeisiin vastaaminen	122
8.2	Toimintatutkimuksellisten tavoitteiden toteutuminen.....	123
8.3	Asiakaslähtöisen kehittämisen tavoitteiden toteutuminen	124
8.4	Yhteistyökumppanin palaute toteutuksesta ja tuloksista	125
8.5	Ammatillisen kasvun reflektointi	127
9	Pohdinta	129
	Lähteet	131
	Kuviot.....	138
	Liitteet	139

1 Johdanto

Opinnäytetyömme käsittelee lastensuojelun perhehoidon tukipalveluiden asiakaslähtöistä kehittämistä. Aihe on yhteiskunnallisesti ajankohtainen ja aiemman tutkimustiedon valossa olennainen. Yhteiskunnalliset muutokset, muun muassa lastensuojelulain sekä perhehoitolain muutokset, osoittavat, että tarve perhehoidolle lisääntyy tulevaisuudessa. Sosiaali- ja terveydenhuollon muutoksen ennakointi on osaltaan lisännyt lastensuojelun perhehoitoa tarjoavien toimijoiden lisääntymistä, lisäksi lakimuutokset sekä hallituksen kärkihjelmien tavoitteet luovat painetta perhehoitajien tukien asiakaslähtöiseen kehittämiseen. Asiakaslähtöisen palveluiden kehittämisen kautta voidaan saavuttaa sekä taloudellista hyötyä että asiakkaille palveluvastetta. Olettamuksenamme opinnäytetyön suunnitteluvaiheessa on se, että tämän hetkinen perhehoitajien tuki on riittämätöntä ja epätasa-arvoista. Luvussa, jossa kuvaamme opinnäytetyön toimintaympäristön, tarkastelemme aiempia perhehoidon tukea koskevia tutkimuksia sekä yhteiskunnallisen tilanteen vaikutusta lastensuojelun tukien kehittämiseen ja täsmennämme olettamustamme lastensuojelun perhehoidon tukien riittämättömyydestä.

Yhteistyökumppanimme ja tutkimuksemme tilaaja on Majakan Valo -säätiö. Säätiö tarjoaa kunnille perhehoitopalveluita perheiden rekrytoinnin, valmennuksen, jatkokoulutuksen ja perhehoitajien tukipalveluiden osalta. Säätiö on osa kansainvälistä lastensuojelun perhehoitopalveluita tuottavaa organisaatiota ja on aloittanut toimintansa Suomessa vuonna 2015. Opinnäytetyömme koskee säätiön Suomen toimintaa. Majakan Valo -säätiö pyrkii toiminnassaan perhehoitajien tukemiseen ratkaisukeskeisen ja dialogisen työskentelyotteen kautta. Opinnäytetyömme tavoitteet ovat linjassa säätiön arvojen kanssa erityisesti siinä, että pyrkimyksenä sekä opinnäytetyössä sekä säätiön toiminnassa kokonaisuutena on asiakaslähtöisyyden ensisijaisuus kaikkea toimintaa suunniteltaessa ja kehitettäessä. Opinnäytetyössä tuotettavan tiedon avulla säätiön työntekijöillä on mahdollisuus tehdä perhehoitajia tukevia asiakaslähtöisempiä toimintastrategisia päätöksiä ja linjauksia niin arjen käytännön työskentelyssä kuin asiakaslähtöisessä kehittämisessäkin.

Opinnäytetyössämme asiakkaina ovat Majakan Valo -säätiön perhehoitajat ja heidän perheensä. Perhehoitajat ovat perhehoidon kentällä mielenkiintoisessa asemassa, sillä he ovat samaan aikaan sekä yhteistyökumppaneita että asiakkaita. Perhehoitajat saavat Majakan Valo -säätiön kautta tukea perhehoitajana toimimiseen. Toiminnan keskiössä on tavoite yhteistyössä tarjota sijoitetulle lapselle paras mahdollinen hoito ja kasvatusta sijaisperheessä. Tätä kautta suhdetta määrittelee osaltaan yhteistyökumppanuuden käsite. Perhehoitajat eivät ole työsuhteessa Majakan Valo -säätiöön, he eivät ole työntekijöitä vaan mielestämme perhehoitajien asemaa kuvaa paremmin asiakkaan rooli. Tarkastelukulmastamme katsottuna perhehoitajat ovat tukea saavia yksiköitä ja Majakan valo -säätiö on tukea antava yksikkö, tämän vuoksi määrittelemme perhehoitajat opinnäytetyössämme ensisijaisesti asiakkaan asemaan.

Asiakasnäkökulmassa keskiössä on aina perhehoitajan luokse sijoitettava, lastensuojelun asiakkaana oleva lapsi. Perhehoitajuuden rooli syntyy lapsen sijoituksen kautta; laissa perhehoitajaksi määritellään henkilö, jonka luokse sijoitetaan lastensuojelullisin toimin lapsi. Määrittelemme opinnäytetyössä perhehoitajaksi myös sijaislasta odottavat ennakoivaltamennuksen käyneet tulevat perhehoitajat, sillä perhehoitajuuden kasvuprosessi alkaa ennakoivaltamennuksesta ja sijoitettavan lapsen odottamisesta. Sijoituksen alun odotuksessa perhehoitajan ajatukset suuntautuvat lapseen ja lapsen tuomiin iloihin, arjen muutoksiin ja tuleviin haasteisiin valmistautumiseen. Tukea ja koulutusta tarjotaan sijoitusta odottavalle perheelle lapsen vastaanottamisen valmistelemiseksi. Opinnäytetyömme tavoitteena on tuottaa Majakan Valo -säätiölle tietoa säätiön perhehoitajien kokemuksellisesta tuentarpeesta, sekä kehittää perhehoitajia tukevaa toimintaa. Perhehoitajien tukemisen tavoitteena on aina parantaa heidän valmiuksiaan tukea perheeseen sijoitettua lasta. Tuen tarpeen kartoituksesta nousevia kehittämistarpeita sekä asiakkaiden toiveita ja ideoita hyödyntäen opinnäytetyömme tavoitteena on kehittää olemassa olevia tukimuotoja, luoda uutta tukitoimintaa taikka muuta sijaisperheiden tukea parantavaa tietoa.

Opinnäytetyön hyödynsaajina on Majakan Valo -säätiö, säätiön perhehoitajat ja lastensuojelun perhehoidon kenttä. Säätiö hyötyy opinnäytetyöstä suoraan, saamalla käyttöönsä tietoa perhehoitajien kokemuksellisesta tuen tarpeesta ja perhehoitajien näkemyksistä tuen kehittämistä. Säätiö saa myös käyttöönsä opinnäytetyössä tehdyn mallin tukitoimien kehittämisestä. Perhehoitajat hyötyvät opinnäytetyöstä suoraan koulutuksen, uusien näkökulmien sekä vertaistuen muodossa ja välillisesti säätiön henkilöstön tiedon lisääntymisen kautta. Lastensuojelun perhehoidon kenttä hyötyy opinnäytetyöstä asiakaslähtöisen kehittämistyöskentelyn mallinnuksesta kautta, josta voidaan ottaa kokonaisuus tai osioita muiden organisaatioiden asiakaslähtöisen kehittämisen tueksi. Myös opinnäytetyössä esiteltyä mallia arvioida perhehoitajien kokemuksellista tuen tarvetta voidaan hyödyntää perhehoidon kentällä.

Opinnäytetyömme teoreettinen viitekehys rakentuu asiakaslähtöisyyden sekä käsitteen “kokemuksellinen tuen tarve” ympärille, tarkemmin ottaen kokemuksen tutkimisen sekä asiakaslähtöisyyden teorioiden kautta. Kokemuksen tutkimuksen osalta käsittelemme kokemuksen tutkimisen teoriaa sekä teoriaan tukeutuen määrittelemme käyttämämme käsitteen, “kokemuksellinen tuen tarve”. Asiakaslähtöisyyden teoriatietoa on esitelty asiakaslähtöisyyden yleisellä tasolla, sosiaalihuollon sektoriin liittyen sekä lopuksi erityisesti asiakaslähtöisen kehittämisen osalta.

Toteutamme opinnäytetyömme toimintatutkimuksellisessa viitekehyksessä. Toimintatutkimuksessa tärkeässä asemassa on käytännönläheisyys, pyrkimys muutokseen ja toimijoiden osallistaminen prosessiin. Muutos taikka ratkaisu johonkin ongelmaan pyritään saamaan aikaiseksi toimimalla yhdessä tutkimusympäristön toimijoiden kanssa, lisäksi samanaikaisesti

tavoitteena on tuottaa uutta tietoa ja ymmärrystä toimintaympäristöstä, siinä esiintyvistä ilmiöistä ja prosesseista. Lähtökohtana on yhteistyö toimintaympäristössä toimivien kanssa, sekä luottamus siihen, että kyseiset toimijat kykenevät tuottamaan ratkaisuita toimintaympäristössä esiintyviin haasteisiin. Opinnäytetyössämme tavoitteena on käydä dialogia perhehoitajien, työntekijöiden ja meidän tutkijoiden kesken, samantarvoisina kehittäjinä prosessissa, joka tähtää osallistujien valtaistumiseen ja voimaantumiseen sekä prosessin aikana, että kehitettävien toimintamuotojen kautta.

Toimintatutkimuksessa metodien ja analysointitapojen valinta perustuu pikemminkin tutkimuksen lähtökohtaisiin tarkoituksiin kuin tarkasti rajattuun tutkimusmenetelmän sanelemaan tapaan toteuttaa tutkimus. Opinnäytetyössämme käytettäviksi tutkimusmenetelmiksi valitsimme kyselytutkimuksen ja asiakaslähtöisen kehittämistyön toteuttamisen. Opinnäytetyössä kyselytutkimuksen lisäksi aineistoa kerätään havainnoinnin ja kenttämuistiinpanojen tekemisen kautta, sekä asiakaslähtöisissä työpajoissa tuotetun materiaalin keräämisen kautta. Menetelmien kautta tuotettua ja koottua aineistoa analysoidaan deduktiivisen sisällönanalyysin menetelmällä.

2 Teoreettinen viitekehys

Opinnäytetyömme teoreettinen viitekehys rakentuu asiakaslähtöisyyden sekä käsitteen ”kokemuksellinen tuen tarve” ympärille, tarkemmin ottaen kokemuksen tutkimisen sekä asiakaslähtöisyyden teorioiden kautta. Kokemuksen tutkimuksen osalta käsittelemme kokemuksen tutkimisen teoriaa sekä teoriaan tukeutuen määrittelemme käyttämämme käsitteen, ”kokemuksellinen tuen tarve”. Asiakaslähtöisyyden teoriatietoa on esitelty asiakaslähtöisyyden yleisellä tasolla, sosiaalihuollon sektoriin liittyen sekä lopuksi erityisesti asiakaslähtöisen kehittämisen osalta.

2.1 Kokemuksellinen tuen tarve

Opinnäytetyössämme haluamme tutkia ja kehittää perhehoitajien saamaa tukea. Erityisesti olemme kiinnostuneet selvittämään perhehoitajien kokemuksia saamastaan tuesta. Käytämme opinnäytetyössä käsitettä ”kokemuksellinen tuen tarve”. Käsitteellä pyrimme kuvaamaan perhehoitajien kertomuksia kokemuksistaan ja tarkasteluamme tuen tarpeen liittämistä erityisesti tuen tarpeen yksilöllisyyteen. Tässä luvussa avaamme ensin kokemuksen tutkimuksen lähtökohtia ja teoriaa ja myöhemmin avaamme ja perustelemme käyttämämme käsitteen ”kokemuksellinen tuen tarve”.

2.1.1 Kokemuksen synty

Kokemusten tutkimuksen suomalainen uranuurtaja Lauri Rauhala määrittelee kokemuksen olevan merkityssuhde. Rauhalan mukaan kokemukset ovat tajunnallisia ja ihmiselle merkityksellisiä. Mikäli jokin tapahtuu ihmisen tajunnan ulkopuolella tai sillä ei ole elämyksellistä ja merkityksellistä ulottuvuutta, siitä ei synny kokemusta. On kuitenkin oleellista huomioida, että kokemukset eivät ole pysyviä, vaan muuttuvat suhteessa toisiin kokemuksiin. Ihmismielen syntyy sekä tiedostettuja että tiedostamattomia kokemuksia. Näistä tiedostamattomat kokemukset ovat kokemuksia, joita kokija ei itse ole täydellisesti oivaltanut. Myös tiedostamattomilla kokemuksilla on silti suuri vaikutus ihmisen tapaan ajatella ja ymmärtää maailmaa. Tiedostamattomat kokemukset vaikuttavat ihmisen maailmankuvaan ja ohjaavat ajattelua, myös uusien kokemusten syntyä. Vain kokemusten ollessa tiedostettuja, kykenee kokija itse kuvaamaan niitä. Ihminen ei kuitenkaan välttämättä kykene kuvaamaan tiedostettuihin kokemuksiin - kyky kokemusten kuvaamiseen liittyy tarpeellisiin kielellisiin valmiuksiin sekä haluun kuvata kokemustaan. (Niskanen 2005, 107-108.)

Kokemuksen kuvaaminen toiselle ihmiselle vaatii kokijalta siis tiettyjä taitoja. Vain niitä kokemuksia, joita ihminen kykenee kuvaamaan tarvittavan tarkasti, voidaan kyetä ymmärtämään ja tutkimaan. Oleellista on ihmisen halu ja kyky pohtia omia mielenliikkeitään ja halu kuvata kokemuksiaan toiselle. Hänen täytyy hallita riittävästi kieltä ja käsitteistöä jolla kuvata kokemustaan. Kahden ihmisen välisessä keskustelussa myös kuulijan on omattava tarpeellinen kielen ja käsitteistön hallinta sekä kokemushistorian ja elämänhistorian ymmärrys, jotta hän voi tavoittaa kertojan kokemuksen. (Latomaa 2005, 78-79.) Esimerkiksi ymmärtämättä kulttuuria ja historiallista aikakautta, jossa kokemustaan kuvaava ihminen elää, on vaikea tavoittaa kyseisen ihmisen kokemusta ja sen merkitystä hänelle itselleen aidosti. Kokemusten syntymisessä olennaista on elämäntilanteen käsite. Elämäntilanne voidaan ymmärtää sinä todellisuutena, johon ihminen yksilönä on suhteessa. (Perttula 2005, 117.) Kokemukset syntyvät yhteydessä ihmisen elämäntilanteeseen. Ne saavat merkityksiä ihmisen tajunnassa liittyen tapahtumiin ja ilmiöihin, jotka kyseisessä elämäntilanteessa ovat ihmiselle merkityksellisiä. Jotta voidaan ymmärtää tiettyä kokemusta ja sen merkitystä ihmiselle, on ymmärrettävä elämäntilannetta, jossa kyseinen kokemus syntyy. (Lehtomaa 2005, 166.)

Ihminen pyrkii luontaisesti ymmärtämään ympäröivää maailmaa omiin kokemuksiinsa ja niistä luomaansa ymmärrykseen perustuen. Luontaisesti liitämme toisen ihmisen kertomuksen omasta kokemuksestaan omaan olemassa olevaan kokemusmaailmaamme, pyrimme ymmärtämään ja jäsentämään sitä sen mukaisesti. Oma kokemusmaailmamme voi olla rakentunut oman henkilökohtaisen kokemuksen taikka muun aiemmin kyseisestä aiheesta luomamme tiedon perusteella. Tämän kaltainen aiemmasta tiedosta kumpuava ymmärrys auttaa meitä ymmärtämään toisen kokemuksia. Toisaalta tämän kaltainen oman ymmärrysmaailman kautta

tehty tulkinta voi myös estää meitä täydellisesti tavoittamasta toisen ihmisen aitoa kokemusta ja sen merkitystä tälle kyseiselle ihmiselle. (Lehtomaa 2005, 163-164.)

2.1.2 Kokemuksen tutkimus

Kokemuksia tutkivat tieteet pohjautuvat psykologian tutkimuksen alaan, mutta kokemuksen tutkimisen eksaktia tieteenalaa on vaikea määrittää yksiselitteisesti. Muiden ihmistieteiden rinnalla kokemuksen tutkiminen ja tutkimuksen perustelu tieteellisesti on ollut vielä vähäistä. Käsitteet eri tieteenalojen sisällä ovat kirjavia ja tieteellistä tutkimusta on tehty verrattain vähän. Kokemuksia tutkittaessa voidaan puhua esimerkiksi ymmärtävästä psykologiasta, fenomenologisesta psykologiasta taikka eksistentiaalis-fenomenologisesta psykologiasta ja lisäksi näiden tieteenalojen suuntauksista kuten esimerkiksi hermeneuttisesta psykologiasta ja syvähermeneuttisesta psykologiasta. (Perttula & Latomaa 2005, 9; Latomaa 2005, 84)

Kokemuksen tutkimisessa pyrkimyksenä on ymmärtää henkilökohtaista, yksilön itsensä tuottamaa kokemusta, joka kumpuaa hänen omasta ymmärrysmaailmastaan: historiasta, aiemmista kokemuksista ja merkityksistä joiden kautta henkilökohtainen yksittäinen kokemus syntyy. Psykologian tutkimuskohteena on mieli ja mielen tapahtumat. Mieli on subjektiivinen, henkilökohtainen ja mielen tapahtumat kokemuksellisia sekä erilaisista merkityksistä rakentuvia. Ne voidaan käsittää olevan ei-havaittavia ja aineettomia, niitä voidaan ymmärtää vain silloin, kun ihmisen mieli avautuu toisen tavoitettaviin. Näin ollen mieltä voidaan pyrkiä tarkastelemaan ja ymmärtämään monella eri tasolla: esimerkiksi miten kokemus ymmärretään, kokemukseen liittyviä tiedostettuja tai tiedostamattomia merkityksiä, elämäntilannetta taikka historiallista viitekehystä kokemuksen taustalla. (Latomaa 2005, 24, 43.)

Ymmärtävä psykologia on yksi tieteenala, jonka kautta kokemuksia voidaan tutkia; siinä tutkitaan subjektiivisia kokemuksia. Ymmärtävän psykologian tavoitteena ei ole tuottaa tutkimusjoukon ulkopuolelle yleistettävissä olevaa tietoa, vaan pyrkiä tavoittamaan yhden yksilön kokemuksia ja mahdollisesti löytää tutkimusjoukon yksilöiden kokemuksista yhtäläisyyksiä. Latomaa on Habermasin käsitykseen perustuen erottanut ymmärtävästä psykologiasta vielä kaksi tasoa: hermeneuttinen psykologia, joka pyrkii ymmärtämään symbolista merkityssisältöä pintatasolla, ja syvähermeneuttinen psykologia, joka pyrkii ymmärtämään merkityssisällön syvimpiä tasoja. Syvähermeneuttista psykologiaa edustaa esimerkiksi psykoanalyttinen työskentely. Syvähermeneuttinen psykologia pyrkii ymmärtämään myös tiedostamattomia kokemuksia. Ihmisen tiedostettuihin, pintatason kokemuksiin perustuvaa hermeneuttista psykologiaa edustaa fenomenologis-eksistentiaalinen perinne. (Latomaa 2005, 34-38, 77.)

Juha Perttula esittää, että fenomenologisen erityistieteen voidaan katsoa kattavan kaiken sen tieteellisen tutkimuksen, jossa tutkitaan subjektiivista kokemusta. Perttula jatkaa kuvaamalla

kyseistä tieteenalaa fenomenologiseksi psykologiaksi, joka hänen mukaansa kattaa kaiken elämäntilaisiin ja niiden erilaisuuteen liittyvän kokemuksen tutkimisen. Fenomenologinen erityistiede taikka fenomenologinen psykologia, kuten Perttula sitä nimittää, korostaa subjektin ja objektin vaikutusta toisiinsa. Fenomenologinen psykologia ottaa huomioon ensinnäkin tietyn tapahtuman kokijan, subjektin, kaikkine elämänhistorioineen ja aiempine kokemuksineen. Lisäksi se huomioi tuohon subjektiin vaikuttavan tekijän, objektin, joka subjektissa herättää ainutlaatuisia reaktioita eli toisinsanoen synnyttää tietynlaisia ainutlaatuisia kokemuksia. Fenomenologia pyrkii ottamaan huomioon siis sekä subjektin, että objektin, ja ymmärtämään sitä, että näiden kahden myötävaikutuksessa syntyy ainutlaatuisia kokemuksia. Myötävaikutuksessa syntyviä kokemuksia ei voi ymmärtää tuntemalla tai tutkimalla vain toista tämän yhtälön osapuolista. Fenomenologisen ajattelun perustana on näiden tekijöiden suhde toisiinsa. (Perttula 2005, 116-117.) Fenomenologisen tutkimuksen tekeminen edellyttää pohdiskelua ja oman kokemustavan tutkailua ja tunnistamista. Tämä vaatimus täydellisen avoimeen vastaanottavuuteen ja ymmärtämiseen tekee fenomenologisesta lähestymistavasta haastavan. Perttulan mukaan fenomenologisessa tutkimuksessa tavoitteeksi voidaan asettaa tulkintojen tekemisen sijaan ilmiön taikka kokemuksen kuvaaminen. Vaikka tutkija pyrkii ymmärtämään subjektin ja objektin empiiristä kokemusta, tulkitsee hän näitä oman empiirisen kokemuksensa perusteella. Tulkintaan liittyy myös siis aina ulkopuolisen tutkijan pyrkimys ymmärtää tilannetta ja liittää sitä itselleen ymmärrettävään todellisuuteen. Pyrkimyksessä ymmärtää aitoa kokemusta keskeiseksi tehtäväksi nousee silloin kokemuksen välttämättömän ja riittävän ytimen löytäminen ja kuvaaminen. (Lehtomaa 2005, 163-166.)

Fenomenologiassa lähtökohtana on yksilön subjektiivinen näkökulma. Ei ole tärkeää se, miten joku tietty asia todellisuudessa on, vaan se, miten yksilö kokee kyseisen asian. Fenomenograafisella lähestymistavalla pyritään ymmärtämään nimenomaan tätä kokemuksen näkökulmaa ja tuomaan kokemus esiin sellaisenaan, vaikka se näyttäytyisi ristiriitaisena todellisuuden kanssa. (Latomaa 2005, 46.) Perttulan mukaan kokonaiskäsitteksen luominen ihmisestä ei ole fenomenologisen erityistieteen ensisijainen tehtävä. Samalla ihmistä kokonaisuutena ei voida tässäkään tieteen alassa sivuuttaa, sillä on tärkeää ymmärtää kokonaisuutta, jotta voidaan ymmärtää kokemusten lähtökohtia ja niitä suhteita, joissa kokemukset syntyvät (Perttula 2005, 135.)

Fenomenologian suuntausta, jossa kokemuksellista ilmiötä pyritään ymmärtämään sellaisena kuin se on ja kuvaamaan ilman, että siihen siirrytään tulkintaa tutkijan itsensä siihen liittämistä merkitysyhteyksistä, kutsutaan eksistentiaaliseksi fenomenologiaksi. (Lehtomaa 2005, 163-166.) Eksistentiaalisen fenomenologian psykologian tieteenalaa tutkinut ja kehittänyt Lauri Rauhala liittää eksistentiaaliseen fenomenologiaan Latomaasta poiketen osittain tiedostamattomien merkitysten käsitteen. Hän kuvaa näitä merkityksiä epäselviksi, selkiytymättäviksi merkityssuhteiksi kokemusten taustalla. Hänen mukaansa voidaan siis tavoittaa kokemuksen

taustalla olevia tiedostamattomiakin merkityksiä ja saattaa niitä reflektion kautta näkyville. Fenomenologisen psykologian tavoite on siis ymmärtää tietoisia kokemuksia, eksistentiaalis-fenomenologisen psykologian tavoitteena on lisäksi tavoittaa se, mistä kokemukset saavat sisältönsä. (Latomaa 2005, 48-49.) Erityisen tärkeää on kuitenkin lähteä tutkimaan ilmiötä ilman ennakko-oletuksia. Pyritään tavoittamaan yksilön kokemus aidosti, ilman että siihen sekoittuu tutkijan itsensä omaamia tulkintoja taikka tapoja ymmärtää kokemusta. Fenomenologisen erityistieteen perustana on pyrkiä siis välttämään näitä tutkijan itse rakentaman todellisuuden tai elämäntilanteen vaikutuksia, kun pyritään ymmärtämään tutkimuksen kohteen tai kohteiden todellisuutta. Tämä vaatii tutkijalta taitoa ja herkkyyttä tarkastella todellisuutta ja pyrkiä aidosti tutkimaan toisten kokemuksia. (Perttula 2005, 134; Lehtomaa 2005, 166; Latomaa 2005, 50.)

Aidon kokemuksen saavuttamista voidaan tavoitella sulkeistamisen, esiymmärryksen ja tutkijan herkkyyden kautta. Sulkeistaminen ja esiymmärrys ovat synonyymejä, jotka tarkoittavat omien luonnollisten asenteiden tutkimista ja tietoisesti niistä irtautumista. Esiymmärryksen kautta voidaan ymmärtää yksilön kokemusta antamatta sille merkityksiä, jotka ovat lähtöisin tutkijan omista kokemuksista. Tutkijan on tärkeää yrittää ymmärtää sitä omaa kokemusmaailmaansa, jonka kautta hän normaalisti tekisi tulkintoja muiden esittämistä kokemuksista. Esiymmärrykseksi kutsutaan etukäteisoletuksia ja ennakkokäsityksiä, joita tutkijalla itsellään on tutkimusaiheesta. Tarkastelemalla ja tekemällä itselleen tietoiseksi nämä oletukset ja käsitykset, voi tutkija pyrkiä tietoisesti välttämään tutkittavan kokemusten tulkintemista oman esiymmärryksensä kautta. Ihmisen luontaista tulkinnallisuutta voi siis hallita fenomenologisen tutkimuksen esiymmärryksen kautta, pyrkiä tietoisesti olemaan tekemättä tulkintoja oman kokemuksen kautta ja näin ollen pyrkiä tavoittamaan aidosti tutkittavan kokemuksen. Tutkijan herkkyys taas on Lehtomaa mukaan fenomenologisen tutkimuksen kulmakivi. Tutkijan herkkyyttä on tutkijan kyky rakentaa kontakti toiseen ihmiseen ja kuulla häntä avoimesti, vailla ennakko-oletuksia. Tieto, taikka tutkimuksen aineisto jota tutkitaan, syntyy vuorovaikutuksessa tutkijan ja tutkittavan välillä. Tutkijan herkkyyteen liittyy tavoite luoda keskustelutilanne tarpeeksi avoimeksi ja luottamukselliseksi, jotta tutkittava voi turvallisesti ja monitahoisesti kuvata kokemuksiaan. (Latomaa 2005, 50, 64; Lehtomaa 2005, 164-165, 178.)

Fenomenologisessa tutkimuksessa on lisäksi tärkeää valita tutkimusjoukko niin, että tutkittavilla on omakohtaisia kokemuksia tutkittavasta ilmiöstä. Tutkimustapaa valitessa on kiinnitettävä huomiota siihen, että tutkittavilla on mahdollisuus kuvata kokemuksiaan moniulotteisesti. Pelkkä lomakekysely ei siis välttämättä ole riittävä, sillä siinä ohjataan tutkittavia vastaamaan ennalta luotuihin kysymyksiin, jolloin kokemus ei välttämättä välity tutkijalle täydesti ja sen kaikissa ulottuvuuksissaan. On kiinnitettävä huomiota siihen, että tutkittava kykenee kuvaamaan omaa kokemustaan mahdollisimman vapaasti, siksi myös liian tiukasti struktu-

roitu haastattelu voi sulkea pois osan tutkittavan kokemuksen ulottuvuuksista. Avoin haastattelu tai muu tutkimusmenetelmä, joka sallii keskustelun etenemisen haastateltavan ehdoilla, soveltuu fenomenologiseen tutkimukseen osuvammin. Eskola ja Suoranta ovat korostaneet myös tutkimukseen osallistuvien vapaaehtoisuutta tärkeänä osana fenomenologista tutkimustapaa. (Lehtomaa 2005, 167, 169-170.)

2.1.3 Kokemuksellinen tuen tarve käsitteenä lastensuojelun perhehoidossa

Kokemukset ovat yksilöllisiä ja subjektiivisia. Olettamuksemme on, että tuen tarve on kokemukseen liittyvää ja siten myös yksilöllistä. Keskiössä tulisi olla yksittäisen perhehoitajan taikka perhehoitoperheen kokemukseen liittyvän tuen tarpeen selvittäminen ja siihen tarpeeseen vastaaminen.

Kokemuksellisen tuen tarpeen -käsite seuraa ymmärtävän psykologian tavoitetta pyrkiä ymmärtämään yksilön subjektiivista kokemusta. Lastensuojelun perhehoidossa käsitettä ”kokemuksellinen tuen tarve” käytettäessä keskiössä on täten yksittäisen perhehoitajan subjektiivisen kokemuksen tavoittaminen ja kuvaaminen. Mahdollisesti voidaan etsiä myös yhtäläisyyksiä yksilöiden kokemusten välillä, mutta keskiössä on kokemuksen yksilöllisyys ja yksilön aidon kokemuksen tavoittaminen. Fenomenologisen psykologian mukaisesti pyritään myös huomiomaan se yksilön elämäntilanne ja aiemmat kokemukset, jotka liittyvät subjektiivisen kokemuksen syntymiseen. Tärkeää ei ole tulkintojen tekeminen, vaan yksilön kokemuksen ymmärtäminen ja kuvaaminen.

Fenomenologinen psykologia pyrkii ymmärtämään kokemusten synnyssä subjektin ja objektin riippuvaisuutta toisistaan. Lastensuojelun perhehoitoa tarkasteltaessa tämä voidaan käsittää niin, että perhehoitajan kokemus tuen tarpeesta syntyy perhehoitajan ja lapsen välisessä suhteessa. Perhehoitaja on subjekti, jonka kokemusta tuen tarpeesta pyritään tavoittamaan. Perhehoitajan kokemuksen syntyyn vaikuttavat hänen omat aiemmat kokemuksensa, esimerkiksi kokemus lasten kasvattamisesta, aiemmat kohtaamiset eri taustoista tulevien lasten kanssa ja erilaisten lasten haasteet taikka haasteiden muokkaamat tavat kokea maailmaa ja käyttäytyä. Sijoitettu lapsi on kokemuksen synnyssä objekti. Lapseen vaikuttavat hänen omat aiemmat kokemuksensa, esimerkiksi aiemmat kiintymyssuhteet tai traumaattiset tapahtumat lapsen elämässä.

Kokemus perhehoitajan tarvitsemasta tuesta rakentuu siis hänen omien aiempien kokemustensa perusteella. Perhehoitajan taidot, koulutus ja kokemus vaikuttavat tuen tarpeen kokemukseen. Lisäksi tuen tarpeen kokemukseen vaikuttaa se, minkälaisen yksilön, lapsen, kanssa perhehoitaja on tekemisissä, ja mitkä ovat tämän lapsen aiemmat henkilökohtaiset kokemuk-

set. Tuen tarpeen syntyyn vaikuttaa näiden kahden ihmisen toisiinsa luoma kommunikaatio-suhde. Näin ollen yksittäisen perhehoitajan kokema tuen tarve vaihtelee riippuen jokaisesta hänen kohtaamastaan lapsesta. Myös perhehoitajapariskunta voi kokea tuen tarpeen eri tavoin: kumpikin heistä muodostaa yksilöllisesti käsityksensä ja kokemuksensa siitä, minkälaista tukea he tehtävänsä hoitamiseen tarvitsevat. Myös jokainen saman perhehoitajan hoitoon tulevista lapsista muodostaa erilaisen, omaan aiempaan kokemusmaailmaan perustuvan kokemuksen, joka taas osaltaan vaikuttaa perhehoitajan kokemuksen syntyyn. Tästä ilmiöstä puhutaan fenomenologisen psykologian tieteenalalla subjektin ja objektin välisessä suhteessa, myötävaikutuksessa, rakentuvasta ainuslaatuisesta kokemuksesta.

Määrittelemme käsitteen ”kokemuksellinen tuen tarve” syntyvän tämän teoreettisen tiedon perusteella. Pohjana on fenomenologisen psykologian ymmärrys siitä, että ainutlaatuinen kokemus syntyy kahden yksilön myötävaikutuksessa toisiinsa. On tärkeää ymmärtää, että kummallakin yksilöllä on oma yksilöllinen elämäntilanteista ja niiden synnyttämistä merkityksistä koostuva kokemusmaailmansa, joka vaikuttaa uuden kokemuksen syntyyn. On myös merkityksellistä ymmärtää, että kaikki kokemukset vaikuttavat myöhempien kokemusten syntyyn. Näin ollen kahden yksilön välillä syntyvät kokemukset elävät ja synnyttävät itsessään uusia kokemuksia ajan saatossa.

Liitämme käsitteen ”kokemuksellinen tuen tarve” määrittelyyn myös eksistentiaalis-fenomenologisen näkökulman mukaisesti kokemuksen aitouden ymmärtämisen tärkeyden. Kuten edellisessä luvussa teoriaan pohjautuen kuvattiin, eksistentiaalis-fenomenologinen psykologian ala pyrkii ymmärtämään kokemusta sellaisena, kun kokija sen itse esittää. Kokemuksen ymmärtämisessä pyritään pidättäytymään oman esiymmärryksen ja oman kokemusmaailman kautta tulkintojen tekemisestä. Ei ole tärkeää, miten jokin asia todellisuudessa on, vaan se, miten yksilö kyseisen asian kokee.

Mielestämme ”kokemuksellisen tuen tarpeen” kuvaamisessa ei ole ensisijaisen tärkeää ymmärtää tiedostamattomia kokemuksia, vaan ne perustuvat eksistentiaalis-fenomenologiseen ajatteluun siitä, että kokemuksen taustalla on ymmärretty, tiedostettu kokemus. Rauhalan ajattelumallin mukaan yhdyimme kuitenkin ajatukseen siitä, että eksistentiaalis-fenomenologisella tarkastelutavalla voidaan reflektion kautta tavoittaa syvähermeneuttisia, eli tiedostamattomia kokemuksia yksilön omaan tarkasteluun. Keskiössä on kuitenkin ymmärtää yksilön tuottamaa kokemusta hänen itsensä tiedostaman kokemuksen kautta, tavoittaa ja käsitellä sitä yksilön subjektiivisena kokemuksena.

Perhehoitajan kokemuksia ja kokemuksellista tuen tarvetta ymmärtävän lastensuojelun työntekijän on oltava tietoinen ja kiinnitettävä huomiota omaan esiymmärrykseensä ja herkkyyteen kokemuksen tavoittamisessa. Työntekijän on kyettävä tunnistamaan oma esiymmärrys,

tässä tapauksessa aiemmat kokemukset perhehoitajien tuen tarpeesta yleisellä tasolla sekä aiheesta olemassa oleva tutkimustieto. Lisäksi työntekijän on kyettävä ymmärtämään, että yksittäisen perhehoitajan kohdalla oleellista on etsiä tarvittavia tukimuotoja perhehoitajan ajankohtaisen kokemuksensa perusteella, ei sen perusteella minkälaisia tukimuotoja yleisesti ottaen perhehoitajille tarjotaan. Esimerkiksi sijoituksen aluksi voidaan pääsääntöisesti tarjota kotiin tehtävää intensiivistä työtä, työntekijän esiyymmärrys voi siis olla että kaikki perhehoitajat tarvitsevat sijoituksen alussa intensiivistä tukea. Tärkeää kokemuksellisen tuen tarjoamisessa on selvittää, palveleeko tämä ”yleisesti” tarjottu tuki juuri kyseisen perhehoitajan tuen tarpeen kokemusta, vai onko hänen kokemuksensa tuen tarpeesta muunlainen. Työntekijän on kiinnitettävä huomiota omaan herkkyyteensä, jotta hän kykenee saamaan esille perhehoitajan aidon kokemuksen. Eksistentiaalis-fenomenologisen viitekehyksen kautta tämä tapahtuu rakentamalla tarpeeksi avoin ja turvallinen vuorovaikutussuhde, jotta perhehoitaja kykenee kuvaamaan omaa kokemustaan.

2.1.4 Mentalisaatio

Kokemuksen tavoittamisen ilmiötä pyrkii ymmärtämään ja selittämään myös mentalisaatio. Mentalisaatio on kykyä tunnistaa omia ja toisen henkilön mielentiloja sekä niiden vaikutusta käyttäytymiseen. Mentalisaation avulla pyritään ymmärtämään päälle päin näkyvän käytöksen taustalla olevia tekijöitä. Sen avulla voi pyrkiä myös ymmärtämään vuorovaikutuksessa tapahtuvia reaktioita pohtimalla omaa ja toisen ihmisen mielentilaa. Mentalisaatioteorian ovat kehittäneet Peter Fonagy ja Anthony Bateman, heidän mukaansa mentalisaatio on taitoa pohtia sekä tiedostettuja että tiedostamattomia ajatuksia ja tunteita, pyrkimystä tavoittaa toisen ihmisen ajatuksia sekä kykyä pitää muiden ajatuksia arvokkaina. Mentalisaatiota tapahtuu usein tiedostamatta, osana arkipäiväistä vuorovaikutusta, mutta sitä on mahdollista kehittää myös osaksi aktiivista ja tietoista vuorovaikutusprosessia. (Kalland 2006, 377; Kauppi & Takalo 2014, 17.)

Mentalisaatiokyky kehittyy varhaisten vuorovaikutuskokemusten kautta. Vaikka pohja mentalisaatiokyvylle luodaan lapsuudessa varhaisten kokemusten kautta, voi mentalisaatiotaitoja kuitenkin kehittää läpi elämän. Mentalisaatiokyky perustuu tunteiden säätelyn kykyyn ja taitoihin tunnistaa sanoja, ilmeitä ja eleitä. Nämä taidot ovat yhteydessä kykyyn ymmärtää omaa mieltä sekä ymmärtää muiden ihmisten mieli, joka on omasta mielestä erillinen. Tunteiden säätely sekä tunteiden nimeäminen, kyky mielikuvitukseen sekä oman ajattelun tarkasteluun ovat edellytyksiä mentalisaatiokyvyn kehittymiselle. Lapselle kyvyt kehittyvät kokemuksen myötä, olennaista on se, että lapselle sallitaan tunteiden ilmaisu. Samalla lasta autetaan ja opastetaan tunnistamaan tunnetiloja, nimeämään niitä ja ilmaisemaan ajatuksiaan. Vanhemman omat kyvyt tunnistaa omia tunnetilojaan sekä erottaa lapsen tunnetila omastaan auttaa lapsen mentalisaatiokyvyn muodostumista. Vanhempi voi tukea lapsen taitojen kehittymistä

sensitiivisyydellä ja reflektiolla. Sensitiivisyys lapsen tunteita kohtaan tarkoittaa lapsen tunteiden sallimista, reflektiivisyyden keinoin vanhempi voi auttaa lasta tunnistamaan ja nimeämään kyseisiä tunnetiloja. (Kalland 2014, 39; Penttinen 2009, 79.)

Vanhemman mentalisaatiokyky auttaa vanhempaa havaitsemaan lapsen tunteita ja kokemuksia ja ymmärtämään sitä, miten nämä vaikuttavat ja ohjaavat lapsen käytöstä. Mentalisaation kautta vanhempi tunnistaa lapselle ominaisia tapoja reagoida sekä tunnistaa käytökseen vaikuttavia lapsen ajatuksia, tunnetiloja ja aikomuksia. Hyvän mentalisaatiokyvyn omaava vanhempi kykenee mentalisaation avulla tavoittamaan syitä ja tekijöitä lapsen käytöksen taustalla. Refleктоimalla lapsen tunteita, sanoittamalla niitä ja auttamalla lasta tunnistamaan omat tunteensa, vanhempi luo lapselle kokemuksen kuulluksi tulemisesta ja lapsen tunteiden hyväksymisestä. Reflektion kautta lapsi oppii tunteiden säätelyä. Mäkelä kuvaa tätä termillä vanhemman vuorovaikutusvastuu, jossa vanhemman vastuulla on tukea ja jäsentää lapsen mielen kaaosta oman mielen jäsentyneisyyden kautta. (Mäkelä 2002, 28; Pajulo 2004.)

Kun kyseessä on lapsi, joka ei ikänsä tai taitojensa puitteissa kykene ilmaisemaan itseään selkeästi, on mentalisaatio pitkälti kysymysten esittämistä vanhemman omassa mielessä. Vanhempi miettii mitäköhän lapsi mahtaa ajatella ja tuntee, mitkä asiat vaikuttavat hänen käyttökseen ja reaktioihinsa. Mentalisaation lähtökohta on se, että vanhempi pitää lapsen ajatuksia ja tunteita ymmärtämisen arvoisina. (Kalland 2014, 30-31.)

Vanhempi, jolla on hyvä mentalisaatiokyky, kykenee ymmärtämään mielen sisäistä vuoropuhelua. Hän on kiinnostunut tutkailemaan omaa tunnetilaansa ja tunnistaa sen vaikutuksen omaan käyttökseen. Vanhempi kykenee siis tarkastelemaan oman mielensä ja käyttökseen välistä vuoropuhelua sekä haluaa myös ymmärtää lapsen mielen ja käyttökseen välistä vuoropuhelua. Mentalisaation avulla vanhempi pystyy myös ennakoimaan omia ja lapsen reaktioita eri tilanteissa ja pohtimaan sitä, miten vanhemman oma tunnetila ja reaktiot vaikuttavat lapsen käyttökseen. Mentalisaatioon liittyy myös ymmärrys siitä, että vanhempi ei aina kykene tavoittamaan ja ymmärtämään lapsen mieltä. Olennaista on vanhemman halu pohtia ja yrittää tavoittaa lapsen ajatuksia ja tunteita, kyetä joustamaan tulkinnoissaan ja huomattessaan tehneensä virhetulkinnan, lähteä aktiivisesti uudelleen tavoittelemaan lapsen mielen ymmärrystä. (Pajulo 2004; Kalland 2014, 31; Larmo 2010, 620.)

Mentalisaatio vaatii vanhemmalta siis halua pitää oman mielensä avoimena ja olla utelias lapsen kokemusmaailman suhteen, jotta voisi tavoittaa lapsen aitoja kokemuksia. Mentalisaation avulla perhehoitaja voi ymmärtää lapsen kokemusta sekä ymmärtää paremmin omaa lapsen kanssa vuorovaikutussuhteessa rakentuvaa kokemustaan. Yhtäläisyytenä kokemuksen tutkimiseen on halu aidon, subjektiivisen kokemuksen ymmärtämiseen sekä subjektin ja objektin myötävaikutuksessa syntyvien kokemusten ymmärtämiseen. Mentalisaatiossa ihminen pyrkii

tietoisuuteen paitsi omasta elämäntilanteestaan sekä kokemuksistaan, mutta myös sen toisen ihmisen elämäntilanteesta ja kokemuksista, jonka kanssa on tekemisissä tai vuorovaikutuksessa. Pyritään tekemään näkyväksi itselle oma mieli, toisen osapuolen mieli, sekä näiden mielten vuorovaikutus ja siinä syntyvät uudet kokemukset ja vuorovaikutuksen ulottuvuudet. Mentalisaation avulla myös työntekijä voi ymmärtää perhehoitajan ja lapsen välillä syntyviä kokemuksia ja siten tavoittaa kokemukselliseen tuen tarpeeseen liittyviä elementtejä ja tekijöitä.

2.1.5 Kokemuksellisen tuen tarpeen arviointi

Kokemuksia voidaan pyrkiä ymmärtämään ja tutkimaan monella tavalla: ymmärtävän psykologian keinoin, hermeneuttisella taikka syvähermeneuttisella otteella, eksistentiaalis-fenomenologisesti taikka fenomenograafisesti, korostamalla empiirisyyttä taikka ymmärtämällä useampien aiempien kokemusten vaikutusta uusien kokemusten syntyyn mentalisaatiota apuna käyttäen. Aiemmin esittämämme perusteella voidaan todeta ”kokemuksellisen tuen tarpeen” arvioinnin olevan:

- Yksilöllistä, eri perheenjäsenten kokemuksen huomioivaa (riippuvaista aiemmista kokemuksista)
- Alati muuttuvaa (kun kokemukset muuttuvat)
- Vaatii työntekijältä oman esiymmärryksen tiedostamista (jotta tavoitetaan aito kokemus, eivätkä työntekijän omat kokemukset sekoitu perhehoitajan kokemukseen)
- Vaatii työntekijältä herkkyyttä (jotta muodostetaan tilanne, jossa perhehoitaja voi luottamuksellisesti ja turvallisesti kuvata omaa kokemustaan)

2.2 Asiakslähtöisyys

Asiakslähtöisyys liittyy tiiviisti asiakkaan kuuntelemiseen ja ymmärtämiseen. Se on tapa hahmottaa asiakkaan tarpeet ja luoda palveluita asiakkaan tarpeisiin perustuen. Laajemmassa mittakaavassa asiakslähtöisyys on asiakaspalvelun kokonaisvaltainen arvopohja, joka ohjaa organisaatioiden toimintaa sen eri tasoilla. Se on tapa ajatella ja kehittää yritysten toimintastrategiaa ja palvelutuotantoa, käyttäen kehitystyön pohjana asiakkaiden kokemuksellista tietoa.

Asiakslähtöisyyttä määritellään eri toimialoilla eri painotuksin, riippuen toimialan lopullisesta tavoitteesta. Myös alakohtaiset määritelmät ovat laveita ja tarkentumattomia. Toisaalta eri toimialoilla asiakslähtöisyyden määrittelyssä on myös yhteneviä tekijöitä. Yhtenevät tekijät liittyvät tapaan hahmottaa palvelutuotantoa, jonka kautta tähdätään onnistumiseen, eli

tyytyväisiin asiakkaisiin. Tässä kappaleessa tarkastelemme sitä, miten asiakaslähtöisyyttä halutaan ymmärtää ja määritellä yleisellä tasolla. Tarkastelemme myös sitä, millaisia erityisiä piirteitä asiakaslähtöisyydellä on silloin, kun sitä tarkastellaan sosiaalipalveluiden näkökulmasta ja erityisesti opinnäytetyömme aiheen, lastensuojelun perhehoidon, kontekstissa.

2.2.1 Asiakaslähtöisyys organisaatioissa

Asiakaslähtöisyys on sana, joka vilisee yritysten markkinointimateriaaleissa, strategioissa ja visioissa. Organisaatiot haluavat mielellään julistautua asiakkaiden palvelijaksi, koska loppujen lopuksi asiakkaat mahdollistavat organisaatioiden olemassaolon. (Lammi 2005, 14.) Mutta mitä asiakaslähtöisyys tarkoittaa? Miten se näkyy käytännön palvelutuotannossa ja miten yritykset seisovat asiakaslähtöisyyden takana?

Asiakaslähtöisyys on perinteisesti hahmotettu toimintatapana, jossa palvelua tuottavan organisaation toimintakulttuuri mahdollistaa asiakastarpeiden selvittämisen ja näiden tarpeiden tyydyttämisen (Helander, Kujala, Lainema & Pennanen 2013, 29-30). Asiakaslähtöisyyden päämäärä on poikkeuksetta asiakkaan ja palveluntarjoajan välinen konsensus eli yhteisymmärrys asiakkaan tarpeista ja palveluntarjoajan mahdollisuudesta tyydyttää nämä tarpeet (Virtanen, Suonheimo, Lamminmäki, Ahonen & Suokas 2011, 12). Asiakaslähtöisyydellä viitataan sellaisiin räätälöityihin palveluihin, joilla tyydytetään sekä asiakkaan julkituomat, että piilevät asiakastarpeet. Asiakaslähtöisyys näkyy yrityksen käytännöissä, arvoissa ja normeissa. Ne ilmenevät myös organisaation sisäisissä toimintaprosesseissa, joiden kautta palveluita tuotetaan ja kehitetään. (Helander ym. 2013, 29-30.)

Asiakaslähtöisyys voidaan nähdä toimintaperiaatteena, jossa organisaation toimintaa ohjaa tai suuntaa ulkopuolelta tuleva tieto. Tiedon perusteella organisaatio ohjaa painopisteitään palvelutuotannossa ja siihen liittyvässä muotoilussa, sekä markkinoinnissa, myymisessä ja vision ja strategian kehittämisessä. Asiakaslähtöinen organisaatio ei siis pyri itse tietämään ja osaan kaikkia, vaan hyödyntää ulkopuolella olevaa osaamis- ja tietoresurssia. (Lammi 2005, 15.) Tämä osaamis- ja tietoresurssi on asiakastietoa, jota saadaan suoraan asiakkaalta. Asiakastieto perustuu asiakkaan kokemuksellisuuteen ja se voi olla joko tiedostettua tai tiedostamatonta.

Asiakaslähtöinen organisaatio pitää ensisijaisena tehtävänä kuunnella asiakkaiden tarpeita ja vastata näihin mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Asiakassuhteen hoitaminen on asiakaslähtöisen organisaation tärkein tehtävä. Asiakaslähtöinen organisaatio ei palvele ainoastaan palveluiden kuluttajia, vaan asiakkaaksi voidaan nähdä myös esimerkiksi palvelun maksaja tai

yhteistyötaho. (Lammi 2005, 16.) Parhaimmat tulokset saadaan, kun asiakaslähtöisessä työskentelyssä otetaan huomioon koko asiakaskunta, huolimatta siitä, kuka maksaa tarjottavan palvelun.

Asiakaslähtöisyyden käytännön toteuttaminen vaatii yhteistyötä ja kokonaisvaltaista ajattelutavan muutosta. Asiakaslähtöisen toiminnan perusta on vankka asiakastuntemus, joka syntyy monenlaisten asiakaskohtaamisten kautta. Asiakaslähtöisen toiminnan ja ajattelutavan perustana ovat asiakkaan tarpeet, toiveet ja odotukset sellaisena, kun asiakas ne ilmaisee. Asiakaslähtöisyys perustuu ajatukseen, että asiakasta palvellaan hänen esille tuomiensa lähtökohtien mukaan. Asiakaslähtöisesti toimivissa organisaatioissa työyhteisön kaikki jäsenet toimivat yhdessä sovittujen hyvän palvelun periaatteiden mukaan, jotka perustuvat sekä asiakkaiden odotuksiin että heidän tarpeisiinsa. (Holma 1999, 27; Selin & Selin 2005, 29.) Asiakaslähtöisyys voidaankin nähdä organisaation kokonaisvaltaisena toiminnanohjauksena (Alamutka & Talvela 2005, 16).

2.2.2 Asiakaslähtöisyys sosiaalipalveluissa

Sosiaalityön asiakaslähtöisyys ei ole yksiselitteinen käsite. Hakukone Google löysi hakusanoilla ”sosiaalityön asiakaslähtöisyys” 33800 lähdettä. Kun hakusanoiksi määritettiin ”client-focused social work” saatiin saaliiksi 2320000 lähdettä (Haku tehty 30.1.2018). Kuitenkaan sosiaalityön asiakaslähtöisyyden määritelmän löytäminen ei ole helppoa. Eri lähteissä määritelmää lähestytään hyvinkin eri tavoin. Lähteitä tarkastellessa lukijalle tulee helposti olo, että sosiaalialan asiakaslähtöisyyttä määritellään hyvin laveasti siitäkin huolimatta, että asiakaslähtöisyyden ohjaavat sekä laki että sosiaalialan ammattietiikka.

Sosiaalipalveluiden sektorilla puhutaan paljon osallistavasta asiakaslähtöisestä kehittämisestä. Puheisiin vaikuttaa yhteiskunnallinen sosiaalipalveluiden rakennemuutos ja sosiaalialaa koskevat lakimuutokset. Emme voi vielä varmuudella tietää, miten rakennemuutokset tulevat toteutumaan. Tiedämme kuitenkin elävämme suomalaisten sosiaalipalveluiden asiakaslähtöisen kehittämisen eturintamassa, niin yksityisen kuin julkistenkin palveluiden saralla. On selkeästi nähtävissä, että SOTE -muutoksen ennakointi, sekä siihen liittyvät maakuntarakennemuutosta ennakoivat toimenpiteet, ovat tuoneet sosiaalialan yksityiselle sektorille lisää palveluvolyymiä. Tällä on välillinen vaikutus myös julkisen sektorin tuottamiin sosiaalipalveluihin, sillä yksityisen palveluntuottajien määrän kasvaminen tuo tehokkuus- ja tuottavuusajattelua myös perinteisiin sosiaalipalveluihin (Virtanen ym. 2011, 8). Näin on käynyt myös perhehoidon saralla, jossa vaikutusta on edellä mainitun lisäksi tehostanut myös uudistuneet lastensuojelu- ja perhehoitolaki.

Sosiaalihuoltolain uudistamista koskevassa työryhmäraportissa asiakaslähtöisyyden vahvistamiseksi on tehty monia ehdotuksia. Ehdotukset koskevat väestötason tarpeiden seuranta ja arviointia sekä niiden pohjalta tehtävää sosiaalihuollon kehittämistä. Raportin mukaan näiden lisäksi asiakaslähtöisyyttä tulisi korostaa yksilön ja perheiden tarpeiden määrittelyssä ja arvioinnissa, asiakassuunnitelman laadinnassa sekä päätöksenteossa. (Keronen 2013.) Esityksessä korostettiin, paitsi yksilön ja perheen tuen tarpeita ja yksilöllisten palvelukokonaisuuksien muotoilua, myös yksilön mahdollisuutta osallistua ja vaikuttaa palveluprosessiinsa ja palvelujen kehittämiseen (Sosiaali ja Terveysministeriö 2012, 92). Sosiaalihuoltolain muutosta koskevien ehdotusten tavoitteena oli, että yksilöiden tarpeisiin räätälöitäisiin kulloinkin heitä parhaiten tukevat palvelukokonaisuudet (Keronen 2013). Vuonna 2014 säädetyssä sosiaalihuoltolaissa määritellään, että sen tarkoitus on edistää asiakaskeskeisyyttä sekä asiakkaan oikeutta hyvään palveluun ja hyvään kohteluun sosiaalihuollossa (Sosiaalihuoltolaki 2014, 1 luku 1§). Lakiin itseensä ei kuitenkaan ole määritetty, miten asiakaskeskeisyys tulisi toteuttaa.

Tällä hetkellä sosiaalipalveluiden asiakaslähtöisyyttä ohjaavat kyseinen uusi sosiaalihuoltolaki (Sosiaalihuoltolaki 2014), sekä ammattietiikka ja organisaatiokohtaiset asiakastyön linjaukset. Valtakunnallisesti sosiaalipalveluiden asiakaslähtöistä kehittämistä ohjaa Sipilän hallitus, jonka sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalan yksi keskeinen kärkihanke on palveluiden kokoaminen asiakaslähtöisiksi kokonaisuuksiksi (Valtioneuvosto 2017). Tämä vaikuttaa myös perhehoitoon. Tämän hetken tietojen mukaan, SOTE-uudistuksen toteutuessa maamme siirtyy uuteen palvelurakenteeseen, jossa perhehoitopalveluiden organisointi sijoittuu sosiaalipalveluiden sektorille maakuntien alle (Perhehoitoliitto 2017). Vaikka SOTE -muutos ei toteutuisi, tulee asiakaslähtöisyys näkymään silti lastensuojelun perhehoidossa. Edellä mainitun palveluvolyymin lisäksi asiakaslähtöisyyden kehittämiseen vaikuttaa mm. valtakunnallinen Lape -hanke (THL 2018a; THL 2018b). Lape-hankkeen tavoitteet keskittyvät pitkälti asiakaslähtöisten palveluiden kehittämiseen, avaamme hankkeen päämääriä tarkemmin luvussa ”Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma” (luku 4.4.2.).

Sosiaalipalveluiden muutos asiakaskeskeisemmäksi on pitkäaikainen kehittämistehtävä. Huolimatta siitä, että sosiaalipalveluissa asiakkaan merkitys on labeasti tunnustettu ja teoretisoitu, on palveluidentarjonta perinteisesti kehittynyt tuotanto- ja järjestelmäkeskeisesti, eikä sen muuttaminen asiakaslähtöiseksi tapahdu kädenkäänteessä. Kehitystyö vaatii kokonaisvaltaista ajattelutavan muutosta. Asiakaslähtöisyyden todelliseksi kehittämiseksi tulisikin asettaa asiakas ja hänen tarpeensa palvelutuotannon kehittämisen keskiöön. Työskentelyssä on myös siirryttävä yksittäisten palveluiden kehittämisen sijasta kokonaisvaltaiseen visiointiin asiakaslähtöisyyden merkityksistä ja ulottuvuuksista. Näin ollen asiakaslähtöisyys pitäisi nähdä sosiaalityön ja sen kokonaisvaltaisen kehittämisen arvoperustana. (Virtanen ym. 2011, 8-18).

Asiakaslähtöisyyden kehittäminen auttaa vastaamaan monen sosiaalialan sektorin uudistustarpeeseen. Parhaimmillaan asiakaslähtöisyys edistää palvelutuotannossa parempaa vaikuttavuutta, tehokkuutta ja tuottavuutta. Asiakaslähtöisyys tuo parhaan palveluvasteen asiakkaalle ja samalla se on taloudellisesti kannattavin tapa toimia. Näiden lisäksi asiakaslähtöinen työskentely lisää sekä asiakkaiden, että työntekijöiden tyytyväisyyttä (Virtanen ym. 2011, 8-12). Asiakaslähtöisellä työskentelytavalla voidaan siis saavuttaa paras mahdollinen palveluvaste ja taloudellinen hyöty, niin suorassa kuin välillisessäkin merkityksessä.

2.2.3 Asiakaslähtöinen kehittäminen

Tarkasteltaessa asiakaslähtöisyyttä on syytä erottaa toisistaan asiakkaan osallistuminen palveluprosessiin sekä asiakkaan osallistuminen palveluprosessin kehittämiseen. Siinä missä ensimmäinen on henkilökohtaista vaikuttamista, on jälkimmäinen kollektiivista vaikuttamista. Henkilökohtaisessa vaikuttamisessa on kyse palvelutapahtumassa tapahtuvasta vuorovaikutuksesta ja sen onnistumisesta asiakkaan näkökulmasta. Palveluiden kehittämisessä taas on kyse keinoista, joilla suurempi joukko asiakkaita saadaan samaan aikaan osallistumaan ja tuomaan äänensä kuuluviin. (Virtanen ym. 2011, 29.)

Asiakaslähtöinen kehittäminen ja asiakaskeskeinen kehittäminen sekoitetaan usein. Nämä tarkoittavat kuitenkin eri asioita. Asiakaskeskeisessä kehittämistavassa asiakkaan tarve ohjaa palveluiden kehittämistä. Asiakasta kuunnellaan palveluiden suunnitteluvaiheessa, mutta asiakas ei pääse vaikuttamaan lopullisen palvelun toteuttamisen toimintatapoihin. Asiakaslähtöisessä kehittämisessä asiakas on parhaimmissa tapauksissa mukana jo kehitystyön innovointivaiheessa ja hän pääsee myös testaamaan palvelun toteutumistapojen käytännöllisyyttä. (Virtanen ym. 2011, 36.)

Virtanen ynnä muut (2011, 22) lähestyvät asiakaslähtöisen toiminnan kehittämistä seitsemän eri osatekijän kautta. Nämä ovat a) asiakkaan palveluymmärryksen rakentaminen, b) asiakkaan osallistumismahdollisuuksien lisääminen, c) palveluiden muodon, sisällön ja jakelukanavien kehittäminen, d) asiakasymmärryksen kehittäminen, e) palvelua tuottavan organisaation asenteiden ja palvelukulttuurin muuttaminen ja f) johtaminen.

Lähtökohtaisesti Virtanen ynnä muut lähtevät ajatuksesta, ettei asiakkuutta synny, mikäli palveluiden käyttäjä ei ymmärrä olevansa asiakas. Kehittämistyöskentelyn aluksi on siis määritettävä asiakkuuden syntyminen. Asiakas saa, ja hänen tulee tulla, palvelutilanteeseen omine voimavaroineen, ollen toimija (eikä kohde). Asiakkuuden aikana asiakkaalla on oikeus saada tietoa oikeuksistaan, velvollisuuksistaan, osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksistaan. Työntekijän tulee tehdä tilaa asiakkaan subjektiiviselle, eli valinnanmahdollisuuksille. Huomioitavaa on, että asiakaskokemus on asiakaslähtöisyydessä aina tärkeällä sijalla. Asiakkaan ääntä

tulee kuulla sekä palvelutilanteessa, että palveluja kehitettäessä. Asiakslähtöisessä kehittämisessä lähdetään ajatuksesta, että työntekijä tarvitsee kehittämistyöhön ulkopuolista tietoa ja osaamista, eli asiakasymmärrystä. Asiakstiedon kerääminen ja hyödyntäminen onkin oleellinen osa asiakslähtöisen kehittämisen päätöksentekoa. Asiakslähtöisessä kehittämisessä tulee huomioida myös se, ettei palveluiden ja palveluprosessien kehittäminen yksin riitä. Palveluiden lisäksi asiakslähtöisyyden tulee toteutua palvelua tarjoavien organisaatioiden ja siellä työskentelevien henkilöiden asenteissa. Asennemuutosten esteiden tunnistaminen ja asennemuutokseen panostaminen onkin yksi tärkeimmistä asioista tavoitteellisen asiakslähtöisen työskentelyn kehittämisessä. Voidaankin todeta, että johtamisella on suuri merkitys niin toimintatapojen, kuin asenteiden muuttamisessa, sillä sen kautta asiakkuusajattelu tuodaan kokonaisvaltaisesti organisaation eri tasoille. (Virtanen ym. 2011, 22.)

2.3 Kokemuksellisuus perhehoidon asiakslähtöisyyden pohjana

Asiakslähtöisyyttä tarkasteltaessa perhehoitajat ovat mielenkiintoisessa asemassa. Toisaalta he ovat perhehoitoa tarjoavien organisaatioiden asiakkaita ja toisaalta taas yhteistyökumppaneita. Opinnäytetyössämme tutkimme perhehoitajien kokemuksellista tuen tarvetta ja teemme, yhdessä yhteistyökumppanimme kanssa, tähän tietoon pohjautuvan asiakslähtöisen kehittämistehtävän. Tarkastelukulmastamme katsottuna perhehoitajat ovat tukea saavia yksiköitä ja Majakan valo -säätio on tukea antava yksikkö, joten määrittelimme perhehoitajat asiakkaan asemaan.

Perhehoidon asiakslähtöisen työskentelyn pohjana on ymmärrys perhehoitajan kokemuksista. Ymmärrys muodostuu ja kehittyy vuorovaikutuksessa, sekä asiakkaan, että työntekijän näkökulmasta käsin. Tullessaan vuorovaikutustilanteeseen perhehoitajat tuovat mukanaan tiedostamattomia ja tiedostettuja kokemuksia. Kumpatkin näistä vaikuttavat perhehoitajan käsitykseen kokemuksellisuudesta. Kuitenkin vain tiedotettuja kokemuksia voidaan tarkastella ja käsitellä. Asiakslähtöinen, työntekijän ja perhehoitajan välinen, vuorovaikutus pyrkii yhteiseen ymmärrykseen perhehoitajan tilanteesta. Vuorovaikutus mahdollistaa asiakkaan tiedostamattomien kokemusten muuttumisen tiedostetuiksi kokonaisuuksiksi, jonka jälkeen niitä voidaan tarkastella ja ottaa huomioon asiakkaan tukisuunnitelmassa. Perhehoitajan kokemusten tarkasteleminen ja ymmärtäminen mahdollistavat asiakkaan ja työntekijän välisen konsensuksen saavuttamisen, joka on pohjana asiakslähtöisen suunnitelman tekemiselle. Kiteytetysti voidaankin todeta, että kokemuksellisuus ja sen ymmärtäminen on asiakslähtöisen työskentelyn mahdollistaja. Ilman kokemuksellisuuden ymmärtämistä ei ole mahdollista tehdä asiakslähtöistä työskentelyä.

Perhehoidon asiakslähtöinen kehittäminen perustuu niin ikään asiakkaan kokemuksellisuuteen. Asiakslähtöisessä työskentelyssä ja asiakslähtöisessä kehittämisessä on kuitenkin

erona se, että asiakaslähtöinen työskentely on henkilökohtaista ja asiakaslähtöinen kehittäminen on kollektiivista. Perhehoidon asiakaslähtöisessä kehittämisessä kerätään asiakkaiden kokemuksellista tietoa, jonka jälkeen sitä jatkotyöstetään suhteessa kehittämistehtävään. Asiakaslähtöisessä kehittämisessä asiakas, eli perhehoitaja, on mukana kehittämistyössä osallistuen sen testaukseen ja arviointiin. Prosessiin osallistuminen taas muokkaa asiakkaan kokemuksellisuutta ja työskentelyssä tuleekin ottaa huomioon kokemuksellisuuden alati muuttuva luonne.

Organisaatiotasolla perhehoidon asiakaslähtöisyys on sijoitettavan lapsen perheiden (sekä biologisen, että sijaisperheen) kokemuksellisesta tarpeesta lähtevää työskentelyä, eikä sitä määritä sosiaalityön professioituminen tai järjestelmäkeskeisyys. Asiakaslähtöisyys näkyy perhehoidossa kerroksellisesti lakitasolla, organisaation toiminnallisella tasolla ja vuorovaikutustasolla. Sen mahdollisuudet ja haavoittuvuudet liittyvät ammatilliseen monialaiseen osaamiseen, työntekijäresursseihin, mentalisaatiokykyyn, vuorovaikutus- ja verkostotyötaitoihin sekä lain ja ammattietiikan mukaan toimimiseen.

3 Toimintaympäristönä lastensuojelun perhehoito

Opinnäytetyömme sijoittuu lastensuojelun perhehoidon toimintaympäristöön. Tässä luvussa tavoitteenamme on tarkastella lastensuojelun perhehoitoa; perhehoidon rakenteita ohjaavia tekijöitä ja perhehoidosta löytyvää tutkimustietoa, erityisesti lastensuojelun perhehoitoa ohjaavia lakeja ja aiempia perhehoitajien tuen tarvetta kartoittaneita tutkimuksia. Kuvaamme myös perhehoitoa ja perhehoitajien arkea käyttäen apuna arvostettua perhehoitoa käsittelevää ammattikirjallisuutta, lisäksi pohdimme ajankohtaisia yhteiskunnallisia muutostrendejä, jotka koskettavat perhehoitoa.

3.1 Lastensuojelun perhehoito

Lastensuojelulain (Lastensuojelulaki 2007) mukaan lapselle tulee turvata hänen yksilölliset tarpeensa ja toiveensa huomioiden tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi. Hänellä tulee olla mahdollisuus säilyttää läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet sekä mahdollisuus saada ymmärrystä, hellyyttä, valvontaa ja huolenpitoa. Lapselle on myös taattava turvallinen ja virikkeitä antava kasvuympäristö, tasavertainen perheenjäsenyys, sekä ruumiillinen ja henkinen koskemattomuus. Lapselle tulee järjestää mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa omissa asioissaan sekä mahdollisuus itsenäistymiseen ja vastuulliseen kasvamiseen. (Hakkarainen, Kuukkanen, Leinonen & Sipilä 2016, 6)

Perhehoidosta tuli sijaishuollon ensisijainen hoitomuoto vuodesta 2010 alkaen. Perhehoito on kunnan tai kuntayhtymän järjestämää palvelua, joko suoraan kunnan taikka kuntayhtymän järjestämänä tai välillisesti yksityisen perhehoitopalveluita tuottavan organisaation kautta. Perhehoidolla tarkoitetaan oman kodin ulkopuolista hoitoa tarvitsevan henkilön hoitamista yksityisessä perheessä perheenjäsenenä. Perhehoito voi olla pitkäaikaista tai lyhytaikaista. (Hakkarainen ym. 2016, 6; Hakkarainen, Kuukkanen & Piispanen 2014, 4.) Perhehoitoa antaa perhehoitaja. Lastensuojelulain perusteella perhehoitoon sijoittuvien lasten perhehoitajia kutsutaan usein sijaisvanhemmiksi ja perhettä sijaisperheeksi. (Hakkarainen ym. 2014, 4.) Tässä opinnäytetyössä käytämme molempia termejä rinnakkain.

Lastensuojelun perhehoidosta määrätään kahdessa erillisessä laissa; Lastensuojelulaissa sekä Perhehoitolaissa. Lastensuojelulaki määrittelee tilanteet, joissa lapsi voidaan sijoittaa perhehoitoon, ja Perhehoitolaki määrittelee tarkemmin perhehoidon järjestämiseen liittyvät yksityiskohdat. Lastensuojelulain 50 pykälä määrittelee perhehoidon ensisijaiseksi sijaishoitomuodoksi laitoshuoltoon nähden (Lastensuojelulaki 2007). Perhehoidon tavoitteena on järjestää kodinomaista hoitoa ja taata lapselle läheisiä ihmissuhteita (Perhehoitolaki 2015). Tässä kapaleessa avataan lastensuojelulain tarkoitusta ja tavoitteita. Lisäksi kuvataan puitteet ja määritykset, jotka perhehoitoa säätelevä laki asettaa. Viittaukset Lastensuojelulakiin merkitään jatkossa tunnuksella LSL ja viittaukset Perhehoitolakiin tunnuksella PHL.

3.1.1 Lastensuojelulaki

Lastensuojelulain tarkoitus on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Siinä määriteltävän lastensuojelun on edistettävä lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia. Lain mukaan lastensuojelun tukee paitsi lasta, myös hänen vanhempiaan, huoltajiaan ja hänen hoidostaan vastaavia henkilöitä.

Lastensuojelun tarvetta arvioitaessa ja lastensuojelua toteutettaessa on keskeistä arvioida toteutuuko lapsen etu. Käytettävien toimenpiteiden ja ratkaisuiden tulee taata lapselle: tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet; mahdollisuus saada ymmärtämystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaista valvontaa ja huolenpitoa; taipumuksia ja toivomuksia vastaava koulutus; turvallinen kasvuympäristö ja ruumiillinen sekä henkinen koskemattomuus; itsenäistyminen ja kasvaminen vastuullisuuteen; mahdollisuus osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan sekä; kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioiminen. (LSL 2007, 1§, 4§.)

3.1.2 Perhehoitoa edeltävä prosessi

Ennen perhehoitoon sijoittamista voi sijoitettavalla lapsella olla takanaan juridisesti monisäikeinen historia. Tyypillisesti jokaisen tarinan alussa toistuu lastensuojelulain 25 pykälän mukainen lastensuojeluilmoitus, ennakkollinen lastensuojeluilmoitus tai yhteydenotto sosiaalihuollon tuen tarpeen arvioimiseksi. Näistä ilmoituksista seuraa lastensuojeluasian vireille tulo ja lastensuojelutarpeen selvittäminen. Varsinainen lastensuojelun asiakkuus alkaa vasta, kun palvelutarpeen arvioinut sosiaalityöntekijä toteaa, että lapsen kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä, taikka lapsi käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään ja kehitystään ja lapsi tarvitsee lastensuojelulain mukaisia palveluja ja tukitoimia. Näiden lisäksi lastensuojelun asiakkuus alkaa myös silloin, kun lastensuojeluasian vireille tulon johdosta ryhdytään kiireellisiin toimenpiteisiin lapsen terveyden ja kehityksen turvaamiseksi tai kun lapsi tai hänen perheensä saa lain mukaisia lastensuojelupalveluita tai tukea ennen palvelutarpeen arviointia. (LSL 2007, 25§, 26§, 27§.)

Lastensuojelulaki (4§) määrittää, että lastensuojelussa on toimittava mahdollisimman hienovaraisesti ja ensisijaiset tukitoimet ovat aina avohuollon tukitoimia, ellei lapsen etu muuta vaadi. Yksi avohuollon tukitoimi voi olla sijoitus perhehoitoon. Tällöin sijoitus tapahtuu ensisijaisesti yhdessä lapsen vanhemman, huoltajan tai muun hänen hoidostaan ja kasvatuksestaan vastaavan henkilön kanssa. Jos yhteissijoitus ei ole lapsen edun mukaista, voidaan hänet sijoittaa lyhytaikaiseen perhehoitoon myös yksin. Tällöin sijoitukseen vaaditaan huoltajan ja yli 12 vuotta täyttäneen lapsen suostumus. Sijoituksen tarpeen edellytyksenä on lapsen tuen tarpeen kartoitus, lapsen kuntouttaminen tai lapsen huolenpidon järjestäminen väliaikaisesti huoltajan tai muun lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavan esteellisyyden vuoksi. (LSL 2007, 37§.)

Perhehoitoon tuleva lapsi voi olla myös kiireellisesti sijoitettu. Kiireelliset sijoitukset tehdään vain, jos lapsi on välittömässä vaarassa. Kiireellinen sijoitus voi kestää korkeintaan 30 päivää, alkaen sijoituspäivästä. Mikäli päätös on tehty ennen tosiasiallista sijoittamista, alkaa sijoituksen kesto päätöspäivästä. Kiireellistä sijoitusta voidaan jatkaa yli 30 päivän määräajan, mikäli viranhaltija tekee tämän ajan sisällä huostaanottoa koskevan hakemuksen hallinto-oikeudelle tai mikäli huostaanottoa koskeva asia on jo vireillä hallinto-oikeudessa tai korkeimmassa hallinto-oikeudessa. Kiireellistä sijoitusta voidaan jatkaa myös, mikäli 30 päivää ei ole riittävä aika lapsen huostaanoton tarpeen selvittämiseksi tai riittävien tukitoimien kartoittamiseksi. Tällöin sijoituksen jatkaminen (enintään kolmellakymmenellä päivällä) edellyttää, että tarvittavista lastensuojelutoimenpiteistä ei ole mahdollista päättää ilman lisäselvityksiä tai välttämättömiä lisäselvityksiä ei ole mahdollista saada 30 päivässä kiireellisen sijoituksen alkamisesta ja jatkopäätös on lapsen edun mukainen. (LSL 2007 38§.)

Mikäli lapsen kasvu ja kehitys vaarantuu, viimesijaisessa tilanteessa lapsi voidaan huostaanottaa ja sijoittaa sijaishuoltoon. Suurin osa perhehoitoon sijoitettavista lapsista on huostaanotettuja. Lapsi voidaan ottaa huostaan, mikäli puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellään. Huostaanottoon ja perhehoidon järjestämiseen voidaan kuitenkin ryhtyä vain, mikäli avohuollon tukitoimet eivät olisi lapsen edun mukaisen huolenpidon toteuttamiseksi sopivia tai mahdollisia taikka jos ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi ja sijaishuollon arvioidaan olevan lapsen edun mukaista. Huostaanottopäätöksen ja siihen liittyvän sijaishuollonpäättöksen voi tehdä viranhaltija, mikäli huoltaja tai 12 vuotta täyttänyt lapsi ei vastusta päätöstä. Mikäli he vastustavat huostaanottoa ja sijaishuoltoon sijoittamista, tekee asiasta päätöksen hallinto-oikeus. (LSL 2007, 40§, 43§.)

3.1.3 Perhehoitolaki

Perhehoidon järjestäminen perustuu perhehoitolakiin. Lain tarkoitus on turvata hoidettavalle perheenomainen ja hänen tarpeidensa mukainen hoito. Lastensuojelulain perusteella perhehoitoon sijoitettavan lapsen perhehoito on hoidon ja huolenpidon järjestämistä perhehoitajan yksityiskodissa. Perhehoidon tavoitteena on antaa hoidettavalle mahdollisuus kodinomaiseen hoitoon ja läheisiin ihmissuhteisiin, sekä edistää hänen perusturvallisuuttaan ja sosiaalisia suhteitaan. (PHL 2015, 1§, 43§.)

Perhehoitoyksikköä kutsutaan perhekodiksi. Perhekodin tarjoaman kasvuympäristön tulee olla terveellinen ja olosuhteiltaan siellä annettavalle hoidolle sopiva. Sijoituspaikan sopivuutta arvioitaessa tulee erityisesti kiinnittää huomiota perhekodin ihmissuhteisiin ja perhehoitajan mahdollisuuksiin vastata sijoitettavan lapsen tarpeisiin. Tämän lisäksi selvitetään hyväksyvätkö muut perhekodin jäsenet perhehoitoon sijoitettavan lapsen ja onko sijoitettavalla lapsella mahdollisuus saada perhekodin jäsenten kanssa tasavertainen asema. Perhekodin hoidettavien määrä on rajattu kuuteen henkilöön. Tähän määrään lasketaan mukaan perhehoitoon sijoitettujen lisäksi kaikki perhekodissa asuvat alle kouluikäiset lapset ja muut erityistä hoitoa ja huolenpitoa tarvitsevat henkilöt. Hoidettavien määrästä voidaan kuitenkin poiketa, mikäli on kyse hoidon antamisesta sisaruksille tai saman perheen jäsenille. (PHL 2015 5§, 7§, 9§; Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi perhehoitolain muuttamisesta 2016.)

Perhehoitajaksi voidaan hyväksyä henkilö, joka soveltuu perhehoitajaksi koulutuksensa, kokemuksensa tai henkilökohtaisten ominaisuuksiensa perusteella. Ennen perhehoitajaksi ryhtymistä tulee perhehoitajan suorittaa tehtävän edellyttämä ennakkovalmennus. Perhehoitajalla on oikeus hoitopalkkioon, jonka tulee vastata perhehoitoon sijoitetun henkilön hoidettavuutta

ja hoitotoiminnan luonnetta. Tämän lisäksi hän on oikeutettu saamaan perhehoidon kustannuksista aiheutuvan kulukorvauksen. Näiden lisäksi hoitajalle maksetaan hoidon alkaessa käynnistämiskorvaus ja hänellä on mahdollisuus saada harkinnanvaraista kulukorvausta. (PHL 2015 6§, 16§ ja 17§.)

Lastensuojelun perhehoito perustuu perhehoidossa olevan lapsen tai nuoren asiakassuunnitelmaan, johon on kirjattu hänen etunsa mukaiset hoivan tai huolenpidon tarpeet. Perhehoidon lisäksi asiakassuunnitelmaan kirjataan myös muut asiakkaan tarvitsemat palvelut. (LSL 30§) Ennen sijoitusta perhehoitoon tehdään kunnan/kuntayhtymän ja perhehoitajan välinen toimeksiantosopimus. Toimeksiantosopimuksessa sovittava perhehoitajan tuki pohjautuu hoidettavan asiakassuunnitelmaan. Toimeksiantosopimuksessa sovitaan perhehoitajalle maksettavan palkkion määrästä ja suorittamisesta, perhehoidosta ja hoidon käynnistämisestä aiheutuvien kustannusten korvaamisesta sekä perhehoidossa olevan kalenterikuukausittaisten käyttövarojen maksamisesta ja perhehoidossa olevan yksilöllisistä tarpeista johtuvien erityisten kustannusten korvaamisesta. Kustannuksia koskevien asioiden lisäksi toimeksiantosopimuksessa sovitaan: hoidon arvioidusta kestosta; perhehoitajan oikeudesta vapaaseen, vapaan toteuttamisesta sekä palkkion maksamisesta ja kustannusten korvaamisesta vapaan ajalta; perhehoitajalle annettavasta valmennuksesta, työnohjauksesta ja koulutuksesta sekä näiden toteuttamisesta; toimeksiantosopimuksen irtisanomisesta; tarvittaessa muista perhekotia ja perhehoitoa koskevista seikoista sekä; yhteistyöstä kunnan ja perhehoitajan kesken. Toimeksiantosopimus ei ole työsopimus ja näin ollen perhehoitaja ei ole työsuhteessa sopimuksen toisen osapuolen kanssa. Toimeksiantosopimus voidaan purkaa kummankin osapuolen toimesta. (PHL 2015, 10§ ja 12§.)

Perhehoidon onnistumisen kannalta perhehoitajalla on perhehoitolain mukaan oikeus vapaaseen, koulutukseen ja tukeen. Perhehoidon järjestämisestä vastaava kunta vastaa perhehoitajalle annettavasta tarvittavasta ennako- ja jatkovalmennuksesta, työnohjauksesta ja koulutuksesta. Oikeus vapaaseen koskee kaikkia perhehoitajia, joiden toimeksiantosopimuksessa ei muuta sovita. Perhehoitajalla on oikeus kahteen vapaapäivään kuussa, vapaan järjestymiseksi kunnan/kuntayhtymän tulee huolehtia tai tarvittaessa avustaa perhehoitajaa sijoitetun lapsen hoidon järjestämisessä vapaan aikana, perhehoitajan hyväksymällä tavalla. Lisäksi päätoimiselle perhehoitajalle tulee järjestää terveystarkastus lain mukaisesti kahden vuoden välein. (PHL 2015, 13§, 14§, 15a§.)

3.2 Perhehoidon arki

Perhehoito on osaksi aivan tavallista perhe-elämää, mutta samalla hyvin selkeästi jotakin täysin muuta kuin tavallista. Sijaisvanhemmuuden arkeen kuuluu monta sellaista tekijää, joita ei tavallisen perheen jokapäiväisessä elämässä yleensä tarvitse ottaa huomioon, esimerkiksi

mitkä kaikki tahot perheen arkeen liittyvät (sosiaalitoimi, sijoitetun lapsen biologinen perhe, muut verkostot) taikka millaiset oikeudet sijaisvanhemmalla on päättää lapsen päivittäisistä asioista. Tässä luvussa avaamme perhehoidon käytännön kysymyksiä ja huolenaiheita käyttäen apuna perhehoitoon liittyvää kirjallisuutta ja tutkimuksia.

3.2.1 Elämää sijaisperheessä

Sijaisperheiden ja sijoitusten tarinat alkavat hyvin erilaisilla tavoilla. Päätös sijaisvanhemmuudesta, tieto perhettä tarvitsevasta lapsesta ja lapsen muutto uuteen kotiin saattaa tapahtua muutamien viikkojen kuluessa toisistaan, taikka aikaa voi kulua usea vuosi päätöksen teosta lapsen saapumiseen. Motiivit sijaisperheeksi ryhtymisestä vaihtelevat myös paljon, mutta yleisimpiä syitä on halu auttaa ja tehdä tärkeää työtä, lapsettomuus taikka toive suuremmasta perheestä. Sijaisvanhemmuuteen valmistaudutaan lain vaatiman ennakoivalmennuksen avulla, jonka aikana perhe valmistautuu ottamaan vastaan sijaislapsen osaksi omaa elämäänsä. Tilanteissa joissa sijoitus tapahtuu äkillisesti, voi olla kyse esimerkiksi sukulaislapsen sijoittamisesta taikka tukilapsen sijoittamisesta tukiperheenä toimineeseen perheeseen. Äkillisissä sijoituksissa sijaisvanhempien valmennus voi tapahtua myös lapsen jo muutettua perheeseen. (Valkonen 2014, 15-19.)

Suomessa perhehoitoa järjestävät monet kunnat itsenäisesti, lisäksi kunnat voivat ostaa perhehoitopalvelut yksityiseltä yritykseltä tai muulta toimijalta, esimerkiksi järjestöltä. Lain edellyttämät tukipalvelut on veloitettu järjestämään se kunta, joka sijoittaa lapsen sijaisperheeseen. Kunta voi joko itse tuottaa näitä palveluita, tai ostaa niistä osan tai palvelut kokonaisuudessaan perhehoitopalveluita tuottavalta taholta. Tarjolla olevan tuen määrä ja laatu vaihtelevat eri kuntien/toimijoiden välillä merkittävästi. Myös perhehoitoa tarjoavan organisaation sisällä saattaa tukipalveluiden tarjonta vaihdella paljon, jolloin sijaisperheet ovat eriarvoisessa asemassa. Rärkeimmillään tämä saattaa tarkoittaa sitä, että toinen perhe saa kattavat tukipalvelut, kun toisen perheen kohdalla eivät välttämättä toteudu edes perhehoitosuunnitelman päivittämiseen vaadittavat tapaamiset. Perusteluina tuen puutteeseen todetaan usein olevan sosiaalityöntekijän kiire, liiallinen työmäärä tai tuen tarpeettomuus esimerkiksi sellaisen perheen kohdalla, jolla arvioidaan olevan tarvittavat kyvyt hoitaa asiat itsenäisesti. Haasteita asettaa myös vastuusosiaalityöntekijän tiheä vaihtuminen tai hetkellinen puuttuminen. Ensimmäistä kertaa perhehoitajaksi ryhtyvä perhe itse ei välttämättä osaa arvioida eroja toimijoiden välillä, joten on sattumankauppaa, minkälaiseen tilanteeseen uusi sijaisperhe perhehoitouransa alkutaipaleella päätyy. (Perhehoitoliitto 2016.)

Perhehoitajuus alkaa virallisesti kun perheeseen saapuu sijaislapsi. Lasta on usein odotettu hartaasti ja alku on jännittävää sekä perheelle että sijoitetulle lapselle itselleen. Hiljalleen kuitenkin perheen uusi arki alkaa. Sijaisvanhemmat ovat kuvanneet ensimmäisten vuosien

sijaislasten kanssa olevan usein vaativia. Lasten rankat elämäkokemukset, huolenpidon puute ja traumat näkyvät lasten käytöksessä, kehityksessä ja käytännön taidoissa sekä kanssakäymisessä ympäristönsä kanssa. Ensimmäisten vuosien rankkuuteen liittyy usein paitsi lasten oireilu, myös se että sijaisvanhemmalta puuttuu joskus kokonaan tai usein vähintään palasia lapsen elämähistoriasta. Tämä tarkoittaa sitä, että kaikkeen lapsen menneisyydessä kohtaamaan ei voida ennalta varautua. Sijaisvanhemman tiedot lapsesta ja taidot käsitellä juuri häneen liittyviä erityistarpeita kehittyvät usein samanaikaisesti. Sijaisvanhemmuuteen kasvetaan lapsen sijoituksen tahdissa: paitsi että vanhemmat ja lapset oppivat tuntemaan toisiaan, sijaisvanhempien kokemus kasvaa. Sijaisvanhemmat ovat kuvanneet kokemuksen auttaneen ymmärtämään lapsen taustan merkitystä ja ajan auttaneen myös hyväksymään sen, että sijaisvanhemmat eivät voi muuttaa lapsen menneisyydessään kokemia asioita taikka niiden vaikutusta lapseen. (Valkonen 2014, 20-23, 105-107.)

Perhehoitoon sijoitetaan kaikenikäisiä lapsia. Vaikka tyypillisesti ajatellaan pienempien lasten sekä hyötyvän että sopeutuvan perhehoitoon nuoruusikäisiä paremmin, myös teini-ikäisille tarvitaan sijaisperheitä. Kuten aiemmissa kappaleissa on mainittu, lastensuojelulaki määrittää kaikenikäisille lapsille ensisijaiseksi sijaishuollon muodoksi perhehoidon. Lisäksi Suomessa teini-ikäisten osuus huostaanotettujen lasten määrästä on ollut jo pitkään kasvava. Näiden seikkojen valossa perhehoitoon sijoitetaan ja tullaan jatkossa sijoittamaan yhä enemmän yhä vanhempia lapsia. Huostaanottojen tapahtuessa lasten ollessa yhä vanhempia, tarkoittaa se usein sitä, että lapsi on viettänyt entistä pidemmän aikaa epävakaissa olosuhteissa. Nuoruusikäisten ongelmat ovat usein hyvin vaikeita ja moninaisia, ja liittyvät sekä somaattisiin, psyykkisiin että neurologisiin ongelmiin sekä näiden ongelmien samanaikaisuuteen. Vähintään puolet kaikista sijoitetuista lapsista kärsii jonkinlaisesta mielenterveyden ongelmasta. (Sinkkonen 2015 a, 148-151.)

Perheissä, joissa on omia biologisia lapsia tai aiemmin sijoitettuja lapsia, sijoituksen alku on jännittävää aikaa paitsi sijaisvanhemmille ja perheeseen saapuvalla lapselle, myös muille perheenjäsenille. Jos arki on rankkaa ja kiireistä sijaislapsen haastavan käyttäytymisen vuoksi, perheen vanhemmat tuntevat helposti syyllisyyttä perheen muiden lasten vuoksi. Aikaa ja huomiota ei riitä muille yhtä paljon, ja joissakin perheissä uuden perheenjäsenen saapuminen perheeseen on vanhempien näkemyksen mukaan näkynyt haitallisena vaikutuksena muihin lapsiin - ahdistusta, pelkoa tai levottomuutta aiheuttavana tekijänä. (Valkonen 2014, 89-91.) Perhehoitaja voi huomata pohtivansa, kannattaako tai voiko sijoitusta jatkaa, jos siitä samalla aiheutuu perheen muille lapsille haittaa.

Lapsen perhesijoituksessa perhehoitajat joutuvat myös ottamaan huomioon lapsen biologiset vanhemmat ja heidän kanssaan tehtävän yhteistyön. Lastensuojelulain mukaisesti lapsen tärkeiden ihmissuhteiden säilymistä on tuettava ja edistettävä sijaishuollossa (LSL 2007, 4§).

Lapsen ja biologisten vanhempien yhteydenpitoa on siis tuettava myös perhehoidossa. Osa biologisista vanhemmista ei ole lapsensa kanssa tekemisissä lainkaan, osa tapaa lapsiaan säännöllisesti ja lapsi saattaa viettää viikonloppuja tai loma-aikoja biologisen perheensä luona. Biologisten vanhempien kanssa tehtävän yhteistyön haasteita ovat muun muassa tilanteet, joissa biologiset vanhemmat eivät hyväksy sijoitusta taikka sijaisperhettä, sekä tilanteet joissa perheiden arvot, elämäntavat ja kasvatulinjaukset eroavat toisistaan suuresti. Huolta perhehoitajissa saattaa aiheuttaa biologisten vanhempien arvaamattomuus ja yhteydenpidon ja sopimuksissa pysymisen epäsäännöllisyys. Perhehoitajia usein myös huolestuttaa, miten lapsi pärjää vierailuilla kotona; onko hän turvassa ja huolehditaanko hänestä. (Valkonen 2014, 23-31.)

Kaikkiin edellä mainittuihin sijoituksen haasteellisiin kohtiin sijaisperhe tarvitsee tukea. Oikean tuen turvin sijaisperhe - mukaanlukien sijoitettu lapsi - voi selvitä karikoista entistä vahvempina ja yhteenhittautuneimpina. Lapsen elämän perhehoito voi muuttaa täydellisesti; mahdollisuus turvalliseen kiintymyssuhteeseen ja elämän aiempien traumojen ja laiminlyöntien käsittelyyn antaa lapselle mahdollisuuden eheytymiseen. Myös monet sijaisperheet kuvaavat perhehoitajuuden olleen asia, joka muutti heidän elämänsä täysin. Lapsen edistymisestä, oppimisesta ja onnistumisista iloitaan, sekä eritoten lapsen ilon ja onnen hetkistä tunnetaan kiitollisuutta. Kiitollisuutta ja tyytyväisyyttä tunnetaan myös ratkaisusta ryhtyä perhehoitajaksi, monelle sijaisvanhemmalle sijaisvanhemmuudesta tulee elämäntehtävä. (Valkonen 2014, 92-99.)

Vaikka perhehoitoon sijoitettu lapsi voi asua sijaisperheessä täysi-ikäistymiseen saakka, on muistettava että lastensuojelulain velvoittamana lapsen ja biologisten vanhempien jälleenyhdistämisen tulee olla tavoite myös perhehoidossa (LSL 2007, 4§). Sijoitus voi päättyä lapsen paluuseen biologisten vanhempiensa luokse. Joissain tilanteissa sijoitus päättyy sijaisvanhempien itsensä aloitteesta, näitä sijoitusten katkeamiseen liittyviä syitä ja riskejä käsittelemme kappaleessa "uhka- ja riskitekijät" (kappale 3.3.1). Joissain tapauksissa sijoitus päättyy sijaisvanhempien adoptoidessa sijaislapsen.

Vaikka perhehoitajia valmennetaan tehtävänsä, monet kuitenkin kertovat, etteivät olleet osanneet varautua tulevaan ja että sijaisvanhemmuus on ollut jotain muuta, kuin mitä he kuvittelivat. Sijaisvanhemmat ovat kuvanneet kokeneensa uupumusta ja ristiriitaisia tunteita ja varsinkin ensimmäisten vuosien olleen vaikeita. Erilaiset tuen muodot ovat tärkeitä sijaisperheiden jaksamisen ja sijoitusten jatkumisen edellytyksiä. (Valkonen 2014, 22, 94-96.) Perhehoitajien saamaan tukeen on viimeisten vuosien aikana kiinnitetty paljon huomiota ja tuen riittävyttä on tutkittu monissa eri yhteyksissä.

3.2.2 Perhehoitajien tuen tarve

Perhehoitolain mukaan perhehoitajalle on järjestettävä riittävä tuki. Perhehoitolain koulutusta ja tukea käsittelevä luku määrittelee tukimuodoiksi ennakkovalmennuksen, jatkokoulutuksen ja työnohjauksen. Lisäksi perhehoitajalla on oltava jokaista perhehoidossa hoidettavaa varten nimetty vastuutyöntekijä, jonka tapaaminen säännöllisesti sekä tarpeen vaatimalla tavalla on mahdollista. (PHL 2015, 15§.) Perhehoitolain mukaisen jaottelun lisäksi tuen muodot voidaan nähdä myös laajemmin, esimerkiksi Hakkarainen ynnä muut (2014, 28-30) määrittelevät perhehoidon tuen muodoiksi taloudellisen, tiedollisen ja emotionaalisen tuen sekä käytännöllisen arjen avun. Taloudellisen tuen tulee perustua hoidon vaativuuteen ja sitovuuteen. Taloudellinen tuki tuo turvaa ja antaa perhehoitajalle mahdollisuuden keskittyä perhehoitotehtäväänsä kokonaisvaltaisesti. Täydennyskoulutus ja työnohjaus ovat perhehoitajien oikeus, mutta toisaalta myös velvollisuus. Koulutuksella ja työnohjauksella halutaan vahvistaa perhehoitajien osaamista ja jaksamista, joka tukee perhehoidon onnistumista. Vertaistuki taas on pääsääntöisesti parhaimmaksi koettu emotionaalinen tukimuoto. Sijoittajataho voi tukea vertaistukitoimintaa esimerkiksi tarjoamalla tilat, auttamalla tiedottamisessa ja ryhmien kokoamisessa. Emotionaalinen tuki on merkittävä kokonaisuudessaan perhehoitajana kasvamisessa. Käytännön apu tarkoittaa, nimensä mukaisesti, apua ja tukea arjen askareiden hoitoon.

Perhehoidon onnistumisen kannalta oikea-aikainen tuki on ensiarvoisen tärkeää. Tuen ja yhteistyön ollessa riittävää ja sujuvaa, helpottuu myös sijoituksen seuranta, arviointi ja perhehoidon laadun varmistaminen. Laadukkaaseen perhehoidon tukeen sisältyy perhehoitajan ja hänen perheensä tukeminen sekä perheeseen sijoitetun lapsen ja hänen lähiverkostonsa tukeminen. Perhehoidon muun kokonaisuuden lailla, tulisi myös perhehoidon tuen olla suunnitelmallisesti toteutettua. Tukimuotoja on kehitetty viime vuosina alueellisissa sijaishuoltoyksiköissä, kaupungeissa ja järjestöissä. Valtakunnallisesti tarkasteltuna tuen tarjoaminen suunnitelmallisesti perhehoidon eri vaiheissa ja tilanteissa hakee kuitenkin vielä muotoaan (Hakkarainen ym. 2014, 27-31). Näitä tuen eri muotoja pyritään kehittämään ja yhdistämään toimivammiksi kokonaisuuksiksi muun muassa valtakunnallisessa LAPE-hankkeessa (Heino & Säles 2017). Mahdollisuuksia tuen muotoutumiseen yksilöllisesti ja joustavasti tarvitaan lisää.

Perhehoidon tuen merkitys on korostunut merkittävästi lastensuojelun perhehoidon ensisijaisuuden ja perhehoitolakimuutosten myötä. Valtakunnallisesti arvioituna tuen saatavuudessa ja laadussa on kuitenkin merkittäviä eroja. (Hakkarainen ym. 2014, 27.) Heinonen esittelee ”Sadoissa verkoissa sukkulointia - kumppanuudet sijaishuollossa” -tutkimuksessaan sijaisvanhempien kokemuksia saamastaan tuesta hyvinkin vaihtelevaksi. Hänen tutkimuksensa mukaan sijoittavalta taholta saadun tuen vaihtelevuutta määritteli perhehoitajien ensisijainen yhteis-

työkumppani. Saman organisaation alla perhehoidon tuki saattoi vaihdella henkilösidonaisuuden mukaan. Vastauksista kävi ilmi myös se, että niissä kunnissa, joissa rakenteet perhehoidon tueksi olivat selkeät ja toimivat, kunnan työntekijät olivat sitoutuneita sijaisperheiden tukemiseen. (Heinonen 2011, 14-17.) Sekä lakimuutokset että perhehoitajien kokema tuen tarve tuovat esille perhehoidon erilaisten ja joustavien tukimuotojen kehittämistarpeen.

Samanlaisia kokemuksia perhehoitajien tuen vaihtelevuudesta löytyy myös muista perhehoitoa käsittelevistä tutkimuksista. Pelastakaa Lapset ry on vuonna 2010 tehnyt perhehoitoon liittyen laajan tutkimuksen, jonka tulokset on koottu "Terveisiä täältä kodista!" -nimiseen julkaisuun. Tutkimuksessa kartoitettiin sijoitettujen lasten, heidän vanhempiensa, perhehoitajien ja sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä ja mielipiteitä perhehoidosta. Sijaisperheet olivat pääsääntöisesti tyytyväisiä sijaisvanhemmuuteen. Ne perheet, jotka eivät olleet tyytyväisiä, kokivat huolta lapsen tulevaisuudesta, olivat uupuneita tai kuormittuneita lapsen tilanteen vuoksi sekä kokivat tuen puutetta sosiaalityöntekijän taholta. Perhehoitajien pärjäämiseen ja tuen tarpeeseen liittyen pyrittiin tutkimaan mitä tukea sijaisperheille on ollut tarjolla, onko tuki ollut riittävää ja millaista tukea tulisi lisätä tai kehittää. Tutkimuksen tuloksissa todettiin perhehoitajien toivovan lisää vertais-, pienryhmä- ja mentoritoimintaa, kriisi- ja konsultaatioapua vaikeisiin elämäntilanteisiin sekä sijaisvanhempana jaksamisen tukemista. Myös yhteydenpidon sosiaalityöntekijään toivottiin olevan helpompaa ja yhdeksi yhteistyötä hankaloittavaksi tekijäksi mainittiin sosiaalityöntekijöiden suuri vaihtuvuus. Osa perheistä koki että tapaamisia on liian harvoin ja osa myös että sijaisperheitä ei kohdella kumppaneina eikä heitä kuunnella. Perhehoitajien vapaat toteutuivat huonosti noin puolella kyselyyn vastanneista perheistä. (Laakso & Marjomaa 2010, 44-52; 80-87.)

Perhetyön tärkein kehittämiskohde perhehoitajien omasta mielestä oli perhehoidon tuki. Perhehoitajat kokivat tarvitsevansa taloudellista tukea sekä parempia mahdollisuuksia koulutukseen ja työnohjaukseen. Sijoitetuille lapsille tulisi perhehoitajien mielestä järjestää enemmän tukea terapian, erityistuen ja muun avun muodossa. Myös sosiaalitoimella tulisi olla perhehoitoon enemmän resursseja, jotta yhteistyö ja siten tuen saaminen olisi sujuvaa. (Laakso & Marjomaa 2010, 113-121.)

Vuonna 2014 julkaistiin Leena Valkosen tutkimus sijaisvanhemmista. Valkonen halusi tutkia sijaisvanhemmuuden ydintä; sitä mitä ja keitä sijaisvanhemmat ovat ja miten sijaisvanhemmuuteen kasvetaan. Tutkimukseen osallistui 58 kokenutta sijaisvanhempaa eri puolilta Suomea, kokemusta perhehoitajana toimimisesta heillä oli vähimmillään 5 vuotta, enimmillään 38 vuotta. Perhehoitajien kokemukset tuesta näkyivät Valkosen tutkimuksessa tyytymättömyytenä erityisesti sosiaalityöntekijän antamaan tukeen. Alle 25% haastatelluista perhehoitajista oli täysin tyytyväinen sosiaalityöntekijältä saamaansa tukeen. Melkein puolet vastaajista koki ettei saanut juurikaan tukea tai että tuki oli hyvin riittämätöntä. Suurimmiksi

tyytymättömyyteen vaikuttaviksi seikoiksi tutkimuksessa nousi luottamus, kuulluksi tuleminen ja arvostus. Perhehoitajat kokivat että suhde sosiaalityöntekijään ei ollut luottamuksellinen, heille ei jaettu lapsesta oleellista ja tärkeää tietoa eikä heidän mielipidettään lapsen asioissa arvostettu. Myös tässä tutkimuksessa esille nousi työntekijöiden suuri vaihtuvuus ja vaikea tavoitettavuus. (Valkonen 2014, 42-47.)

Valkosen (2014, 48-54, 94-96, 131-133) tutkimuksessa suurimmiksi haasteiksi perhehoitajat nimesivät sijoitetun lapsen vaativuuteen ja haasteelliseen käyttäytymiseen liittyvät asiat, yhteistyövaikeudet lasten biologisten vanhempien kanssa sekä sosiaalitoimen tuen puutteen. Tärkeimmiksi tuen muodoiksi perhehoitajat nostivat työhohjauksen ja vertaistuen. Lisäksi perheet kokivat saavansa apua koulutuksista ja tukiperheistä tai muusta hoitoavusta, sekä siitä, että sijoitetuille lapsille järjestyi tarvittavat tutkimus- ja terapiapalvelut. Yhteydenpitoa sosiaalitoimen kanssa perhehoitajat toivoivat kehitettävän niin, että sijoituksen alussa tuki ja tapaamiset olisivat tiiviimpiä, elämän kriisitilanteissa tuen ja avun saamiseen sijaisperheelle panostettaisiin ja yhteyden sosiaalityöntekijään saisi tarvittaessa pikaisesti.

Perhehoitoliiton tutkimus sijaisperheiden tuen tarpeista toteutettiin kesällä 2016. Kyseinen tutkimus on tuorein suurelle vastaajajoukolla toteutettu tutkimus jossa perhehoitajien tuen tarvetta on kartoitettu. Tutkimukseen osallistuneet perhehoitajat nostivat tärkeimmiksi tuen muodoiksi vastuutyöntekijän (sosiaalityöntekijän) tuen, vertaistuen ja työhohjauksen. Vaikka tutkimuksesta käy ilmi, että monet perhehoitajat ovat tyytyväisiä saamaansa tukeen, tuen toteutuminen on vaihtelevaa ja merkittävä osa perheistä ei kokenut saamaansa tukea riittäväksi jollakin osa-alueella. Tukimuotojen riittämättömyys ilmeni esimerkiksi siinä, että yhteydenpito vastuutyöntekijään on hankalaa, perhehoitajan vapaat eivät toteudu, mentori- ja vertaistoimintaa ei ole saatavilla kaikille perhehoitajille ja työhohjausta on tarjolla osalle perhehoitajista vain kriisitilanteissa vaikka tarvetta sille olisi myös muulloin. Tutkimuksessa hyvää perhehoitoa kuvataan sijaisperheiden näkökulmasta olevan sellainen perhehoito, jossa: perhehoitajat tuntevat olevansa vastuutyöntekijän kanssa kumppaneita lapsen asioista päätettäessä; sijaisperhe saa tarvitsemaansa tukea sujuvasti ja oikea-aikaisesti ja; lapsen parhaaksi tehdään tiimityötä eri ammattilaisten kanssa. Tutkimusta ei ole kokonaisuudessaan julkaistu, mutta se oli esittelyssä Perhehoidon päivillä 2016 ja siitä on julkaistu otteita ja johtopäätöksiä Perhehoitoliiton internetsivuilla ja tiedotuksissa. (Perhehoitoliitto 2016.)

Perhehoitajien tuen tarpeeseen liittyviä opinnäytetöitä on tehty paljon viimeisten vuosien aikana. Opinnäytetyöt ovat olleet lähinnä laadullisia haastattelututkimuksia, joissa on haastateltu yleisimmin kahdesta viiteen sijaisperhettä tai -vanhempaa. Vaikka kyseisten opinnäytetöiden tulokset eivät ole välttämättä yleistettävissä pienen otannan vuoksi, mainitsemisen arvoista on se että myös niissä on tullut esille kattavia tutkimuksia

mukailevasti perhehoitajien tuen tarpeen kokemus. Suuremman otannan tutkimuksen ovat vuonna 2012 tehneet Pitkänen ja Westerback, jotka toteuttivat opinnäytetyönä tutkimuksen perhehoitajien arjen haasteista ja voimavaroista. Osana tutkimusta selvitettiin perhehoitajien saamien tukitoimien riittävyttä. Tutkimus toteutettiin sähköisellä kyselylomakkeella ja kyselyyn vastasi 65 sijaisvanhempaa tai -perhettä. Myös tässä tutkimuksessa todettiin perhehoitajien tuen kehittämisen tarpeita. Perhehoitajat kaipasivat tukea lapsen haastavaan käyttäytymiseen ja psyykkiseen oireiluun sekä paremmin toteutuvia vapaita, tiiviimpää ja sujuvampaa yhteydenpitoa sosiaalityöntekijän kanssa ja paremmin mahdollistuvaa työnohjausta. (Pitkänen & Westerback 2012.)

3.2.3 Perhehoitajien valmennus

Perhehoitajiksi tullaan yhteistyössä kunnan, kuntien yhteisen alueellisen perhehoitoyksikön tai muun perhehoitopalveluita tuottavan tahon kanssa. Yhteistyö aloitetaan ennakkovalmennuksella, jonka jälkeen tehdään mahdollinen toimeksiantosopimus. Perhehoitolain perusteella perhehoitajan tulee suorittaa valmennus ennen toimeksiantosopimuksen tekemistä. Poikkeuksena on perhehoitajiksi ryhtyvien sukulais- tai lähiperheiden valmennus, joka voidaan järjestää vuoden sisällä sijoituksen aloittamisesta. Valmennuksen tulee olla riittävän pitkä ja prosessinomainen. Sen tulee sisältää perhehoitajan asemaa, velvollisuuksia ja lainsäädäntöä koskeva osuus. (Hakkarainen ym. 2016, 17.) Valmennuksen sisältö ja kesto voi vaihdella erilaisista ryhmämuotoisista valmennuksesta erilaisiin perhekohtaisiin valmennuksiin (Pynnönen 2016, 20). Yhteistä eri muodoille on kuitenkin se, että valmennuksen perusteella tehdään kirjallinen arviointi perhehoitajaksi ryhtyvän valmiuksista ja edellytyksistä toimia perhehoitajana. Riippumatta perhehoitajaksi ryhtyvän koulutuksesta tai työkokemuksesta on ennakkovalmennus henkilökohtaisena prosessina oleellisen tärkeä osa perhehoitajan tehtävään valmentautumista. (Hakkarainen ym. 2016, 17.)

Suomessa yleisemmin käytetty perhehoidon ennakkovalmennus -ohjelma on PRIDE. Se on lyhennelmä sanoista: ”Parent´s Reforce for Information, Development and Education”. PRIDE-ohjelma korostaa sijaisvanhempien merkittävää roolia voimavarana, jonka avulla voidaan onnistua perhehoidon tavoitteessa. Ohjelman periaatteita ovat lapsen kehityksen tukeminen, vanhempien ja perheiden merkityksellisyys, erilaisuuden ja erilaisten kulttuuritaustojen arvostaminen, menetyksen kohtaaminen, yhteistyön ja tiimin tärkeys, roolien selkeys, ryhmävalmennuksen ja yhteisten arvojen yhdistäminen, yhteinen arviointi ja tietoon perustuva päätöksenteko sekä sijais- ja adoptiovanhempien valmennuksen yhdistäminen. (Bäck-Kiianmaa, Männikkö & Pynnönen 2012, 7, 11)

PRIDE-ohjelman prosessi on jaettu kolmeen eri osa-alueeseen, jotka sisältävät yhteensä neljätoista eri osavaihetta. Kolme pääosaa ovat; 1. Perhehoidon suunnittelu - perhehoidon perusteiden ja lähtökohtien määrittely sekä resurssien kartoitus; 2. Perhehoitoon valmentautuminen - rekrytointi, perheiden ennakoivalmennus ja yhteinen arviointi; sekä 3. Perhehoidon toteuttaminen - yhteistyö, tuki ja täydennyskoulutus. (Pynnönen 2016, 35-36.) Kokonaisprosessin neljätoista eri osavaiheen perusteella määritellään työn perusteet, lastensuojelutyön perusteena olevat arvot ja asenteet sekä perhehoidon eri vaiheet. Nämä vaiheet ovat: 1. Perhehoidon päämäärien tunnistaminen; 2. Roolien, tehtävien ja valmiuksien määrittely; 3. Resurssien kartoitus ja tarpeiden arviointi; 4. Koulutus ja rekrytointistrategioiden kehittäminen; 5. Tiedusteluihin vastaaminen; 6. Kirjallisen informaation lähettäminen ja PRIDE-valmennukseen valmistautuminen; 7. Kotikäynti tai muu perhekohtainen tapaaminen; 8. PRIDE -valmennus - yhteinen arviointi; 9. Yhteisen arvioinnin päättäminen, päätöksen tekeminen; 10. Adoptioneuvonnan täydentäminen ja kansainvälisessä adoptiossa adoptioluvan saaminen; 11. Jatkosuunnitelman tekeminen yhdessä sijaisvanhempien kanssa; 12. Yhteistyö sijais- ja adoptiovanhempien kanssa, yhteistyön päättäminen adoptioperheiden kanssa; 13. Täydennyskoulutuksen ja muun tuen järjestäminen; 14. Virallisen suhteen päättäminen sijaisperheen kanssa. (Bäck-Kiianmaa ym. 2012, 13-14.)

Majakan Valo -säätio käyttää rekrytointiin ja ennakoivalmennukseen STEADY COURSE -ennakoivalmennusta. Valmennuskurssi on suunniteltu yhteistyössä kansainvälisen Lighthouse -verkoston kanssa. STEADY COURSE -valmennuksen keskeinen teoriapohja on mentalisaatioteoria ja se perustuu yhteiseen tiedonmuodostukseen ja dialogiin. Tästä johtuen valmennuksen ryhmä- ja perhetapaamiset on muodostettu rakenteellisten elementtien osalta väljäksi ja moninäköalaisuuden mahdollistavaksi. Valmennuksen strukturoimattomuus ja sen suoma väljyys mahdollistaa jokaisen kurssin muotoutumisen osallistujien näköiseksi. Majakan Valo -säätion kouluttajat keräävät osallistujilta jokaisen osion jälkeen palautetta, joka mahdollistaa kurssin muokkaamisen kokonaisuudessa, mutta myös jokaisen vaiheen jälkeen. Näin ollen valmennuksen sisältöä pystytään räätälöimään kullekin osallistujajoukolle sopivaksi ja perheet saavat juuri omiin tarpeisiinsa vastaavaa tietoa ja prosessointia. (Majakan Valo 2016 b; Majakan Valo 2018.)

STEADY COURSE -valmennuksen kesto on keskimäärin 40 tuntia ja se sisältää neljä ryhmämuotoista tapaamista. Ryhmätapaamisten aiheet ovat 1. Perhehoidon lähtökohdat ja lastensuojelu (Majakan Valo -säätio, lastensuojelun ja perhehoidon lähtökohdat sekä ihmiskäsitykset); 2. Lapsi (haavoittavat olosuhteet ja lapsen kehitys, sijoitetuille lapsille tavallisia haasteita); 3. Perhehoitaja (perhehoidon mahdollisuudet, sijoitetun lapsen tukeminen, kuntouttaminen ja kasvattaminen, perhehoitaja ja tunteet, omat arvot, asenteet, menetykset sekä perhehoitajan perhe ja muutokset); 4. Muutos ja yhteistyö, lapsen vanhempi ja perhehoidon käytännöt (muutokset lapsen ja lapsen läheisten elämässä, surun ja kriisin käsittely, yhteistyö, lapsen

verkosto, perhehoidon käytännöt). STEADY COURSE -valmennuksen toisessa, kolmannessa ja neljännessä tapaamisessa ovat perhehoidon kokemusasiantuntijat vahvasti läsnä. (Majakan Valo 2016 b.)

STEADY COURSE -ryhmätapaamisten kanssa samanaikaisesti suoritetaan perhekohtainen työskentely, joka sisältää 4-5 kotikäyntiä. Kotikäynneillä Majakan Valo -säätiön valmentajat tutustuvat hakijaan ja sekä hakija perhehoitoon ja Majakan Valo -säätiön toimintaan. Kotikäynnillä käsiteltäviä aiheita ovat: perhehoitajaksi hakeutumisen motiivit, hakijan henkilökohtainen historia ja nykytilanne, hakijan perhe sekä heidän kyvyt ja valmiudet sekä kasvatusta. Kotikäynneillä perheelle annetaan tietoa perhehoidosta ja heidän kanssaan yhdessä syvennetään STEADY COURSEn aiheita. Tämän lisäksi perheelle annetaan tietoa Majakan Valo -säätiön toiminnasta ja keskustellaan säätiön arvojen ja toimintatapojen yhteensopivuudesta hakijan ja hänen perheensä kanssa. Rekrytointi- ja ennakkovalmennusprosessi päättyy yhteisen arvioinnin tekemiseen. Arviointi rakentuu perhehoitajalta edellytettävien kykyjen ja valmiuksien pohjalle. (Majakan Valo 2016 b.)

Perhehoitolaki (PHL 2015 16§) määrittää, että perhehoitoa järjestävien kuntien on tarjottava perhehoitajille koulutusta ja valmennusta. Täydennyskoulutus on tärkeä osa perhehoitajien tukea, joka mahdollistaa omalta osaltaan perhehoidon onnistumista. Jatkokoulutuksen rinnalla käytetään myös nimitystä täydennysvalmennus. Perhehoitolain uudistumisen myötä täydennyskoulutusta /-valmennusta pidetään perhehoitajan oikeutena, mutta toisaalta myös velvollisuutena. Jatkovalmennukselle ei ole määritetty laissa minkäänlaisia kriteereitä, joten jokainen perhehoitoa järjestävä taho päättää itse jatkovalmennuksen sisällöstä.

PRIDE -ennakkovalmennus päättyy edellä esiteltyyn kohtaan 14., jonka jälkeen kunnat, kuntayhtymät tai yksityiset perhehoidon järjestäjät jatkavat omilla jatkovalmennusmenetelmillä. STEADY COURSE -rekrytointi- ja ennakkovalmennus päättyy yhtä lailla yhteisen arvioinnin jälkeen, mutta Majakan Valo -säätiöllä samat kouluttajat jatkavat yhteydenpitoa perhehoitajien kanssa, keräten heiltä säännöllisesti toiveita jatkokoulutuksen ja täydennysvalmennuksen sisällöistä. Näin ollen myös jatkokoulutukset ja täydennysvalmennukset kehitetään asiakaslähtöisesti.

3.3 Perhehoidon uhat ja menestystarinat

Tässä luvussa tarkastelemme perhehoidon jatkuvuutta uhkaavia tekijöitä. Haluamme riskitekijöiden lisäksi tuoda esille myös perhehoidon vaikuttavuuden ja syyt, miksi perhehoitoa kannattaa toteuttaa. Perhehoidon menestystarinoissa pääosassa on sijoitettu lapsi. Yhtä tärkeitä ovat myös sijaisperheiden menestystarinat. Yhteiskunnallinen hyöty on mielestämme perhehoidon inhimillisessä kontekstissa sivuosan esittäjä, mutta tunnistamme ja

tuomme esille tässä kappaleessa myös yhteiskunnallisen hyödyn tärkeyden perhehoitoa tarkasteltaessa.

3.3.1 Uhka- ja riskitekijät

Tammikuussa 2017 Helsingin Sanomissa kirjoitettiin perhesijoitusten katkeamisista (Aalto 2017). Artikkelissa kuvattiin sijoitusten nopeaa ja ennalta-arvaamatonta purkamista, jossa suurimpana kärsijänä on yleensä sijoitettu lapsi. Sijoituksen katkeaminen merkitsee lapselle aina uutta katkennutta ihmissuhdetta ja hylkäämisen kokemusta (Sinkkonen 2015 a, 151). Haluamme tarkastella tässä kappaleessa sitä, mitkä tekijät erityisesti uhkaavat perhesijoitusten onnistumista.

Yhtenä perhehoidon haasteena nähdään sijoituksen valmistelu. Sijoitusten valmisteluun tulisi käyttää tarkkaa harkintaa ja riittävässä määrin aikaa. Lapsi tuo perheeseen mukanaan aiemmat kokemukset ja problematiikkansa, joten on tärkeää varmistaa, että ympäristö, johon hänet sijoitetaan, pystyy parhaalla mahdollisella tavalla vastaamaan hänen tarpeisiinsa. (Sinkkonen 2015 a, 148-164.) Perhehoitajia haastatelleen Leena Valkosen tutkimuksesta kävi ilmi, että osa sijaisperheistä pelkää kieltäytyä tarjotusta lapsesta, vaikka lapsi ei vastaisi heidän toiveitaan ikänsä taikka jonkin muun toivotun seikan suhteen. Pelätään, että uutta lasta ei ehkä tarjota, jos perhe esittää tarkkoja toiveita. Tutkimuksessaan Valkonen esittää kysymyksen siitä, minkälaisen alun sijaisvanhempien ja sijoitetun lapsen suhde saa tällaisessa tilanteessa. Onko tarkkaan valmistellulla, harkitulla sijoituksella vaikutus sijoituksen myöhempään sujumiseen? (Valkonen 2014, 19.) Onko sijoituksen onnistumisella suuremmat mahdollisuudet silloin, kun sijaisvanhempien kanssa pystytään luomaan asiakaslähtöisyyttä mahdollistavaa dialogisuutta, joka mahdollistaisi tiedostettujen ja tiedostamattomien toiveiden esille tuomista.

Yhtenä riskinä perhehoidon onnistumiselle on se, että sijaisvanhempien ja sijoitetun lapsen välille ei muodostu kiintymyssuhdetta. Sijaisvanhemmat saattavat pelätä lapsen menettämistä ja varovat kiintymästä taikka tiedostamattaan eivät anna itsensä kiintyä lapseen. Kiintymyssuhteen syntyminen on monien tutkimusten mukaan ensisijaisen tärkeää lapsen tasapaiselle kasvulle ja kehitykselle, ja erityisesti sijoitettujen lasten osalta traumaista selviytymiselle. Turvallisen kiintymyssuhteen ja siihen liittyvän mentalisaatiokyvyn kehittymisen epäonnistuminen on yhteydessä moniin mielenterveyden ongelmiin ja häiriöihin. (Sinkkonen 2015 b, 23-27.) Koska kiintymyssuhteen syntyminen on olennaista perhehoidon jatkuvuudelle, tulee sijaisperheille tarjota tukea ja tietoa niistä tekijöistä, jotka mahdollistavat kiintymyssuhteen muodostumista, kuten ymmärrys lapsen reaktiivisen käytöksen taustatekijöistä.

Kiintymissuhteista puhuttaessa on syytä ottaa esille myös sijoitusta edeltäneet kiintymiskokemukset sijoitettujen lasten elämässä ja niiden vaikutus lapsen kehitykseen. Vaikka sijaisperheessä syntyisikin turvallinen kiintymyssuhde, lapsen aiemmat kokemukset vaikuttavat hänen käyttökseen (mm. Sinkkonen 2015 b). Sijaisvanhemmalta vaaditaan ymmärtämystä ja tietoa lapsen käytöksen mahdollisista syistä sekä keinoja ja voimia pärjätä näissä tilanteissa. Kiintymyssuhteiden häiriöiden lisäksi lapsen kehitykseen vaikuttavat myös muun muassa lapsen kokemat traumat, syntymäperheessä tapahtuneet kriisit ja vastoinkäymiset, neurobiologinen haavoittuvuus ja somaattiset sairaudet (Sinkkonen 2015 b, 36-37). Jos sijaisvanhempi ei saa apua, tukea ja koulutusta oikea-aikaisesti ja tarvitsemassaan määrässä ja muodossa, uhkana on sijaisvanhemman uupuminen lapsen intensiiviseen oireiluun ja uupumisen seurauksena sijoituksen katkeaminen.

Sijaisvanhemman kiintymiseen vaikuttaa negatiivisesti sijoituksen jatkumisen epävarmuus, mutta myös lapsen vaikeahoitoisuus sekä vaikeudet lapsen biologisten vanhempien kanssa (Valkonen 2014, 63-69). Sijaisvanhempien oletetaan toimivan yhteistyössä - joko itsenäisesti taikka sosiaalityöntekijän välityksellä - lapsen läheisverkoston kanssa. Yhdysvalloissa toteutetussa laajassa perhehoitajien ja lapsen biologisten vanhempien välistä suhdetta selvittäneessä tutkimuksessa on todettu sijaisvanhemman aseman olevan hyvin haastava tässä suhteessa. Tutkimuksen mukaan yhteydenpitoon liittyy huolia, pelkoja ja kokonainen tunteiden kirjo, jonka kanssa pärjäämiseen sijaisvanhemmille tulisi tarjota tukea ja koulutusta. Tutkimuksessa todettiin myös, että perhehoitajat, jotka olivat saaneet yhteydenpitoon tukea ja koulutusta, toimivat aktiivisemmin lapsen ja hänen biologisen vanhempansa suhteen ylläpitäjinä. Hyvä suhde lapsen biologisiin vanhempiin on yksi perhesijoituksen onnistumista tukevia tekijöitä, mutta hankalakaan suhde ei vaaranna sijoituksen onnistumista niin paljon kuin tuen puuttuminen. (Sanchirico & Jablonca 2000, 188-190, 200-201.)

Monet sijaisvanhemmat kertovat ajatelleensa sijaisvanhemmuudesta luopumista jossain vaiheessa sijoitusta, kun ovat kokeneet sijaisvanhemmuuden erityisen raskaaksi (Valkonen 2014, 81). Lapsen arvaamaton käytös ja hallitsemattomuus ovat suurimpia sijoituksen katkeamisen syitä. Perhehoitajien tukeminen sijoituksen aikana sekä entistä parempi ja tehokkaampi valmennus voivat olla keinoja ehkäistä sijoitusten katkeamista. (Sinkkonen 2015 a, 151, 156-157.) Helsingin Sanomien asiaa käsitelleessä artikkelissa Perhehoitoliiton edustaja arvioi sijoitusten katkeamisen olevan valtakunnallinen ongelma. Viime vuosina Helsingissä arviolta noin 4-5% perhesijoituksista katkesi. Helsingin kaupungin perhehoitopäällikkö toteaa artikkelissa, että perheitä pitäisi pystyä tukemaan paremmin. Myös artikkelissa haastateltu perhehoitaja arvioi, että hänen perheensä kohdalla sijoitus olisi voinut jatkua, jos perhe olisi saanut tarvitsemansa tuen ajoissa. (Aalto 2017.)

3.3.2 Perhehoidon mahdollisuudet

Perhehoidon vaikuttavuuden arviointi on sen laajemmassa merkityksessä monin tavoin haasteellista. Lastensuojeluperusteista perhehoitoa voidaan järjestää monin eri tavoin. Perhehoito voi olla kriisimuotoista, lyhytaikaista tai pitkäaikaista perhehoitoa. Perhehoitoa voivat tarjota perinteiset perhehoitajat eli sijaisvanhemmat tai ammatilliset perhehoitajat. Laki määrittää kaikille perhehoidon asiakkaille samat oikeudet, riippumatta perhehoidon muodosta. Eri perhehoidon palvelumalleissa on kuitenkin toisistaan poikkeavia tavoitteita.

Lastensuojelun sijaishuollossa, johon perhehoito kuuluu, on monia asioita, joita ei voi vakioida. Lapset ovat eri ikäisiä, heidän kehitysvaiheensa ja -tarpeensa poikkeavat sijoitushetkellä toisistaan. Heidän traumaattisten kokemustensa syvyys vaihtelee ja heillä on erilaiset kokemukset merkityksellisten ihmissuhteiden katkeamisesta. Huomioitavaa on myös se, ettei tutkimuksellisesti voida määrittää sitä, millaisia hoitosuhteita sijoitusprosessin aikana tulee syntyään. (Valkonen & Janhunen 2016, 38-40; Heino & Säles 2017, 83.) Tutkimuksissa perhehoitoa verrataan monesti laitoshoidon, jonka toteutumisen kirjo on niin ikään toisistaan poikkeavaa. Eronen ja Laakso (2016) ovat tarkastelleet lastensuojelun sijaishuollon vaikuttavuutta. He toteavat tutkimusmateriaalien olevan aineistoltaan pieniä ja niiden tutkimuksellisen vertailuasetelman olevan haastava. (Eronen & Laakso 2016, 24.) Lastensuojelun perhehoidossa olevien lasten elämän muuttujien vakioimattomuus, tutkimusten pienet otokset ja niiden huono vertailukelpoisuus tekevät vaikeaksi hahmottaa, mitä tulisi pitää vaikuttavuuden näyttönä ja mitkä tulokset ovat vertailukelpoisesti relevantteja.

Perhehoidon eduista yhteiskunnallisesti sekä sen hyödyistä lapselle yksilötasolla on kuitenkin olemassa perhehoidon kannattavuutta tukevia asiantuntijoiden mielipiteitä. Perhehoidon haasteet ovat voitettavissa olevia ja perhehoidon edustamat edut sekä yhteiskunnallisella että yksilöllisellä lapsen myönteisen kehityksen huomioivalla tasolla ovat painoarvoltaan niin suuria, että perhehoitoon taloudellisena ja inhimillisenä sijaishuollon vaihtoehtona on tulevaisuudessa panostettava. Tämä seikka on myös yhteiskunnallisesti tunnustettu ja perhehoidon lisäämiseksi tehdään aktiivista muutostyötä lainsäädännön ja yhteiskunnan rakenteiden kehittämisen saralla. Näistä yhteiskunnallisista muutostrendeistä kerromme lisää luvussa ”yhteiskunnallinen viitekehys” (kappale 3.4). Tarkasteltaessa perhehoidon mahdollisuuksia ja vaikuttavuutta, on kuitenkin muistettava huomioida, mikä on perhehoidon perustehtävä ja miksi perhehoitoa tuotetaan. Loppujen lopuksi sijoitusten onnistumisen ja vaikuttavuuden kriteeri on kuitenkin sijoitettu lapsi ja hänen hyvinvointinsa (Valkonen & Janhunen 2016, 11).

Perhehoito on aivan oma erityinen sijaishuollon muotonsa, johon vaikuttaa jokaisen perheen perhekohtaiset ominaisuudet ja elämäntilanne. Sijaisperheet ja sijaisvanhemmat ovat usein ristiriitaisessa tilanteessa. Toisaalta heiltä odotetaan tavallista perhe-elämää ja tavallista

vanhemmuutta, toisaalta taas erityisosaamista traumatisoituneiden lasten hoitoon ja kasvatukseen, sekä ammatillisuutta sijoitetun lapsen lähi- ja tukiverkostoissa toimimiseen. Pynnönen kertoo, että myös tutkimustiedon valossa sijaisvanhemmuudessa on nähtävissä kaksi ääripäätä. Toisessa ääripäässä korostuu sijaisperheenä toimimisen vaativuus ja toisessa tavallinen lapsiperheen arki. Tutkimuksissa tulee esille sijaisvanhempien erityinen luonne lainsäädännön, päätösten ja viranomaistoiminnan säätelemänä. Myös jaetun vanhemmuuden tuomat merkitykset vaikuttavat sijaisperheiden arkeen. (Pynnönen 2016, 21.) Näihin tekijöihin sisältyy paljon haasteita, mutta toisaalta taas myös mahdollisuuksia.

Siinä missä lastensuojelulaki ja perhehoitolaki antavat perhehoidolle tiukatkin raamit, kohdistuvat sijoitettujen lasten toiveet tavalliseen perhe-elämään. Lapsen odotukset perhehoidolle ovat pitkälti aivan samoja, kuin kellä tahansa lapsella perhettään kohtaan: tulla rakastetuksi ja kokea turvallisuutta. Sijoitetuille lapsille ja nuorille tehtyjen kyselyjen mukaan lapset haluavat perheessään kokea tulevaisuutta kuulluksi ja haluavat saada kokemuksen siitä, että ovat arvokkaita ja tärkeitä jollekin. Sijoitetut lapset haluavat olla tavallisia lapsia, eivätkä he halua erottua perheensä muista lapsista taikka muista ikätovereistaan. Heille on tärkeää olla ensisijaisesti merkityksellisiä perheenjäseniä. (Valkonen 2008, 108; Ketola 2008 a, 22; Ketola 2008 b, 58.)

Lastensuojelua ja perhehoitoa tutkitaan ja analysoidaan usein sen haasteellisuudesta käsin. On kuitenkin syytä huomioida, että suurin osa pitkäaikaisista perhesijoituksista johtaa onnistumiseen (Janhunen 2007, 6). Haasteellisuus ei siis ole este onnistumiselle. Lapsen etua ajatellen perhehoito katsotaankin laitoshuoltoon nähden paremmaksi, koska kodinomainen ympäristö on lapselle luonnollisempi kasvu-ympäristö ja siksi aina lapselle laitoshuoltoa parempi vaihtoehto. Perhehoidossa lapsella on mahdollisuus kiintymykseen ja pysyvyyteen, läheisiin ihmissuhteisiin sekä mahdollisuus saada yksilöllistä hoitoa ja kasvatusta. (mm. Pösö 2015, 17; THL 2015; Perhehoitoliitto a). Parhaimmillaan sijaisperhe antaa sijoitetulle lapselle mallin perhe-elämästä ja vanhemmuudesta sekä mahdollistaa lapselle pysyvät läheiset ihmissuhteet. Läheisissä ja pysyvissä ihmissuhteissa lapsi saa korjaavia ja korvaavia kokemuksia, ja hänen perusturvallisuutensa, sosiaaliset taitonsa ja kykynsä kiintyä ja kiinnittyä kehittyvät. (Janhunen 2007, 6; Ahto & Mikkola 1999, Janhusen 2007, 6 mukaan.)

Perhehoidon onnistumisen kannalta tärkeimmiksi piirteiksi on osoittautunut lapsen ja sijaisperheen yhteensopivuus, alkuvaiheen tuki ja hyvä yhteistyö sijoitetun lapsen koko verkoston kanssa. Perheiden yhteensopivuutta pyritään arvioimaan ennen sijoitusta ja tutustumisvaiheen aikana. Paras mahdollinen onnistuminen tulee tilanteessa, jossa sijoitettu lapsi haluaa sijaisperheen jäseneksi ja perhe haluaa juuri tämän kyseisen lapsen perheensä jäseneksi. Alkuvaiheen tuella on mahdollista ehkäistä ongelmia ja toisaalta tuki mahdollistaa työskentelyn

ongelmien ratkomiseksi. Voidakseen tukea perhettä, tulisi sosiaalityöntekijällä olla auttamishalua, tietoa käytännön asioista ja ymmärrystä lastensuojelun haasteista ja lasten käyttäytymismalleista. (Janhunen 2007, 80.) Perhehoitajan ja hänen vastuutyöntekijän sekä sijoitetun lapsen vastuutyöntekijän välinen yhteistyö on perustana toimivalle tuelle ja perhehoidossa onnistumiselle. Hyvään yhteistyöhön tarvitaan, hyvän asiakastietämyksen lisäksi, luottamusta, arvostusta ja vuorovaikutustaitoja. (Hakkarainen ym. 2016, 30.) Hyvän asiakaslähtöisen työskentelytavan ja mentalisaatiokyvyn avulla sosiaalityöntekijä kykenee tunnistamaan sijaisperheen tuen tarpeet ja niistä voidaan puhua avoimesti edeten sijoitettua lasta tukeviin ratkaisuihin. Toisin sanoen asiakaslähtöisyys mahdollistaa tuen oikea-aikaisuuden ja oikean laadun, jättäen sijaisvanhemmille ja ennen kaikkea sijoitetulle lapselle mahdollisuuden toimijuuteen passiivisen vastaanottamisen sijaan. Hyvä yhteistyö helpottaa myös sosiaalityöntekijän työtä niin tukien tarjoamisen kuin perhehoidon valvonnankin kannalta.

Hyvä tukisuhde vaatii perhehoidon sosiaalialan työntekijöiltä vahvaa ammattitaitoa ja asiakaslähtöistä työskentelytapaa. Perhehoidon sosiaalityöntekijöiltä vaaditaan vahvaa ammatillista osaamista, mutta myöskin kykyä ymmärtää, että varsinainen perhehoidon substanssiosaaminen tulee perhehoitajilta itseltään. Keskeistä onkin perhehoidon työntekijöiden kyky yhdistää tutkittu tieto ja perhehoitajien asiakastieto ja substanssiosaaminen. Kuten edellä mainittiin, perhehoidon tuki ja arviointi kulkevat käsikädessä. Sosiaalialan vaikuttavuutta tutkinut Paasio esittelee asiakasprosessien ohjauksen osalta sosiaalialan ammattilaisten neljä oleellista ammatillista osaamisaluetta; 1. kyky tunnistaa asiakkaan keskeisimmät elämäntilanteen piirteet ja niiden yhdistäminen tutkimukselliseen tietoon, 2. kyky tunnistaa tutkimuksellinen tieto, joka koskee juuri tämän asiakkaan kohdennettua problematiikkaa, 3. kyky erottaa tunnistetusta tutkimuksesta ne tiedot jotka antavat selkeimmät ja luotettavimmat vaihtoehdot työskentelylle juuri tämän asiakkaan kanssa ja 4. lisäksi on kyettävä esittämään tämä tunnistettu tutkimuksellinen tieto asiakkaalle tavalla, jonka kautta hän voi punnita sitä omassa elämäntilanteessaan ja arvomaailmassaan. (Paasio 2017, 407-410.) Tarkastellessamme perhehoitoa voimme todeta näiden asiakasprosessien osaamisalueiden olevan myös perhehoidossa relevantteja, niin tuen määrittämisen kuin arvioinninkin kannalta. Asiakaslähtöinen työskentely ja sosiaalityöntekijän ammattitaitoinen yhteistyö luovat pohjan kokonaisvaltaiselle hyvälle perhehoidolle ja siihen pohjautuville perhehoidon kehittämismahdollisuuksille.

Perhehoidon mahdollisuudet kulminoituvat sijaiskotiin. Koti on paikka, jolla on mahdollisuus tarjota tärkeitä ihmissuhteita ja pysyvyyttä. Kotona on mahdollisuus olla perheenjäsen, tulla huolehdituksi ja rakastetuksi ja kokea hyväksyntää ja arvostusta. Sijaiskoti voi tarjota sijoitetulle lapselle turvallisen perheen, jossa lapsi voi olla tasa-arvoinen perheenjäsen ja osa perhekokonaisuutta. Parhaimmillaan tämä näkyy elinikäisenä ihmissuhteena. (Vähämaa 2008, 97-99; Hämäläinen 2012, 177-179.) Edellä mainitut elementit ovat osa tavallista arkea, jota sekä

sijoitetut lapset, sijaisperheet, että perhehoidon sosiaalityöntekijät toivovat lapselle. Onnistuminen ei kuitenkaan ole itsestäänselvyys, eikä siihen riitä pelkästään sijaiskoti ja sijaisperheperhe. Ne ovat onnistumisen ehdottomia peruselementtejä, mutta niiden lisäksi tarvitaan osaamista monilla eri sektoreilla, kuten vuorovaikutuksen, mielenterveyden tukemisen, verkostotyötaitojen sekä juridiikan tulkitsemisen sektoreilla. Jotkin näistä taidoista ovat sijaisvanhemmille ominaisia henkilökohtaisia piirteitä ja osa niistä on opeteltavia taitoja. Kiteytetysti voidaan sanoa, että perhehoidon mahdollisuuden elementit ovat lähtökohtaisesti olemassa jokaisessa valituksi tulleessa sijaisperheessä ja sijaiskodissa. Elementtien todentaminen ja vahvistaminen vaativat kuitenkin ammattitaitoista perhehoidon sosiaalityötä ja sen mahdollistamaan oikea-aikaista ja oikean laatuista tukea. Kiteytetysti sanottuna perhehoidon uhat ja mahdollisuudet kulkevat käsikädessä ja onnistuminen vaatii sijoitetun lapsen verkostolta jatkuvaa tasapainottelua erityisyyden ja tavallisuuden välillä, sillä onnistunut perhehoito on monen tahon yhteistyön tulos.

3.3.3 Perhehoidon tasavertaisuus

Perhehoidon toteutuminen asettaa Suomessa yksittäiset lapset eriarvoiseen asemaan. Perhehoitoliiton kanssa yhteistyössä vuonna 2008 julkaistussa teoksessa "Sijoita perheeseen" verrattiin lasten perhesijoituksia kunnittain ja todettiin, että sijoitettujen lasten mahdollisuudet päästä perhesijoitukseen vaihtelevat kunnittain. Vuonna 2005 Kanta-Hämeen alueella kaikista sijoitetuista lapsista 53% oli sijoitettu perhehoitoon, kun Etelä-Karjalan alueen vastaava luku oli 26%. Syiksi julkaisussa arveltiin muun muassa sitä, että sijaisperheiden rekrytointi ja koulutus on sattumanvaraista, sijaisperheiden saaman tuen laatu ja määrä vaihtelee kunnittain ja sijoitettavien lasten haasteellisuus koetaan haasteena perhesijoitusten toteutumisen suhteen. Sijaisperheiden tukea tehostamalla voitaisiin kuitenkin vastata myös haastavampien lasten tarpeisiin paremmin. (Ketola 2008 b, 30-33.) Samanlaisia tuloksia on näkyvissä myös muissa perhehoitoa koskevissa tutkimuksissa, joita olemme käsitelleet aiemmissa luvuissa. Ongelmista perheiden tasavertaisuudessa kertoo perheiden mahdollisuudet sujuvaan yhteistyöhön sosiaalityöntekijän kanssa, mahdollisuudet oikea-aikaiseen ja riittävään tukeen ja esimerkiksi perhehoitajien vapaiden toteutumiseen.

Perheet, joissa hoidetaan sijoitettuja lapsia, ovat suuri ja hyvin monitahoinen ryhmä; joissakin perheissä on vain yksi tai kaksi sijoitettua lasta, joissakin perheissä taas voi olla esimerkiksi seitsemän sijoitettua lasta samanaikaisesti. Osassa perheitä on omia biologisia lapsia, osassa vain sijoitettuja lapsia ja osa perhehoitajista on sijoitetun lapsen biologisia sukulaisia. Sijoitettujen lasten tarpeet ovat erilaisia, sekä perheiden valmiudet toimia lasten haasteellisen käytöksen ja lasten erityistarpeiden kanssa ovat erilaiset. Sijaisperheille tarjolla olevan tuen tulee olla yksilöllistä perheen ja siihen sijoitettujen lasten tarpeet huomioiden. (Ketola

2008 b 36-43, 46; Valkonen 2008, 108) Yhteiskunnallisesti selkeämmät ja perhehoitajat tasa-arvoisempina huomioivat linjaukset vastaisivat myös näihin ongelmiin.

Perhehoidon lisääminen on yhteiskunnallinen tavoite, jonka toteutumiseksi on varmistettava riittävä määrä perheitä. Perhehoitoa ei ole Suomessa markkinoitu riittävästi, vuonna 2005 toteutetussa tutkimuksessa tuli ilmi, että noin 50% suomalaisista ei tiedä mitä perhehoito tarkoittaa. Haasteita perheiden rekrytointiin on tuonut kuntien vähäinen yhteistyö, perheiden rekrytointin suunnittelemattomuus ja yhteisen koordinoinnin puuttuminen. Koska jokainen kunta rekrytoi sijaisperheitä itsenäisesti omiin tarpeisiinsa, on mahdollista, että koulutettuja perheitä on useita odottamassa sijoitusta, mutta juuri kyseisen kunnan tarpeet eivät kohtaa tarjolla olevaa perhetarjontaa. Ketola arvioi vuonna 2008 julkaistussa kirjassaan että Suomessa on kymmeniä, ellei satoja perheitä odottamassa sijaislasta osaksi omaa perhettään. Tarvetta maanlaajuiselle perhereserville olisi, jotta oikeat perhehoitajat ja sijoitettavat lapset voitaisiin kohdentaa ja perheitä olisi tarjolla riittävästi. (Ketola 2008 b, 32, 56; Bäck-Kii-anmaa & Hakkarainen 2008, 121.)

3.4 Yhteiskunnallinen viitekehys

Lastensuojelun tila on puhututtanut yhteiskunnallisella tasolla paljon viimeisinä vuosina. Vuonna 2015 Suomessa oli 17 664 kodin ulkopuolelle lastensuojelullisin toimin sijoitettua lasta. Sijoitusten määrä väheni hieman edellisestä vuodesta. (THL 2016.) Lastensuojelu koskettaa suurta osaa suomalaisista, joko suoranaisesti tai välillisesti niin, että lastensuojelutoimien piirissä on läheinen. Yhteiskunnallisesti katsoen lastensuojeluun käytetään merkittäviä julkisia varoja, lastensuojelun sijoituksia on tarkasteltu ja lastensuojelun käyttämien toimien tehokkuutta ja toimivuutta on arvioitu erityisesti taloudellisen kannattavuuden näkökulmasta. Perhehoito edustaa merkittävää osaa koko lastensuojelun sijaishuollon kentästä: vuonna 2015 kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista yli puolet oli sijoitettuna perhehoitoon (THL 2016). Oletettavaa on, että lakimuutosten myötä perhehoidon osuus kaikesta lastensuojelun sijaishuollosta tulee entisestään kasvamaan.

Perhehoito on taloudellisesti kannattava sijoitusmuoto laitoshuoltoon nähden, sillä sen kustannukset ovat laitoshuoltoa huomattavasti alhaisemmat. Kuntaliiton 2004 tekemän selvityksen mukaan perhehoidon kustannukset lasta kohden ovat noin 50€/vuorokausi, kun laitoshoidon kustannusten arvioitiin olevan keskimääräisesti vähintään 200€/vuorokausi. Korkeimmillaan laitoshoidon kustannukset ovat lasta kohden jopa 700€/vuorokausi (Ketola 2008 a, 22-23).

Uusi perhehoitolaki tuli voimaan vuonna 2015. Perhehoidon lainsäädännön uudistamiselle on ollut tarvetta jo pitkään, sillä aiemmin perhehoitoa ohjaava lainsäädäntö on pohjautunut rikkonaisesti eri lakeihin ja sen tulkitseminen on siten ollut haastavaa ja vaihtelevaa. Lakimuu-
tosta edeltävinä vuosina lastensuojelun perhehoitoa tutkittaessa ja arvioitaessa yhtenä ilmi-
tulleen teemana ovat olleet sijaisperheille tarjolla olevien tukimuotojen riittämättömyys,
kuten aiemmassa luvussa esittelemissämme tutkimuksissa myös todettiin.

Perhehoito sekä perhehoitajien tukea koskevat kysymykset ovat siis yhteiskunnallisesti ajan-
kohtaisia aiheita jo hiljattain tapahtuneiden lakimuutosten vuoksi. Myös yhteiskunnan raken-
teelliset muutokset nostavat muiden sosiaali- ja terveydenhuollon toimien kanssa perhehoidon
yhteiskunnallisesti mielenkiintoiseen tarkasteluasemaan. Juha Sipilän hallituksella on kolme
hallinnollista reformia; sote-uudistus, kuntien tehtävien karsinta ja aluehallinnon uudistus ja
26 kärkihanketta. Kärkihankkeista sosiaali- ja terveysministeriölle lankei viisi; palvelut kehit-
täminen asiakaslähtöisiksi, terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen sekä eriarvoisuuden vähen-
täminen, lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman toteuttaminen (LAPE), ikäihmisten koti-
hoidon kehittäminen sekä kaiken ikäisten omaishoidon kehittäminen, sekä osatyökykyisten
kansalaisten polkujen kehittäminen kohti työelämää. Tässä osiossa tarkastelemme sote-uudis-
tuksen ja lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman perusteita sekä pohdimme sitä, mitä
tämä tarkoittaa perhehoidon sektorilla. (Sosiaali- ja terveysministeriö a.)

3.4.1 Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus

Jatkossa Suomen julkinen hallinto jakautuu kolmella tasolla, jotka ovat valtio, itsehallinto-
alue ja kunta. Itsehallintoalueita tulee olemaan 18, josta 15 järjestää itse alueensa sosiaali-
ja terveysterveystoimet. Kolme muuta itsehallintoaluetta järjestävät sosiaali- ja terveysterveystoimien
tukeutuen toiseen itsehallintoalueeseen. Nämä 18 itsehallintoaluetta muodostetaan maakun-
tajaan perusteella, jota perustellaan riittävällä väestöpohjalla ja taloudellisella sekä tuotan-
nollisella kantokyvyllä. Itsehallintoalueet ottavat sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisvas-
tuun 1.1.2020. Tämä tarkoittaa sosiaali- ja terveysterveystoimien organisaatioiden määrän laskua
lähes 190:sta kahdeksaentoista. (Valtioneuvosto 2015; Valtioneuvosto a; Valtioneuvosto b.)

Itsehallintoalueet tuottavat tarvittavat palvelunsa itse tai yhdessä muiden itsehallintoaluei-
den kanssa tai ne voivat käyttää yksityisen tai kolmannen sektorin palveluita. Itsehallintoalu-
eita johtavat ammattijohtajat, jotka toimivat erillään sote-palveluiden järjestämistä koske-
vasta päätöksenteosta. Itsehallintoalueet arvioivat oman palvelutuotannon tarkoituksenmu-
kaisuutta verrattuna yksityiseen ja kolmannen sektorin palveluntuotantoon sekä yhteistyöhön
muiden alueiden kanssa. Kaikkien itsehallintoalueiden tuottamien ja käyttämien palveluiden
tulee olla julkisesti vertailtavissa. (Valtioneuvosto a.)

Itsehallintoalueet ovat valtioneuvoston ohjauksessa. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että valtioneuvosto päättää sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämispäätöksistä itsehallintoalueiden esitysten ja niiden kanssa käytyjen neuvotteluiden perusteella. Järjestelmäpäätöksissä päätetään julkisesta palvelulupauksesta ja strategisista kehittämistavoitteista, joita ovat: työnjako ja linjaukset laajakantoisissa investoinneissa ja tuotantorakenteissa; itsehallintoalueiden toiminnan yhteensovitus ja tukeutuminen laajan ympärivuorokautisen päivystyksen palveluihin sekä; valinnanvapauden toteutumisen varmistaminen. (Valtioneuvosto 2015; Valtioneuvosto a.)

Sote-uudistuksen pohjana on taloudellinen tehokkuus. Taloudellista tehokkuutta lisää sosiaali- ja terveyspalveluita tuottavien organisaatioiden väheneminen, järjestämistehtävän ja tuotannon erottaminen itsehallintoalueiden sisäisessä organisaatiossa sekä tuotantotapojen lisääminen ja niiden julkinen vertailtavuus ja kilpailuttaminen. Tehokkuutta lisätään myös itsehallintoalueiden omistamalla yhteishankintayksiköllä, joka hoitaa kilpailutuksen, tukee alueita strategisissa hankintatoimissa ja innovatiivisissa hankinnoissa sekä osallistuu oman tuotannon tehokkuuden ja talouden arviointiin. Näiden kattavien tehokkuutta lisäävien muutosten myötä ei pidä kuitenkaan unohtaa itsehallintoalueiden omistamia yhteisiä palveluita, jota ovat toimintapalvelut, talous ja henkilöstöhallintopalvelut sekä ICT palvelu (jonka tavoitteena on yhtenäistää ja luoda täydellinen tietointegraatio). (Valtioneuvosto 2015; Valtioneuvosto a.)

Sote-palveluiden uudistus tuo uusia haasteita ja mahdollisuuksia koko sosiaali- ja terveydenhuollon alan sektorille ja sen osana lastensuojelun perhehoidon järjestämiseen. SOTE -uudistus tulee oletettavasti lisäämään sosiaalihuoltoa ja perhehoitopalveluita järjestäviä yksiköitä, nostaan merkittävästi sekä palveluiden tuottamisen, että niiden kehittämisen volyyymia. Uudet toimijat ja maakuntajohdettu palvelujärjestelmä muuttaa totuttua sosiaalipalveluiden systeemisyyttä, antaen näin tilaa uusien näkökulmien etsimiseen. Sote -uudistus, uusi sosiaalihuoltolaki ja ammattieettiset linjaukset luovat yhdessä pohjan muutokselle kohti asiakaslähtöistä palvelujärjestelmää ja asiakaslähtöistä kehittämistä. Tämän pohjan hyödyntämiseen ja jatkojalostamiseen vastaa lapsi- ja perhepalveluiden saralla valtakunnallinen LAPE -hanke.

3.4.2 Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman (LAPE) tavoitteena on lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin sekä heidän omien voimavarojensa vahvistaminen. Muutosta ohjaava suunta on kohti lapsi- ja perhelähtöisiä palveluita sekä kohti lapsen oikeuksia ja tietoperusteisuutta vahvistavaa toimintakulttuuria. Uudistuksen tärkeä ydinajatus on lisätä matalan kynnyksen palveluita ja ottaa lapset, nuoret ja perheet mukaan palveluiden suunnitteluun. Muutostyössä otetaan huomioon tulevaisuuden kuntien ja maakuntien toimintaympäristöt ja siitä vastaa sosiaali- ja terveysministeriö. Työtä tehdään yhdessä erityisesti opetus- ja kulttuuriministeriön

sekä oikeusministeriön ja tarvittaessa muiden ministeriöiden kanssa. Lisäksi yhteistyössä on mukana Kuntaliitto, Opetushallitus, Terveyden ja Hyvinvoinnin laitos, Kirkkohallitus sekä useat alan järjestöt. (Sosiaali- ja terveysministeriö b.)

Nykyisellään lapsi- ja perhepalvelut ovat pirstoutuneet, eivätkä ne kohta asiakkaan tarpeita. Palvelut on järjestetty pääosin hallintokunta- ja organisaatiolähtöisesti. Palveluiden pirstoutumisen ohella myös asiakastiedot ovat hajautuneet eri asiakirjoihin ja rekistereihin. Muutosohjelma pyrkii palveluissaan seuraaviin muutoksiin: hallintokuntaisista palveluista lapsi- ja perhelähtöisiin palveluihin; hajanaisista palveluista yhteen sovitettuihin palveluihin; byrokraattisista ratkaisuista tarpeen mukaisiin ja räätälöityihin ratkaisuihin; ”tulipalojen sammuttamisista” oikea-aikaisiin toimiin sekä; korjaavista palveluista ehkäiseviin palveluihin. Käytännössä muutokset koskevat lasten, nuorten ja perheiden terveyspalveluita, lapsiperheiden sosiaalipalveluita kuten kotipalvelua, perhetyötä ja kasvatusta ja perheneuvolapalveluita, varhaiskasvatuspalveluita, koulutusta sekä koulun terveydenhoitajan, lääkärin, kuraattorin ja psykologin palveluita, lasten ja nuorten harrastustoimintaa ja muita yhteisöllisiä palveluita, nuorisotyötä, kirjastoa ja kulttuuripalveluita, lasten, nuorten ja vanhempien tukemista esimerkiksi terveys-, alkoholi-, väkivalta- tai rahaongelmien ratkaisemiseksi, vanhempien erotilanteen palveluita sekä lastensuojelua. Muutosohjelmaa ohjaavia periaatteita ovat lapsen oikeudet ja lapsen etu, perheen omien voimavarojen vahvistaminen, lapsi- ja perhelähtöisyys sekä perheiden monimuotoisuuden tukeminen. (Sosiaali- ja terveysministeriö b.)

Ammatillisesta näkökulmasta hanke tarkoittaa uutta osallistavampaa työskentelytapaa ja ennen kaikkea aitoa asiakaslähtöisyyttä. Kun hanke päättyy, tavoite on, että päättäjät ja ammattilaiset osaavat kohdata lapset ja nuoret sekä heidän perheensä kokonaisuudessaan nykyistä paremmin. Tavoitteen toteutumiseksi on päättäjien ja ammattilaisten tunnettava entistä paremmin lapsen oikeudet ja ammattilaisten tehtävä nykyistä parempaa yhteistyötä. Aikuisten on päättäjien asemassa otettava lasten ja nuorten mielipiteet huomioon varhaiskasvatuksessa, koulussa, nuorisotyössä, terveyspalveluissa ja lastensuojelussa sekä muissa sosiaalipalveluissa. Päättäjien on myös selvitettävä päätöstensä vaikutukset lapsiin ennen niiden tekemistä. Palveluverkostoissa on oltava tarjolla nykyistä enemmän palveluita ja näiden palveluiden on toimittava joustavammin yksilöllisiä tarpeita huomioon ottaen. (Sosiaali- ja terveysministeriö b.)

Lape-muutosohjelma koskee myös perhehoidon kehittämistä. Muutosohjelman aikana maakunnallisissa Lape -hankkeissa suunnitellaan perhehoidon järjestämistä ja toteuttamista maakuntatasolla. Erityisesti kehittämisen ja arvioinnin kohteena on sosiaalityön sekä muiden toimijoiden perhehoitajille tarjoaman tuen riittävyys sekä tuen vastaaminen sijoitettujen lasten, nuorten ja perheiden tarpeisiin. (THL 2018 b.) Sosiaali- ja terveydenhuollon muutos ja sitä

ennakoiva Lape -hanke ovat perhehoidon kehittämisen kannalta oleellisia tekijöitä. Lastensuojelulain uudistaminen on lisännyt perhehoitajien ja sijaisperheiden tarvetta. Sote-muutoksen toteutuessa perhehoidon järjestäminen siirtyy kunnilta maakunnille. Maakuntien palvelurakenne on vielä keskeneräinen, emmekä tiedä kuinka suuren osan perhehoitopalveluista ne tuottavat itse. Tiedämme kuitenkin, että SOTE -uudistuksen tavoite on säästää rahaa ja että maakunnat voivat ostaa osan tarvitsemistaan palveluista yksityisiltä yrityksiltä. Rahan säästämisen näkökulma ja yksityisten palveluntuottajien käyttö ovat yhdessä uudistuneen lastensuojelulain kanssa lisänneet perhehoidon markkinoita ja sen välityksellä myös yksityisiä perhehoitoa tuottavia organisaatioita. Kilpailuasetelma ja perhehoidon perustehtävän luonne (sijaishuollon toteuttaminen tavallisissa perheissä) puoltavat ajatusta siitä, että perhehoitopalveluiden asiakaslähtöiselle kehittämiselle on olemassa oleva tarve.

3.4.3 Tilaa muutokselle perhehoidossa

Näemme uuden palvelurakenteen suurimpina hyötyinä mahdollisuuden luoda selkeyttä ja tasa-arvoa palveluihin ja kansalaisille koko maan laajuisesti. Tulevaisuudessa maakuntien, kuntatoimijoiden ja eri terveys- ja sosiaalialan yrittäjien ja järjestöjen sujuva yhteistyö on erityisen tärkeää yhteiskunnan hyvinvoinnin edistämiseksi ja kansalaisten tasa-arvon toteutumiseksi (Sosiaali- ja terveysministeriö 2016). Tällä hetkellä perhehoidon kenttää leimaa suuri eriarvoisuus kuntien välisten erilaisten rakenteiden, palveluverkoston laajuuden ja erilaisten palvelukriteereiden johdosta. Esimerkiksi perhehoidon saatavuus riippuu hyvin paljon kunnan muodostamasta tarjolla olevien perhehoitajien rekisteristä: kunnissa etsitään perhehoitoa tarvitsevalle lapselle ensisijaisesti perhehoitajaa kunnan omista koulutetuista perhehoitajista, sen jälkeen kunnan yhteistyökumppaneiden verkostosta (esimerkiksi järjestöt, joiden kanssa kunnalla on sopimus).

Perhehoito on määritelty lastensuojelulain lakiuudistuksessa 2015 ensisijaiseksi hoitomuodoksi kaikille sijoitettaville lapsille (LSL 2007) ja jokaisella lapsella siis tulisi olla oikeus päästä perhehoitoon sellaiseen perheeseen, joka pystyy parhaalla mahdollisella tavalla vastaamaan juuri kyseisen lapsen tarpeisiin. Lapsen sijoittuminen hänen tarpeitaan vastaavaan perheeseen ei tällä hetkellä toteudu optimaalisesti: sen sijaan että perhettä etsittäisiin kattavasti kaikista Suomen tasolla olemassa olevista vapaista perhehoitoperheistä, perhettä etsitään kunnan määrittelemistä rakenteista käsin. Vaarana on se, että kunnan ”rekisterissä” ei ole tarpeeksi kattavaa tarjontaa erilaisista perheistä ja näin ollen jokaiselle tarvitsevalle lapselle ei löydetä juuri hänen tarpeisiinsa parhaiten vastaavaa perhettä.

Perhehoidon tasalaatuisuuden ja tasa-arvoisuuden toteutumiseksi on tarvetta suuremmalle, kansallisen tason yhteistyölle. Myös muun muassa perhehoitajien vapaiden sekä heidän työ-

tään tukevien tukitoimien saatavuus ja tarjonta vaihtelee hyvin suuresti kuntien välillä. Erityisesti tästä näkökulmasta käsin näemme sote-uudistuksessa suuria mahdollisuuksia eroavaisuuksien tasoittumisessa. Tulevaisuudessa perhehoitajien tuen tarjoamiseen laaditaan mahdollisesti kriteereitä, jotka ovat yhdenmukaisempia maakuntatasolla, toivon mukaan aikanaan myös valtakunnallisesti. Sijoitusta odottaville lapsille on mahdollista etsiä perhettä yhden kunnan ”rekisterin” sijaan vähintään maakunnan tason ”rekisterivarannosta”, jolloin sijoitetun lapsen tarpeiden huomioiminen sekä hänen tarpeisiinsa vastaavan perheen yhdistäminen on mahdollisesti nykyistä tehokkaampaa ja nopeampaa. Laajemmalle geografiselle alueelle sijoittuvan maakunnan alueella tapahtuvassa perheiden ja lapsen yhdistämisessä on tosin omat, uudet haasteensa: lapsen oikeus ja mahdollisuus yhteydenpitoon läheistensä kanssa tulee huomioida, mahdollisuudet säilyttää lapselle merkitykselliset ihmissuhteet ja yhteydenpito sekä vierailumahdollisuudet läheistensä kanssa. Lapsella saattaa olla säännöllisesti yhteys useaan eri läheisperheeseen/-henkilöön tai hän saattaa tavata biologisia vanhempiaan useasti viikossa. Lapsella saattaa olla myös pitkään jatkuneita terapiakontakteja ja täten toimivia terapiasuhteita. Huolimatta mahdollisesti laajemmasta sijaisperherekisteristä, tulee sijoituksessa aina ottaa huomioon lapsen kokonaisvaltainen etu.

Sekä sote-uudistus, että LAPE ovat arvoiltaan ylväitä hankkeita. Niiden tavoitteena on säästää verorahoja ja tehostaa palveluiden tuotantoa. Kumpikin painottaa kansalaisten hyvinvointia ja palveluiden saatavuutta. Sote-uudistuksen itsehallintoalueiden toiminta toisi perhehoitajien välille tasa-arvoisuutta laaja-alaisesti tukipalveluiden osalta. Kun nykyisin kunta tai kuntaliittymä päättää tuesta sekä rahallisessa, että toiminnallisessa mielessä, on niiden sisältö hyvin eriarvoistava. Myös tietojärjestelmäpalveluiden yhtenäistäminen mahdollistaisi sijoitettavan lapsen tarinan säilymistä yhtenäisempänä nykyisen pirstaloituneen tiedon sijasta ja mahdollistaisi sosiaalityöntekijöille tarvittavan tiedon saatavuuden ja mahdollisuuden lapsen edun mukaiseen päätöksentekoon.

Lapsi ja perhepalveluiden muutosohjelman palveluiden oikea-aikaistaminen kaikilla lapsia koskevilla palvelusektoreilla toisi valtavat säästöt pitkällä tähtäimellä katsottuna. Toki on huomioitava, että alun kehitystyö söisi alkupään säästöistä suuren osan. Toisaalta STM:n (Sosiaali- ja terveysministeriö c.) mukaan 10% palveluiden käyttäjistä saa aikaan 70-80% kustannuksista. Lapsiperheiden osalta suuri osa näistä asiakkaista on lastensuojelun erityistason ja vaativan tason piirissä, ollen näin myös perhehoidon asiakkaita. LAPE:n asiakaslähtöisten tavoitteiden täytyttyä, ammattihenkilöstön tulisi osata kohdata ja tunnistaa lasten, nuorten ja perheiden tarpeet ajoissa. Tämä mahdollistaisi nimenomaan tuon 10% asiakasosuuden tunnistamista ajoissa. Vähentäisikö tämä oikea-aikainen tunnistaminen ja sen jälkeinen tuki ongelmien eskaloitumista? Tarkoittaisiko se huostaanottojen vähenemistä? Tarvittaisiinko sijoituksia avohuollon tukitoimina juuri lainkaan? Vähenisikö perhehoidon tarve kokonaisuudessaan?

Realistisesti tulee myös todeta, ettei mikään muutos tai ohjelma poista lastensuojelullista ongelmatiikkaa kokonaan. Muutoksen myötä saattaakin olla, että perhehoidon ”palveluprofiili” tulee muuttumaan haasteellisemmaksi. Matalan kynnyksen tukimuotojen myötä perustason sijoitukset vähenevät ja aiemmin laitoshoitoon sijoitettavat lapset siirtyvät perhehoidon asiakkaiksi. Onko tämä uhka vai mahdollisuus? Hyvällä tuella perhehoitaja pystyy vastamaan haastavatasoisenkin lapsen hoitoon, mutta kestävätkö perheen muut jäsenet (ennen kaikkea perheen muut lapset, sijoitetut taikka perheen biologiset) sijoitettavan lapsen vahvaa oireilua? Kuten aiemmin on todettu, jotta perhehoitajat voivat onnistua haastavien lasten hoidossa ja sijoitukset jatkaa katkeamatta, on perhehoidon tukeen kiinnitettävä entistä enemmän huomiota varsinkin tilanteissa, jossa perhehoitoon sijoittuu yhä rajummin oireilevia lapsia.

Sote-uudistuksen tavoitteissa sekä LAPE-muutosohjelman tavoitteissa on nähtävissä hyvin samanlaisia tavoitteita kuin ”kokemuksellisen tuen tarpeen” arviointiin määrittelemämme tavoitteet ovat. LAPE-ohjelman tavoitteena on tuottaa nykyistä enemmän lapsi- ja perhelähtöisiä palveluita. Ydinajatuksena on ottaa lapset ja perheet mukaan palveluiden kehittämiseen. Muutosohjelma pyrkii tarkoituksenmukaisiin ja räätälöityihin palveluihin ja oikea-aikaisiin toimiin. Asiakaslähtöinen ja osallistava työskentelymalli on ohjelman kulmakivi. Kokemuksellisen tuen tarpeen olemme esittäneet olevan asiakasperheen ja sijoitetun lapsen kokonaistilanteen ja kokemukset huomioivaa, yksilöllisiä ratkaisuita etsivää ja oikea-aikaista. Näemme siis kokemuksellisen tuen tarpeen arvioinnin lastensuojelun perhehoidossa olevan linjassa yhteiskunnallisten muutostrendien ja kehittämistavoitteiden kanssa. Myös sote-uudistuksen tavoitteena oleva taloudellinen tehokkuus puoltaa perhehoidon kehittämistä: perhehoito nähdään taloudellisempaan sijaishuollon toteutumisen muotona kuin lastensuojelun sijaishuollon laitossijoitukset.

3.5 Yhteenveto toimintaympäristöön liittyen

Havaitsimme toimintaympäristön tarkastelun myötä, että tutkimusaiheellemme on yhteiskunnallisesti merkityksellinen tarve ja tilaus. Tarkastelimme lastensuojelun perhehoidosta olemassa olevaa tutkimustietoa erityisesti perhehoitajien tukeen liittyen, sekä yhteiskunnallista viitekehystä ja yhteiskunnallisella tasolla tulevaisuuden trendejä ja tavoitteita, jotka liittyvät lastensuojelun perhehoitoon. Tämän tiedon valossa on todettava, että tarve perhehoidolle lisääntyy tulevaisuudessa. Perhehoitoliiton toiminnanjohtaja Jari Ketolan mukaan kansainvälisissä tutkimuksissa on huomattu, että perhehoidon onnistumista edellyttävät seuraavat tekijät; a) perhehoitajien vahva ammatillinen tuki, b) sijaisperheen avoimuus erilaisille kulttuureille, c) sijaisperheen hyvät sisäiset suhteet, d) riittävä taloudellinen tuki ja e) perhehoitajan hyvät kasvattajaominaisuudet. (Ketola 2008 b, 58.) Edellä mainituista kohdista b, c ja e, ovat sisällöltään sellaisia, joihin paneudutaan sijoitusta edeltävässä ennakoivalmennuksessa. Niiden arvioiminen on ennakoivalmennusta antavien kouluttajien ammattitaidosta

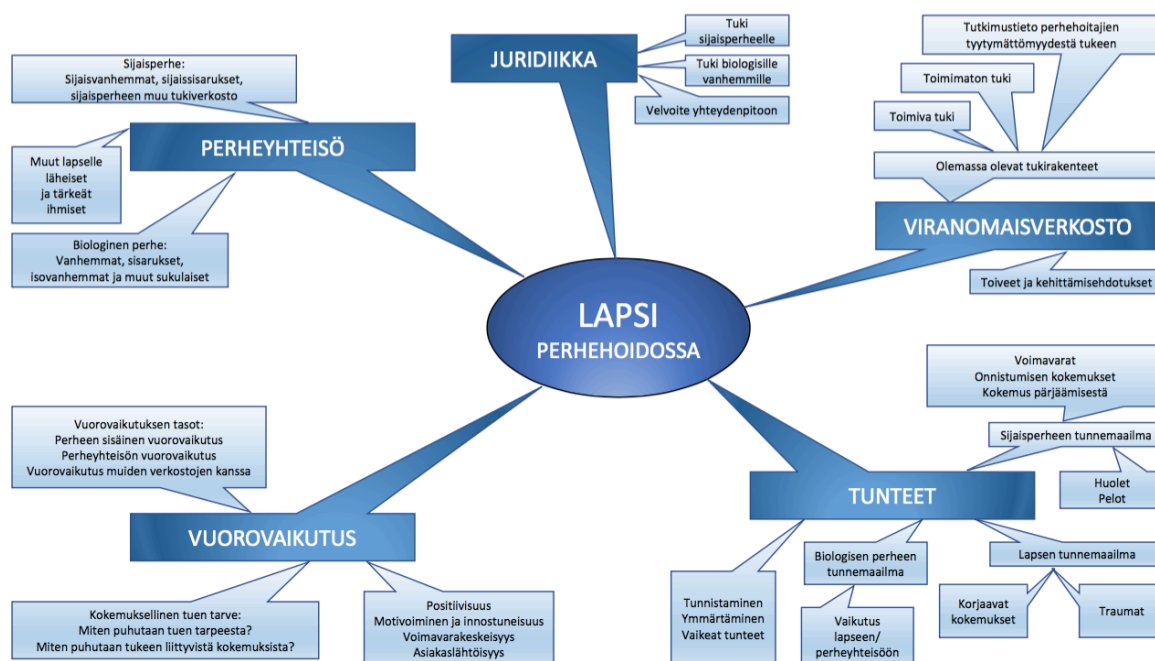
kiinni. Valmennuksen ideana on seuloa valmennettavista ne henkilöt, jotka omaavat kyseisiä ominaisuuksia ja näin ollen ovat kelpoisia perhehoitajan tehtäviin. Kohta d) riittävä taloudellinen tuki, on määrätty Suomessa perhehoitolaissa (PHL 2015, §16).

Lastensuojelun perhehoidon tuen muotojen kehittäminen ja kehittämismallien tutkiminen on aiheellista, tarpeellista ja yhteiskunnallisesti ajankohtaista. Havaitimme myös, että teoreettiseen viitekehykseen perustelemamme näkökulma kokemuksellisuudesta ja asiakaslähtöisyydestä voi osaltaan vastata tukimuotojen kehittämiseen. Perhehoidon onnistumisen kannalta oikea-aikainen ja oikeanlainen tuki on tärkeää. Perhehoidon toimivuuden ja kannattavuuden takaamiseksi perhehoitajien tukipalveluihin on kiinnitettävä tulevaisuudessa yhä enemmän huomiota. Riittävä tuki ja sujuva yhteistyö mahdollistavat sijoituksen arvioinnin, seurannan ja perhehoidon laadun varmistamisen. (Hakkarainen, Kuukkanen & Piispanen 2014, 27.) Jotta sijaisperheitä kyettäisiin tukemaan vaativassa tehtävässään, tulee perhehoidon rakenteiden olla kunnossa. Sijoittajien työn tulee olla tarpeeksi resursoitua ja työntekijöiden pitää olla ammattitaitoisia. Tuen tulee perustua sijoitettujen lasten ja perheiden yksilöllisiin tarpeisiin. Tuen priorisointi on tarpeellista, koska perheiden tuen tarve on toisiinsa nähden erilaista. (Ketola 2008 b, 46.) Hyvällä tuella perhehoitaja pystyy vastamaan haastavatasoisenkin lapsen hoitoon. Jotta perhehoitajat voivat onnistua haastavien lasten hoidossa ja sijoitukset jatkua katkeamatta, on perhehoidon tukeen kiinnitettävä entistä enemmän huomiota varsinkin tilanteessa, jossa perhehoitoon sijoittuu yhä vahvemmin oireilevia lapsia. Asiakasosallisuus ja asiakaslähtöinen kehittäminen on vahvasti osa tulevaisuuden palveluiden kehittämisen kenttää. Omassa opinnäytetyössämme keskityimme juuri näiden teemojen parissa työskentelyyn: tavoitteemme on kehittää aidosti asiakaslähtöisiä ja perheitä palvelevia tukimuotoja lastensuojelun perhehoidon käyttöön.

Teoreettisessa viitekehyksessä esittelemämme malli kokemuksellisen tuen tarpeen arvioinnista puoltaa yhteiskunnallisten tavoitteiden toteutumista perhehoitajien tuen toteuttamisessa. Kokemuksellisen tuen tarpeen tunnistaminen mahdollistaa sijaisperheille oikea-aikaiset ja yksilöllisiin tarpeisiin vastaavat tukitoimet. Riittävän hyvillä tukitoimilla on vaikutus perhesijoituksen onnistumiseen ja jatkuvuuteen. Tässä luvussa esittelemämme tiedon pohjalta voimme todeta, että kokemuksellisen tuen tarpeen arviointi on sijaisperheiden kannalta järkevää sekä yhteiskunnallisten tavoitteiden toteutumista tukevaa.

Perustuen tässä kappaleessa esittelemiimme faktoihin, loimme perhehoitoa kuvaavan käsittekartan opinnäytetyön jatkotoimia varten. Käsittekartta kuvaa perhehoidossa sijoitetun lapsen ympärillä toimivaa verkostoa ja verkoston toimintaan liittyviä teemoja. Käsittekarttaan valittiin keskeiseen asemaan nostaa lastensuojelullisin toimin sijoitettava lapsi ja lapsen ympärille nostettiin tämän luvun mukaisesti ne olennaiset asiat, jotka näkyvät toiminnassa suoranaisesti

sijoitetun lapsen ja hänen ympärillään toimivan verkoston arjessa. Yhteiskunnalliset muutostrendit liittyvät perhehoidon kehittämiseen olennaisesti, mutta näyttelevät hyvin pientä tai käytännössä olematonta osaa käytännön arjen tasolla. Tästä syystä niitä ei nostettu omaksi osaksi käsittekarttaan. Myös yhteiskunnalliset muutokset näkyvät kuitenkin mahdollisesti juridiikan, viranomaisverkoston sekä perheyhteisön osalta esimerkiksi perhehoitajien sekä biologisen perheen saaman tuen muodoissa.

Kuvio 1: Kyselytutkimuksen analysoinnin luokittelurunko

Opinnäytetyössämme käsittekarttaa käytetään kyselytutkimuksen toteutusta suunniteltaessa ja ohjaamassa vastausten analysointia. Kyselyn pohjana tutkijalla on tärkeää olla selkeä käsitteellinen viitekehys, joka ohjaa kyselylomakkeen kysymyksissä käytettäviä käsitteitä ja termejä (Ahola 2007, 50-51). Käsittekartta / luokittelurunko kattaa kaikki kyselylomakkeen teemojen osiot ja tässä opinnäytetyössä esiteltyä analyysia toteutettiin kyseisen rungon mukaisesti. Kyselytutkimuksen analysoinnin luokittelurunko suuremmassa koossa liitteessä 4.

4 Opinnäytetyön toteutus

Tässä luvussa avaamme opinnäytetyömme lähtökohdat: esittelemme kehittämistehtävän ja tavoitteet, toimintaympäristön ja yhteistyökumppanimme sekä tutkimuksen kohdejoukon. Avaamme tutkimuskysymykset sekä tutkimusolettamukset. Esittelemme tutkimusotteena olevan toimintatutkimuksen taustaa sekä suunnitelman opinnäytetyömme etenemisestä.

Pohdimme myös eettisiä kysymyksiä opinnäytetyöhön liittyen. Lopuksi esittelemme yksityiskohtaisen suunnitelman prosessin vaiheista aikatauluineen.

4.1 Lähtökohdat

Opinnäytetyömme liittyy Majakan Valo -nimisen säätiön perhehoidon tukimuotojen asiakaslähtöiseen kehittämiseen. Majakan Valo -säätiö kuuluu kansainväliseen perhehoitoa tarjoavaan järjestöön ja tarjoaa kunnille perhehoidon palveluita. Opinnäytetyömme lähtökohdana on lastensuojelun perhehoidon tukimuotojen kehittäminen asiakaslähtöisesti.

4.1.1 Kehittämistehtävä ja tavoitteet

Opinnäytetyömme tavoite on toteuttaa yhteiskunnalliseen tarpeeseen vastaavaa tutkimusta ja kehittämistoimintaa. Työskentelyämme ohjaa toimintatutkimuksen strategia, jonka tavoite on tuottaa käytännönläheisiä ja täsmällisiä ratkaisuita yhteistyössä tutkimuskumppaneiden kanssa. Prosessin aikana tavoitellaan osallistavaa, toimijoita valtaistavaa ja dialogisesti toteutuvaa toimintaa, jossa kaikki toimijat ovat toisiinsa nähden tasa-arvoisia. Opinnäytetyömme toimintatutkimuksen sisälle sijoittuu kyselytutkimus ja asiakaslähtöinen kehittäminen. Kyselytutkimuksen tavoitteena on selvittää Majakan valo -säätiön perhehoitajien kokemuksellinen tuen tarvetta. Asiakaslähtöisen kehittämisen tavoite on lisätä perhehoitajien palvelu- ja asiakasymmärrystä sekä perhehoitajien osallistumismahdollisuuksia heitä koskevien palveluiden kehittämisessä. Prosessin aikana on tarkoitus hyödyntää kyselytutkimuksen tietoa ja tuottaa uutta asiakaslähtöisesti jalostettua ja testattua tietoa säätiön tukien kehittämiseen.

Näiden osatekijöiden lisäksi opinnäytetyön keskeisinä tavoitteina on luoda kaksi asiakaslähtöisen kehittämisen mallia; kokemuksellisen tuen tarpeen arvioinnin malli ja asiakaslähtöisen kehittämistoiminnan malli. Mallinnukset toteutetaan kunnioittaen toimintatutkimuksen strategiaa ja asiakaslähtöistä kehittämistä, joista kumpikin korostaa osallisuuden toteutumisen tavoitetta. Lisäksi sekä toimintatutkimus että asiakaslähtöisen kehittämisen teoria korostavat sitä seikkaa, että tutkimus- ja kehittämisprosessia tulee kyetä muokkaamaan prosessin etene-
misen myötä. Tästä syystä emme halua ennalta määrittää mallinnoille tarkempia tavoitteita, vaan niiden lopullinen sisältö ja käyttötarkoitus täsmentyvät prosessin aikana. Opinnäytetyömme tavoitteiden kerroksellisuus on kuvattu seuraavasti (kuvio 2):

Kuvio 2: Opinnäytetyön tavoitteet.

4.1.2 Yhteistyötaho ja kohdejoukko

Yhteistyökumppanimme on Majakan Valo -säätiö. Säätiö tarjoaa kunnille perhehoitopalveluita ja on aloittanut toimintansa Suomessa vuonna 2015. Sen sisarsäätiöitä on Ruotsissa, Norjassa, Saksassa, Virossa, Liettuassa ja Latviassa. Eri maiden säätiöt tekevät yhdessä kiinteää yhteistyötä valmennusten, täydennyskoulutuksen, kokemusten vaihtamisen ja tulevaisuuden näkymien osalta. Suomen yksikkö on varsin nuori ja kehitystyö on vasta alkutekijöissään. (Majakanvalo a.) Perhehoidon palvelut Majakan Valo -säätiössä käsittävät perheiden rekrytoinnin, valmennuksen, jatkokoulutuksen ja tarvittavat tukipalvelut. Säätiö tarjoaa kokonaisvaltaisen toimeksiantosuhteisen perhehoidon järjestämisen lisäksi tukiperhe- ja tukihenkilöpalveluita, perhehoitajien ennakkovalmennusta sekä tukipalveluja esimerkiksi kuntien omien perhehoitajien tukemiseksi. (Majakan Valo b; Majakan Valo c)

Käydessämme keskustelua opinnäytetyön toteuttamisesta Suomen yksikön työntekijöiden kanssa, kertoivat he määrittävänsä itsensä lastensuojelun perhehoidon kentällä uudistushenkisiksi ja tämän näkyvän myös heidän työskentelyarvoissaan. He kuvasivat uudistushenkisyyden kohdallaan tarkoittavan sitä, että he haluavat säätiön toiminnan olevan lähtökohdiltaan

myönteisempää, ratkaisukeskeisempää ja innostavampaa kuin lastensuojelun kentällä Suomessa toiminta tavanomaisesti on. (Majakan Valo 2016a.) Lastensuojelua leimaa usein vahvasti ongelmalähtöisyys ja pärjäämiseen sekä selviytymiseen liittyvä puhe, näiden tyypillisten teemojen sijaan säätiössä halutaan ylläpitää intoa ja asiakaslähtöisyyttä. Lastensuojelun perhehoidossa puhutaan paljon asiakaslähtöisyydestä mutta perhehoitoon liittyvät tutkimukset viittaavat, ja omat empiiriset havaintomme kertovat, perhehoitajien kokevan perhehoidon tuen olevan enemmänkin asiakaskeskeistä kuin asiakaslähtöistä. Uskomme siis kehittämistyössä yleisesti keskiössä olevan asiakkaan parhaan edun ajattelu, mutta asiakkaiden mukanaolo kehittämässä on ollut vähäistä.

Majakan Valo -säätiön työskentelyote painottuu aidosti asiakaslähtöisyyteen. Työskentelyn keskeisenä ohjenuorana on dialoginen ihmiskäsitys sekä käsitys yhteisestä tiedon muodostamisesta. Organisaation työntekijät lähtevät työskentelyyn dialogisesta lähtökohdasta, jonka mukaan ei ole tarjottavana valmiita ratkaisuja tai vastauksia, vaan ratkaisut löytyvät vuorovaikutuksen tuloksena. He uskovat, että tukemalla yksilön ymmärrystä omasta tilanteestaan ja tarjoamalla oman osaamisensa yksilön tueksi, voidaan löytää pitkäjänteisiä ja yksilön omaa toimijuutta tukevia ratkaisuja. Toisin sanoen he uskovat sijaisvanhemmuuden olevan oppimisprosessi ja asenne, joka elää ja muovautuu sijoituksen aikana, eikä se näin ollen ole opetettavissa. Majakan Valo -säätiön toiminnan arvot ovat; humanistisuus, arvokkuus, yksilöllisyys, avoimuus ja rehellisyys, luotettavuus, vastuullisuus, oikeudenmukaisuus, uskottavuus, innovatiivisuus sekä hyväksyminen. (Majakan Valo c.)

Majakan valo -säätiön työntekijät ovat kehittäneet oman Steady Course -ennakkovalmennuskurssin sijaisvanhempien tueksi. Säätiö ohjaa koulutuksessaan perhehoitajia mentalisaatiota mukailevaan ajatteluun ja tapaan ymmärtää lasta sekä omaa suhtautumistaan ja kokemusmaailmaansa. Valmennuksen lisäksi he jatkokouluttavat perhehoitajiaan ja tarjoavat intensiivistä tukea tiiviiden perhetapaamisten, 24/7 puhelinpäivystyksen, työohjauksen ja yhteisöllisen tuen kautta. Jatkokoulutuksen teemat räätälöidään tilannekohtaisesti asiakaspalautteen mukaisesti. (Majakan Valo d; Majakan Valo 2016b; Majakan Valo 2018.)

Kohdejoukkona opinnäytetyössämme ovat kaikki Majakan Valo -säätiön perhehoitajat. Perhehoitajia oli opinnäytetyöprosessia aloittaessamme säätiön toiminnassa kymmenkunta, mutta opinnäytetyössä haluamme ottaa huomioon mahdollisuuden kohdejoukon lukumäärän vaihteluun säätiön toiminnan kasvaessa prosessin aikana. Kohdejoukkoon luetaan mukaan kaikki säätiön toiminnassa opinnäytetyön eri vaiheissa olevat perheet. Näin ollen uusia perheitä saattaa osallistua prosessin myöhempisiin vaiheisiin, vaikka he eivät olisikaan olleet säätiön toiminnassa tutkimuksen ensimmäisissä vaiheissa. Toisaalta jotkin tutkimuksen alkuvaiheissa mukana olleet perheet saattavat taas jäädä pois opinnäytetyöprosessista sen myöhäi-

semmissä vaiheissa. Opinnäytetyössä tulee ottaa huomioon tämä tutkimusjoukon vaihtelevaisuus varmistamalla, että myöhempiin prosesseihin pystyvät osallistumaan myös uudet perheet. Valikointia erikseen tietyin perustein valittavasta pienemmästä joukosta ei kuitenkaan tarvitse tehdä, sillä perheiden lukumäärä ei säätiön oman arvion mukaan ehdi tutkimuksen aikana kasvaa niin suureksi, että osa perheistä tulisi rajata pois esimerkiksi siksi, että kohdejoukko kasvaa muutoin liian suureksi. Opinnäytetyössä otetaan huomioon myös se, että osalla perheistä on pitkä kokemus perhehoitajina ja osalla hyvinkin lyhyt kokemus. Osa tutkittavasta kohdejoukosta vasta odottaa ensimmäistä sijaislastaan. Tutkittava kohdejoukkomme on heterogeenisuudessaan erittäin mielenkiintoinen ja se tarjoaakin kokemuksellisessa kirjavuudessaan mielestämme kiinnostavan lähtökohdan kehittämistyöhön.

Rajaamme tutkimus- ja kehittämistoiminnan koskemaan vain Majakan Valo -säätiön Suomen toimintaa. Perhehoidon osalta opinnäytetyö rajautuu vain lastensuojelun perhehoitoon. Tutkimustulosten tavoittelussa ja aineiston käsittelyssä rajaamme aineistosta ne tiedot, jotka osaltaan joko selvittävät kokemuksellista tuen tarvetta taikka palvelevat säätiön kehitystyön suunnittelemista. Emme tavoittele verrannollisuutta muuhun lastensuojelun perhehoidon kenttään vaan tavoitteenamme on nostaa puhtaasti Majakan Valo -säätiön sijaisperheiden kokemuksia sekä toiminnan kehittämistarpeita näkyviin. Vaikka tavoitteenamme ei olekaan hankkia säätiön rajoja ylittävää yleistettävää tietoa sijaisperheiden tuen tarpeesta, otetaan tutkimuksen vaiheiden suunnittelussa huomioon niiden monistettavuus säätiön sisaryhtiöiden kesken taikka toteuttaminen lastensuojelun perhehoidon kentällä myös säätiön toiminnan ulkopuolella.

4.1.3 Tutkimuskysymykset

Opinnäytetyömme tarkoituksena on antaa Majakan Valo -säätiölle tietoa säätiön sijaisperheiden kokemuksellisesta tuentarpeesta, sekä kehittää sijaisperheitä tukevaa toimintaa. Tuen tarpeen kartoituksesta nousevia kehittämistarpeita sekä asiakkaiden toiveita ja ideoita hyödyntäen opinnäytetyömme tavoitteena on luoda uutta tukitoimintaa taikka muuta sijaisperheiden tukea parantavaa tietoa. Tutkimuskysymyksemme ovat:

1. Mikä on Majakan Valo -säätiön perhehoitajien kokemuksellinen tuen tarve?
2. Miten tukitoimia tulee kehittää perhehoitajien mielestä?

Kysymys 1: Haluamme selvittää mitä säätiön perhehoitajat ajattelevat saamastaan tuesta: ovatko perheet tyytyväisiä tukimuotoihin; onko tuki ollut riittävää ja oikea-aikaista; mitkä tukimuodot on koettu hyväksi; mistä tukimuodoista perheet uskovat heille olevan hyötyä ja mistä eivät usko olevan hyötyä. Haluamme saada esille perhehoitajien kokemuksia omista voi-

mavaroistaan ja onnistumisistaan. Tuen tarvetta selvitetään myös esittämällä kysymyksiä huolesta ja haasteista: millaisista asioista perhehoitajat ovat huolissaan; mitkä asiat perhehoitajat kokevat haasteellisina; millaiset asiat mietityttävät ja herättävät huolesta tai kuormittuneisuudesta kertovia tunteita - esimerkiksi pelkoa, epävarmuutta, väsymystä, toivottomuutta.

Kysymys 2: Haluamme selvittää millaista tukea säätiön perhehoitajat itse toivoisivat saavansa: mitä uusia tai nykyisiä tukimuotoja tarvittaisiin lisää/enemmässä määrin; millaista toimintaa sijaisperheet toivovat säätiön järjestävän. Ensimmäiseen kysymykseen liittyvien huolien ja haasteiden selvittäminen palvelee myös tukitoimien kehittämistarpeiden kartoitusta: huolia ja haasteita arvioimalla voidaan tukea kehittää ja suunnitella näiden aiheiden käsitteelyyn.

4.1.4 Tutkimusolettamukset

Kyseessä ei ole ennalta määritelty kehittämisprojekti, jossa toiminnan tavoitteet ja lähtökohdat olisivat ennalta tutkitut ja määritellyt. Olettamuksena emme siis lähde liikkeelle siitä tiedosta tai uskosta, että yhteistyöorganisaatiossa olisi havaittu ongelma. Asetelma opinnäytetyöllemme voidaan tosin nähdä ongelmalähtöisenä siinä mielessä, että uskomme perhehoidon alaa koskevien tutkimusten osoittavan sijaisperheiden tuen puutetta ja näin ollen lähdemme liikkeelle olettamuksesta, että sijaisperheiden saama tuki ei ole riittävää. Sitä, onko tilanne tämä tässä kyseisessä organisaatiossa, ei ole tutkittu.

Olettamuksenamme kuitenkin on, että sijaisperheillä on toiveita, ideoita ja ajatuksia tukeen ja tukimuotoihin liittyen siitä riippumatta, minkälaiseksi he kokevat aiemman tai tämän hetken tuen riittävyyden. Oletamme, että vaikka tutkimustulos tuen riittävyydestä osoittaisi, että säätiön sijaisperheet ovat tyytyväisiä saamaansa tukeen, heille tehdystä kyselystä ja jatkotyöskentelyssä voidaan nostaa esille sijaisperheiltä itseltään lähtöisin olevia kehittämistoiveita säätiön toiminnalle. Asiakkaan kuuleminen sekä asiakkaiden kokemusten tarkastelu ja kehittämistyön suunnittelu siltä pohjalta on olennaista.

4.2 Tutkimusotteena toimintatutkimus

Toteutamme opinnäytetyömme toimintatutkimuksellisessa viitekehyksessä. Toimintatutkimuksen on kuvattu olevan tarkkaan määritellyn tutkimusmenetelmän sijaan enemmänkin tutkimusstrategia taikka lähestymistapa toteutettavaan prosessiin. Toimintatutkimusta voidaan siten esimerkiksi tehdä sekä kvalitatiivisista että kvantitatiivisista lähtökohdista käsin. Toimintatutkimuksen sisällä on myös mahdollista valikoida erilaisten tutkimusmenetelmien ja aineiston analysointimenetelmien käyttö tutkimuksen tavoitteiden mukaisesti. Tutkimusmeto-

dien ja analysointitapojen valinta perustuu tutkimuksen lähtökohtaisiin tarkoituksiin pikemmin kuin tarkasti rajattuun tutkimusmenetelmän sanelemaan tapaan toteuttaa tutkimus. Menetelmät valitaan siis niin, että ne parhaiten palvelevat tutkimuksen tavoitteita ja tarkoitusta. (Kuula 2001, 218)

Toimintatutkimuksessa tärkeässä asemassa on toimijoiden osallisuus, jolloin muutos taikka ratkaisu johonkin ongelmaan pyritään saamaan aikaan toimimalla yhdessä tutkimusympäristön toimijoiden kanssa. Tavoitteena on löytää ratkaisuita niihin ongelmiin ja haasteisiin, joita toimintaympäristössä on havaittu ja tunnistettu. Lisäksi samanaikaisesti tavoitteena on tuottaa uutta tietoa ja ymmärrystä toimintaympäristöstä, siinä esiintyvistä ilmiöistä ja prosesseista. Toimintatutkimuksen lähtökohtana on yhteistyö toimintaympäristössä toimivien kanssa, sekä luottamus siihen, että kyseiset toimijat kykenevät tuottamaan ratkaisuita toimintaympäristössä esiintyviin haasteisiin. Toimintaympäristön toimijat nähdään siis tasavertaisina ja arvokkaina kehittäjinä prosessissa, jossa pyritään ratkaisemaan toiminnan ongelmakohtia. (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2010, 58–59; Kananen 2009, 9.)

Uskomme että toimintatutkimus palvelee omaa opinnäytetyöprosessiamme parhaiten näiden yllämainittujen lähtökohtien vuoksi. Toimintatutkimuksen pyrkimys osallistaa ja luoda toimintaympäristössään uutta tietoa, osaamista taikka uusia menetelmiä sopii opinnäytetyömme lähtökohtiin. Omassa opinnäytetyössämme koemme asiakkaiden osallistumisen uuden kehittämiseen olevan koko prosessin keskeisin teema. Kehittämistoiminta, johon toimintaympäristön jäsenet osallistuvat, saa yleensä aikaiseksi toimivampia ja kestävämpiä ratkaisuita kuin kehittämistoiminta, johon ei liity työyhteisön taikka asiakkaiden osallisuutta. Toimintaympäristön jäsenet tuntevat käsiteltävät teemat käytännön tasolla, osaavat eritellä tarpeita ja ongelmia tarkasti käytännöstä lähtöisin sekä tarjota tietoa siitä, miten eri ratkaisu- ja kehittämisideat voisivat käytännössä toimia. Yhdessä kehitetty toiminta myös usein näyttelee isoa roolia siinä, miten kehittämistoimet otetaan vastaan ja miten ne hyväksytään - yleisesti ottaen on helpompi sitoutua toimintaan, jonka luomiseen on itse saanut mahdollisuuden osallistua. (Ojasalo ym. 2014, 58-59.)

Toimintatutkimuksessa muutostavoitteet eivät ole välttämättä tarkoin määriteltyjä. Toisaalta, vaikka tavoitteita tuloksesta olisikin kirjattu prosessin alussa, toimintatutkimuksessa tulee hyväksyä se, että lopputulos voi olla toisenlainen kuin mitä tavoiteltiin. (Ojasalo ym. 2014, 59.) Tämä ideologia sopii omaan opinnäytetyöprosessiimme hyvin, sillä yhteistyöorganisaatiossamme ei ole tiedossa tiettyjä ongelmia, joihin prosessin avulla haetaan ratkaisuita. Lisäksi voimme toimintatutkimuksen viitekehyksen sisällä valita tutkimusmenetelmät sekä aineiston analysoinnin menetelmät niin, että niillä pyritään tuottamaan juuri sellaista tietoa, joka oman tutkimuksemme kannalta on olennaista. Etenemme

prosessissa olettamuksella, että jokainen lastensuojelun perhehoitaja tarvitsee tukea kasvatustehtävässään. Prosessimme toimii siis toimintatutkimuksellisin tavoittein siinä, että vaikka havaittua ongelmaa ei olisikaan lähtötilanteessa olemassa, haluamme selvittää, miten organisaatiossa tulee toimia, jotta perhehoitajat saisivat riittävän määrän tukea suhteessa kasvatustehtäväänsä. Tässä suhteessa tutkimuskysymyksemme “miten palveluita tulisi kehittää” pyrkii vastaamaan sekä nykytilan kehittämiseen, että tulevien riskitilanteiden ennaltaehkäisyyn.

Tutkijan rooli toimintatutkimuksessa on enemmän osallistuva kuin tarkkaileva, myös tämä seikka lisäsi kiinnostustamme toimintatutkimukseen - haluamme taata asiakasosallisuuden toteutumisen prosessissa ja parhaiten näimme sen mahdollisena niin, että asiakkaat osallistuvat kehittämistyöpajoihin joita me itse vedämme. Näin ollen roolimme tutkimuksessa ei ole puhtaasti tutkimuksellinen, vaan osaltamme vaikutamme työpajoissa tapahtuvaan toimintaan. Edellä esiteltyjen syiden lisäksi valitsimme toimintatutkimuksen myös siitä syystä, että tästä toimintatutkimuksen prosessista oppimamme avulla kykenemme tulevaisuudessakin toteuttamaan tutkimuksellisesti valideja kehittämisprojekteja oman työmme sisällä. Nopeasti muuttuva toimintaympäristö luo vaatimuksia uudenlaisen toiminnan ja uusien palveluiden kehittämiseen kaikilla työelämän sektoreilla (mm. Ojasalo ym. 2014, 13). Uskomme, että myös tulevilla työkentillämme sosiaalialan sektorilla työn kehittämisen taidot ovat tulevaisuudessa yhä suuremmissa määrin työllistymisen valttikortteja.

4.2.1 Toimintatutkimuksen määritelmä ja tausta

Toimintatutkimusta määritellään monilla eri tavoin. Kananen (2014, 13; 60) määrittelee toimintatutkimuksen ennemminkin joukoksi tutkimusmenetelmiä, kuin yhdeksi tarkoin määritellyksi tutkimusmenetelmäksi. Kananen kuvaakin toimintatutkimusta tutkimustrategiaksi, jonka sisällä voidaan toteuttaa erilaisia tutkimusmenetelmiä. Heikkinen (2015, 204-205) määrittelee toimintatutkimuksen olevan lähestymistapa tutkimuksen toteuttamiseen, jossa yhdistyy tutkimus- ja kehittämistoiminta. Myös Ojasalo ynnä muut (2010) määrittelevät toimintatutkimuksen tutkimukselliseksi kehittämiseksi, jonka pääosassa ovat käytännölliset tavoitteet, joille taas haetaan tutkimuksellisin keinoin tukea teoriasta. Kuusela (2005,10) kuvaa toimintatutkimusta menetelmäksi, jonka sisällä ei erotella tutkimisen ja kehittämisen vaiheita, vaan ne kietoutuvat toisiinsa prosessin aikana. Kuula (2001, 10) kuvaa toimintatutkimusta määritteleviksi tekijöiksi käytännönläheisyyden, pyrkimyksen muutokseen sekä toimijoiden osallistamisen prosessiin. Heikkinen ja Jyrkämä ovat esittäneet, että toimintatutkimuksen näkeminen yhtenä tutkimusmenetelmänä muiden joukossa on ongelmallista, sillä sen olemus on väljempi ja tilannesidonnaisempi kuin moni muu menetelmä. Toimintatutkimus tulisikin heidän mielestään nähdä tutkimusstrategisena lähestymistapana, jonka tarkka sisältö rakentuu tutkimusalueen ja -kohteen ohjaamana.

(Tuomi & Sarajärvi 2009, 39.) Yhteistä kaikille määritelmille on se, että toimintatutkimuksen lähtökohdat ovat teoreettisten intressien sijaan käytännön intresseissä.

Toimintatutkimuksen historia lähtee liikkeelle 1930-1940-luvuilta, jolloin toimintatutkimuksen termiä ensimmäisenä käytti John Collier tutkimuksessaan intiaanireservaateissa tehdyistä kokeiluista. Toimintatutkimuksen englanninkielinen termi "action research" on arveltu tulleen Collierin tutkimuksista. Collier pohjasi määritelmänsä toimintatutkimuksesta aiempiin John Deweyn tutkimuksiin, joissa Dewey määritteli reflektiivisen ajattelun olevan pohja tutkimustoiminnalleen. Varsinaisena toimintatutkimuksen tieteellisenä kehittäjänä pidetään Kurt Lewiniä, joka 1940-luvulla määritteli toimintatutkimuksen keskeisiksi piirteiksi yhteistoiminnan, demokraattisuuden sekä muutoksen elementin olemassaolon tutkimuksen yhteydessä. Lewin uskoi, että tutkimukseen tulee yhdistyä ongelmanratkaisun elementti, ja että sekä tietoa että kyseisiä ongelmanratkaisuita tulee tuottaa aidoissa, oikeissa toimintaympäristöissä. Toimintatutkimus yhdistetään moneen muuhun tutkimuksen alaan, mutta sen yhdysvaltalaiset lähtökohdat Lewinin mukaan liittyivät pitkälti sosiaalipsykologisten ongelmien ratkomiseen. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 40; Kananen 2014, 15; 18; Heikkinen 2015, 206; Heikkinen 2006, 23–26.) 1970-luvulla toimintatutkimus nousi suosioon Englannissa, jossa sitä käytettiin laajalti kasvatustieteissä. 1980-luvulla toimintatutkimusta kehitettiin vahvasti eri suunnilla Yhdysvalloissa, Isossa-Britanniassa ja Australiassa. Yhdysvaltalaisessa ja englantilaisessa toimintatutkimuksen suuntauksessa korostuu yksilön itsereflektiivisyys, australialaisessa suuntauksessa taas yhteisön toiminnan korostaminen. Pohjoismaissa kehitettiin 1990-luvulla kommunikatiivista toimintatutkimuksen suuntausta. Suomessa toimintatutkimusta luonnehditaan monissa määrittelyissä tutkimuksellisenä kehittämistoimintana ja se on saavuttanut suosiota erityisesti ammattikorkeakoulujen opinnäytetyön teoreettisena viitekehyksenä. (Kananen 2014, 18; Heikkinen 2015, 207). Toimintatutkimuksen suuntauksesta riippumatta olennaista on se, että siinä ei tyydytä vain tuottamaan tietoa vaan toimintatutkimus pyrkii tuottamaan muutoksen tutkimusprosessin aikana. Toimintatutkimuksen keskeisiksi elementeiksi on kuvattu ajassaan elävää ja tutkimuksen ajankohdan ilmiöistä kiinnostunutta otetta, yhteistyötä ja osallistamista vaativaa otetta. (Kuula 2001, 10-11; Metsämuuronen 2005, 191-192.)

Toimintatutkimuksen mahdollisuuksina voidaan pitää myös uusien, tutkimuksen alkuperäisten tavoitteiden ulkopuolisten ahaa-elämysten taikka muiden niin sanottujen sivujuonteiden syntyminen (Heikkinen & Jyrkämä 1999, 38; Kiviniemi 1999, 69-70). Perinteisen tutkimuksen viitekehyksessä tulisi nämä tavoitteiden ulkopuoliset tiedot hylätä taikka jättää käsittelemättä, mutta toimintatutkimus luo mahdollisuuden tarkastella ja hyödyntää myös näitä yllätyksellisiäkin uusia kehittämismahdollisuuksia (Metsämuuronen 2005, 36-38). Tällaisia sivujuonteita voidaan kutsua myös sivuspiraaleiksi, toimintatutkimuksen spiraalimaisen toteutuksen mukaisesti nimettynä (Heikkinen 2001, 43). Omaan

tutkimukseemme nämä kaikki toimintatutkimuksen erilaiset määritelmät sopivat hyvin. Olemme lähestyneet toimintatutkimusta juurikin niin, että käytämme sitä tutkimusprosessiamme ohjaavana strategiana, jonka sisälle kokoamme parhaiten omaa tavoitettamme edistäviä tutkimus-, kehittämis- ja analyysimenetelmiä. Hyödynnämme toimintatutkimuksen rakennetta ja sen olennaisia elementtejä omassa tutkimuksessa: toteutamme toimintatutkimuksen syklisessä rakenteessa käytännönläheistä kehittämistoimintaa, jossa asiakkaiden osallisuus on suuressa roolissa. Sykleissä suuressa osassa olevan reflektion avulla varmistamme, että tutkimuksen suunta ja sen asiakaslähtöinen tavoite eivät unohdu prosessin aikana. Olemme myös innoissamme toimintatutkimuksen "sivujuonne"-mahdollisuudesta; meitä kutkuttaa ajatus siitä, että tutkimus- ja kehittämistoiminnan aikana voi syntyä jotakin yllätyksellistä taikka jotakin sellaista, jota ei edes osattu tavoitella. Parhaimmillaan prosessin aikana voidaan törmätä johonkin sellaiseen mielenkiintoiseen ilmiöön, voimavaraan taikka menetelmään, joka ei ilman kyseistä prosessia olisi tullut näkyväksi.

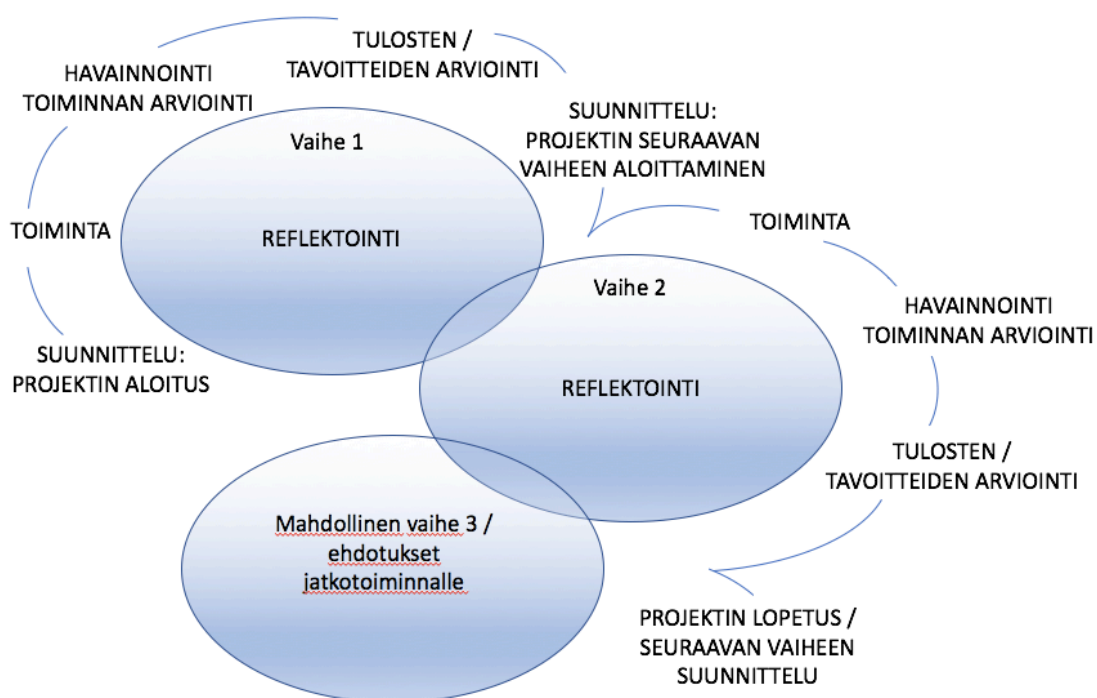
Kuusela (2005, 16-22) erottelee erillisiksi toimintatutkimuksen suuntauksiksi: kriittisen toimintatutkimuksen, jossa valtaistuminen ja osallistuminen ovat keskeisiä tavoitteita; kommunikatiivisen toimintatutkimuksen, jossa muutokseen pyritään dialogisuuden avulla ja; osallistavan toimintatutkimuksen jossa osalliseksi pyritään saamaan kaikki tutkimuskohteet, asiakasta työyhteisöön. Kuuselan jaottelun mukaisesti oma toimintatutkimuksemme yhdistää elementtejä kaikista suuntauksista: tavoitteenamme on käydä dialogia perhehoitajien, työntekijöiden ja meidän tutkijoiden kesken, samantarvoisina kehittäjinä prosessissa, joka tähtää osallistujien valtaistumiseen ja voimaantumiseen sekä prosessin aikana, että kehitettävien toimintamuotojen kautta. Dialogin tavoitteena on paitsi ideoida kehittämistoimintaa, myös itessään käynnistää toimijoissa reflektioprosessia, jonka kautta he voivat nähdä mahdollisuuksia kehittää omaa työtään sekä omia toimintatapojaan. Mukana tutkimuskumppaneina ovat kaikki ne tahot, joita tutkimuksen ja pohdinnan kohteena oleva toiminta koskettaa ja työskentelyn aikana painotetaan erityisesti tasa-arvoista asemaa kaikkien toimijoiden kesken, sen sijaan että ylläpidettäisiin työntekijä-sijaisvanhempi -näkökulmaa. Parhaillamme toivomme aikaansaavamme perhehoitajien keskuudessa innostumista ja halua ottaa vastuullinen rooli oman työn, sekä tukimuotojen kehittämisessä. Dialogin kautta keskustelussa pyritään tuottamaan konkreettisia ratkaisuita taikka käytännön toimenpide-sopimuksia (Gustavsen 2001, 18.) Omassa tutkimuksessa kommunikatiivisen toimintatutkimuksen elementeistä toteutuvat mahdollisuus demokraattiseen dialogiin perhehoitajille järjestetyssä työpajassa, jonka tavoitteena on tuottaa ideoita ja oivalluksia käsiteltävään teemaan, eli perhehoitajien tukimuotoihin, liittyen. Tutkimuksemme eroaa perinteisestä kommunikatiivisesta toimintatutkimuksesta siinä, että perhehoitajat eivät muodosta perinteistä työyhteisöä emmekä näin ollen voi velvoittaa ketään osallistumaan.

4.2.2 Toimintatutkimuksen eteneminen

Toimintatutkimukselle keskeistä on, että läpi tutkimusprosessin keskiössä pidetään tutkimustehtävä. Tutkimustehtävään ja tutkimuskysymyksiin palataan prosessin eri vaiheissa, palauteaan mieleen tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymyksiä voidaan jopa muokata prosessin aikana niin, että ne palvelevat tutkimuksen lähtökohtaista tavoitetta. Tämä keskeinen elementti saavutetaan reflektion avulla: prosessin eri vaiheisiin liittyy keskeisesti pysähtyminen ja oman toiminnan tarkastelu, jotta nähdään mihin suuntaan prosessi on kehittymässä ja vastaako suunta haluttuun tutkimuksen tavoitteeseen. (Heikkinen 2015, 209–215.)

Toimintatutkimus etenee selkeiden prosessikehien ohjaamana. Jokainen prosessikehä alkaa sillä, että suunnitellaan tulevaa toimintaa. Suunnittelun jälkeen lähdetään toteuttamaan suunnitelmaa, jonka jälkeen vetäydytään arvioimaan tehtyä toimintaa ja reflektoidaan sitä suhteessa alkuperäiseen suunnitelmaan. Prosessikehän päättää paluu alkuperäisen suunnitelman pariin, sen muokkaaminen tarpeen vaatiessa ja uuden prosessikehän suunnittelu. Yhden prosessikehän loppu saattaa luonnollisesti tapahtua päällekkäin seuraavan prosessikehän alun kanssa. Prosessikehät toistuvat toimintatutkimuksessa useita kertoja, usein toimintatutkimusprosessin kulkua kuvataan spiraalimaisena kehänä. Olemme omassa tutkimusprosessissamme kuvanneet tutkimuksen etenemistä kahden syklin taikka kahden erillisen vaiheen kautta. Toimintatutkimus ei aina etene näiden ennalta suunniteltujen vaiheiden mukaisesti, vaan jatkuvan reflektoinnin vuoksi on mahdollista palata haluttuun vaiheeseen taikka esimerkiksi määritellä tutkimustehtävää uudelleen, mikäli reflektoinnin kautta siihen havaitaan tarve. (Taylor 2006, 5, 9; Ojasalo ym. 2014, 60-61.) Omassa toimintatutkimuksen prosessissamme näemme myös mahdollisuuden jatkaa toimintaa suunnittelemalla uuden, kolmannen vaiheen, siksi kuviossa mahdollisuutena pidetään myös toimintatutkimuksen jatkamista uuteen vaiheeseen, mikäli sille ilmenee tarve tutkimuksen edetessä.

Seuraavaan kuvioon on kuvattu ajatuksemme toimintatutkimuksen prosessin etenemisestä omassa tutkimuksessamme.

Kuvio 3: Toimintatutkimuksen eteneminen

Vaiheissa toistuvat toiminnan suunnittelu, konkreettinen toiminta, havainnointi ja arviointi sekä tulosten ja tavoitteiden arviointi. Prosessin uusi vaihe alkaa siitä kohdasta, johon edellinen päättyy ja näin ollen viimeinen osio (tulosten ja tavoitteiden arviointi) tapahtuu samanaikaisesti tai lyhyen aikavälin sisällä uuden vaiheen ensimmäisen osion (toiminnan suunnittelu) kanssa. Vaiheissa toistuvat samat elementit, mutta esimerkiksi toiminnan sisältö vaihtelee eri sykleissä. Kappaleessa ”prosessin eteneminen” (kappale 4.4) on kuvattu tutkimuksen eteneminen ja kulloisenkin vaiheen suunniteltu konkreettinen toiminta. Vaikka reflektointi kirjataan usein toimenpiteeksi tiettyyn kohtaan sykliä, tulisi reflektoinnin liittyä myös toimintaosuuteen, havainnointiin ja analysointiin. Olemme valinneet kuvata keskeisessä asemassa olevan reflektoinnin olevan vaiheiden keskiössä oleva elementti. Koemme reflektoinnin liittyvän vaiheen kokonaistoimintaan, ja siksi emme kirjanneet sitä vaiheen sisällä tapahtuvaksi erilliseksi osioksi.

Reflektointi liittyy myös sosiaalialan työmenetelmiin oleellisesti, joten koemme reflektion olevan meille tuttua ja luontaista oman työn tarkastelua. Reflektointi määritellään olevan oman toiminnan kriittistä analysoimista; pohdintaa paitsi siitä, mitä on tehty, myös miksi niin on tehty ja mitä siitä on seurannut. Yhtä olennaisessa asemassa reflektoinnissa on tehdä näkyväksi ratkaisut siitä, mitä ei ole haluttu tai ryhdytty tekemään ja miten kyseiseen päätökseen on tultu. Tutkimuksellisessa asetelmassa reflektion kautta voidaan saavuttaa tutkimukselle uskottavuutta ja luotettavuutta. Parhaimmillaan reflektio saattaa näkyväksi tutkimusprosessin dokumentaation taustalla tapahtuvan pohdinnan, tutkimusprosessin aikana

tehdyt ratkaisut sekä ratkaisuihin vaikuttaneet seikat, jotka osaltaan vaikuttavat lopputuloksen saavuttamiseen oleellisesti. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

4.2.3 Tutkijan rooli

Tutkijan rooli toimintatutkimuksessa on hyvin moninainen. Tutkija toimii sekä ulkopuolisena tarkkailijana esimerkiksi tutkimusosuuden toteuttamisessa, mutta myös osallistuvana ja prosessiin vaikuttavana toimijana toimintatutkimuksen myöhemmässä vaiheessa. Tutkijalle tämä tarkoittaa haastavaa ja koko prosessin ajan jatkuvaa tasapainoilua ja aktiivista pohdintaa siitä, missä määrin hän omaksuu mitään roolia. Toimintatutkimuksessa on sekä tulosten luotettavuuden, että eettisyyden kannalta pohdittava sitä, missä määrin tutkija saa tai hänen pitää vaikuttaa tutkimusprosessin kulkuun. (Heikkinen & Jyrkämä 1999, 40-42, 46-48.) Tutkijan asemaa osallistuvana toimijana tutkimuksessa puoltaa myös tutkimuksen perimmäinen muutoksen aikaansaamisen tavoite. Yksi olennainen muutoksen toteutumisen elementti on toimijoiden, eli tutkimuskohteiden taikka tutkimuskumppaneiden, osallistaminen muutosprosessiin. Tutkijan rooli on sekä olla asiantuntijan asemassa, että tasa-arvoisena toimijana uuden luomisessa. (Kuula 2001, 113, 141.) Toimijoiden kutsuminen tutkimuskumppaneiksi kiteyttää mielestämme hyvin pyrkimyksen tasa-arvoiseen toimija-tutkija -suhteeseen, joka on olennaista toimintatutkimuksessa.

Omassa toimintatutkimuksessamme toimijoiden joukko on hyvin mielenkiintoinen siksi, että kohteena ei ole varsinainen työyhteisö. Toimijat ovat keskenään eräällä tavalla työntekijä-asiakas -rooleissa, toisaalta myös tasa-arvoisia toimijoita ja vertaisia toisilleen perhehoidon kentässä. Sijaisvanhempi ei ole työsuhteessa kuntaan taikka järjestöön, jonka kanssa tekee toimeksiantosopimuksen perhehoitajuudesta, mutta toimii heidän kanssa toisaalta yhteistyössä, toisaalta esimerkiksi tukipalveluita vastaanottavana, asemaltaan asiakasta muistuttavana tahona. Kuitenkin perhehoitajat ovat toisilleen vertaisjoukko, muodostavat yhteisön ja tapaavat toisiaan koulutusten ja tapahtumien kautta, sekä pitävät yhteyttä toisiinsa säätiön luomien kanavien kautta. Lyhyesti sanoen perhehoitajat ovat siis sekä asiakkaita, että toimijoita. Kenties tämän seikan vuoksi mielestämme ei ole haitta, että me tutkimuksen tekijät emme ole osa Majakan Valo -säätiötä. Voimme tutkimuksessa silti asettua perhehoitoa koskevassa keskustelussa vertaisina samalle viivalle perhehoitajien ja säätiön työntekijöiden kanssa - omaamme tietoa lastensuojelusta ja perhehoidosta oman ammattitaitomme ja kokemuksemme kautta. Omalla kokemuksellamme voimme osallistua keskusteluun perhehoidon tulevaisuudesta ja perhehoitajien tukemisesta ja tuoda keskusteluun näkökulmia.

Tutkijoina käytämme havainnointia menetelmänä kerätä aineistoa opinnäytetyöprosessin aikana. Havainnointia käytetään usein laadullisessa tutkimuksessa yhtenä aineiston keruun menetelmänä. Parhaimmillaan havainnointi voi auttaa selittämään kertyneen aineiston

kytkeytymistä oikeisiin asiayhteyksiin. Havainnointi voi haastattelun nauhoittamista selkeämmin tuoda esille myös tunnetiloja, ristiriitoja ja tarjota lisätietoa ihmisten käyttäytymisestä. Opinnäytetyössämme kyseessä on osallistava havainnointi: havainnoitien kirjaaja osallistuu itse keskusteluihin aktiivisena jäsenenä, sen sijaan että toimisi esimerkiksi piilohavainnoijana taikka havainnoijana, joka ei osallistu toimintaan. Havainnointi osana toimintatutkimusta myös puoltaa osallistumisen elementtiä; toimintatutkimukseen oleellisena osana kuuluu tutkijoiden oma osallisuus toimintaprosesseissa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 81-82.)

Havainnoinnin lähtökohtina voidaan pitää osallistujien tuottaman tiedon arvostamista ja uskoa siihen, että kaikkien näkökulmien esille saaminen on arvokasta tutkimuksen tulosten kannalta. Osallistavassa havainnoinnissa lähtökohtaisesti uskotaan myös siihen, että tutkittavan asian näkökulmien moninaisuus saadaan parhaiten esille keskustelun avulla. Tutkijan rooli osallistavassa havainnoinnissa on kunnioittaa osallistujien tietoa tutkittavasta ilmiöstä, ei toimia asiantuntijan roolissa. Havainnoinnissa apuna voidaan käyttää erilaisia visuaalisia tiedon ilmentämismenetelmiä - kuvia, kaavioita ja karttoja joita luodaan keskustelun tai muun vuorovaikutuksen yhteydessä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 81-82).

Tutkijan roolissa koemme etuna sen, että teemme työtä työparina. Se mahdollistaa jatkuvan keskustelun tutkimuksen kulusta. Eryteisesti koemme tämän hyödyksi toimintatutkimuksen reflektiivisyyden toteutumisessa; työparista on suuri etu, koska emme ole osa tutkittavaa työyhteisöä, jonka kanssa reflektointia muuten olisi mahdollista toteuttaa dialogissa opinnäytetyön edetessä. Tiedostamme tarpeen itsereflektointiin kumpikin tutkijoina erikseen, mutta koemme saavamme työpari-keskusteluista enemmän sisältöä ja merkityksiä prosessin kululle, kuin jos olisimme tehneet opinnäytetyötä yksilötyönä.

4.3 Eettiset näkökulmat

Etiikalla ja moraalilla tarkoitetaan yleensä niitä tottumuksia, tapoja ja rajoituksia, jotka säätelevät ihmisten välistä elämää (Häyry 2002, 17). Eettinen ajattelu on kykyä pohtia yksilöllisten ja yhteisöllisten arvojen kautta sitä, mikä on joissain tilanteissa oikein tai väärin (Kuula 2011, 21). Suomessa on vakiintunut tapa käyttää sanaa tutkimusetiikka yläkäsitteenä laajassa merkityksessä siten, että sillä tarkoitetaan kaikkia tutkimukseen ja tieteeseen liittyviä eettisiä näkökulmia ja arviointeja (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 4.). Laajana käsitteenä eettisyys onkin tutkimuksessa ja sen yhteiskunnallisessa tehtävässä kaikkea läpäisevä periaate, joka on mukana tutkijan jokaisessa valinnassa (Viinamäki & Saari 2007, 12).

Tutkimusetiikka voidaan teoriassa jaotella moniin eri alatyyleihin kuten analyyttiseen, kuvailevaan ja normatiiviseen etiikkaan. Tutkimusetiikasta puhuttaessa luontevin lähtökohta on

kuitenkin normatiivinen etiikka, joka pyrkii vastaamaan kysymykseen siitä, mitkä ovat oikeat ja siksi myös noudatettavat tarpeelliset eettiset säännöt. (Laitinen, Launis & Wennberg 2000, 14-15; Kuula 2011, 22.) Tutkimusetiikka käsitteenä voidaan rajata koskemaan vain tieteen sisäisiä asioita, jolloin tutkittavien kohtelu sekä tieteen ja yhteiskunnan väliset suhteet määritellään tutkimusetiikan sijasta tieteen etiikkaan kuuluviksi. Toisaalta tutkimusetiikka voidaan myös määritellä tutkijoiden ammattietiikaksi, johon kuuluvat eettiset periaatteet, normit, arvot ja hyveet, joita tutkijan tulisi noudattaa harjoittaessaan omaa ammattiaan. (Kuula 2011, 23-24.)

Tutkimuseettiset normit eivät sido tutkijaa laillisesti, mutta ne auttavat tutkijaa ammatillisesti. Normeilla ohjataan tutkimuksen tekoa ja ilmaistaan tutkimustoimintaan liittyviä arvoja. Tutkimusetiikan normit voidaan jakaa ammattietiikan näkökulmasta kolmeen pääryhmään, joita ovat a) totuuden etsimistä ja tiedon luotettavuutta ilmentävät normit, b) tutkittavien ihmisarvoa ilmentävät normit ja c) tutkijoiden keskinäisiä suhteita ilmentävät normit. Totuuden etsimistä ja tiedon luotettavuutta ilmentävät normit ohjaavat tutkijoita noudattamaan tieteellisen tutkimuksen menetelmiä ja esittämään luotettavia tuloksia, joiden oikeellisuus on tiedeyhteisön tarkistettavissa. Luotettavuuteen ja tarkistettavuuteen liittyy oleellisesti tutkimusaineiston keruu, käsittely ja arkistointi. Tutkittavien ihmisarvoa ilmentävät normit korostavat tutkittavien ja heidän yhteisöidensä itsemääräämisoikeutta. Tutkijoiden keskinäisiä suhteita ilmentävät normit taas vahvistavat tieteen yhteisöllisyyttä. Siinä olennaista on toisten tutkijoiden työn huomioiminen ja kunnioittaminen. Ihmistieteissä eettiset normit perustuvat pääsääntöisesti lääketieteeseen kehitettyihin neljään periaatteeseen, joita ovat a) hyötyperiaate, b) vahingon välttämisen periaate, c) autonomian kunnioituksen periaate sekä d) oikeudenmukaisuuden periaate. Näiden lisäksi normit sisältävät tieteen sisäisen etiikan periaatteita, kuten kehotuksia noudattaa tieteellisiä menettelytapoja avoimesti ja rehellisesti. (Kuula 2011, 59.)

Normijaottelun lisäksi tutkimusetiikka voidaan jäsentää myös sen toiminta-alueiden ja kohteiden mukaan, jolloin sen oleellisia alueita on a) aineiston hankintaan ja tutkittavien suojaan liittyvät kysymykset (tutkittavat), b) tieteellisen tiedon soveltamista, käyttöä ja vaikutuksia koskevat kysymykset (yhteiskunta) ja c) tieteen sisäisiä asioita (tiedeyhteisöä) koskevat kysymykset. (Kuula 2011, 24-25, 58.) Sekä normatiivisessa, että toiminta-alueiden ja kohteiden mukaisessa jaotellussa pohditaan saman tyyppisiä eettisiä kysymyksiä. Vain tarkasteluasetelma on erilainen.

Tutkimusetiikka koostuu yhä enemmän kollegiaalisesti sovitusta periaatteista ja tavoitteista, joita tutkijan on parhaansa mukaan noudatettava tutkimustyössään. Viimekädessä kuitenkin jokainen tutkija on vastuussa tutkimuksensa eettisistä ratkaisuista. (Kuula 2011, 26.) Tutki-

museettisillä normeilla ja tutkimuseettisillä keskusteluilla pyritään vaikuttamaan tutkimustoimintaan edistämällä hyviä tieteellisiä käytäntöjä ja sitä kautta estämään myös väärinkäytöksiä ja niistä seuraavaa huonoa julkisuuskuvaa. Voidaankin todeta eettisten normien olevan osa tieteen sisäistä itseohjausta ja tutkijoiden ammattikunnan keskeisiä arvoja. (Kuula 2011, 30.) Vaikka vastuu tutkimuseetiikasta onkin tieteen sisäinen, on tutkimuseettistä ohjausta varten perustettu myös erillisiä elimiä (esim. valtakunnallinen sosiaali- ja terveystieteiden neuvottelukunta ETENE, valtakunnallinen lääketieteellinen tutkimuseettinen toimikunta TUKIJA ja biotekniikan neuvottelukunta BTNK). Tieteenalakohtaisten ja oppiainekohtaisten elinten lisäksi Suomessa toimii opetusministeriön vuonna 1991 asettama Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan tehtävä on käsitellä yleisellä tasolla tieteelliseen tutkimukseen liittyviä eettisiä kysymyksiä ja sen toiminnan painopiste on tieteen sisäisen etiikan edistäminen. Neuvottelukunnan keskeinen tehtävä on tiedottaminen, jonka puitteissa se on luonut tieteellistä tutkimusta koskevia menettelyohjeita. Näistä uusin on vuonna 2012 julkaistu ”Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilysten käsitteleminen 2012”. Ohjeistus antaa kaikille tutkimuksen harjoittajille mallin hyvästä tieteellisestä käytännöstä ja sen tavoitteena on hyvän tieteellisen käytännön edistäminen ja tieteellisen epärehellisyyden ennaltaehkäiseminen tutkimusta harjoittavissa organisaatioissa, kuten yliopistoissa, ammattikorkeakouluissa ja tutkimuslaitoksissa. Huomioitavaa on kuitenkin, ettei Tutkimuseettisellä neuvottelukunnalla ole juridisia valtuuksia, vaan sen ohjaava merkitys perustuu tutkimusorganisaatioiden vapaaehtoiseen sitoutumiseen. (Kuula 2011, 32-34; Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 4-5.)

Omassa opinnäytetyössämme pyrimme kunnioittamaan neuvottelukunnan ohjeistusta hyvästä tieteellisestä käytännöstä työmme jokaisessa vaiheessa. Käytämme kriteerien mukaisia ja eettisesti kestäviä tiedonhankinta-, tutkimus ja arviointimenetelmiä. Panostamme erityisesti vastuulliseen ja avoimeen informointiin sekä kunnioitamme viittauksissa muiden tutkijoiden työtä. Suunnittelussa, toteutuksessa ja raportoinnissa toimimme tieteellisten tietojen asetuksen mukaisesti. Käymme myös yhteistyökumppanimme kanssa läpi vastuut, oikeudet, tekijyyttä koskevat periaatteet sekä tutkimuslupa-asiat. Näissä kaikissa noudatamme rehellisyyttä, huolellisuutta ja tarkkuutta. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 6-7.)

Sosiaalitieteellisessä tutkimuksessa, aivan kuten sosiaalialalla kaiken kaikkiaan, jokaisen vallinnan eettisyys on erittäin keskeistä, koska tarkastelun kohteena on inhimillinen elämä sen eri muodoissa (Viinamäki & Saari 2007, 17). Pitkä työhistoriamme sosiaalialalla on muokannut eettistä ajattelumaailmaamme ja eettisyyden pohtiminen onkin meille alusta alkaen luonteva osa työskentelyämme. Lähdemme liikkeelle ajatuksesta, että eettisyys, moraalit ja arvot liittyvät jokaiseen tutkimukselliseen ja kehitykselliseen työvaiheeseen ja niihin sisältyviin valintoihin. Varmistaaksemme eettisyyden toteutumisen ja sisäistääksemme sen merkityksen työn

eri vaiheissa, pidämme jokaisen työvaiheen jälkeen keskustelun, jossa arvioimme työskentelemme eettisyyttä, arvoja ja moraalialia.

4.4 Prosessin eteneminen

Kehitysyhteistyö modernin säätöön kanssa tarjoaa meille asiakaslähtöisessä linjassaan mielenkiintoisen mahdollisuuden vaikuttaa organisaation palvelurakenteeseen. Samalla se kuitenkin asettaa tarpeen tehdä tarkkaa rajausta aiheen, aineiston keruumenetelmien ja aineiston analysoinnin menetelmissä. Metsämuurosen (2005, 245) mukaan on tärkeää määrittää joko kvalitatiivinen tai kvantitatiivinen tutkimusote pääasialliseksi ja toinen tätä tukevaksi tutkimusotteeksi. Opinnäytetyömme on pääasiallisesti kvalitatiivinen, mutta käytämme myös kvantitatiivisia menetelmiä erityisesti kyselytutkimuksen vaiheessa. Prosesseissa, joissa kehitetään jotakin uutta, on usein tyypillistä, että toiminnan tarkka suunnittelu ennakkoon on hankalaa taikka epätarkkaa. Kehittämisprosessien luonteeseen kuuluu jatkuva suunnan tarkastelu ja korjaaminen. (Toikko & Rantanen 2009, 10.)

Toimintatutkimuksellisen prosessin jäsentymätön luonne vaatii avointa mieltä sekä epätietoisuuden sietoa - kuten työ sosiaalialan kentällä usein muutoinkin. Toimintatutkimus itsessään ei määrittele, minkälaisia menetelmiä sen sisällä tulee käyttää tiedon keräämiseen, ilmiön tai teeman tutkimiseen, aineiston analysointiin taikka toimintaympäristön jäsenten osallistamiseen. Toimintatutkimukseen valittavien menetelmien on kuitenkin kyettävä vastaamaan toimintatutkimuksen perusajatukseen siitä, että toimintatutkimus on osallistavaa tutkimusta. Menetelmien valintaa ohjaavat selkeästi tutkimuksen tavoitteet, toimintaympäristön ja organisaation koko sekä tutkimusryhmän resurssit ja puitteet. (Ojasalo ym. 2014, 61-62.) Jo opinnäytetyöprosessin alusta saakka meille oli selvää, että prosessin kulua voidaan joutua muokkaamaan ja joitakin vaiheita toistamaan tarvittaessa. Tässä luvussa kuvataan lyhyesti opinnäytetyön etenemisen alkuperäinen suunnitelma ja kussakin vaiheessa käytettävät menetelmät. Toimintatutkimuksen luonteen mukaan suunnitelmaa voidaan myöhemmissä vaiheissa muokata tutkimuksen tavoitteiden mukaisesti. Mikäli suunnitelmaa nähdään tarpeelliseksi muokata prosessin myöhemmissä vaiheissa, kirjaamme toimintatutkimuksen vaiheiden etenemisen kuvaamisen yhteydessä syyt, jotka vaikuttivat suunnitelman muokkaamiseen sekä tekemämme ratkaisut uusien menetelmien, suunnitelman vaiheiden toistamisen taikka tutkimuskysymysten muokkaamisen suhteen.

Kuvio 4: Opinnäytetyöprosessin vaiheet

Ensimmäinen vaihe

Toimintatutkimus käynnistyy tyypillisesti sillä, että päämäärien taikka kehittämistavoitteiden määrittelyn jälkeen selvitetään, millä tavoin valittuja teemoja on tutkittu aiemmin. Aiempaan materiaaliin tutustumisen jälkeen palataan arvioimaan omia tavoitteita ja tutkimuskysymyksiä, ja tarvittaessa täsmennetään ja muokataan omaa projektisuunnitelmaa. (Ojasalo ym. 2014, 61.) Kirjallisuuteen sekä aikaisempiin tutkimuksiin syventymisen avulla voidaan hahmottaa tarkemmin toimintatutkimuksen tutkimuksellinen tavoite (Heikkinen 2015, 209).

Ensimmäisessä vaiheessa luomme opinnäytetyötä ohjaavan viitekehyksen tutustumalla aiempaan tutkimukseen aiheesta sekä pohdimme opinnäytetyön tarpeellisuutta ja ajankohtaisuutta yhteiskunnallisessa viitekehyksessä. Aiemman tutkimuksen valossa tarkastelemme sitä, onko aiheellemme yhteiskunnallisessa kentässä ja yhteistyökumppanimme toiminnassa tarvetta. Tiedon perusteella voimme mukauttaa tai muuttaa opinnäytetyömme tavoitteita ja

tutkimuskysymyksiä. Tarkennamme aiemman tutkimustiedon tarkastelun päätteeksi suunnitelmaa opinnäytetyön etenemisestä ja suunnittelemme kyselytutkimuksella toteutettavaa kokemustiedon keräämistä.

Kyselytutkimuksen toteuttaminen käynnistää toimintatutkimuksen käytännön toimet. Useimmiten lähdetään tutkimaan ja kokeilemaan uusien toimintatapojen mahdollisuuksia. Saman toimintatutkimuksellisen syklin sisälle kuuluu siinä kerätyn aineiston analysointi ja tulkinta. (Ojasalo ym. 2014, 61.) Opinnäytetyössämme haluamme toteuttaa perheiden kokemuksia kartoittavan lomakekyselyn. Lomakekyselyn vastaukset analysoidaan deduktiivisen sisällönanalyysin avulla. Kyselyn vastauksia pohjatietona hyödyen toteutamme opinnäytetyön ensimmäisessä vaiheessa kehittämistoiminnan ideoimisen työpajan. Työpajaa kutsumme opinnäytetyössämme ensimmäiseksi kehittämispäiväksi. Kehittämispäivän aikana työskennellään ideariihimenetelmän ja kädentaidollisen työskentelyn kautta. Valitsimme nämä menetelmät siksi, että ne tuntuvat itsestämme hallittavilta ja tarpeeksi tutuilta. Menetelmien sisällä uusia asioita kuitenkin ovat käsiteltävä aihe, uusi kohderyhmä ja meille entuudestaan tuntematon, ryhmän mahdollisesti aiemmin muodostama ryhmädynamiikka. Työpajoissa työskentelee lisäksi säätiön työntekijöitä, joten vastuullamme on myös kaikkien osallistujien roolin selkeyttäminen ja auki keskusteleminen. Ohjeistuksen toimivuuden vuoksi menetelmän perusteet on mielestämme hyvä olla itselle tarpeeksi tuttuja. Kehittämistoiminnan ideoimisen työpajassa syntyvä materiaalia litteroidaan ja analysoidaan deduktiivisella sisällön analyysillä.

Opinnäytetyön ensimmäisen vaiheen päätteeksi kokoonnumme yhteistyötahon kanssa pohtimaan syntyneitä tietoja perheiden kokemuksista perhehoidon tukitoimien suhteen. Yhdessä yhteistyötahon kanssa arvioimme kehittämispäivän aikana syntyneitä kehittämistoiminnan ideoita ja valitsemme kehittämistoiminnan kohteen tämän asiakaslähtöisesti tuotetun tiedon pohjalta. Yhteistyötahon kanssa arvioimme tutkimuskysymyksiä ja tarvittaessa muokkaamme toimintatutkimuksen prosessia tavoitteiden mukaisesti. Tämän vaiheen lopuksi suunnitellaan seuraavan vaiheen käytännön toimet ja aikataulu. Opinnäytetyömme ensimmäisessä vaiheessa kerätty tutkimustieto ja materiaali kehittämistyöpajasta, aineiston analysointi sekä kuvaukset toisen syklin toimista kuvataan opinnäytetyön luvussa 5.

Toinen vaihe

Opinnäytetyöprosessin ensimmäinen vaihe pyrkii luomaan pohjatietoa ja ideoita kehittämistyölle. Toisessa vaiheessa tavoitteenamme on luoda kehittämisprojekti. Kehittämistoiminta konkretisoituu ensimmäisen vaiheen ideointityöpajassa. Toivomme, että perhehoitajilta nousee aiheita, jota he toivoivat jatkossa käsiteltävän. Käytännön toimintatapoja, jolla kyseistä aihetta lähdetään työstämään, pyritään suunnittelemaan asiakkaiden kanssa yhteistyössä.

Sekä meille opinnäytetyön tekijöinä, että yhteistyötahollemme on tärkeää, että kehittämistyö on asiakkaiden eli sijaisperheiden tarpeeseen tai toiveisiin vastaavaa, taikka sijaisperheiden ideoista ja ajatuksista lähtöistä olevaa toimintaa.

Toisen vaiheen päättää toteutetun kehittämistyön arviointi ja yhteistyöpalaveri Majakan Valo -säätiön kanssa. Oleellista on arvioida kehittämistyön mahdollisuuksia juurtua käytännön toimintaan osana säätiön toteuttamaa työtä. Arvioimme myös toimintaa kahdesta näkökulmasta: sekä sen hyötyä säätiön työskentelyssä jatkossa, että sen hyötyä perhehoitajien tuen tarpeeseen vastaamiseen. Keräämme asiakkailta, eli perhehoitajilta, palautetta siitä, miten onnistuimme kehittämistoiminnalla vastaamaan heidän tuen tarpeisiinsa ja toiveisiinsa. Yhdessä yhteistyötahon kanssa arvioidaan kokonaisuutena opinnäytetyön tavoitteiden toteutumista ja tutkimuskysymyksiä. Toisessa vaiheessa kerätty materiaali sekä kuvaukset kolmannen syklin toimista kuvataan opinnäytetyön luvussa 6.

Opinnäytetyöprosessin lopuksi prosessin kulku ja tulokset jäsenellään opinnäytetyönä julkaistavaan versioon. Muu mahdollisesti syntynyt aineisto viimeistellään myös julkaistavaan muotoon, niin että sen hyödyntäminen tulevaisuudessa esimerkiksi yhteistyökumppanimme toiminnassa on mahdollista. Tällaista muuta materiaalia ovat esimerkiksi yksityiskohtaisempi selvitys kyselytutkimuksesta ja sen tuloksista, taikka mahdollisesti toisessa syklissä syntynyt menetelmä asiakaslähtöisen kehittämistyöpajan toteuttamiseen. Reflektointi kohdistuu korostetusti prosessiin kokonaisuutena, jo sen vuoksi että projektin kokonaisdokumentointi tulee viimeistellä tässä vaiheessa.

5 Aineisto ja kehittämistoiminnan ideointi

Tässä luvussa esitellään opinnäytetyömme ensimmäisen vaiheen toteutunut toiminta sekä tulokset. Ensimmäinen vaihe koostuu kyselytutkimuksen toteuttamisesta sekä asiakkaita osallistavan ideointityöpajan fasilitoimisesta. Kyselytutkimuksen tulokset analysoitiin ja tulkittiin ja niistä luotiin pohja, jonka avulla lähdettiin työskentelemään perheiden kanssa tukimuotojen kehittämisen parissa. Kehittämisen ideointia varten pidettiin kehittämispäivä, jossa aikuiset ja lapset omissa työpajoissaan käsittelivät esille nousseita aiheita. Tavoitteenamme oli lähteä selvittämään, minkälaisia kokemuksia ja ajatuksia perhehoitajilla on saamistaan palveluista, sekä ideoida perhehoitajien kanssa tulevia tukitoimia Majakan Valo -säätiössä niin, että kehitettävät tukitoimet palvelevat perheiden tarpeita ja pohjautuvat heidän kokemukselliseen tuen tarpeeseensa.

Tämän opinnäytetyön kokemuksellisen tuen tarpeen selvitys ja kehittämistoiminta koskee Majakan Valo -säätiön perhehoitajia ja säätiön toimintaa. Kyselytutkimuksen tulokset ja niiden pohjalta suunniteltu kehittämistoiminta liittyy siis olennaisesti säätiön toiminnassa

tutkimushetkellä olevien perhehoitajien ajatuksiin ja kokemuksiin. Siitä huolimatta lähdimme tavoittelemaan sellaisen mallin rakentamista, joka voi tulevaisuudessa palvella toimintaan mukaan tulevia uusia perheitä, sekä kaikkien lastensuojelun perhehoidon perhehoitajien tuen tarpeiden muotoja. On tärkeää huomioida perheiden tilanteiden vaihtelevuuden kautta perheiden mukana elävää tuen tarpeen tunnistamista ja siihen vastaamista.

5.1 Kyselytutkimus

Kyselytutkimuksemme toteutettiin internet-pohjaisen kyselylomakkeen avulla. Verkkokyselyt ovat viime vuosina yleistyneet postitettaviin kyselylomakkeisiin nähden laajasti. Verkkokyselyn eduiksi voidaan nähdä mahdollisuus nopeaan tiedonkeruuseen sekä laajan tutkimusjoukon mukaan ottaminen tutkimukseen. Etuina on myös kyselytutkimuksen taloudellisuus, sekä vastausten käsittelyn helppous paperiseen lomakkeeseen nähden. Tutkija saa vastausmateriaalin käyttöönsä sähköisesti, jolloin tietojen syöttämisen virheitä ei pääse tapahtumaan. Verkkokyselyn haasteina voidaan nähdä teknologiset valmiudet, esimerkiksi se, onko vastaajilla käytössään tietokone ja internetyhteys, sekä se kuinka helpoksi ja luontevaksi vastaaja kokee vastaamisen sähköiseen lomakkeeseen. Kyselytutkimuksen haasteena on myös mahdollisuus vastauskatoon, eli alhaiseen vastausprosenttiin. Verraten haastattelututkimukseen tämä mahdollisuus tulee ottaa huomioon kyselytutkimusta suunniteltaessa. (Vehkalahti 2014, 48; Valli 2007, 102, 111; Järvinen & Järvinen 2011, 56.)

Vastausinnokkuuteen vaikuttaa Vallin (2007, 105) mukaan aihealueen merkityksellisyys vastaajille. Kyselyyn yhdistettävä saatekirje on merkittävä vastausinnokkuuteen vaikuttava tekijä, jolla voidaan motivoida vastaajia osallistumaan kyselytutkimukseen. Saatekirjeestä tulee käydä ilmi perustelut tutkimukselle, tutkimuksen toteuttava taho sekä mihin tutkimusta ja kyselystä saatuja tietoja tullaan käyttämään. (Vehkalahti 2014, 47.) Kuten aiemmin on todettu, vastausinnokkuuteen negatiivisesti voivat vaikuttaa se, että vastaaja ei koe aihealuetta itselleen tärkeäksi tai esimerkiksi se, että vastaaja ei koe luontevaksi käyttää sähköistä vastauslomaketta. Lisäksi vastausinnokkuutta voi vähentää kyselylomakkeen huonosti suunniteltu rakenne taikka liian pitkäksi koettu kyselylomake. (Valli 2007, 104-105.) Kyselytutkimuksissa tyypillinen vastausprosentti on 30-40% luokkaa. Vastausprosenttiin voi myönteisesti vaikuttaa se, että kyselytutkimus lähetetään vastaajille yhteisön tai organisaation välityksellä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 195-196.)

Tutkimuksessamme käytimme standardoitua kyselylomaketta. Standardoidusta kyselystä käytetään myös nimitystä survey-tutkimus. Standardoitu kysely tarkoittaa sitä, että kaikki tutkimukseen osallistujat vastaavat samanlaiseen kyselyyn. (Vilka 2005, 73-74.) Lomakekyselyssä on tärkeää, että kaikki kysymykset ovat oleellisia tutkimuskysymysten ja tavoitteiden kan-

nalta. Kysymyksiä ei kysytä vain hivin vuoksi, tilanteen keventämiseksi kuten haastattelutilanteessa voitaisiin tehdä, vaan kysymykset ovat perusteltuja ja aiheeseen liittyviä. Kyselylomakkeessa kysymysten tulee toimia ilman haastattelijan tekemiä selvennyksiä taikka tarkennuksia, joten lomakkeen suunnitteluun on kiinnitettävä erityistä huomiota. Riskinä on se, että vastaajat ymmärtävät kysymykset eri tavoin. Kyselylomakkeen kysymykset tulee suunnitella niin, että niillä on mahdollista saada tutkimuskysymyksiin vastaavaa tietoa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 73-75; Vilka 2005, 87-88; Vehkalahti 2014, 11.)

Kyselylomakkeeseen valittiin sekä strukturoituja, suljettuja kysymyksiä että avoimia kysymyksiä. Suljetuissa kysymyksissä oli pääosin monivalintakysymyksiä, joissa vastaaja valitsi annetuista vastausvaihtoehdoista omaan tilanteeseensa parhaiten sopivan vaihtoehdon. Lomakkeessa käytettiin vastausvaihtoehtoina asteikkoihin eli skaaloihin perustuvia vaihtoehtoja, niin kutsuttua Likertin asteikkoa. Tavallisesti Likertin asteikossa käytetyt vaihtoehdot vaihtelevat vaihtoehtojen ”täysin eri mieltä” ja ”täysin samaa mieltä” välillä. Vastaaja valitsee portaitolta parhaiten omaa käsitystään tai omaa tilannettaan kuvaavan väittämän. (Hirsjärvi ym. 2009, 200.) Omassa kyselylomakkeessamme vastausvaihtoja rakennettiin Likertin asteikkoon pohjautuen, mutta vaihtoehdot sisälsivät tyypillistä Likertin asteikkoa enemmän tietoa. Käytimme kyselylomakkeessa seuraavia asteikkoja:

- Merkittävästi, Jonkin verran, Vähän, Kysymys ei ole oleellinen perheemme kohdalla.
- Erittäin tyytyväinen; Melko tyytyväinen; En ole tyytyväinen; Emme ole tarvinneet ko. tukea toistaiseksi; Koen, että tarvitsemme ko. tukea, mutta emme ole sitä saaneet
- Koen yhteistyön luonnollisena ja sujuvana; Koen yhteistyön neutraalina; Koen yhteistyön haastavana; Lapsella ei ole ko. verkostoa; Perheessämme ei ole sijoitettua lasta tällä hetkellä

Asteikoilla vastaaja valitsi kysymyksen väittämään asteikolta sen vaihtoehdon, joka parhaiten kuvaa omaa tilannettaan. Suljettuja kysymyksiä seurasi avoimia kysymyksiä, joissa vastaaja pystyi avaamaan suljettuun kysymykseen liittyviä ajatuksiaan vapaasti sanallisesti. Tällä pyrittiin varmistamaan se, että vastaajat saivat tuottaa esille näkökulmia käsiteltyihin teemoihin, joita emme lomakkeeseen olleet osanneet koota kattavasti.

Kyselylomakkeen teemat liittyivät sijaisperheen kokemukselliseen tuen tarpeeseen. Kysymykset valittiin palvelemaan kahta tarkoitusta opinnäytetyön tutkimuskysymysten mukaisesti:

1. Ohjaamaan vastaajaa pohtimaan omaa/oman perheensä tuen tarvetta ja ajatuksia tukimuotojen hyödyllisyydestä sekä riittävydestä
2. Pohtimaan tukimuotojen kehittämistä niin, että ne palvelisivat tulevaisuudessa vastaajaa/vastaajan perhettä.

5.1.1 Kyselytutkimuksen toteutus

Kyselytutkimus toteutettiin säätiön perhehoitajille maaliskuussa 2017. Keskustelimme yhteistyötahon kanssa verkkokyselyn toteuttamisesta ennen kyselyn suunnittelemista, ja yhdessä totesimme internet-pohjaisen kyselyn palvelevan tässä tutkimuksessa hyvin. Majakan Valo -säätiö on yhteydessä perhehoitajiin säännöllisesti sähköpostin välityksellä, joten sähköpostilla välitettävän kyselyn uskottiin tavoittavan vastaajat hyvin. Kyselytutkimus soveltuu erinomaisesti laajalle taikka hajallaan olevalle tutkimusjoukolle (Vilka 2005, 84). Omassa opinnäytetyössämme tutkimusjoukko sijaitsee maantieteellisesti useiden satojen kilometrien päässä omasta asuinpaikastamme, joten kyselyn toteuttaminen palvelee tutkimuksen toteuttamista hyvin. Kyselylomakkeeseen vastaaminen on mahdollista myös niille perheille, joille Majakan Valo -säätiön toimintaan osallistuminen muuten on haastavaa, esimerkiksi lastenhoidon järjestymisen taikka lasten erityistarpeiden vuoksi, jotka mahdollisesti muuten rajoittaisivat osallistumista esimerkiksi haastatteluilla järjestettävään tutkimukseen.

Ennen kyselyn lähettämistä perheille, Majakan Valo -säätiö lähetti kaikille toiminnassaan mukana oleville perheille kirjeen, jossa esittelimme itsemme lyhyesti ja kerroimme tekevämme opinnäytetyötä yhteistyössä Majakan Valo -säätiön kanssa (Liite 1). Esittelykirjeen tavoitteena oli lisätä vastausprosenttia siten, että perhehoitajat olivat tietoisia myöhemmin toteutettavasta kyselytutkimuksesta ja lisäksi toivoimme esittelykirjeen avulla olevamme helpommin lähestyttäviä ja luovamme vastaajille kuvan siitä, että haluamme toteuttaa nimenomaan heitä hyödyttävän tutkimuksen. Muutama viikko esittelykirjeen lähettämisen jälkeen Majakan Valo -säätiö lähetti perhehoitajille sähköpostilla kutsun osallistua tutkimukseen. Sähköpostitse lähetetty kutsu osallistua kyselyyn sisälsi saatekirjeen, jossa kyselyn tarkoitusta avattiin vastaajille (Liite 2) sekä linkin kyselylomakkeeseen (Liite 3). Saatekirjeen tarkoitus oli myös motivoida vastaajia sillä, että kyselystä saatavia tuloksia tullaan käyttämään heihin itseensä liittyvän toiminnan kehittämiseksi. Kysely päätettiin lähettää Majakan Valo -säätiön kautta pohjautuen teoriatietoon siitä, että yhtiön taikka organisaatio kautta lähetetyn kyselytutkimuksen vastausprosentti on mahdollisesti suurempi kuin niin sanottu tuntemattomien tutkijoiden kautta lähetettävä kysely. Majakan Valo -säätiö on tiiviisti yhteydessä kaikkiin sijaisperheisiin ja sillä tavoin hyvin kiinteä osa perheiden sijaisvanhemmuuden kokemusta. Toivoimme myös tämän tiiviin yhteydenpidon lisäävän vastausaktiivisuutta.

Kyselyn alussa kartoitettiin perheiden taustatietoja. Kyselyn muut osa-alueet suunniteltiin pohjautuen luomaamme käsitekarttaan niin, että kyselyssä kartoitettiin kattavasti kokemuksia kaikilta perhehoitajuuden osa-alueilta. Kyselyssä oli eritelty neljä osa-aluetta: oman perheemme voimavarat, sijoitetun lapsen tukeminen, verkostot sekä Majakan Valo -säätiön tarjoamat tukitoimet. Jokaiseen osa-alueeseen kuului useita kysymyksiä. Lopuksi kyselyssä esi-

tettiin muutama avoin kysymys, jotka tarjosivat vastaajalle mahdollisuuden kirjoittaa kokemuksia perhehoitajuudesta hyvin vapaasti sekä kirjoittaa halutessaan lisätietoa mistä tahansa muusta aiheesta, joka vastaajalle oli kyselyä täyttäessä tullut mieleen. Kysely löytyy kokonaisuudessaan liitteestä 3.

5.1.2 Aineiston analysointi

Suljetut kysymykset

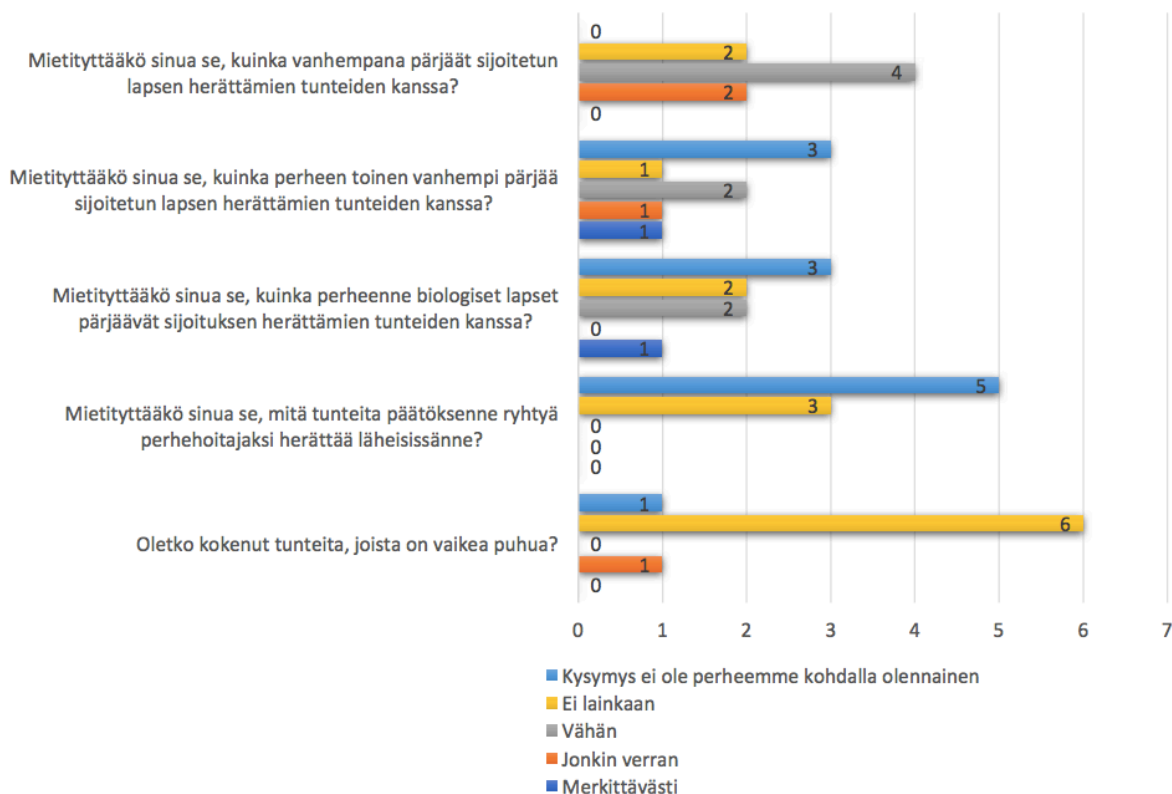
Kyselytutkimuksen tulosten analysoinnissa lähdimme liikkeelle tarkastelemalla suljettuihin kysymyksiin saatuja vastauksia. Suljettujen kysymysten vastauksista muodostettiin taulukoita ja kuvioita kysymys kerrallaan (liite 5). Kuvioiden etuna voidaan nähdä tiedon esittäminen selkeästi havainnollisessa muodossa, kuvioista voidaan myös saada nopeasti ja vaivattomasti esille yleiskuva vastausten jakautumisesta (Vilkkä 2007, 135). Koska aineisto oli verrattain pieni, emme nähneet tarpeelliseksi kirjata vastausten määrää prosentteina. Suljettujen kysymysten tarkoituksena oli paitsi tarjota täsmällistä, numeerista tietoa, myös ohjata vastaajan ajatuksia suljettuja kysymyksiä seuranneisiin avoimiin kysymyksiin. Suljetuista kysymyksistä löytyi seuraavaa tietoa:

- Vanhempien parisuhteeseen yksi vastaaja vastasi kokevansa, että heidän perheensä hyötyisi tuesta. Yksi vastaaja vastasi, ettei usko perheensä hyötyvän tuesta. Neljä vastaajaa valitsi vaihtoehdon, ettei kysymys ole olennainen heidän perheensä kohdalla. Biologisten lasten sopeutumiseen tämänhetkiseen perhetilanteeseen kaksi vastaajaa vastasi uskovansa oman perheensä hyötyvän tuesta, yksi vastaaja vastasi, ettei hänen perheensä halua tukea. Neljä vastaajaa valitsi vaihtoehdon, ettei kysymys ole olennainen heidän perheensä kohdalla. Sijoitetun lapsen ja perheen biologisten lasten suhteen kehittymiseen kolme vastaajaa vastasi, että uskoo oman perheensä hyötyvän tuesta, neljä vastaajaa valitsi vaihtoehdon, ettei kysymys ole olennainen heidän perheensä kohdalla. Kysymykseen siitä, millaista tukea sijaisperhe toivoisi omalle perheelleen, suurin osa vastasi ”kysymys ei ole olennainen perheemme kohdalla”. Vastaajat ovat voineet valita tämän vastausvaihtoehdon monesta erilaisesta syystä: ensinnäkin parisuhteeseen eivät kaipaa tukea yhden vanhemman perheet, biologisten lasten sopeutumiseen eivät kaipaa tukea perheet, joissa ei ole biologisia lapsia. Myöskään biologisten ja sijoitettujen lasten suhteen kehittymiseen eivät kaipaa tukea perheet, joissa ei ole biologisia lapsia. Lisäksi voidaan olettaa, että osa vastaajista on valinnut vastauksen siitä syystä, että kokee kyseisten asioiden olevan omassa perheessään hyvällä mallilla.

- Vastaajista kaksi vastasi kantavansa huolta omasta/puolisoni jaksamisesta perhehoitajana, kuusi vastasi kysymykseen ei. Kolme vastaajista vastasi kantavansa huolta sijaislapsen tulevaisuudesta, neljä vastasi kysymykseen ei. Kaikki vastaajat sen sijaan vastasivat etteivät kanna huolta lähipiirini tunteista tai ajatuksista sijoitukseen liittyen.
- Yhteistyötä lapsen viranomaisverkoston kanssa tarkasteltaessa, kysymykseen vastanneet kokivat yhteistyön pääsääntöisesti luonnollisena ja sujuvana. Yhteistyö kunnan sosiaalityöntekijään koettiin myös neutraalina kahden vastaajan osalta, ja yhteistyö jonkin muun tahon kanssa koettiin neutraalina yhden vastaajan osalta. Noin puolet vastasi, että perheessä ei tällä hetkellä ole sijoitettua lasta. Kyselyn vastauksista ei noussut esille tyytymättömyyttä yhteistyöhön viranomaisverkoston kanssa.
- Tarkasteltaessa yhteistyötä lapsen läheisverkoston kanssa yhteistyö koettiin sekä neutraalina että luonnollisena ja sujuvana. Myös tässä kysymyksessä noin puolet vastaajista valitsi vaihtoehdon ”perheessämme ei tällä hetkellä ole sijoitettua lasta”. Verrattuna kysymykseen viranomaisverkoston kanssa toimimisesta, tämän aihealueen kysymykseen tuli vastauksena enemmän ”neutraalina” vastauksia kuin viranomaisverkoston kanssa toimimiseen. Kukaan vastaajista ei kuitenkaan tähänkään kysymykseen vastannut kokevansa yhteistyötä haastavana.
- Saamiinsa tukitoimiin vastaajat olivat tyytyväisiä. Valmennukseen 6 vastaajaa oli erittäin tyytyväinen, 1 melko tyytyväinen. Tapaamisiin perheiden kotona 6 vastaajaa oli erittäin tyytyväinen, 1 vastasi ettei ole tarvinnut kyseistä tukitoimea toistaiseksi. 24/7-puhelinpäivystykseen 2 vastaajaa oli erittäin tyytyväinen, 1 melko tyytyväinen ja 4 vastasi, ettei ole tarvinnut kyseistä tukitoimea toistaiseksi. Jatkokoulutukseen 2 vastaajaa oli erittäin tyytyväinen, 2 vastaajaa oli melko tyytyväisiä, 2 vastasi ettei ole tarvinnut kyseistä tukitoimea toistaiseksi. Yhteisölliseen tukeen ja ryhmiin 2 vastaajaa oli erittäin tyytyväinen, 2 vastaajaa oli melko tyytyväisiä, 4 vastasi ettei ole tarvinnut kyseistä tukitoimea toistaiseksi. Työnohjaukseen 3 vastaajaa oli erittäin tyytyväinen, 4 vastasi ettei ole tarvinnut kyseistä tukitoimea toistaiseksi. Kukaan vastaajista ei vastannut mihinkään kysymykseen olevansa tyytymätön kyseiseen tukeen tai kokevansa tarvitsevansa kyseistä tukea mutta ei ole sitä saanut.
- Kysymys ”Tunteet, joita sijoitettu lapsi herättää sijaisperheessä” sai kyselymme suljetuista kysymyksistä eniten hajontaa vastauksissaan. Vastaajista suurin osa vastasi, että lähipiirissä heräävät tunteet vastaajan päätöksestä ryhtyä perhehoitajaksi ei mietityttänyt heitä lainkaan tai ei ollut vastaajan perheen kohdalla olennainen. Myös kysymys siitä, onko vastaaja kokenut tunteita, joista on vaikea puhua, sai suurimmaksi osaksi vastauksia ei lainkaan/kysymys ei ole vastaajan kohdalla olennainen,

vain yksi vastaaja vastasi kokeneensa jonkin verran tunteita, joista on vaikea puhua. Sen sijaan kysymyksen kolmesta muusta kohdasta on mielestämme nähtävissä, että tunteisiin liittyvät teemat mietityttävät vastaajia yleisesti ottaen jonkin verran. Vastaajista 6 koki, että sijaisvanhempana lapsen herättämien tunteiden kanssa pärjääminen mietityttää heitä vähän tai jonkin verran. Perheen toisen vanhemman pärjääminen lapsen herättämien tunteiden kanssa mietitytti myös neljää vastaajista vähän, jonkin verran taikka merkittävästi. Perheen biologisten lasten pärjääminen sijoituksen herättämien tunteiden kanssa mietitytti kahta vastaajaa vähän ja yhtä vastaajaa merkittävästi. Toisaalta kaksi vastaajaa vastasi myös, että heitä ei mietitytä perheen biologisten lasten pärjääminen sijoituksen herättämien tunteiden kanssa lainkaan. Kysymyksissä perheen toisen vanhemman pärjäämisestä tunteiden kanssa sekä perheen biologisten lasten pärjäämisestä tunteiden kanssa oli myös vastausvaihtoehtona ”kysymys ei ole perheemme kohdalla olennainen”. Olettamuksemme on, että tämän vaihtoehdon ovat saattaneet valita yhden vanhemman perheet sekä perheet, joissa ei ole biologisia lapsia.

Tunteet, joista sijoitettu lapsi herättää sijaisperheessä

Kuvio 5: Tunteet, joita sijoitettu lapsi herättää

- Kysyimme suljettuna kysymyksenä myös, mitä tunteisiin liittyviä teemoja vastaajien kanssa on käsitelty. Vastaajaa pyydettiin valitsemaan kaikki teemat, joita hänen kanssaan on käsitelty. Kyselyyn vastanneet kahdeksan vastaajaa valitsivat teemoista seuraavat:
 - 7 vastausta: Sijoitetun lapsen traumat, niiden tunnistaminen ja käsittely
 - 8 vastausta: Kiintymyssuhteen rakentaminen sijoitettuun lapseen
 - 4 vastausta: Omien ja sijoitetun lapsen tunteiden tunnistaminen
 - 5 vastausta: Pelko siitä, että sijoitettuun lapseen kiintyy ja sitten hänestä joutuukin luopumaan
 - 3 vastausta: Pelko siitä, että ei tunnekaan kiintymystä sijoitettuun lapseen
- Mielestämme näistä kahdesta kysymyksestä on nähtävissä, että erityisesti juuri tunteisiin liittyvät seikat mietityttävät vastaajia. Tämä näyttäytyi vastaajia mietityttäneenä seikkana siitä huolimatta, että vastaajat kertoivat heidän kanssaan käsitellyn monia tunteisiin liittyviä teemoja.

Avoimet kysymykset

Suljettujen kysymysten tarkastelun jälkeen lähdimme analysoimaan avointen kysymysten aineistoa. Kyselytutkimuksen avointen kysymysten vastaukset analysoitiin deduktiivisella aineistolähtöisellä sisällön analyysillä. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi on yksi laadullisen tutkimusaineiston analyysimahdollisuuksista. Menetelmä mahdollistaa aineiston kuvailemisen ja etsii aineistosta merkityksiä, sisältöjä ja riippuvuuksia. Deduktiivinen sisällönanalyysi on teorialähtöinen analyysimenetelmä, jossa aineiston analysointia ohjaa teoria, teema, käsittekartta tai malli, joka on muodostettu aikaisemman tiedon perusteella. Omassa tutkimusessamme vastausten analysoinnissa käytettiin aiemmin esiteltyä sijoitetun lapsen ympärille koottua käsittekarttaa. Sisällön analyysissä olennaista on poimia aineistosta ne osat, jotka liittyvät tutkimuskysymyksiin, vaikka aineistosta löytyisi muitakin mielenkiintoisia ja houkuttelevia teemoja tai kannanottoja. (Kankkunen & Vehviläinen-Julkunen 2010, 131-134.) Kun sisällönanalyysiä tehdään aineistolähtöisesti, pyritään silloin nostamaan aineistosta esiin jokin teoria tai kokonaisuus, joka vastaa tutkimuskysymyksiin. (Tuomi & Sarajarvi 2009, 95-96; Kankkunen & Vehviläinen-Julkunen 2010, 131-134.) Toimintatutkimukseen liittyy myös mahdollisuus tunnistaa aineistosta teemoja, joita tutkimuksen alussa ei ole osattu ennakoita taikka joita ei ole lähtökohtaisesti etsitty. (Heikkinen 2001, 43; Metsämuuronen 2005, 36-38). Tämä toimintatutkimuksen ulottuvuus huomioon ottaen, poiketen aineistolähtöisen sisällönanalyysin tehtävästä erottaa aineistosta vain tutkimuskysymyksiin vastaavat osat, pyrimme analysoimaan ja tulkitsemaan aineistoa huomioon ottaen myös nämä sivujuonteet taikka sivuspiraalit, kuten niitä toimintatutkimuksellisessa viitekehyksessä voidaan nimittää.

Analyysi etenee vaiheittain. Aluksi aineistoon tutustutaan lukemalla se läpi useita kertoja. Ensimmäisessä vaiheessa aineisto redusoidaan eli pelkistetään ja siitä poimitaan esille tutkimuskysymysten ohjaamana olennaiset asiasanat, termit ja ilmaukset. Seuraavassa vaiheessa redusoitu aineisto klusteroidaan eli ryhmitellään samankaltaisuuksien ja eroavaisuuksien perusteella. Ryhmät nimetään ilmiön, ominaisuuden, käsityksen tai piirteen mukaisesti. Viimeisessä vaiheessa, abstrahoinnissa, alkuperäisen aineiston ilmaisut käsitteellistetään ja aineistosta saadaan esille yläkäsitteet. (Tuomi & Sarajarvi 2009, 109-112.)

Aloitimme analyysin tutustumalla aineistoon. Avoimia vastauksia tarkasteltiin yksi kysymys kerrallaan ja etsittiin vastauksista samankaltaisuuksia silmäillen vastauksia. Teimme muistiinpanoja myös aineistoon tutustumisen vaiheessa, jokaisen kysymyksen vastauksista nostettiin otteita ja termejä, jotka koimme oleellisiksi myöhemmässä analyysissä. Koimme tärkeäksi saada avoimista vastauksista kasaan vastaajien konkreettisia parannusehdotuksia, sen vuoksi niitä kirjattiin ylös jo tässä vaiheessa työskentelyä.

Avointen vastausten analysoinnissa lähdimme uudelleen liikkeelle alkuperäisestä aineistosta. Päämääränämme oli tutkia myös, löytyykö avoimista kommentteista muuta tietoa kuin vain kysymyksen ohjaamaa tietoa. Avoinet kommentit irrotettiin asiayhteydestään. Analysoinnissa käytimme sijoitetun lapsen ympärille luotua käsittekarttaa. Yksittäisiä kommentteja sijoitettiin käsittekarttaan sen mukaan, millaisista asioista ne kertoivat; esimerkiksi millaisia tunteita ja toiveita kommentteihin liittyi. Ryhmittelyn jälkeen tekstiä abstrahoitettiin eli tiivistetty teksti käsitteellistettiin. Esimerkki analyysin etenemisestä:

- Kyselytutkimuksen avoimeen kysymykseen ”Mikä on ollut suurin oivalluksesi sijaisvanhemmuudessa?” eräs vastaajista vastasi seuraavasti (alkuperäisilmaus): ”Biovanhempien positiivisten puolien etsiminen ja kertominen lapsille vaikka se onkin vaikeaa monesti...”.
- Vastauksesta tunnistettiin analyysirungon ohjaamina seuraavat kolmeen pääluokkaan liittyviä osia: perheyhteisön, vuorovaikutuksen sekä tunteiden pääluokkiin. Pääluokkiin sijoitetut tekstin osat pelkistettiin ja käsitteellistettiin.

Alkuperäisilmaus	Pääluokka	Vastauksesta noussut kokemus	Pelkistetty ilmaus	Käsitteellistetty ilmaus
”Biovanhempien positiivisten puolien etsiminen ja kertominen lapsille vaikka se onkin vaikeaa monesti...”	Perheyhteisö	Vastaaja kokee positiivisen mielikuvan ylläpitämisen biologisista vanhemmista tärkeäksi lapsen vuoksi.	Positiivisuus lapsen perheyhteisön kanssa toimimiseen	Perheyhteisön kanssa toimimisen positiivisuus
			Biologisten vanhempien positiivisuuden näkeminen	Positiivisuuden näkeminen
	Vuorovaikutus	Vastaaja kokee tärkeäksi se, että lapselle kommunikoidaan positiivisella tavalla hänen biologisista vanhemmistaan.	Positiivisuuden etsiminen, kertominen	Positiivinen kommunikointi
				Positiivisuus
	Tunteet	Vastaaja tunnistaa sen, että lapselle on tärkeää kuulla positiivisia asioita biologisista vanhemmistaan. Vastaaja tunnistaa sen, että hänelle sijaisvanhempana biologisten vanhempien positiivisten puolien näkeminen on välillä vaikeaa.	Lapsen tunteiden positiivinen tukeminen	Positiivisuus
			Ristiriitaiset tunteet biologista perhettä kohtaan	Ristiriitaisuus

Kuvio 6: Esimerkki avoimien kysymysten analyysin etenemisestä

Liitteessä 6 on avointen vastausten analysointi esitetty kysymys kerrallaan. Omassa tutkimusessamme tulosten esittelyä varten avoimista vastauksista nousseista teemoista ja termeistä on koottu käsittekartan luokkien mukaisesti ”saippuakuplapilvet” (liite 7). Pilvissä käsitteellistetyt termit sijoitettiin sattumanvaraisesti esille. Saippuakuplapilvissä ei tarkoituksellisesti ole tehty tulosten tulkintaa, yhteenvetoa taikka ryhmittelyä termeistä, sillä niiden tarkoitus on jatkotyöskentelyssä ohjata osallistujia pohtimaan pääluokkiin liittyvien asioiden moninaisuutta sekä saattaa näkyväksi koko aineisto: perhehoitajuuteen liittyvien ajatusten, tunteiden ja toiveiden kirjo ja laajuus.

5.1.3 Tulosten tulkinta

Kyselyn alussa kartoitettiin vastaajien taustatietoja. Kysely lähetettiin 13 perheelle, vastauksia saatiin 8 kappaletta. Vastausprosentti oli 62%. Neljän ensimmäisen kysymyksen vastauksista kävi ilmi, että vastaajissa oli sekä yhden että kahden vanhemman perheitä ja sekä perheitä joilla on omia biologisia lapsia, että perheitä joilla ei ole omia biologisia lapsia. Vastaajien joukossa oli perheitä, joilla ei ole vielä ollut yhtään sijoitettua lasta, sekä perheitä joissa on parhaillaan tai on ollut aiemmin vähintään yksi sijoitettu lapsi. Kokemusta sijaisvanhemmuudesta vastaajilla oli asteikolla: ei vielä yhtään - enemmän kuin seitsemän vuotta.

Halusimme kyselytutkimuksella selvittää, mikä on Majakan Valo -säätiön perhehoitajien kokemuksellinen tuen tarve. Lisäksi halusimme selvittää, miten tukitoimia tulisi perhehoitajien mielestä kehittää. Koska vastaajien joukossa oli sekä kokeneita sijaisvanhempia, että vasta sijaisvanhempana aloittavia perheitä, perheistä osa ei varmastikaan vielä ollut kyselyyn vastaamaan ehtinyt sijaisvanhemmuuden prosessissa niin pitkälle, että olisivat tarvinneet taikka heille olisi ehditty tarjota tukipalveluita. Kyselyyn osallistuneet pitkän kokemuksen omaavat sijaisvanhemmat ovat saattaneet saada tukipalveluita myös muun tahon, kuin Majakan Valo -säätiön kautta. Kyselyssämme ei eritelty tukipalveluiden kohdalla sitä, mitä kautta kyselyssä arvioituja tukipalveluita oli saatu. Olennaisemmaksi näimme tiedon siitä, minkälaisia tukipalveluita perheet jatkossa toivovat, sekä avoimista vastauksista mahdollisesti nousevat ideat uudenalaisista tai uudella tavalla toteutettavista tukipalveluista.

Kyselytutkimuksen suljetuista kysymyksistä oli nähtävissä pääsääntöisesti tyytyväisyys vastaajien saamiin tukipalveluihin. Kyselyssä eriteltyihin tukitoimiin ei kukaan vastaajista ollut tyytymätön, eikä kukaan vastaajista vastannut kokevansa, että tarvitsee kyselyssä eriteltyä tukipalvelua, mutta ei ole sitä saanut. Kaikkiin mainittuihin tukitoimiin (valmennus, tapaamiset perheen kotona, 24/7-puhelinpäivystys, jatkokoulutus, yhteisöllinen tuki ja ryhmät, työnohjaus) oltiin joko erittäin tai melko tyytyväisiä, tai vastaaja ei ollut toistaiseksi tarvinnut kyseisiä palveluita. Pääsääntöisesti lapsen verkostojen kanssa yhteistyö nähtiin neutraalina taikka luontevana ja sujuvana. Lapsen läheisverkoston kanssa yhteistyö sai hieman enemmän ”neutraali” vastauksia kuin viranomaisverkoston kanssa toimiminen, joka pääsääntöisesti nähtiin enemmän luontevana. Mielestämme huomionarvoista on se, että kukaan vastaajista ei kokenut lapsen verkostojen kanssa toimimista haastavana.

Suljetuista kysymyksistä selvisi, että suurimmaksi osaksi vastaajat eivät kokeneet tarvitsevansa tai hyötyvänsä vanhempien parisuhteen tukemisesta. Biologisten lasten sopeutumiseen uuteen perhelanteeseen uskoi muutama vastaaja tuesta olevan hyötyä. Sijoitetun lapsen ja perheen biologisten lasten suhteen tukemisesta näki kolme vastaajaa eli 38% vastanneista olevan hyötyä. Sijaislapsen tulevaisuudesta kantoi 38% vastanneista huolta. Omasta tai puolison jaksamisesta perhehoitajana kantoi 25% vastaajista huolta. Sijaisvanhempana toimimisen herättämät tunteet sekä sijoituksen perheen lapsissa herättämät tunteet mietityttivät vastaajia myös. Vaikka vastaajat kertoivat, että heidän kanssaan on käsitelty erilaisia sijoitukseen ja sijoitettavaan lapseen liittyviä tunteita, silti kyselyn vastauksista on huomattavissa, että tunteet mietityttävät vastaajia melko paljon.

Kyselyn avointen kysymysten vastauksista nousi esille positiivisuutta ja tyytyväisyyttä tukeen ja tämän hetkiseen tilanteeseen, sekä ajatuksia siitä, millaista tukea vastaajat toivovat jatkossa. Vastaajat osasivat nähdä omassa perheessään paljon erilaisia voimavaroja, jotka tukevat heidän tehtäväänsä perhehoitajana. Vastaajat nimesivät tunteisiin liittyviä taitoja sekä

osaamistaan, joka tukee heitä tehtävässään. Myös toiminnallisuus ja toimintatapojen hallitseminen nousivat keinoiksi tukea vastaajia tehtävässään. Vastaajat mainitsivat myös fyysiset puitteet sekä elämäntilanteeseen liittyvät puitteet, jotka mahdollistavat perhehoitajana toimimisen. Vastaajat kuvasivat myös olevansa tyytyväisiä nykyiseen tilanteeseensa ja odottavansa tulevia sijoituksia innostuneina, yhden vastaajan kommentti oli *”parasta kun saa konkreettisesti olla läsnä tilanteessa kuin tilanteessa, ilossa ja surussa”*.

Lapsen eri verkostojen kanssa toimimisessa koettiin tärkeänä yhteistyön määrittely. Eräessä kommentissa todettiin *”aluksi voisi olla hyvä, että joku työntekijä olisi ohjaamassa tapaa mista niin kauan että toiminnan rajat ja tarkoitus olisi selvää kaikille osapuolille”*. Yhteistyön tärkeys tunnistettiin, yksi vastaajista mainitsi lapsen läheisverkostoon liittyen, että *”ilman yhteistyötä perhehoito jää ohueksi”*. Läheisverkoston kanssa toimimiseen toivottiin tukea, sijaisperheille itselleen tukimuotojen kautta mutta tukea toivottiin tarjottavan myös lapsen biologisille vanhemmille. Tärkeäksi elementiksi yhteistyössä lapsen läheisverkoston kanssa pidettiin sitä, että uskoa tulevaan ylläpidetään. Yhteistyöltä viranomaisverkostojen kanssa tärkeäksi nousi luottamus perhehoitajan ja yhteistyötahojen välillä, perhehoitajan tulisi olla osa lapsen ympärillä toimivaa tiimiä. Luottamuksen nähtiin vaikuttavan vuorovaikutukseen viranomaisverkostojen kanssa. Perhehoitajan ja lapsen saaman tuen määrän nähtiin olevan kytköksissä verkoston suuruuteen: *”mitä laajempi verkosto lapsella sitä enemmän tukea lapselle”*. Vastaajat kokivat ammatillisesta tuesta olevan hyötyä verkostojen kanssa toimimiseen, ja olennaista olevan sen, että verkostojen kanssa toimimisen hyväksyy olevan osa perhehoitajana toimimisen työnkuvaa.

Vastaajat kokivat perheitä tehtävässään tukevan kollegiaalisuuden, yhteisöllisyyden sekä vuorovaikutuksen, tukea tahdottiin saada myös sekä kotiympäristöön että muuhun perheen toimintaympäristöön. Sijoitettua lasta vastaajat kokivat pystyvänsä tukemaan, kun huolia saa jakaa, eheytymiseen saa tukea sekä tunteiden työstämiseen on tarjolla tukea. Tukipalveluista esille nousi se, että vastaajat toivoivat koulutusta ja menetelmäosaamista, vertaistukea, luottamuksellista vuorovaikutusta sekä muun muassa palautteen saamista. Tuen saamisessa keskeiseksi teemaksi nousi vastauksissa tuen oikea-aikaisuus ja tilannesidonnaisuus.

Kyselylomaketta varten luomaamme käsitekarttaan (liite 4) nähden kyselystä nousi paljon materiaalia. Käsitekarttaan oli koottu sijoitetun lapsen ympärillä vaikuttavia tekijöitä, jotka kaikki osaltaan liittyvät perhehoitajan kokemukseen perhehoitajana toimimisesta. Käsitekartan pääluokat sekä niihin liittyvät alaluokat olivat: Perheyhteisö (alaluokat: biologinen perhe, sijaisperhe, muut läheiset ihmiset); Viranomaisverkosto (alaluokat: tukitoimet (toimiva, toimimaton, toiveet), aiempi tutkimustieto); Vuorovaikutus (alaluokat: vuorovaikutus verkostossa, vuorovaikutus sijaisperheen sisällä, suora vuorovaikutus sijaisperheen ja biologisen perheen kesken); Juridiikka; sekä Tunteet (alaluokat: lapsen tunteet (traumat, korjaavat kokemukset), perheen tunteet (voimavarat/vahvuudet, onnistumisen kokemukset, pelot/huolet),

bioperheen tunteet, muut). Materiaalin laajuus tuki mielestämme kokoamamme käsittekartan olennaisuutta: kaikki osa-alueet, jotka olimme nostaneet tärkeiksi sijoitetun lapsen kanssa toimimisessa, näkyivät kyselyn vastauksissa olennaisina ja tärkeinä osina sijaisvanhemmuuteen liittyvinä osa-alueina.

Perheyhteisö

Yhteistyön perheyhteisön kesken, siis sekä sijaisperheen sisällä, että sijaisperheen sekä lapsen biologisen perheen sekä lapsen muun läheisverkoston kanssa, tulisi olla säännöllistä, aktiivista, vapaamuotoista ja luonnollista. Perheyhteisön toimintaan kaivattiin selkeyttä ja selkeitä rajoja, yhteydenpidon tavoitteiden selkeyttämistä. Vastajat kokivat tärkeäksi näkemysten jakamisen, kuulumisten vaihdon ja kasvokkain tapahtuvien tapaamisten toteutumisen. Tärkeäksi seikaksi nousi positiivisuuden ylläpitämistä: ymmärrystä siitä, että monimuotoinen perheyhteisö on rikkaus. Perheyhteisöön on tärkeää sitoutua, ja perheyhteisön erilaisuus, laajuus ja pysyvyys on pyrittävä hyväksymään. Vastajat nostivat perheyhteisöön liittyen myös yhteistyön haasteet esille: osa perheyhteisöstä voi olla kykenemätön yhteydenpitoon, tai yhteydenpito voi olla vaihtelevaa ja myös sijoituksen katkeamisen mahdollisuus on olemassa. Yhteydenpidon jatkumista sijoituksen jälkeenkin toivottiin. Lapsen edun asettaminen etusijalle nousi vastauksissa esille, kuin myös lapsen tukeminen perheyhteisössä turvallisen, rauhallisen arjen ja luotettavuuden kautta. Normaalin arjen eheyttävä voima nähtiin tärkeänä.

Viranomaisverkosto

Viranomaisverkoston toivottiin tarjoavan perhehoitajille koulutusta. Vertaistuki nähtiin tärkeäksi, työyhteisön puuttuessa vertaistuen merkitys korostuu. Vertaistukea toivottiin myös teematapaamisten sekä yhteisen toiminnan muodossa. Virkistys nostettiin esille, sekä työnohjaus perhehoitajan tukimuotona. Viranomaisverkoston kanssa toimimisen lähtökohdiksi nousivat luottamus sekä avoimuus, säännöllinen yhteistyö, helppo ja sujuva yhteydenpito, aktiivisuus, positiivinen ja myönteinen asenne. Myös dialogisuus, kysymysten, tunteiden ja ajatusten jakaminen ja palautteen saaminen tulivat esille useissa vastauksissa.

Viranomaisverkostolta toivottiin moniammatillisuutta ja perhehoitajana luottamusta siihen, että viranomaisverkosto tarjoaa tukea. Perheyhteisölle toivottiin tukea sekä biologisten vanhempien tukemisen, että sijaisperheen sisäisten suhteiden tukemisen kautta, lisäksi tukea toivottiin viranomaisverkostolta sijaisperheen ja biologisen perheen yhteydenpitoon. Lapsen edun esillä pitäminen koettiin tärkeäksi ja tuki viranomaisverkostolta kohdistuvan lapsen edun sanoittamiseen perheyhteisön yhteistyössä. Esille nousi myös viranomaisverkoston vaati-

musten pelkääminen, jos perhehoitaja ei kykenekään vastaamaan hänelle asetettuihin toiveisiin ja vaatimuksiin. Tuen tilannekohtaisuus toistui vastauksissa useita kertoja: tuen toivottiin kohdetuvan oikein ja oikea-aikaisesti.

Vuorovaikutus

Kyselyn vastausten perusteella voitiin nähdä vastaajien ajatuksia siitä, millaista vuorovaikutuksen eri toimijoiden välillä tulisi olla. Vuorovaikutuksen on tärkeää olla avointa, rehellistä, luonnollista, luottamuksellista, kannustavaa ja positiivista. Yhteinen ymmärrys päämääränä on tärkeä lähtökohta vuorovaikutuksessa. Vuorovaikutuksen tulee olla säännöllistä ja aktiivista, sekä sijaisperheen aktiivisuus että muun perheyhteisön aktiivisuus oli vastaajille tärkeää, myös sijaisperheen sisäinen vuorovaikutus nousi näkyville vastauksissa. Vuorovaikutuksen siis nähdään olevan tärkeä elementti kaikessa sijaislapsen ympärillä tapahtuvassa toiminnassa. Vastauksista nousi kuitenkin esille myös huoli vuorovaikutuksen puuttumisesta tai epä-säännöllisyydestä, lähinnä suhteessa lapsen muuhun perheyhteisöön. Tukea ja apua vuorovaikutuksen toteutumiseen toivottiin työntekijältä. Palautteen antaminen ja saaminen koettiin tärkeäksi. Vuorovaikutuksen koettiin toteutuvan parhaiten yhdessä tekemisen, miettimisen ja keskustelemisen kautta.

Juridiikka

Viittauksia juridiikkaan löytyi vastauksista kahdella tasolla. Lain määrittämä lapsen oikeuksien tukeminen ja esillä pitäminen kaikessa toiminnassa on lain takaama lapsen oikeus. Toinen viittaus juridiikkaan koski perhehoitajan oikeutta tukeen sekä säännöllisiin tapaamisiin.

Tunteet

Kyselyn vastauksista nousi valtavan suuri määrä viitteitä erilaisiin tunteisiin. Vastauksista voidaan päätellä perhehoitajien, sekä koko lapsen ympärillä toimivan verkoston, kokevan suurta tunteiden kirjoa. Vastaajat nostivat esille monenlaisia positiivisia tunteita: halu nähdä vahvuuksia, onnistumisen kokemukset, asenne, kannustaminen. Myös huolesta, haasteista ja pelosta kertovia tunteita löytyi paljon: ristiriitaisuus, tulevaisuuden epävarmuus, yksinäisyys, surun tunteet. Tunteiden käsittelyn olennaisuus nousi monessa kohtaa esille: tunteiden tunnistamisen ja käsittelyn tärkeys, avoimuus ja rehellisyys. Keskustelu nähtiin olennaisena tunteiden käsittelyn tukena. Tunteiden käsittelyssä olennaiseksi nousi luottamus ja usko tulevaan, pärjäämisen kokemus ja pärjäämisestä iloitseminen sekä lapsen luottamus sijaisvanhempaan. Myös termit ja viitteet termeihin avoimuus, empatiakyky ja avarakatseisuus toistui vastauksissa. Lapsen traumat liitettiin tunteisiin vaikuttavaksi tekijäksi. Huumori oli myös mainittu keinona pärjätä tunteiden kanssa. Vastausten mukaan sijaisperheiden voidaan todeta

näkevän itsessään ja omassa perheessään voimavaroja ja varmuutta omista taidoista ja osaamisesta. Voimavaraksi voidaan nähdä myös vastauksissa näkynyt mahdollisuus toimia perhehoitajana juuri tässä elämäntilanteessa: mahdollisuus läsnäoloon ja ajan antamiseen. Halu ja kyky kohdata perhehoitajuuteen liittyviä tunteita näkyi mielestämme kommentteissa, joissa sijaisvanhemmuus nähtiin merkityksellisenä, mielenkiintoisena ja tärkeänä. Vastaajat kuvasivat myös halua toimia sijaisvanhempana sekä sijaislapsen ja sijaissisarusten kaipuuta, halua tarjota koti, ehjä perhe, turvallisuutta ja rauhallisuutta. Lapselle toivottiin tunnetta siitä, että hänellä on lupa sijaisperheeseen. Perhehoitajana toimimisen tukemisen toive nousi myös tunteisiin liittyvissä osissa: toivottiin että tuen saamiseen voi luottaa.

Vastauksina tutkimuskysymyksiimme tuloksista voidaan nähdä, että vastaajien kokemuksellinen tuen tarve on otettu hyvin huomioon. Vastaajat kokivat saaneensa tukitoimia riittävässä määrin, mutta nostivat silti vastauksissa laajasti esille tuen tilannekohtaisuuden käsitteen. Toive tuen oikea-aikaisuudesta, tuen tarpeiden tunnistaminen reaaliaikaisesti ja niihin vastaaminen oikea-aikaisesti tukevat ajatusta kokemuksellisen tuen tarpeen tutkimisesta ja pohtimisesta sekä ylläpitämisestä perhehoitajuuden koko keston ajan. Tukitoimia tulisi siis kehittää kyselyn vastausten perusteella perheiden tarpeesta, reaaliaikaisesta kokemuksesta lähtien, eikä yleisluontoisista linjauksista lähtien.

5.2 Asiakslähtöisen kehittämistyön suunnittelu

Tässä kappaleessa käsittelemme asiakslähtöisen kehittämistoiminnan suunnittelua. Tarkastelemme asiakslähtöisen ajatusmallin ja toimintatutkimuksen toimintastrategian nivoutumista käytännön toimintaan. Kokemuksellisuuden ja asiakslähtöisyyden teoriapohjaa on avattu tarkemmin luvuissa 2.1 ja 2.2 sekä toimintatutkimuksen teoriapohjaa luvussa 4.2.

Ideoidessamme opinnäytetyötämme ja visioidessamme sen linjoja päätimme asiakslähtöisyyden olevan opinnäytetyömme kantava teema. Halusimme asiakslähtöisyyden siis ohjaavan ajatuksiimme koko työskentelyn ajan: alkumetrienvisioinnista tutkimustapojen valitsemiseen, analysoidun aineiston työstämiseen ja kehittämistyöhön. Oman toimintamme ja opinnäytetyömme asiakslähtöisen linjan pitävyys tarkastelu on ollut luonnollinen osa kokonaisvaltaista työskentelyämme. Tämän lisäksi pysähdymme arvioimaan ja tarkastelemaan toimintaa suunnitelmallisesti opinnäytetyömme vaiheiden päätepisteissä (kts. kuvio 2). Erityisesti pohdimme vaiheiden välillä sitä, millä tavoin asiakslähtöisyys näkyy kussakin työvaiheessa ja tekemisissä ratkaisuisissa. Tarkastelemme myös millä tavoin voimme varmistaa asiakslähtöisen linjamme edistymisen. Tiedostamme tarkastelussa oman substanssiosaamisemme sosi-aali- ja perhehoitotyön saralla ja jätämme sen tiedostetusti työskentelyssä taka-alalle. Tällä tavoin pyrimme varmistamaan, ettei oma osaamisemme, ennakkokäsityksemme ja omat mielipiteemme vaaranna asiakslähtöisyyden toteutumista.

Opinnäytetyömme tutkimusmenetelmänä toimintatutkimus tukee omilla elementeillään asiakaslähtöisyyttä. Osallistavan asiakaslähtöisen työskentelyn lailla toimintatutkimus on tarkan tutkimusmenetelmän sijaan enemmänkin tutkimusstrategia taikka lähestymistapa toteutettavaan prosessiin. Voimmekin todeta asiakaslähtöisyyden ja toimintatutkimusmenetelmän kumpaisenkin lähtevän ajatuksesta, jossa muutos ja ratkaisu suhteessa johonkin haasteeseen saadaan aikaiseksi yhteistyöllä kaikkien toimijoiden kesken. Sekä asiakaslähtöisyys, että toimintatutkimus, pyrkivät osallistamaan ja luomaan yhdessä koostettua tai oivallettua uutta tietoa.

Kyselytutkimuksen vastauksia analysoidessamme pohdimme, millä tavoin voimme aineistoa hyödyntää asiakaslähtöisessä kehittämissuunnitelmassa. Tavoitteenamme oli hyödyntää analysoitu materiaali tavalla, joka saattaisi näkyväksi aineiston ja kokonaisuutena perhehoitajana toimimisen moninaisuuden ja ohjaisi perhehoitajien ajatuksia toimintatutkimuksellisesti uusia ahaa-elämyksiä sekä uusia ratkaisuita kohti. Kyselytutkimuksesta saatu tieto päätettiin koota ensimmäistä kehittämissuunnitelmaa varten ”saippuakuplavilviin” (liite 7.). Olimme sopineet säätiön kanssa heidän hankkivan kehittämissuunnitelman toimintatilan, joten jo suunnitteluvaiheessa huomioimme, etteivät työskentely-ympäristön tilat voineet ohjata työskentelyämme laajemmin. Tämän huomioiden päätimme suunnitella ensimmäisestä kehittämissuunnitelmasta sellaisen, että se olisi mahdollista toteuttaa missä vain ja olisi helposti ”monistettavissa”.

Rajasimme perhehoitajien kanssa tehtävän ideoinnin yhteen työpäivään. Tämän työpäivän aikana tavoittemme oli jatkotyöstää tutkimuksen tuloksia ja nostaa esille asiakkaiden ideoita ja heidän kokemiaan tarpeita kehittämissuunnitelmaa varten. Päätimme kutsua tätä päivää ensimmäiseksi kehittämissuunnitelma-työpäiväksi. Lähdimme työstämään kehittämissuunnitelmaa pohtimalla mitä kaikkia toimintatutkimukseen sopivia asiakaslähtöisiä elementtejä halusimme päivän sisältävän. Pidimme tärkeänä, että päivä alkaisi ja loppuisi kaikkien osallistujien yhteistoimintaan. Tämän oli tarkoitus viestiä osallistujille, että olemme tekemässä tätä kehittämissuunnitelmaa yhdessä ja jokaisen osallistuminen on samanarvoista. Päädyimme suunnittelussa eriyttämään lasten ja aikuisten toimintaa. Kutsumme näitä eriytettyjä osioita aikuisten- ja lasten työpaikoiksi. Erillisillä pajoilla pyrimme luomaan sekä lapsille, että aikuisille, rauhan omien prosessien ja ryhmäprosessien tarkasteluun ja reflektointiin, joka taas antaa mahdollisuuden uuden yhdessä koostetun oivaltamisen ja uuden tiedon luomiseen. Pohdimme myös millä tavalla saisimme mahdollisimman laajan osallistujajoukon. Lähdimme liikkeelle ajatuksesta, että osallistuminen on perheille helpompaa, mikäli rakennamme kehittämissuunnitelman koko perheelle. Koska keskeinen opinnäytetyötämme ohjaava ajatuksemme oli asiakaslähtöisyys, päätimme suunnitella myös lasten osuuden asiakaslähtöisellä otteella.

Sosiaalialan palvelut ovat yleisesti systeemiohjattuja ja reaktiivisia. Systeemiohjatut tutkimukset tarkoittavat sitä, että esimerkiksi perhehoitoon tuet perustuvat tutkimukselliseen tietoon,

mutta niissä ei oteta perhe- ja asiakaskohtaista tietoa huomioon. Reaktiivisuus tuen määrittelyssä tarkoittaa sitä, että tukimuodot määräytyvät tai ne suunnitellaan lapsen reagoinnin ja haasteellisuuden perusteella. Tällöin tukimuodot muodostuvat korjaaviksi tukimuodoiksi ja niiden myöntämisestä ja suunnittelusta vastaavat sosiaalityön ammattilaiset. Koska tavoitteenamme oli perhehoitajien asiakaslähtöinen tuen kehittäminen, päätimme lähteä liikkeelle hieman erilaisesta näkökulmasta: halusimme lähteä pohtimaan, miten asiakasperheet itse kehittävivät tukimuotoja ja millaisen tuen he kokevat tärkeäksi, myös jo ennen haasteiden ja kriisien ilmenemistä. Myös yhteistyökumppanimme Majakan Valo -säätiön intresseissä oli ohjata perhehoitajia tarkastelemaan omia kykyjään ja voimavarojaan suhteessa perhehoitajuuteen. Pyörittelimme erilaisia tulokulmia päivän teeman tarkasteluun. Lopulta päätimme nostaa kehittämispäivän keskeiseksi tarkasteltavaksi aiheeksi motivaation ja tunteet. Motivaatio ja tunteet ovat aihealueena kuitenkin laajat. Tavoitteenamme oli luoda yhden päivän aikana interventioita ja keskusteluita, joiden avulla perhehoitajat pääsevät tutkimaan tietouttaan omaa toimintaansa kohtaan, ja näkemään mahdollisuuksia perhehoitajana onnistumiseen. Lisäksi tavoitteenamme oli myös täsmentää tutkimuksen tuloksia yhdessä perhehoitajien kanssa ja pyrkiä työstämään ajatuksia kohti konkreettisia kehittämisideoita. Näin ollen meidän piti tiivistää ”motivaatio ja tunteet” -teemaa, valikoimalla jokin tietty tarkastelukulma aiheeseen. Päädyimme tiivistämään työskentelyä ohjaavan päivän teeman kysymykseen: ”Millä tavoin voimme tukea teidän motivaatiota ja hyvää fiilistä sijaisvanhempina?”

Kehittämispäivien teoreettinen perusta pohjautui kriittisen toimintatutkimuksen suuntaukseen. Päivän aikana tavoitteena on luoda keskusteluita, joiden avulla työpajan osallistujat parantavat ymmärtämystään omaa toimintaansa kohtaan, ja reflektion avulla kykenevät näkemään mahdollisuuksia oman toimintansa parantamisessa taikka kehittämisessä. Toimintatutkimuksessa on oleellista, että osallistujat saatetaan tietoisiksi tutkimuksen tuloksista. Toimintatutkimuksen viitekehityksessä tutkimustulosten esittelemistä kohdejoukolle suositellaan, koska tällaisella menettelyllä voidaan vahvistaa tutkimuksen luotettavuutta. Lähdimme suunnittelussa liikkeelle ajatuksesta, että kyselytutkimuksen tulokset esitellään kehittämispäivän alussa ja niistä nousevia teemoja käytetään hyödyksi keskustelun avaamiseksi. Tavoitteenamme oli täsmentää tutkimuksen tuloksia yhdessä perhehoitajien kanssa ja pyrkiä kehittämispäivän aikana jatkamaan työskentelyä kohti konkreettisia kehittämisideoita.

5.2.1 Ensimmäisen kehittämispäivän toteutus

Kehittämispäivään kutsuttiin kaikki säätiön toiminnassa mukana olevat sijaisperheet, joista päivään osallistui neljä perhettä. Opinnäytetyömme on pitkä prosessi, jonka aikana säätiön toimintaan luontaisesti tulee uusia sijaisperheitä rekrytoinnin myötä. Kaikissa opinnäytetyön vaiheissa haluttiin ottaa huomioon se, että kaikki säätiön asiakasperheet kutsutaan

toimintaan mukaan ja että toimintaan voi osallistua siitä huolimatta, onko ollut aiemmissa vaiheissa mukana vai ei. Huomioon otettiin myös sijaisperheiden erilaiset taustat; toiminta haluttiin suunnitella niin, että sekä lyhyen että pitkän sijaisperhekokemuksen omaavat perheet voivat osallistua ja myös hyötyä osallistumisestaan. Mukana kehittämispäivässä oli perheiden lisäksi me opinnäytetyön tekijät, kolme Majakan Valo -säätiön työntekijää sekä yhden työntekijän oma lapsi.

Ensimmäinen kehittämispäivä aloitettiin toivottamalla kaikki osallistujat tervetulleiksi. Tämän jälkeen söimme yhteisen aamupalan ja lähdimme ulos leikkimään. Lämmittelyleikkien osalta ideamme oli koota kehittämispäivän osallistujat yhteen ja virittäytyä yhdessä tekemisen tunnelmaan. Virittäytyminen tapahtui leikeissä toiminnan ja visuaalisten havaintojen kautta. Samalla kun henkilö oli itse toimijana, hän näki muiden toiminnan ja reaktiot, joiden kautta on mahdollisuus päästä kokemukseen yhdessä tekemisestä ja yhteisen päämäärän tavoittelusta. Virittäytymisleikkejä valittaessa halusimme erityisesti huomioida, että jokaisella osallistujalla on mahdollisuus suoriutua leikeistä ja että leikit päättyvät aina yhteiseen tavoitteeseen eli yhteiseen voittoon.

Kehittämispäivän lämmittelyleikkeinä toteutimme Hulahulavanne-viestin sekä Sika ja Räikkönen -viestin. Aloitimme helpolla Hulahulavanne-viestillä, jossa teimme osallistujista ison suljetun piirin. Osallistujat olivat käsikkäin piirissä. Yhden henkilön käsivarteen sijoitettiin hulahulavanne. Ryhmän tehtävänä oli kuljettaa vanne koko piirin läpi, päästämättä käsistä irti. Tehtävä oli valmis, kun vanne päätyi samaan kohtaan mistä se lähetettiin liikkeelle. Tästä otettiin sekuntikellolla aikaa. Seuraavalla kierroksella toistettiin sama, mutta pyrittiin yhdessä voittamaan edellinen aika. Toisen kierroksen aikana kannustettiin piirissä toisiamme, joka myös vapautti tunnelmaa ja loi erityisesti lapsille onnistumisen kokemuksia.

Hulahulavanne-viestin jälkeen toteutimme samassa ringissä Sika ja Räikkönen -viestin. Viestin alkupuolella harjoiteltiin kummankin hahmon äänet ja hahmon etenemiseen liittyvät liikkeet. Hahmot liikkuvat ringissä niin, että osallistujat toistivat seuraavalle osallistujalle äänen ja etenemisliikkeen. Kun osallistujat olivat oppineet viestittämistavan, lähetti leikin ohjaaja hahmot liikkeelle vastakkaisiin suuntiin. Ensimmäisenä viestitse ohjaajalle palautunut hahmo voitti. Myös tässä viestissä pääosassa oli hauskanpito ja kaikkien osallistujien kannustaminen.

Kehittämispäivälle osallistuneet perheet ja Majakan Valon työntekijät lähtivät osallistumaan lämmittelyleikkeihin eri vireyksillä, osa innokkaina ja osa hieman varovaisemmin. Leikkien edetessä ryhmä rentoutui. Rentoutumisen jälkeen ryhmä vapautui, innostui ja osallistui toimintaan aktiivisesti. Leikkien tilanekomiikkaan liittyvä huumori lisäsi ryhmäytymistä ja leikkien ohjaajien mukaan tavoitteet osallistujien yhteen saattamisesta ja virittäytymisestä yhteiseen toimintaan toteutui hyvin.

Lämmittelyleikkien jälkeen ryhmä jakaantuu kahteen osaan eri työpajoihin; lasten työpajaan ja aikuisten työpajaan. Pajatyöskentely aloitettiin syventävillä leikeillä. Syventävien leikkien osalta tavoittemme oli suunnata osallistujien ajatukset ja mielenkiinto kehittämisteemoja kohtaan. Tämä toteutettiin toimintaosuudella, jossa jokainen voi tehdä ja osallistua samaan leikkiin omaa ajatusprosessia työstäen. Ajatukset suunnattiin tavoitetta kohti erilaisten teemojen kautta, samalla kuitenkin pitäen leikillisyyden prosessissa mukana. Esittelemme syventävät leikit aikuisten pajatyöskentelyn ja lasten pajatyöskentelyn osioissa.

Aikuisten työpaja

Aikuisten pajassa syventävä leikki toteutettiin fiilisjanaleikillä. Leikissä piirrettiin lattiaan mielikuvituksellinen jana. Janan toinen pää edusti mielipidettä ”Kyllä” ja toinen pää mielipidettä ”Ei”. Leikissä ohjaaja esittää ryhmälle kysymyksiä, johon he vastaavat asettumalla janalle siihen kohtaan, joka edustaa hänen mielipidettään. Kysymyksen asettelu toteutettiin niin, että jokaisen jäsenen on jossain vaiheessa liikuttava janalla. Ohjaajan esittämät kysymykset ja väitteet liittyivät sekä yleisiin päivän osallistumisen teemoihin että perhehoitajana toimimiseen, esimerkiksi ”Lähden odottavaisin mielin tämän päivän työskentelyyn” ja ”Olen kokenut perhehoitajana iloa ja onnistumista”. Leikin edetessä ohjaaja pysähtyi kysymysten jälkeen kysymään eri osallistujilta mielipiteen perusteluita, jolloin osallistujien erilaisten näkemysten hahmottaminen tapahtui kollegiaalisesti sekä visuaalisella, että verbaalisella tasolla. Pohdinnan ja havaintojen kautta osallistujien mielenkiintoa kohdennettiin käsiteltävään teemaan: perhehoitajana toimimisen moniin tunteisiin, motivaatioon sekä tukitoimien kehittämiseen.

Syventävien leikkien jälkeen aloitettiin varsinainen työskentely. Tietopohja työskentelylle luotiin kyselytutkimuksen avulla aineistoa esittelemällä. Kyselytutkimuksen tavoite oli paitsi tuottaa tietoa sijaisperheiden tuen tarpeesta ja toiveista tukitoiminnan kehittämiseen, myös virittää osallistujien ajatuksissa alulle kehittämisen teemoja. Kyselyn ja kehittämispäivän välillä oli 1kk-1,5kk pituinen aika, riippuen siitä, missä vaiheessa perhe vastasi kyselyyn. Tähän tietoon nojaten lähdimme liikkeelle oletuksesta, että kyselyn herättämät ajatukset olivat osallistujilla vielä jollain tasolla muistissa. Otimme myös huomioon sen, että kaikki kehittämispäivälle saapuneet eivät olleet todennäköisesti täyttäneet kyselyä. Tästä johtuen työskentely suunniteltiin niin, että teemoihin virittävä fiilisjana-leikki ja kyselystä nousseiden avainsanojen esittely ja siitä seurannut keskustelu käytiin yhdessä koko ryhmän kanssa ennen kehittämistoiminnan ideoimista. Varsinaisen työskentelyn ensimmäisessä vaiheessa osallistujille esiteltiin tutkimuksen tuloksia, jotka oli visualisoitu saippuakuplapilviksi (kts. liite 7) ja niiden herättämistä ajatuksista käytiin keskustelua. Aineiston läpikäynnillä tähdättiin siihen, että

osallistujat virittäytyisivät käsittelemäämme aiheeseen ja heidän ajatuksiinsa nousisi sekä tuloksia myötäileviä, että sen vastaisia ajatuksia - jotka kummatkin ovat oleellisia ja arvokkaita jatkotyöskentelyä ajatellen.

Työpajassa käytettiin menetelmänä aivoriihi-työskentelyä. Brainstorming eli aivoriihi-menetelmällä tuotetaan ideoita ryhmämuotoisessa tilanteessa. Ojasalo ynnä muut (2014) suosittelevat aivoriihen jakamista neljään vaiheeseen: esivaihe, lämmittelyvaihe, ideointivaihe ja valintavaihe. Esivaiheessa esitellään aivoriihen järjestämisen tarkoitus tai tavoitteet. Lämmittelyvaiheessa vapautetaan ryhmän tunnelmaa ja luodaan ilmapiiriä, jossa luova ja ennakkoluoton ideointi voi tapahtua. Ideointivaihe käynnistää käytännön työskentelyn aiheen parissa. Valintavaiheessa tarkastellaan syntyneitä ajatuksia ja ideoita, sekä voidaan joko arvioida kaikkia ideoita taikka valita ilman erillistä arviointia niistä jatkotyöskentelyyn haluttu määrä. (Ojasalo ym. 2014, 160-161.) Aivoriihessä työskentely tapahtuu yleensä avoimen keskustelun avulla. Aivoriihen ideointivaiheessa voidaan käyttää myös ideakävelymenetelmää, jossa avoimen keskustelun ja ideoiden ilmaan heittelyn sijaan osallistujat kirjoittavat ajatuksiaan post-it-lapuille. Laput sijoitetaan kaikkien nähtäville esimerkiksi tyhjälle seinälle tai taululle. Tärkeää on, että mitään ideoita ei arvostella. Ryhmäläiset voivat lukea toistensa ideoita ja kirjoittaa uusille lapuille niihin liittyviä ajatuksia, jotka he sijoittavat alkuperäisen idean lähelle ryppäisiin. (Ojasalo ym. 2014, 160-161; Summa & Tuominen 2009, 35-36)

Aivoriihi-toimintaa alustettiin esittelemällä kyselytutkimuksen tuloksia saippuakuplapilvien avulla. Kehittämistoiminnan ideointivaiheessa ajatuksia tuotettiin kahteen ajatus-tauluun: ”Missä asioissa haluaisit onnistua vanhempana/sijaisvanhempana?” ja ”Millä tavoin voimme tukea sinua saamaan positiivisia asioita ja onnistumisia esille?”. Osallistujat kirjoittivat lapuihin ajatuksia, ideoita, toiveita ja haaveita, joita aiempi keskustelu ja saippuakuplapilvet olivat herättäneet. Työskentelyä jatkettiin ensin parityöskentelynä, jolloin tauluihin tuotettiin lisää ajatuksia ja ideoita, ja tämän jälkeen yhteisenä keskusteluna tauluihin syntyneistä sanoista ja lauseista.

Brainstorming-työskentelyn viimeisessä vaiheessa ideoista valitaan ”ajatustaulujen hedelmät”, eli esimerkiksi kolme ideaa tai aihetta, joita halutaan työstää eteenpäin. Valintaa alustettiin yhteisellä keskustelulla, jonka aikana työpajaan osallistuneet Majakan Valo -säätöön työntekijät kirjasivat keskustelussa syntyneitä ajatuksia edelleen ajatustauluihin. Osallistujia pyydettiin keskustelun päätteeksi pisteyttämään ajatustauluihin syntyneitä ideoita sen mukaisesti, mitkä niistä itse kokisivat tärkeiksi jatkotyöstämisen vaiheeseen. Jokaisella osallistujalla oli viisi ”pistettä”, joilla merkittiin niitä aiheita/ideoita, joita itse haluaisi työstettävän eteenpäin. Pisteet sai joko jakaa haluamilleen ideoille tai vaihtoehtoisesti laittaa useamman pisteen samalle aiheelle.

Jatkotyöskentelyyn valittiin kolme eniten ääniä saanutta ideaa, joiden parissa työskentelyä jatkettiin kahdessa pienryhmässä. Jatkotyöskentelyn tarkoituksena oli pyrkiä konkretisoimaan idean toteutusta ja miettiä käytännön ehdotuksia siihen, kuinka kyseessä oleva idea toteutettaisiin. Työskentelyn päätteeksi ryhmät esittelivät toisilleen ideat. Ennen yhteisen työskentelyn lopettamista kävimme palaute/fiiliskierroksen, jonka aikana osallistujat kertoivat ajatuksiaan työpajan kulusta ja siinä käsitellyistä aiheista ja kertosimme, millainen fiilis työskentelystä itse kullekin jäi.

Lasten työpaja

Ennen varsinaista työskentelyä oli tarkoituksemme leikittää lapsia innostusta lisäävillä leikeillä. Tapahtumahetkellä työskentelytilamme muuttui suunnitellusta, jolloin työskentelyssä oli huomioitava siivoukseen käytettävä aika. Koska lapset olivat jo valmiiksi tekemiseen viritettyneitä, päätimme aloittaa varsinaisen työskentelyn heti.

Lasten työpajan idea oli kerätä lapsilta tietoa heidän näkemyksestään aiheesta unelmien koti ja perhe. Lapset työstivät työpajassa konkreettisia visuaalisia töitä aiheesta. Työpajassa työskenneltiin luovin keinoin, joka tarkoittaa käytännössä sitä, että lapset työstivät omaa näkemystään unelmien kodista ja perheestä kädentaidollisin menetelmin. Visuaalisuutta ja konkreettisuutta mahdollistava menetelmä oli valittu työpajaan osallistuvien lasten iänmukaisen (6-9v.) kehitystason mukaisesti. Myös lastentyöpajassa pidimme asiakaslähtöisyyttä tärkeänä tavoitteena, emmekä näin ollen halunneet määrittää kädentaidollisia menetelmiä tarkemmin. Lähdimme ajatuksesta, että jokainen lapsi saa toteuttaa visionsa omalla tavallaan. Asettelimme työskentelytilaan erilaisia materiaaleja; levyä, erilaisia puupalikoita, lehtiä, käpyjä erilaisia oksia, kartonkia selluarkkeja, erilaisia liimoja, erilaisia kyniä ja tusseja, paperia, kangasta, erilaisia papereita, piipunrassia, koho- ja kimallemaaleja, pahvia jne. Työskentelyä varten kerätyt materiaalit antoivat mahdollisuuden tehdä kaksi- tai kolmiulotteisen kodin ja perheen. Lapset saivat valita tästä valikoimasta materiaalit itse ja työntekijät auttoivat teknisesti tarvittaessa. Materiaalien esittelyiden jälkeen lapset kävivät innolla materiaalien kimppeun ja valitsivat täysin itsenäisesti omanlaisensa materiaalit. Kukin kuudesta lapsesta lähtivät heti toteuttamaan omaa suunnitelmaansa, eikä matkimista ollut havaittavissa.

Työskentelyn ohella työntekijät esittivät lapsille ajattelua avaavia ja työskentelyä tulkitsevia kysymyksiä kuten; Mitä sinä haluaisit tällä kertoa? Mikä sinun mielestäsi on tässä teoksessa tärkeintä? Millainen perhe tässä talossa asuu? Lasten vastauksia kirjattiin muistiinpanoihin, joita käytettiin hyödyksi töiden esittelyssä. Työskentelyn loppupuolella työnsä loppuun tehneet lapset pääsivät leikkimään, jotta lopuilla askartelijoilla olisi rauha toteuttaa työtään. Työskentelyä seurasi ruokailutauko, jonka jälkeen lapset esittelivät työnsä kehittämispäivään

osallistuneille aikuisille. Esittelyt olivat kerronnaltaan monisanaisia ja kuvailevia. Esittelytilanteet videoitiin litterointia varten. Työntekijän näkökulmasta lapset vaikuttivat innostuneilta ja he vastasivat työntekijöiden kysymyksiin mielellään.

Ensimmäisen kehittämispäivän aikana käytimme aineiston keruussa seuraavia menetelmiä:

1. Kenttämuistiinpanot/havainnointi
2. Videointi: lasten tarinat omista unelmien taloistaan
3. Kirjallinen materiaali: aikuisten työpajojen ideakankaat sekä aikuisten työpajan jatkokyöskentelyssä syntynyt kirjallinen materiaali

Työpajoissa havainnointi oli materiaalin keräämistä tukeva työskentelymenetelmä.

Havainnoinnin käyttö osana tutkimuksen aineiston keruun menetelmiä tulee perustella (Tuomi & Sarajärvi 2009, 81); omassa kehittämistoiminnassamme havainnointia haluttiin toteuttaa siksi, että uskoimme sen tukevan ja tekevän näkyväksi prosessia, joka työpajojen aikana tapahtuu. Havainnoinnin aikana työpajassa nousseita asioita kirjattiin ylös vapaamuotoisesti sanoitettuna. Havainnointia toteuttiin erityisesti näissä kahdessa kohtaa:

1. Lasten työpajassa havainnoitiin sitä, miten lapset kuvasivat rakentuvaa ”taloaan” eri kohdissa työskentelyä: lasten kertomuksia tekeillä olevista töistä kirjattiin ylös vapaamuotoisesti. Näitä muistiinpanoja käytettiin tukena lasten töiden esittelyssä. Lasten tuottamat visuaaliset materiaalit myös dokumentoitiin valokuvaamalla havainnoinnin tueksi. Lasten tarinat valmiista töistään tallennettiin videoina havainnoinnin tueksi.
2. Aikuisten työpajassa havainnoitiin käytyjä keskusteluita. Kertomukset ja palautteet työskentelystä kirjattiin ylös vapaamuotoisesti, huomiota kiinnitettiin myös tunnetilojen kirjaamiseen.

Materiaaleina kehittämispäivältä kerättiin talteen aikuisten työpajassa tuotettuja kirjallisia töitä ja ideakankaita. Aikuisten työpajassa tuotettu visuaalinen materiaali valokuvattiin. Työpajassa tuotetut kirjalliset suunnitelmat kirjoitettiin puhtaaksi. Kenttämuistiinpanoja tehtiin myös päivän päätteeksi yhteistyötahon kanssa käydystä palautekeskustelusta yhteistyöorganisaatiomme kanssa. Kirjasimme saamamme palautteen ylös, mutta emme litteroineet niitä. Palautteiden idea oli toimia seuraavan vaiheen suunnittelun pohjana.

5.2.2 Aineiston analysointi

Ensimmäisessä kehittämisspäivässä syntyneet aineistot kerättiin yhteen ja taltioitiin kirjoittamalla puhtaaksi. Esittelemme aineistojen analysoinnin seuraavaksi aikuisten työpajan osalta erikseen, sekä lasten työpajan osalta erikseen.

Aikuisten työpajan tuotokset ja analysointi

Aikuisten työpajassa tuotettu aineisto koottiin yhteen ja taltioitiin kirjoittamalla puhtaaksi. Aineisto käsiteltiin deduktiivisen sisällönanalyysin keinoin. Aineisto ryhmiteltiin käyttäen apuna ryhmittelyä, jota tehtiin jo kehittämisspäivän aikana aikuisten työpajassa. Aineistosta nostettiin keskeiset käsitteet esille omissa ryhmissään. Esille nousseet ryhmät eli teemat koottiin kahden toimintaa ohjanneen kysymyksen ympärille tauluksi. Sijaisvanhemmuuden ulottuvuudet-taulukko suuremmassa koossa liitteessä 8.

Kuvio 7: Sijaisvanhemmuuden ulottuvuudet

”Luottamus” -teeman alle kertyi post-it-lapuista erilaisia määritelmiä luottamukseen. Näitä ovat yleinen luottamus, luottamus tulevaisuuteen ja muutokseen sekä luottamus tunteiden kirjossa. Keskustelua käytiin siitä, miten perhehoitaja luo luottamuksen perhehoitoprosessissa mukana oleviin henkilöihin, millä tavoin hän ylläpitää luottamusta tulevaisuuteen ja muutokseen.

”Turvallisen arjen luominen lapsen ympärille” -teema sisälsi post-it-lapuilla moniulotteisen määritelmän turvasta ”turvasatamana” sekä kuvauksen hyvästä, turvallisesta ja sujuvasta arjesta. Teeman alle sisältyi myös toive ymmärryksestä oikeisiin ja oleellisiin arvoihin, sekä toive jatkuvuudesta ja mahdollisuudesta auttaa lapsia ymmärtämään elämän tärkeysjärjestys. Keskustelussa aiheesta pohdittiin sitä, että yhteistyössä perhehoitajan kanssa on tärkeää hahmottaa arjen kokonaisuuksia, pohtia mistä elementeistä turvallinen arki syntyy. Tärkeässä roolissa on lapsen tietoinen opettaminen kohti positiivisia ja hyväksi havaittuja toimintamalleja sekä aikuisen oman oppimisen huomioiminen perhehoitajuuden prosessissa.

”Keinot jotka tukevat onnistumista” -teeman alle sijoittui post-it-laput, joissa oli vertaistukseen, dokumentaatioon sekä toiminnallisuuteen ja luovuuteen liittyviä sanoja ja ilmaisuja. Toiminnallisuuden ja luovuuden määritelmän alle sijoittui taide, musiikki, luovuus ja leikki. Keskustelussa perhehoitajat totesivat kokevansa, että hyötyvät vertaistuksesta, toiminnallisuudesta ja luovuudesta, sekä toivovat saavansa viranomaiskontakteiltaan apua dokumentointiin.

”Yksilöllisyyden tiedostaminen” -teema sisälsi yksilöllisyyden tilannekohtaisen tiedostamisen sekä persoonallisuuserot ja niiden huomioimisen. Näiden lisäksi teema sisälsi ajatukset sallimisesta ja oppimisesta sekä erilaisista prosesseista. Keskustelussa osallistujat painottivat sitä, että on tärkeää huomioida ja ymmärtää erilaiset kokemukset samankaltaisissa prosesseissa, tuoda siis jokaisen yksilön kokemus esille yhtäläisen tärkeänä.

”Halu saada positiivisuus näkyväksi ja huomatuksi arjessa” -teema sisälsi useita erilaisia tekijöitä. Näitä olivat; onnistumisen kuvaaminen arjessa yhdessä, tuki prosessien jatkuvuudelle, erilaisuuden positiivinen huomioiminen, muutoksen mukana eläminen, lapsen onnistumisen kokemusten mahdollistaminen, aikuisen onnistumisen kokemusten välittyminen lapsen onnistumisen kokemuksiin, palaute, dialogi, mahdollisuus nähdä lapsen menevän hymyillen nukkumaan, positiivisen palautteen antamisen sekä positiivisten muutosten tutkiminen ja vahvistaminen. Työpajassa keskusteltiin siitä, että positiivisten asioiden äärelle on tärkeää pysähtyä, positiivisuutta on olennaista tunnistaa ja positiivisuus voi lisääntyä sen kautta, että mietitään miten omia toimintatapoja voi mallintaa niin, että ne tukevat positiivisuuden jatkumista.

”Perheenjäsenten välinen palautteen anto” -teema sisälsi sijoitetun lapsen perheiden (sijaisperhe sekä biologinen perhe) välisen palautteenannon mahdollisuuksien lisäämisen. Aiheeseen liittyvässä keskustelussa tuotiin esille se, että palautteen antamisesta ja palautteen saamisesta hyötyy koko perhe.

”Oman toiminnan ja ajatusten vaikutus vuorovaikutukseen” -teema sisälsi useita eri tekijöitä. Näitä olivat; todellisuuden näkeminen, näkemysten jakaminen, jousto, yhteensovittaminen, perhekulttuurit, erilaisten normaalien ymmärtäminen ja huomioiminen, sekä normaaliuden

pohtiminen avaaminen ja prosessointi. Näiden lisäksi teema sisälsi termejä ja lauseita kuten: vanhempien tukeminen sijoituksessa ja sijoitetun lapsen biologisen perheen tuki, palaute ja positiiviset uutiset sekä erityinen herkkyys suhteessa positiivisuuden huomioiminen sijoitetun lapsen biologisten vanhempien kanssa keskusteltaessa. Keskusteltaessa aiheesta todettiin, että perhehoitajan taitoja oman ajattelun, tunteiden ja toiminnan yhteydestä toisiinsa voidaan tukea. Tavoitteena hyvinvoivan perheyhteisön toiminnassa on omien näkemysten ja kokemusten tiedostaminen, kaikkien perheenjäsenten näkemysten ja kokemusten yhteensovittaminen sekä erilaisten lähtökohtien näkeminen ja ymmärtäminen. Olennaista on positiivisen ajattelutavan omaksuminen (myös biologista perhettä kohtaan).

”Motivaatio” -teema sisälsi innostuksen tunteen suhteessa perhehoitajuuteen. Keskustelussa nousi esille hyvä kysymys: ”Mikä vie minua perhehoitajana eteenpäin?”

Kaikista näistä edellä esitellyistä keskustelun aiheista ja teemoista päätettiin valita pisteyttämisellä muutama teema, johon työpajan loppuosiossa, jatkotyöstämisen vaiheessa, keskityttiin erityisesti. Jatkotyöstämisen vaiheeseen osallistujat valitsivat kolme kommenttia post-it-lapuilta: ”Nähdä lapseni menevän hymyillen nukkumaan”, ”Positiivisen palautteen antaminen” sekä ”Muutosten mukana eläminen”. Keskustelun kautta näistä kaksi ensimmäistä niputettiin yhteen positiivisuuden tarkastelemisen teemaksi, tähän keskittyi ensimmäinen ryhmä. Toisen ryhmän teemana oli muutoksen huomaaminen ja sen mallintaminen ja konkretisointi. Kaikki valikoidut kehittämisaiheet sijoittuivat lopullisessa teemoittelussa ”Halu saada positiivisuus näkyväksi” -teeman alle.

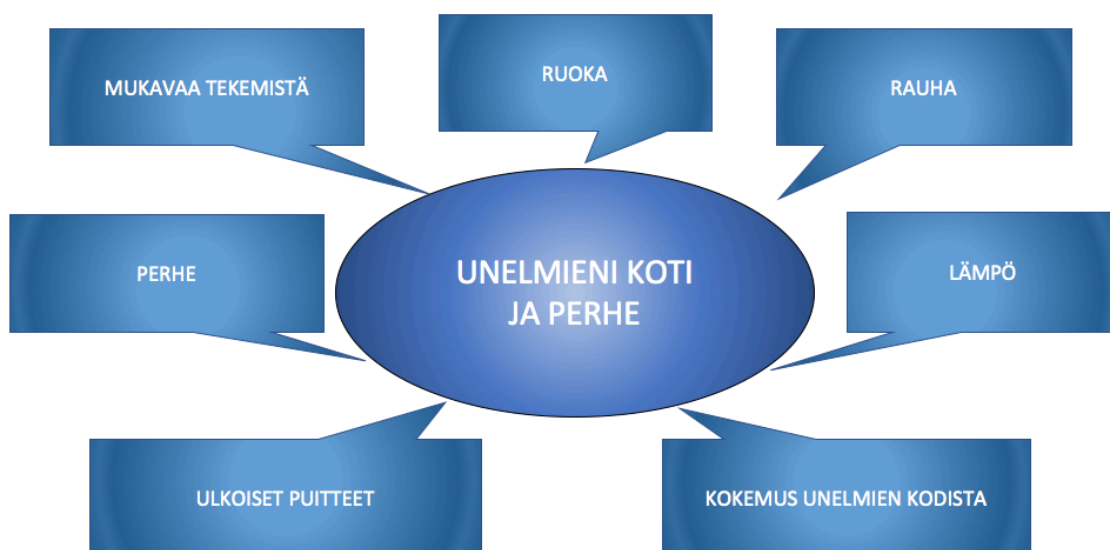
Positiivisuuden teeman myötä keskustelussa tärkeimmäksi yksittäiseksi toiveeksi osallistujat nostivat perhekohtaisen tuen toteutumisen. Positiivisuutta toivottiin pidettävän yllä perheen kanssa kotikäynnillä niin, että työntekijä auttaa perhettä pysähtymään positiivisten asioiden näkemisen ja yhteisen tutkiskelun äärelle. Positiivisuuden nähtiin vahvistuvan keskustelun kautta, pienten positiivisten asioiden huomioimisella, perheen näkeminen kokonaisuutena huomioon ottaen. Sijaislapsen tilanteen pohtimisen lisäksi nähtiin tärkeänä pohtia myös muun perheen kokemuksia ja tilannetta, esimerkiksi myös perheen muiden lasten tilannetta. Osallistujat nostivat esille näkökulman siitä, että yhteisissä keskusteluissa voitaisiin myös miettiä sitä, että välillä on lupa höllätä ja että kaikki pienet vastoinkäymisetkään eivät ole kokonaiskuvassa niin tärkeitä ja oleellisia, kuin ne saattavat tapahtumahetkellä perhehoitajista tuntua.

Myös muutoksen huomaamisen teema keskittyi monella tavalla positiivisuuden huomaamisen ympärille. Koettiin tärkeänä huomata arjen positiiviset muutokset sekä auttaa sijoitettua lasta itseään huomaamaan tapahtuneet positiiviset asiat. Muutoksen huomaamista ajateltiin

voitavan mallintaa niin, että keskustelun kautta positiiviset muutokset nostetaan esille ja ymmärrystä positiivisen muutoksen mahdollisuuteen pidetään keskusteluissa yllä.

Lasten työpajassa syntyneet tuotokset ja analysointi

Lasten työpajan esittelyvideoinnit litterointiin, jonka jälkeen niistä tehtiin deduktiivinen aiheanalyysi. Litteroinneista nostettiin esiin unelmien kotia ja perhettä kuvaavia otteita ja termejä, jotka ryhmiteltiin. Ryhmittelyn jälkeen tekstiä abstrahoitettiin, eli tiivistetty sekä ryhmiin jaoteltu teksti käsitteellistettiin. Käsitteet eli teemat koottiin työskentelyä ohjanneen aiheen ”Unelmieni koti ja perhe” ympärille kuvioksi (Liite XXX).

Kuvio 8: Unelmieni koti ja perhe

”Mukavaa tekemistä” -teema sisälsi lasten kuvauksia mukavasta tekemisestä, kuten leikkimistä, kokkaamista, kivaa tekemistä. Osa kuvauksista sisälsi tarkennettua tietoa siitä, että hauskanpito tapahtui siskon ja veljen kanssa tai leikkiminen tapahtui kavereiden kanssa sisällä tai ulkona. Yksi lapsi määritteli mukavan tekemisen Kimblen pelaamiseksi.

”Ruoka” -teema sisälsi yhden yleisen kuvauksen hyvästä ruuasta ja yksittäisiä kuvauksia mieleisistä ruuista, kuten pizzasta, nakeista, spagetista, kanasta ja riisistä.

”Rauha” - teema sisälsi toiveen, että saisi olla rauhassa, eikä tarvitsisi mennä kouluun.

”Lämpö” - teema sisälsi kuvauksen siitä, että unelmien talossa on aurinko, tai siellä paistaa aurinko ja on lämmin.

”Kokemus unelmien kodista” -teema sisälsi kokemuksen, että osallistuja asuu jo unelmiensa kodissa.

”Ulkoiset puitteet” -teema keräsi suuren määrän erilaisia kodin ulkoisia tekijöitä. Näitä olivat; ruohikko, portti, parveke, sohva, sänky, matto, pöytä, jättikoti, tarkistusikkuna ja -ovi, valvontakamera, miekka, kokonainen pelihuone, uima-allas ponnahduslaudalla, ledivalot, telkkari, robotti, olokeittiömakuuhuone, paketti, pizzeria, ovi, puita pihalla, ikkuna, omenapuita. Näiden lisäksi teeman alta löytyi kodin ulkonäköä määrittäviä adjektiiveja, kuten näiltä näyttäminen, kaunis ja värikäs.

”Perhe” -teema sisälsi kuvauksia unelmien kodissa asuvista henkilöistä, eläimistä tai olennoista. Kuvauksista nousi esille tekijät: normiperhe, lemmikki, minä, äiti, isä, robotti ja robotin perhe, siellä asuu kaikki perheet, asuisin siellä itse, kaikki perheenjäsenet, kaksi ihmistä (itse ja veli).

5.2.3 Tulosten tulkinta

Ensimmäisen kehittämispäivän aikuisten työpajan tavoitteena oli jatkotyöstää kyselytutkimuksen tuloksia ja nostaa esille asiakkaiden ideoita ja heidän kokemiaan tarpeita kehittämisvaihetta varten. Kehittämispäivään osallistui neljä perhettä, joista kahteen oli sijoitettu sijaislapsia ja kaksi odotti sijais- tai tukilapsia. Kehittämisenäkökulmasta tämä oli hyvä asetelma, sillä näkemysmme mukaan sijaisvanhemmuus on jatkuvasti kehittyvä prosessi ja sen eri vaiheissa tarvitaan erilaisia tukimuotoja. Aikuisten työpajaan osallistui 9 jäsentä (opinnäytetyöntekijä, 2 majakan Valo -säätiön työntekijää ja 6 perhehoitajaa) ja lasten työpajaan osallistui 8 jäsentä (opinnäytetyöntekijä, 1 Majakan Valo -säätiön työntekijä ja 6 lasta).

Aikuisten pajatyöskentelyssä nousivat esille seuraavat teemat; ”luottamus”, ”turvallisen arjen luominen lapsen ympärille”, ”keinot jotka tukevat onnistumista sijaisvanhemmuudessa”, ”yksilöllisyyden tiedostaminen”, ”halu saada positiivisuus näkyväksi ja huomautuksia arjessa”, ”perheenjäsenten välinen palautteen anto”, ”oman toiminnan ja ajatusten vaikutus vuorovaikutukseen” sekä ”motivaatio”.

Kun teemoja tarkastellaan kokonaisvaltaisesti, voidaan tuloksista huomata perhehoitajien tuoneen esille sekä sisäisiin, että ulkoisiin prosesseihin liittyviä tuen tarpeita. Sisäisillä prosesseilla tarkoitamme perhehoitajan omia emotionaalisia ja kognitiivisia ulottuvuuksia sekä niiden prosessointia. Perhehoitajien sisäisten prosessien tuen tarpeet liittyvät yksilöllisyyden tiedostamiseen, motivaatioon, omien näkemysten tiedostamiseen ja yhteensovittamiseen

toisten näkemysten kanssa, erilaisten lähtökohtien ymmärtämiseen ja positiivisen ajattelutavan omaksumiseen. Ulkoisilla prosesseilla tarkoitamme sosiaalisia ja menetelmällisiä ulottuvuuksia. Tuloksissa esiin nousseet ulkoiset prosessit liittyvät tietoiseen opettamiseen, omien toimintatapojen mallintamiseen, turvallisten puitteiden luomiseen, kommunikaatioon sekä menetelmällisyyteen kuten taiteeseen, musiikkiin, luovuuteen ja leikkiin.

Teemojen alle sijoittuvista materiaaleista on huomattavissa, että eniten merkityksellisiä määritteitä kerääntyi kahden teeman alle. Nämä teemat olivat ”Halu saada positiivisuus näkyväksi ja huomatuksi arjessa” sekä ”Oman toiminnan ja ajatusten vaikutus vuorovaikutukseen”. Näiden teemojen alle sijoittuvien määritteiden voidaan tulkita liittyneen pääsääntöisesti perhehoitajien sisäisiin prosesseihin. Myös perhehoitajien pisteytyksellä valikoimat tärkeät kehitettävät aiheet sijoittuvat ”Halu saada positiivisuus näkyväksi ja huomatuksi arjessa” -teeman alle, joka näin ollen antoi hyvän perustelun valita tämä teema tulevan kehittämistyön aiheeksi.

Lasten työpajassa nousi, osallistujien kehitystaso (6-9v) huomioiden, loogisesti esille eniten unelmien kodin ulkoisia puitteita määrittelevää sanastoa. Tämän jälkeen materiaalista nousi määrällisesti esille unelmien kodissa asuva perhe ja unelmien kodissa toteutuva mukava tekeminen. Vähemmälle huomiolle jäi ruoka, lämpö, rauha, tunteet sekä jo olemassa oleva kokemus unelmakodista. Lasten työpajatyöskentelyn tulokset kuvastavat pääasiallisesti perinteisiä lapsiperheen elämään liittyviä asioita.

Lasten työpajatyöskentelyn yksi merkityksellisin ulottuvuus oli mielestämme kuitenkin myös ne näkyvät reaktiot ja merkitykset, joita lasten töiden näkeminen ja niihin liittyvien kertomusten kuuleminen herätti aikuisissa. Lasten työskentelyä ja heidän kertomiaan asioita unelmien kodista selvästi arvostettiin, osa vanhemmista liikuttui ja suurimmasta osasta oli nähtävissä iloa lasten töiden esittelyä seuratessa. Vanhemmat myös antoivat suullisesti palautetta siitä, että heille oli erittäin merkityksellistä se, että lapsille oli järjestetty ohjelmaa ja että tuon ohjelman aikana käsiteltiin merkityksellistä, tärkeää aihetta.

5.3 Aineistojen validiteetti

Eskola ja Suoranta (1998, 39) ovat esittäneet, että opinnäytetöissä aineistojen suuruutta ei tule pitää opinnäytteen merkittävämpänä kriteerinä. Aineiston kokoon on silti syytä kiinnittää huomiota ja pohtia erityisesti sitä, voidaanko aineistosta tehdä kestäviä ja syviä tulkintoja. (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 85.)

Laadullisessa tutkimuksessa ei pääsääntöisesti pyritä tilastolliseen yleistettävyyteen (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 85). Omassa opinnäytetyössämme tämä on merkittävää, sillä emme pyri

saamaan aikaiseksi perhehoidon kenttään yleisesti yleistettävissä olevaa tutkimustietoa. Näemme kuitenkin mahdollisuuden siihen, että esittämäämme menetelmää osallistavasta kehittämistyöstä ja työpajoista mahdollisesti esille nousseita tuen kehittämisen muotoja voidaan hyödyntää perhehoidon kentällä yhteistyöorganisaatiotamme laajemmassa mittakaavassa. Laadullisen tutkimuksen on myös esitetty ensisijaisesti pyrkivän kuvaamaan jotakin ilmiötä taikka tapahtumaa sekä antamaan tutkituille ilmiöille teoreettisia tulkintoja (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 85). Opinnäytetyössämme pyrimme nostamaan esille tarkkaan rajatun perhehoitajien ryhmän kokemuksia tuesta sekä toiveita tuen kehittämiseen. Tätä tarkoitusta varten tutkimusjoukko tulee olla harkitusti valittu ja tukea tutkimuksen tavoitteiden toteutumista. Opinnäytetyöhömmä on pyritty osallistamaan kokonaisuudessaan yhteistyöorganisaation perhehoitajat sillä, että sekä kyselyyn vastaamiseen että kehittämistyöpajoihin on ollut kaikilla organisaation perhehoitajilla mahdollisuus osallistua. Perhehoitajien kokemuksen määrällä, taikka asiantuntijuudella, ei ole opinnäytetyömme kannalta merkitystä, sillä uskomme jokaisen perhehoitajan olevan asiantuntija oman tilanteensa puitteissa. Kaikkien eri perhehoitajuuden prosessin vaiheissa olevien toimijoiden näkemysten esille saaminen mielestämme arvokasta kehittämistyölle - tämän näkökulman jakavat myös yhteistyöorganisaatiomme toimijat.

5.4 Reflektointi ja eettiset ratkaisut

Aloittaessamme opinnäytetyön ideointia meillä oli ajatus tuottaa tutkimus ja kehittämistyö perhehoidon työkentälle. Tämän yhden sosiaalialan sektorin valintaan meitä johdatti sen toiminnan laajeneminen ja merkityksellisyys. Valintaa vahvisti myös tieto siitä, että sen kehittäminen on alkanut tehostua vasta 2010 -luvulla. Ideointivaiheessa meillä ei ollut vielä opinnäytetyön tilaajaa valmiina ja lähdimmekin pohtimaan, kenelle haluaisimme työpanoksemme antaa, mistä lähtökohdista haluaisimme opinnäytetyömme tehdä ja ketä haluaisimme sen hyödyttävän. Pidimme tärkeänä, että opinnäytetyöllämme olisi merkittävyyttä konkreettisesti sosiaalialan työ- ja asiakaskentällä. Näin ollen päädyimme tulokseen, että toteutamme opinnäytetyössämme sekä tutkimuksellisen, että kehityksellisen osion. Ideointivaiheen aikana kävimme läpi edeltäviä tutkimuksia ja päätimme, että haluamme yhteistyökumppaniksemme jonkin yksityisen sektorin toimijan. Näkemyksemme mukaan yksityisellä sektorilla työkenttä on julkista sektoria modernimpi, joustavampi ja ripeämpi. Valikoimme yhteistyökumppaniksemme Majakan Valo -säätiön sen hyvän maineen ja sen maajohtajan edeltävän työhistorian ja siihen liittyvien arvopohjien takia. Iloksemme myös Majakan Valon työntekijät olivat kiinnostuneita yhteistyökumppanuudesta.

Sopiessamme yhteistyöstä Majakan Valon tiimin kanssa (maajohtaja, johtava sosiaalityöntekijä ja johtava perhetyöntekijä) kävimme läpi kummankin yhteistyökumppanin arvot, jotka

osoittautuivat sopivat hyvin toisiinsa. Kerroimme haluavamme tehdä opinnäytetyössämme vaikuttavaa asiakaslähtöistä kehittämistyötä. Opinnäytetyöhön halusimme sisällyttää tutkimuksellinen osion sekä tukipalveluiden kehittämiseen tähtäävän osion. Sovimme myös opinnäytetyön reunaehdot (aikataulu, toimintatavat, työpanos) sillä määrin, kun se oli mahdollista. Reunaehtojen sopimiseen vaikutti oleellisesti tutkimustapa ja asiakaslähtöisyys. Toisin sanoen reunaehdot määritettiin löyhästi, koska valitsimme tutkimusstrategiaksi toimintatutkimuksen (joka ei aina etene ennalta suunniteltujen vaiheiden ja aikataulujen mukaisesti) ja jotta voimme työskentelyn jatkuessa kunnioittaa tavoitteenamme ollutta aitoa asiakaslähtöisyyttä (jossa asiakkaat ovat mukana kehittämistyön ideoinnissa, jalostamisessa ja arvioinnissa). Varsinaista tutkimuslupaa emme tehneet kirjallisessa muodossa, vaan sovimme asiasta suullisesti. Keskustelimme asiasta Majakan Valo -säätiön tiimin kanssa ja säätiön maajohtaja koki kirjallisen sopimuksen tarpeettomaksi, koska hän on säätiön korkeimmassa päättävässä asemassa. Ideointivaiheen jälkeen kirjoitimme opinnäytetyösuunnitelmamme, jonka lähetimme opinnäytetyön ohjaajan lisäksi myös Majakan Valon tiimille. Jokainen tiimiläinen kävi sen läpi ja hyväksyi suunnitelmamme.

Opinnäytetyön ensimmäisen vaiheen käytännön toiminta alkoi kyselytutkimuksella, jonka pohja luotiin perustuen aiempaan tutkimukseen perhehoitajien tuesta sekä yhteistyötahon kanssa käytyihin keskusteluihin liittyen perhehoidon kehittämiseen ja perhehoitajien kokemaan tuen tarpeeseen. Kyselylomaketta testautimme kahdella ennalta tuntemallamme perhehoitajalla. Testauksen jälkeen lähetimme kyselypohjan Majakan Valo -säätiön tiimille, joka palautti sen takaisin meille usean muutosehdotuksen kanssa. He kertoivat, ettei heillä ole tarvetta saada muihin tutkimuksiin rinnastettavaa tietoa ja ehdottivat, että muuttaisimme lomakkeen sisällön ratkaisukeskeisemmäksi ja positiivisemmäksi. He toivoivat kyselyn ohjaavaan vastaajien ajatukset siihen, mikä saa heidät pärjäämään ja onnistumaan, sen sijaan että he pohtisivat sitä, missä he eivät pärjää. Luodessamme kyselylomakkeen viimeistä versiota, pohdimme hyvin tarkkaan sitä, a) miten saisimme Majakan Valon tiimin toiveet toteutettua ollen kuitenkin lojaali tutkimuskysymyksillemme ja b) miten kysymykset tulisi asettaa, jotta ratkaisukeskeisyys ei peittäisi mahdollisuutta tuoda esille myös negatiivisia kokemuksia, tarpeita ja toiveita tuen kehittämiseksi ja mahdollisuutta ilmaista myös tyytymättömyyttä. Korjattuumme lomaketta lähetimme sen jälleen Majakan Valolle, joka palautti sen uusine korjausehdotuksineen. Lomakkeen kolmas versio todettiin yhteisesti hyväksi.

Tiedottamisessa korostimme läpinäkyvyyttä, ennakointia ja oikea-aikaisuutta. Pohdimme yhteistyökumppanimme kanssa, miten saisimme tiedotuksen toimimaan sujuvasti noudattaen henkilötietolakiä ja tietosuojalakiä (Kts. Henkilötietolaki 523/1999 ja Sähköisen viestinnän tietosuojalaki 514/2004). Tulimme lopputulokseen, jossa Majakan Valon tiimi lähettää meidän postimme heidän perhehoitajilleen ja perhehoitajien vastaukset kyselyyn tulivat suoraan

meille. Näin ollen Majakan Valon tiimin ei tarvinnut kysyä lupia perhehoitajien tietojen luovuttamiseen ja vältyimme henkilötietorekisterin pitämiseltä. Juridisten seikkojen lisäksi koimme tämän järjestelyn korostavan yhteistyön henkeä ja vastaamisen vaikutuksellisuutta. Pyrimme päätöksellä luomaan myös luottamuksellisen ilmapiirin, jossa perhehoitajien ei tarvinnut pohtia, millä tavalla Majakan Valo -säätiön työntekijät näkevät heidän vastauksensa.

Ennen kyselytutkimuksen lähettämistä kirjoitimme itsestämme lyhyen esittelykirjeen (liite 1). Kirjettä kirjoittaessamme pyrimme antamaan perustiedot itsestämme ja yhteistyöstä Majakan Valon kanssa. Pidimme kirjeen tyylin arkisena ja helppolukuisena, jotta se antaisi meistä pehmeän helposti lähestyttävän kuvan ja lisäisi luotettavuuden tuntua sekä mahdollistaisi näin ollen hyvän lähtökohdan toimintatutkimukselle oleelliseen kumppanuuteen. Seuraavaksi lähitimme Majakan Valon kautta kyselytutkimuksen saatekirjeen (liite 2), joka sisälsi linkin kyselytutkimukseen. Näiden antama informaatio loi pohjan suostumukselliselle sisällölle, jonka vastaajat hyväksyivät antaessaan informaatiota itsestään kyselykaavakkeen kautta (Kuula 2011, 100). Kirje sisälsi myös yhteystietomme, jotta jokainen tutkimusotokseemme kuuluva voisi ottaa meihin suoraan yhteyttä, kysyäksään tutkimuksestamme mitä tahansa.

Kyselytutkimuksen materiaalien käsittelyssä yhtenä tärkeimmistä eettisistä periaatteista pidimme vastaajan anonymiteetin toteutumista, jonka toteutumisen olimme myös luvanneet osallistujille saatekirjeessämme. Varmistimme anonymiteetin toteutumisen käsittelemällä avointen vastausten tekstejä deduktiivisen sisällön analyysin avulla, jossa vastaukset pilkottiin yksittäisiin käsitteisiin ja lyhyisiin termeihin. Näin ollen persoonalliset tavat kirjoittaa eivät jääneet näkyviin, eikä vastaajia kyetä tunnistamaan aineiston tulosten avulla.

Kehittämistyö alkoi yhteisellä kehittämispäivällä, johon Majakan Valo -säätiön henkilökunta lähetti yhteisesti suunnitellun kutsun (liite 2). Pidimme eettisyyden näkökulmasta tärkeänä, että kutsu ei ollut velvoittava, vaan se ilmaisi, että osallistuminen oli vapaaehtoista. Kehittämispäivän sisältö oli meidän opinnäytetyöntekijöiden vastuulla, mutta se toteutettiin yhteistyössä Majakan Valon henkilökunnan ja perhehoitajien kanssa. Kehittämispäivän yhteinen käytännön läheinen toiminta lähti liikkeelle kyselytutkimuksen tuottamasta tutkimustiedosta ja se pyrki muutokseen. Muutoksella tarkoitamme olemassa olevan asiakaslähtöisen tutkimustiedon tiedon yhteistä käsittelyä ja koostamista, jonka pohjalta tehtiin ratkaisut tutkimusotosten kehittämiseen. Esille nousseet tuen tarpeen teemat eivät siis olleet ennalta tiedossa vaan ne kehittyivät asiakastarpeen selvittämisen ja yhteisen konsensuksen myötä. Tuen tarpeen teemoissa oli huomattavissa, asiakaslähtöiselle kehittämiselle tyypillisesti, niin tiedostettujen kuin tiedostamattomienkin tarpeiden esille nouseminen.

Kehittämispäivästä tehtiin kirjallisia muistiinpanoja, jotka sisälsivät tunnustetietoja. Siellä myös dokumentointiin lasten kädentaidollisia teoksia tallentamalla still-kuvia ja liikkuvaa kuvaa. Liikkuvan kuvan tallentamisen ideana oli saada lasten kuvailut tuotoksista yksityiskohtaisesti talteen. Tallenteiden litteroinnin ja niitä tukevien muistiinpanojen tarkistamisen jälkeen tallenteet ja muistiinpanot tuhottiin. Myös kehittämispäivästä kerätyt materiaalit analysoitiin deduktiivisella sisällönanalyysillä, jonka jälkeen litteroitu aineisto hävitettiin osallistujien anonymiteetin takaamiseksi. Kehittämispäivän jälkeen lähetimme Majakan Valon hyväksymän kiitoskirjeen perhehoitajille, jossa koostettiin kehittämispäivän sisältöä ja kerrottiin mitä prosessissa seuraavaksi tapahtuu (liite 10). Pyrimme kaikessa toiminnassamme läpinäkyvyyteen ja ennustettavuuteen. Koimme tärkeäksi, että jokainen asiakaslähtöiseen kehittämissprojektiimme osallistunut tiesi aina mitä olemme tehneet ja miten kehittämistyöskentely etenee. Läpinäkyvyydellä tavoittelimme tietouden lisääntymistä ja sen kautta sitoutumista. Halusimme myös korostaa perhehoitajien tasavertaisuutta kehittämistyöskentelyn osallisina. Kiitoskirjeen lähettämällä toteutimme valitsemiamme läpinäkyvän ja oikea-aikaisen tiedottamisen eettisiä arvoja, sekä annoimme perhehoitajille lupauksen siitä, että kehittämispäivässä työstettyjen tärkeiden asioiden käsittelyä jatketaan ja heille tullaan tiedottamaan kehittämistyön jatkumisesta. Kirjeessä kiitimme heidän panoksesta kehittämispäivän työskentelyyn, kerroimme oman kokemuksemme päivästä ja tiivistimme päivän tapahtumat.

Opinnäytetyön ensimmäinen vaihe oli laaja ja sisälsi monia kohtia, joissa pysähdyimme reflektimaan työvaiheiden etenemistä. Reflektointia toteutettiin sekä työparina useiden eri työvaiheiden jälkeen ja yhteistyökumppanimme kanssa yhteistyötapaamisissa. Tarkastelimme reflektoinnin kautta ideoinnin, tarpeen kartoituksen ja yhteistyökumppanuuden rakentumista, sekä niihin liittyvien päätösten tekemistä. Arvioimme erityisesti sitä, vastaavatko kyselytutkimuksella selvitettävät asiat tutkimuskysymyksiin ja voidaanko kyselytutkimuksesta saada tietoa, jota on mahdollista käyttää kehittämistyön ideoimiseen.

Ensimmäisen kehittämispäivän jälkeen reflektointi kohdistui päivän toteutuksen toimivuuteen. Yhteistyötaho oli erityisen tyytyväinen päivän yhteisiin osuuksiin sekä lasten äänen esille nostamiseen. Päivän rytmitys oli toimiva; ensin työskenneltiin yhtenä suurena ryhmänä, sitten pienryhmissä ja taas uudelleen kaikki yhtenä suurena ryhmänä. Yhteiset leikit olivat sujuvia ja päivän tarkoitukseen sopivia, ne nostattivat yhteishenkeä ja rentouttivat koko osallistujajoukkoa. Perhehoitajat näyttivät päivän aikana ryhmäytyvän ja vaihtelivat yhteystietoja keskenään. Lasten töiden esittely päivän päätteeksi tuntui olevan aikuisille merkityksellinen, lasten työt nostivat aikuisissa liikuttumista ja muita positiivisia tunnereaktioita.

Lasten työpaja sujui hyvin kahden aikuisen ohjauksessa, mutta yhteisessä palautekeskustelussa pohdittiin sitä, että isomman lapsijoukon ohjaamiseen jatkossa on varattava tarpeeksi aikuisia ohjaamaan toimintaa. Lapsissa näkyi ohjauksen tarve, ulkopuolisia ihmisiä mukaan

tuodessa ohjeistus ja yhteinen suunnittelu ennakkoon olisi tärkeää. Erityisesti sijoitetut lapset olisivat tarvinneet tiiviimpää aikuisen tukea lasten ryhmän aikana, tai voivat toisenlaisessa ryhmässä tarvita, tässä mahdollisesti nousevat esiin lasten taustat ja haasteet. On myös tarpeen ottaa huomioon, että työskentely saattaa nostattaa lapsissa tunteita ja ajatuksia, joita sekä ryhmän ohjaajien, että vanhempien on hyvä huomioida. Myös ryhmää vetävillä aikuisilla olisi hyvä olla mahdollisuus pysähtyä lapsen pohdinnan äärelle, mikäli tilanteita nousee työskentelyn aikana. Tämä on jatkossa vastaavaa toimintaa järjestettäessä huomioitava resursseissa. Lasten äänen esille saamista tuki se, että lasten työpajassa lapsia autettiin tarinoittamisessa. Myös jatkossa tämä on hyvä työskentelytapa, joka on ohjeistettava työpajaan osallistuville ohjaajille, jotta sen toteutuminen voidaan taata.

Hyvänä seikkana yhteistyötaho koki myös sen, että sekä sijoitetut että biologiset lapset olivat samassa ryhmässä. Riskinä tässä kuitenkin on se, että sijoitetut lapset saattavat tuntea ”huonommuutta” muihin verrattuna. Voi syntyä tilanne, jossa tahattomastikin tapahtuu vertailua lasten välillä. Yhdessä tekemisen arvo nähtiin syynä kuitenkin jatkaa tulevaisuudessakin koko lasten ryhmän toteuttamista, sen sijaan että sijoitetut ja perhehoitajien biologiset lapset olisivat omissa ryhmissään. Samassa ryhmässä toimiminen korostaa ajatusta siitä, että kaikki lapset ovat samanarvoisia, työskentelyssä on yhteiset tavoitteet lasten erilaisista lähtökohdista huolimatta.

Aikuisten työpajan osalta kehittämispäivässä onnistuttiin saamaan esille teemoja, joita osallistujat toivoisivat jatkossa käsiteltävän. Päivän aikana tuotettiin siis hyvää materiaalia tukimuotojen kehittämiseen. Yhteistyötaho kertoi huomioineensa, että päivän aikana käydyssä keskustelussa tuli esille myös perhehoitajien koulutuksesta tuttuja teemoja. Yhteistyötahossa tämä herätti tyytyväisyyttä siinä mielessä, että he huomasivat asiakkaiden selkeästi pohtineen ja omaksuneen koulutuksessa käsiteltyjä asioita. Yksi näistä teemoista oli normaaliuden erilainen käsitys; ajatus siitä, että se mikä itselle tai omalle perheelle on normaalia toimintaa, ei välttämättä ole ollut normaalia sijoitetun lapsen biologisessa perheessä. Näitä ”erilaisia normealeita” tulee oppia huomaamaan ja niiden ymmärtäminen avaa mahdollisuuksia ymmärtää lapsen käytöstä.

Kritiikkiä aikuisten työpajan toteutus sai teoreettisuudestaan, työskentelymalliin olisi tarvittu enemmän käytännönläheistä lähestymistä. Alustus päivän aiheeseen, perhehoitajien tukimuotojen kehittämiseen, tehtiin kyselytutkimuksen materiaaleja esittelemällä. Materiaalien käyttö aikuisten työpajassa tulisi olla jatkossa tarkemmin suunniteltua; aikuisille voisi antaa tiettyjä ohjaavia kysymyksiä joiden valossa tarkastelevat esiteltävää materiaalia. Näiden kysymysten pohjalta avattaisiin keskustelu. Tämä voisi osaltaan ohjata huomiota haluttuihin teemoihin ja mielenkiinto myös ohjautuisi tarkastelemaan materiaalia tietyiltä kanteilta (esim. mitä toiveita tuesta on nähtävissä jne.). Aikuisten osuuteen toivottiin enemmän aikaa

nostaa asiakkaiden ideoita ja esille nostamia teemoja keskusteluun. Avoimen keskustelun aikana kuitenkin on kiinnitettävä huomiota keskustelun struktuuriin niin, että keskustelu pysyy valituissa teemoissa ja aiheissa. Myös harjoituksia ja simulaatioita voisi käyttää enemmän teeman käsittelyssä. Haasteena toisaalta on aina osallistujien erilaiset toiveet: toiset toivovat enemmän koulutusta, toiset käytännön harjoitteita. Aikataulu aikuisten työpajassa tuntui myös hieman tiukalta, tauottamista tulisi jatkossa suunnitella tarkemmin.

Asiakkailta saimme palautetta ensimmäisen kehittämispäivän osalta päivän aikana suullisesti paikan päällä, sekä muutaman kommentin yhteistyötahon kautta sähköpostilla päivän jälkeen. Asiakkaat olivat erityisen tyytyväisiä siitä, että lapsille oli järjestetty omaa ohjattua toimintaa, jonka avulla aikuiset saivat keskittyä ja keskustella rauhassa. Osallistajat kertoivat arvostaneensa päivässä vertaistuellisia keskusteluita. Myös asiakaspalautteista kävi ilmi, että asiakkaat olisivat kaivanneet selkeitä, konkreettisia harjoitteita esimerkiksi kommunikaatioharjoitteiden muodossa, päivän teema oli tuntunut liian teoreettiselta. Asiakkaat antoivat palautetta myös työskentelytilasta, joka oli liian kylmä. Sähköpostilla tuli myös kiitos: ”Kiitokset kivasta päivästä”.

Jälkeenpäin tarkasteltuna voimme todeta kehittämispäivän sujuneen asiakaslähtöisesti ja toimintatutkimussuunnitelman mukaisesti, päivän aloittaneista leikeistä loppuratkaisun etsimiseen asti. Kehittämispäivän kaikki toimijat, me opinnäytetyöntekijät, perhehoitajat perheineen sekä Majakan Valo -säätiön henkilökunta, osallistuivat päivän aktiviteetteihin tasavertaisesti. Toiminnallisuutta leimasi kumppanuus ja dialogisuus.

5.5 Ensimmäisen vaiheen yhteenveto

Opinnäytetyön ensimmäisen vaiheen keskityttiin kehittämistyön ideointiin. Alkuvaiheessa olimme tutustuneet aiempiin perhehoitajien tukea arvioineisiin tutkimuksiin. Kehittämistyöskentelyn toteutus rakentui kahdesta eri osasta; kyselytutkimuksen toteuttamisesta ja ensimmäisen kehittämispäivän toteuttamisesta. Kyselytutkimuksen avulla kokosimme tietoa perhehoitajien kokemuksellista tuen tarpeesta ja ensimmäisessä kehittämispäivässä jatkotyöstimme kerättyä materiaalia. Jatkotyöstämisessä ideoimme ja jalostimme yhdessä uutta tietoa Majakan Valo -säätiön perhehoitajien tukien rakentamisen pohjaksi.

Kyselytutkimuksen keskeiset tulokset osoittivat, että vastaajat olivat pääsääntöisesti tyytyväisiä tähän mennessä saamaansa tukeen. Vastaajat kykenivät näkemään paljon voimavaroja ja omaa osaamistaan perhehoitajina. Kyselyn vastauksista kyettiin näkemään toiveita siitä, mikälaista tukea perhehoitajat toivovat jatkossa. Olennaisiksi osiksi nousi kyselytutkimuksen tulosten tulkinnessa tukitoimien suunnittelu jatkossa tilannekohtaisesti ja oikea-aikaisesti.

Ensimmäisen kehittämispäivän sisältö koostui yhteisestä toiminnasta sekä aikuisten ja lasten osioihin eriytetystä toiminnasta, jota kutsuimme pajatoiminnaksi. Pajatoiminnoissa tuotettu tieto analysoitiin deduktiivisella aineistoanalyysillä. Analysoinnin jälkeen muodostimme materiaalista kuviot ”unelmieni koti ja perhe” (liite 9) ja ”Sijaisvanhemmuuden ulottuvuudet” (liite 8), joita käytimme jatkotyöskentelyn ideoimiseen ja suunnitteluun. Lasten pajatoiminnan tulokset kertovat lasten toiveiden unelmien perheestä ja kodista liittyvän ikäryhmänsä tavanomaisiin toiveisiin. Aikuisten työpajan tulokset osoittavat perhehoitajien kokevan tuen tarvetta niin sisäisten kuin ulkoistenkin tekijöiden prosessoimiseen. Työskentelyssä perhehoitajat tuottivat eniten materiaalia sisäisiin prosesseihin liittyviin teemoihin, jotka sijoittuivat ”Halu saada positiivisuus näkyväksi ja huomatuksi arjessa” -teeman alle.

Opinnäytetyömme kehittämistyöskentelyn eri vaiheet suunniteltiin kokonaisuudeksi, joka mallintaa yhdenlaisen asiakaslähtöisen kehittämistoiminnan työskentelymallin. Jotta malli olisi ”monistettavissa” tai sen pohjaa voitaisiin käyttää mallinnuksen jatkojalostamiseen, suunniteltiin rakenne sellaiseksi, ettei se sido tiettyjä osallistujia alusta loppuun asti. Pidimme suunnittelussa tärkeänä myös, että mallinnuksen kahta eri osiota, tiedon keräämisen ja kerätyn tiedon jatkohyödyntämisen osioita, on mahdollisuus myöhemmin eriyttää ja kehittää omina erillisinä osioinaan.

Kehittämistyöskentelyn mallinnuksen suunnittelussa keskeisenä ohjaavana ajatuksena toimi asiakaslähtöisyys. Pyrimme rakentamaan toimintamallia, joka mahdollistaisi kaikkien osallistujien (perhehoitajien ja heidän luona asuvien lasten) kokemuksen ja mielipiteiden esille tuomisen, ikään tai rooliin katsomatta. Asiakaslähtöisyyden lisäksi loimme mallinnuksesta joustavuutta, joka mahdollistaa osallistujien lisääntymisen ja/tai vaihtumisen työskentelyn aikana. Tätä ajatusta tukee myös tutkimusetiikka, jonka mukaan jokaisella tutkimukseen osallistujalla on oltava mahdollisuus valikoida osallistumisensa tutkimuksen eri vaiheissa.

Käyttämämme malli rakentuu kolmesta osasta;

1. Asiakkailta kerätään tietoa heidän kokemuksistaan ja tyytyväisyydestään saamaansa tukeen. Kyselytutkimuksessamme tämä osio toteutettiin internet -pohjaisella kyselylomakkeella. Kyselyllä voidaan kerätä pohjamateriaalia kehittämistyön suunnitteluun.
2. Asiakaslähtöisesti kokoonnutaan yhdessä asiakkaiden kanssa pohtimaan konkreettisia teemoja, joihin he toivovat tukea sekä ideoimaan tukimuotojen kehittämistä. Kehittämistyötä suunniteltaessa asiakaslähtöisyys on tärkeimmässä roolissa, työskentelyn päämääränä on ideoida uutta toimintaa. Asiakkaille annetaan lupaus tiedottaa heitä siitä, miten heidän ideansa ja ajatuksensa otetaan huomioon organisaation työskentelyssä jatkossa. Lasten äänen esille saamiseen kiinnitetään huomiota. Lapset työskente-

televät saman aiheen parissa lasten ikä ja kehitystaso huomioon ottaen. Lasten ajatusten ja ideoiden välitön esitleminen on olennainen osa päivän ohjelmaa. Lasten osuutta voidaan jokaisessa toistossa muokata niin, että saadaan uusia näkökulmia.

3. Mallin testaaminen käytännössä. Asiakkaiden kanssa tuotetuista ideoista ja teemoista tuotetaan konkreettista perhehoitajia tukevaa toimintaa, ja toimintaa testataan käytännössä.

Yhteistyötahon palaute kehitetystä mallista oli pääsääntöisesti hyvin positiivista. Heidän arvioon mukaan menetelmä oli mielenkiintoinen ja tarjosi uuden näkökulman perhehoidon kentällä asiakaslähtöisen kehittämistyön toteuttamiseen. Yhteistyötaho kertoi, että heillä on kiinnostusta esitellä menetelmä muille sisarsäätiöilleen Euroopassa. Menetelmän auki kirjoittamista ja englanniksi kääntämistä suositeltiin tutkimuksen jatkotoimenpiteenä. Erityisesti lasten äänen esille saaminen oli heidän mielestään arvokasta. Päivän toteutus vahvisti ajatusta siitä, että lasten mielipiteet ja ajatukset lasten kanssa työstetyistä aiheista on hyvä saada suoraan tilanteessa vanhempien kuuluville, ei toissijaisesti aikuisen kautta. Usein lapsen kanssa keskustellessa työntekijä saattaa sanoittaa lapsen kokemusta vanhemmalle juuri-kin toissijaisesti, kehittämispäivän aikana käytetyssä menetelmässä lapsi sai itse, aikuisen avittamana, kertoa omin sanoin ajatuksistaan.

Kehittämispäivä nähtiin olevan monistettavissa, kiinnittäen huomiota työskentelytapoihin ryhmien toteutusta suunnitteluun; ryhmän kokoon, materiaalien valintaan ja päivän aikatauluttamiseen taukoineen. Kyselylomake, jolla kyselytutkimus toteutettiin, nähtiin olevan hyödynnettävissä yhteistyötahon toiminnassa sellaisenaan tulevaisuudessakin. Toistuvuudella yhteistyötaho näki mahdollisuuden lomakkeen avulla nostaa perhehoitajien ajatukset ja ideat esiin; etsiä tuen tarpeita suoraan perhehoitajilta, ja vastata tukimuotojen tarjonnalla sitten suoraan esille nousseisiin tarpeisiin. Aikuisten työpajassa olennaisiksi menetelmiksi tukea perhehoitajia nousi keskustelun kautta positiivisuuden ja ratkaisukeskeisyyden ylläpitäminen. Nämä ovat teemoja, joita yhteistyötaho painottaa perhehoitajien kanssa toimiessaan jo valmennuksesta lähtien, teemojen käsittely perhehoitajien esille nostamana kehittämispäivän aikana vahvasti yhteistyötahon tunnetta siitä, että he ovat oikealla linjalla toiminnassaan ja nämä valitut elementit ovat keskeisiä ja arvokkaita perhehoitajia tukevia menetelmiä.

Kanasen (2009) mukaan mikäli jonkin toimintatutkimuksen syklin tulos ei ole riittävän hyvä, voidaan siihen tehdä parannusehdotuksia ja toistaa sykli. Omassa tutkimuksessamme olemme nimenneet nämä syklit vaiheiksi. Näimme selkeimmän mahdollisuuden parannusehdotuksille ja mahdolliselle toistamiselle kyselytutkimuksen sekä kehittämispäivän toteutuksessa; mikäli kyselystä ei nouse kehittämistarpeita taikka tuen tarpeista kertovia teemoja, voidaan ajatella, että kysely taikka tiedonkeruu voidaan toteuttaa uudelleen. Myös työpajatyöskentelyä

koski sama mahdollisuus: mikäli työpajatyöskentelyssä ei päästä mihinkään konkreettiseen kehittämistoiminnan ideoimiseen, tarvittaessa ja tutkimuksen tavoitetta analysoiden tämä vaihe voidaan toteuttaa uudistetulla suunnitelmalla toistamiseen. Kehittämispäivän sisältöä ja sen tuloksia arvioidessamme, emme nähneet tarvetta ensimmäisen vaiheen tai sen osa-alueiden toistamiseen. Näkemyksemme mukaan, kyselytutkimuksen merkityksellisin tulos oli perhehoitajien tuottamasta materiaalista analysoinnin kautta koostetut saippuakuplapilvet, joita käytimme pajatoiminnan tietopohjana. Arvioimme myös kehittämispäivän aikuisten pajatyöskentelyn tuottaneen yhdessä koostettua uutta tietoa, jonka perusteella pystyimme valitsemaan asiakaslähtöisesti ja toimintatutkimuksen strategian mukaisesti jatkotyöstämiseen tarvittavat kehittämisteemat. Toisin sanoen olimme siis löytäneet toimintatutkimuksellisen ratkaisun tutkimuskysymykseemme ”miten tukitoimia tulee kehittää perhehoitajien mielestä”. Päätimme jatkaa ensimmäisen vaiheen reflektoinnin jälkeen opinnäytetyömme toiseen vaiheeseen.

6 Kehittämistoiminta

Tässä luvussa esittelemme opinnäytetyömme toisen vaiheen toteutunutta toimintaa ja tuloksia. Kehittämistoimintaa suunniteltiin ensimmäisessä vaiheessa toteutetun kyselytutkimuksen sekä asiakkaiden kanssa toteutetun kehittämistyön ideointiin keskittyneen työpajatoiminnan pohjalta. Tavoitteenamme oli löytää, yhdessä Majakan Valo -säätiön työntekijöiden kanssa, perhehoitajia tukeva asiakaslähtöinen työskentelymuoto.

Kehittämistoiminnan kohteeksi oli ensimmäisen vaiheen päätteeksi yhdessä yhteistyötahon kanssa päätetty ”Positiivisuuden näkyväksi ja huomatuksi tekeminen” -teema. Teema nousi ensimmäisen kehittämispäivän ideoista ja oli myös ensimmäisen kehittämispäivän kaikista teemoista se teema, jonka osallistujat itse valitsivat tärkeimmäksi jatkotyöskentelyn kohteeksi. Kuvio suuremmissa koossa liitteessä 11.

Kuvio 9: Sijaisvanhemmuuden ulottuvuudet: positiivisuuden käsittely

Kehittämistyön lähtökohtana on pohtia, millaisilla tukimuodoilla päästäisiin käsittelemään ”Positiivisuuden näkyväksi ja huomatuksi tekeminen” -teemaa. Käsittelyllä tarkoitamme prosessinomaista vuorovaikutusta, jonka avulla mahdollistetaan toistuva positiivisuuden kokemuksellinen määrittäminen sekä positiivisuuden esille nostaminen ja hyödyntäminen perhehoidon arjessa ja/tai perhehoitajana kehittymisessä. ”Positiivisuuden näkyväksi ja huomatuksi tekeminen” on perhehoitajien tukimuotoja suunniteltaessa mielenkiintoinen teema, sillä sen merkitys koskettaa hyvinkin erilaisessa perhehoitajuuden vaiheessa olevia perhehoitajia. Toisin sanoen positiivisuuden teema on merkityksellinen, oli kyseessä sitten perhehoitajuutta suunnitteleva henkilö, juuri perhehoitajaksi ryhtynyt henkilö tai esimerkiksi 25 vuotta perhehoitajana toiminut henkilö.

”Positiivisuuden näkyväksi ja huomatuksi tekeminen” -teeman käsittelyn lisäksi tavoitteenamme on valita perhehoitajia tukeva asiakaslähtöinen tukimuoto. Asiakaslähtöisellä tukimuodolla tarkoitamme sellaista tukea, jossa perhehoitajalla on mahdollisuus vaikuttaa käsiteltävään teemaan tai ratkaistavaan asiaan. Valittavan tukimuodon tulee olla myös sellainen, jossa perhehoitajat voivat osallistua joustavasti yksittäiseen tukikertaan tai niistä muodostuvaan sarjaan, sekä sellainen, että tuesta on hyötyä niin aloitteleville kuin kokeneillekin perhehoitajille.

Tukimuodon valitsemisen jälkeen siirrymme sen testaukseen. Aiempien työskentelyvaiheiden, kyselytutkimuksen ja kehittämistoiminnan ideoinnin, lailla tukimuodon testaus tehdään asiakaslähtöisen kehittämisen linjojen mukaisesti (olemme esitelleet asiakaslähtöisen kehittämisen kohdassa 2.2.3). Perhehoitajien yksittäisten, subjektiivisten kokemusten esille tuomisen

lisäksi tavoitteena on luoda kollektiivisesti yhdessä koostettua uutta tietoa, jota on mahdollista hyödyntää säätiön kehittämistyöskentelyssä opinnäytetyöskentelymme päättymisen jälkeen.

6.1 Toinen kehittämisspäivä

”Positiivisuuden näkyväksi ja huomatuksi tekeminen” -teemaa päätettiin yhdessä yhteistyötahon kanssa työstää työnohjauksen menetelmällä. Tarkemmin työnohjauksen rakenteeksi sovitettiin akvaariotyöskentelyn metodi, ja työnohjaaja päätti päivää suunnitellessaan käyttää apuna myös tulevaisuuden muistelun menetelmää. Työnohjaus on monitasoinen tapahtuma, jota voidaan kuvailla vuorovaikutus-, oppimis- ja ongelmanratkaisuprosessiksi. Työnohjauksen tavoitteena on työssä kehittyminen, ammatillisten ja persoonallisten valmiuksien lisääntymisen kautta. Työnohjaus on järjestelmällistä ja tavoitteellista toimintaa, joka mahdollistaa ohjattavan ammattitaidon kasvamista ja edistää henkistä ja persoonallista kasvua sekä työn ongelmien hallintaa. Työnohjauksessa tutkitaan suhdetta työhön ja sen keskipisteenä on työn vaatimukset, mahdollisuudet ja muutokset. Työnohjaus voidaan nähdä yksilö- tai ryhmäprosessissa tapahtuvana työntekijän oman työn tarkasteluna ja itsearviointina. Työnohjauksessa tutkitaan ongelmia tietoisuuden, älyn ja tunteiden kautta. (Punkanen 2009, 7-8.)

Akvaariotyöskentely on menetelmä, jonka avulla voidaan järjestää esittelyjä tai keskusteluja. Menetelmän etuna on pienryhmäkeskusteluille tyypillisten keskusteluprosessien (kuten spontaanisuuden) tuominen ison ryhmän työskentelyyn. Menetelmässä ryhmästä erotetaan pienryhmä, eli keskustelijat ja heidät sijoitetaan ryhmän keskelle. Ryhmän muut jäsenet asettuvat tarkkailijoiksi pienryhmän ympärille. Työskentelyn aluksi pienryhmä käy keskustelun sovittusta aiheesta. Tämän jälkeen fasilitaattori (keskustelun vetäjä) ottaa tarkkailijat mukaan työskentelyyn. Pienryhmäkeskustelun vaiheita ja koko ryhmän työskentelyvaiheita voidaan toistaa niin monta kertaa kuin on ennalta sovittu tavoitteen mukaan tarpeellista. Menetelmä mahdollistaa tarkkailijoiden aktiivisen kuuntelun ja observoinnin pitäen heidän huomionsa tarkasteltavan asian ytimessä. Menetelmän hyödyksi voidaan katsoa suuren ryhmän osallisuuden lisäämisen lisäksi sen tarjoamat mahdollisuudet monipuoliseen soveltamiseen. (Kupias 2007, 85-86; Unicef.)

Tulevaisuuden muistelu on ennakointidialogeihin kuuluva menetelmä. Menetelmää käytetään erilaisissa asiakastyön, auttamistyön ja moniammatillisen yhteistyön pulmatilanteissa. Tulevaisuuden muistelun avulla etsitään ratkaisuja arjen pulmiin ja jumiutuneisiin tilanteisiin, irrottautumalla nykyhetkestä, ennakoimalla hyvää tulevaisuutta ja etsimällä tämän pohjalta uusia vaihtoehtoja ja ratkaisuja. Tulevaisuuden muistelu -menetelmä on asiakaslähtöistä siten, että asiakkaan arki on suunnittelun keskiössä ja hän itse määrittelee hyvän tulevaisuuden. (Kokko 2007, 166-167.)

Perhehoitajat ovat työnohjauksellisesti mielenkiintoinen kohde, sillä vaikka laki määrittelee heille oikeuden työnohjaukseen, eivät perhehoitajat kuitenkaan ole sijaisvanhempina työsuhteessa (PHL 3§, 15§). Lastensuojelun perhehoitajuus eli sijaisvanhemmuus on kokonaisvaltaista, eikä sen pelkistäminen vanhemmuuteen, työhön tai ammatillisuuteen ei ole mahdollista. Sijaisvanhemmuus on työnohjauksen kannalta mielenkiintoinen kohde myös siksi, että vaikka se ei ole työtä eikä ammatti, on siinä kuitenkin ammatilliseen vanhemmuuteen viittavia piirteitä. Siinä missä perinteisessä työnohjauksessa pyritään pitämään työ ja henkilökohdalliset asiat erillään, pyritään perhehoidon kentällä työnohjauksen avulla tarkastelemaan perhehoitajuutta kokonaisvaltaisesti. Sijaisvanhemmille suunnatussa työnohjauksessa rakennetaan sijaisvanhemman identiteettiä ja ylläpidetään toimintakykyä ja hyvinvointia. Tämän tyyppisen työnohjauksen keskeisiä asioita ovat esimerkiksi kasvatusta ja hoitotyössä jaksaminen, perheen dynamiikka, lapsen erityistarpeisiin vastaaminen ja vuorovaikutus yhteistyökumppanien kuten sosiaalityöntekijöiden ja sijoitetun lapsen vanhempien kanssa, sekä tämän kaiken herättämät tunteet. (Janhunen, Pitko & Säles, 14, 17.)

Toisen kehittämispäivän työnohjauksen tavoitteena oli löytää työnohjauksellisia ratkaisuja arjen haasteellisiin tilanteisiin ja nostaa esille positiivisuuden näkökulmaa näiden ratkaisujen tekemisessä. Menetelmän kautta etsittiin pienryhmän jäsenille ratkaisuja heidän kokemiinsa haasteisiin, tarjoten heille myös mahdollisuus edetä perhehoitajuuden kasvuprosessissa. Tarkkailijoiden osalta tavoite oli saada, pienryhmätoiminnan tarkkailun sekä sitä seuraavan keskustelun kautta, ryhmälle välineitä ja näkökulmia omien kokemuksellisten ongelmien ratkaisuun ja haasteiden hallintaan, sekä nostaa ratkaisujen tekemisestä esille positiivisuuden teema.

Työnohjauksessa päätettiin tukea ”Positiivisuuden näkyväksi ja huomatuksi tekeminen” -teeman käsittelyä jakamalla osallistujille teeman tarkasteluun ohjaavia apukysymyksiä kirjallisena. Ryhmälle jaettiin kolme erilaista lomaketta, jossa oli kolme positiivisuuden huomioimiseen liittyvää teemaa, joiden kautta kukin henkilö itsenäisesti tarkasteli kuullussa tarinassa tiettyä/tiettyjä positiivisuuden näkökulmia. Positiivisuuden teemojen tarkkailun lisäksi muistiinpanojen tarkoitus oli kerätä ylös pienryhmätyöskentelyn aikaista ajatuksenjuoksua ja huomioita, joita käsiteltiin työnohjauksen myöhemmässä vaiheessa yhdessä koko akvaariotyöskentelyyn osallistuvan ryhmän kanssa. Jokaista teemaa varten varattiin kehittämispäivälle kirjoituslupaa sekä lomake, jossa esiteltiin näkökulma sekä siihen liittyvät tukikysymykset. Kuten olemme aikaisemmin todenneet, näkökulmiin ja niihin liittyviin apukysymyksiin ei haettu suoranaisia vastauksia, vaan niiden tarkoitus oli ohjata tarkkailijan ajatuksia positiivisuuden teemoja kohti. Jokaista eri näkökulmaa tarkasteli sama määrä ihmisiä, kuitenkin jokainen itselleen. Jos kehittämispäivälle olisi osallistunut erityisen pieni ryhmä, olisi myös kaikille voitu jakaa sama lomake, jossa silloin olisi ollut näkyvillä kaikki kolme näkökulmaa.

Näkökulma 1: Positiivisuuden huomaaminen

Missä asioissa positiivisuus näkyi? Millaisia onnistumisia tarinassa oli, mitkä asiat toimivat?

Mitä hyötyä positiivisuudesta huomasit?

Näkökulma 2: Positiivisuuden esille nostaminen ja sanoittaminen

Miten positiivisuus ilmeni? Näkyikö se puheessa, teoissa, toiminnassa, tunneilmaisussa?

Löysitkö tarinasta joitakin tapoja nostaa positiivisuutta esille, joita itsekkin käytät?

Tai löysitkö tapoja, joita voisit itse jatkossa käyttää oman perheen parissa ja muutoin omassa arjessasi?

Näkökulma 3: Positiivisuuden ylläpito ja mallintaminen

Pohdittiinko tarinassa oman toiminnan mallintamista, eli tietyn toimintatavan toistamista tietoisesti hyvän lopputuloksen saamiseksi?

Näitkö kertomuksessa sellaisia positiivisen toimimisen malleja, joita henkilöt itse käyttivät tai päättivät tulevaisuudessa käyttää uudelleen?

Akvaariovaiheen jälkeen keskustelimme havainnoista, joita osallistujat tekivät. Keskustelua varten luotiin apukysymyksiä, joiden kautta tarvittaessa voisimme lähteä herättelemään keskustelua:

- Mitä eväitä teille itsellenne jää tästä työnohjauksesta: mitä vinkkejä/keinoja/ideoita/ahaa-elämyksiä saitte, joita voitte myös itse jatkossa käyttää? (esim. mitä/minikälaisia positiivisen toiminnan malleja)
- Pohdittiinko kertomuksessa mielestäsi sitä, miten positiivista puhetta ja positiivisesti toimimista voidaan siirtää muihin henkilöihin?
- Mikä seikka kuulemassasi tarinassa jäi erityisesti mieleesi?

6.1.1 Toisen kehittämispäivän toteutus

Toinen kehittämispäivä pidettiin 16.9.2017 yhden Majakan Valo -säätiön perhehoitajana toimivan perheen kodissa. Päivään oli ilmoittautunut neljä perhettä, joista kaksi perui osallistumisensa sairastumistapausten vuoksi. Lopullinen osallistujamäärä oli neljä aikuista, kuusi lasta, kolme Majakan Valo -säätiön työntekijää, me opinnäytetyöntekijät, työnohjaaja sekä lastenhoitaja.

Toinen kehittämispäivä aloitettiin yhteisellä aamupalalla ja tutustumisleikeillä. Tutustumisleikkien idea oli toivottaa uudet osallistujat tervetulleeksi ja edesauttaa ryhmän vuorovaikutusta. Leikkien jälkeen jakauduimme jälleen kahteen ryhmään; aikuisten ryhmään ja lasten ryhmään. Olimme saaneet ensimmäiseltä kehittämispäivältä positiivista palautetta koko perheen kutumisesta. Perhehoitajat kokivat lasten mukaan tulon mahdollistavan heidänkin osallistumisensa. Niinpä päätimme kutsua myös toiselle kehittämispäivälle perhehoitajat perheineen. Ryhmäjoolla halusimme varmistaa, että perhehoitajilla olisi työskentelyrauha ja lapset saisivat osallistua heille mielekkääseen toimintaan virkistyspäivän merkeissä. Lasten toimintaa ohjasi Majakan Valo -säätiön tilaama lastenhoitaja.

Aikuisten ryhmän toiminnan aloitimme käymällä läpi lyhyesti opinnäytetyömme idean ja sen aiemmat toteutuneet vaiheet. Esittelimme pääpiirteittäin opinnäytetyömme ensimmäiseen vaiheeseen sijoittuneen kyselytutkimuksen sekä siitä saadun aineiston jatkotyöstämisen sisällyksen. Avasimme ensimmäisen kehittämispäivän tuloksia ”sijaisvanhemmuuden ulottuvuudet” -kuvion avulla, jonka jälkeen kerroimme, kuinka olimme aiemmin päätyneet valikoimaan kehitettäväksi aiheeksi ”Halu saada positiivisuus näkyväksi ja huomatuksi arjessa” -teeman. Tämän jälkeen esittelimme päivän teeman ja siinä käytettävän akvaario -menetelmän.

Työnohjauksen aluksi esittelimme perhehoitajat, jotka osallistuivat työnohjaukseen ”akvaarion” sisältä käsin. Muille osallistujille kerroimme heidän olevan tarkkailijan roolissa ja annoimme heille teemoittain tarkkailua ohjaavat apukysymykset sekä kynät ja muistiinpanopaperia. Pyysimme heitä kirjoittamaan työnohjauksen aikana apukysymysten herättämiä ajatuksia ja huomioita sekä muita omasta mielestään oleellisia tai ajatuksia herättäviä huomioita ylös.

Työnohjauksen aikana ”akvaarion” sisällä olevat perhehoitajat käsittelivät työnohjaajan kanssa erästä heille ajankohtaista ja vaikeaksi kokemaansa kokemusta perhehoitajuuteen liittyen. Muut osallistujat kuuntelivat ja havainnoivat keskustelua ja tekivät halutessaan muistiinpanoja. Työnohjauksen loppuvaiheessa keskustelu avattiin kaikille osanottajille. Tässä vaiheessa työskentelyn vetovastuu siirtyi takaisin meille opinnäytetyöntekijöille. Ohjasimme keskustelua tavalla, joka mahdollisti osallistujien huomioiden ja kokemusten esille nostamisen. Käytimme keskustelun ohjauksessa samoja teemoja, jotka olimme kirjanneet tarkkailijoiden apukysymyksiin.

Keskustelun kautta kävi ilmi, että perhehoitajat kokivat huolista puhumisen tärkeäksi. Keskustelun alussa esille nousi vahvasti huolesta ja ennustamattomuudesta kertovia tunteita. Perhehoitajat pohtivat sitä, kuinka vaikeaa on tietää, onko valitsemansa tapa toimia oikea vai ei. Osallistujat toivat esille myös sen, että huolen jakaminen voi toimia keinona jakaa vastuuta. Yhdessä pohdittiin sitä, että on tärkeää saada sanoa ääneen ”nyt en jaksa, nyt en osaa”

taikka pyytää perheen toista vanhempaa ottamaan tilanteen eteenpäin viemisestä vastuuta. Keskustelussa pohdittiin myös sitä, onko vaikeita tilanteita käsiteltäessä aina tarpeen löytää niistä positiivinen näkökulma. Joskus kokemustaan avaava kertoja voi kaivata positiivisuuden löytämisen sijaan lähinnä vain huolen jakamista, toista ihmistä joka näkee ja ymmärtää hänen esittämänsä huolen. Tärkeiksi huolen ja vaikeiden tilanteiden kanssa pärjäämisessä koettiin fiilisten ja ajatusten jakaminen, keskustelutuen saaminen, tunnerikkaiden tilanteiden vuorottelu, vastuun jakaminen. Keskustelussa nostettiin esille se, että kertomuksessa perhe oli löytänyt tapoja käsitellä vaikeita tilanteita. Oma aika oli yksi näistä keinoista, puolison tuella pystyttiin irtautumaan hetkeksi ja toteuttamaan ”irtiotto tilanteesta”. Pienikin oma hetki koettiin tärkeäksi oman jaksamisen kannalta.

Kuulijat olivat nähneet kertojien puheessa paljon positiivisuudesta kertovia ilmauksia. Yhteisessä keskustelussa nostettiin esille se, että kertomuksessa kuultiin halua nähdä toivoa tulevaisuudessa. Positiivisiin hetkiin pysähtyminen korostui. Kertomuksessa oltiin löydetty joitakin keinoja, jotka olivat toimineet, näiden onnistumisten esille nostaminen tuntui tärkeältä osallistujista. Pohdittiin sitä, että jokaisen tulisi oman ajoittain vaikeaksi kokemansa arjen keskelläkin muistaa pysähtyä iloitsemaan positiivisista onnistumisen hetkistä. Osallistujat kuvasivat onnistumisen hetkiä termillä ”helmien poimiminen”. Osallistujat kertoivat haluavansa ottaa tämän seikan aktiiviseen tarkasteluun omassa elämässäänkin, muistuttaa itseään positiivisten asioiden äärelle pysähtymisen tärkeydestä.

Positiivisuus osattiin nähdä keskustelussa myös tapana käsitellä asioita, joka vaatii perhehoitajilta aktiivista työtä. Eräs osallistujista käytti lausetta ”Pitää nähdä vaivaa nähdä hyvä”. Tulevaisuuden muistelu koettiin mielekkäänä tapana nähdä positiivisuutta: keskittymällä tulevaisuuteen kertomuksessa oli esille noussut vaikeasta nykytilanteesta huolimatta vahva usko siihen, että tulevaisuudessa tilanne on edennyt hyvään, positiiviseen suuntaan.

Yhteisen keskustelun lopuksi pysähdyttiin tarkastelemaan käytettyä menetelmää ja osallistujien kokemuksia siitä. Osallistujat toivat esille sen, että oli hyödyllistä nähdä muiden olevan samassa tilanteessa ja tekevän samanlaisia ratkaisuita vaikeissa tilanteissa. Työnohjaus ja akvaariomenetelmä koettiin hyväksi tavaksi jakaa kokemuksia, osallistujat kertoivat, että heistä olisi mielenkiintoista kuulla muidenkin perhehoitajien tarinoita samassa konseptissa.

Lasten ryhmä oli aikuisten ryhmän aikana jakautunut kahteen ryhmään, toisessa ryhmässä pienemmät lapset leikkivät ja pelasivat erilaisia pelejä, isompien lasten ryhmä oli lähtenyt retkelle. Varsinaisen työskentelyn jälkeen päätimme päivän ruokailuun ja palautelomakkeiden täyttöön. Päivän koulutuksellisen osion jälkeen perheiden oli mahdollista osallistua erään perhehoitajan suunnittelemaan toiminnalliseen virkistysosioon läheisessä luonnonpuistossa.

Aineiston keräämisessä käytettiin myös ensimmäisessä kehittämispäivässä käytettyä havainnoinnin menetelmää (menetelmän teoria avattu luvussa 4.2.3). Tavoitteena ei toisen kehittämispäivän aikana ollut tuottaa kirjallista tutkimusmateriaalia, vaan kerätä havainnoinnilla ydinajatuksia työnohjauksen aikana käydystä keskustelusta. Erityisesti halusimme havainnoida sitä, millaisia kokemuksia osallistujat nostivat keskustelussa esille ja minkälaisia positiivisia elementtejä he toivat esille kuvatessaan kokemuksiaan. Halusimme myös kiinnittää huomiota siihen, löysivätkö osallistujat työnohjauksen aikana itselleen merkityksellisiä uusia keinoja ja tapoja huomata ja ylläpitää positiivisuutta omassa arjessaan - miten siis hyödyntää positiivisuuden teemoja ja yhdessä keskustelussa esille nousseita tapoja jatkossa. Tarkastelimme myös sitä, millaisia perhehoitajana kehittymisen elementtejä keskustelusta löytyi. Aiemmin kuvattu työnohjauksen purun keskustelu on kirjattu ylös havainnoinnin ja siitä tehtyjen muistiinpanojen avulla.

Havainnoinnin lisäksi aineistoa kerättiin palautelomakkeen avulla. Osallistujat täyttivät toisen kehittämispäivän päätteeksi kirjallisen palautelomakkeen (liite 12). Palautelomakkeessa kysyttiin, pitivätkö osallistujat työnohjauksesta menetelmänä sekä pitivätkö he koulutuspäivän toteutuksesta kokonaisuutena. Lisäksi kysyttiin, herättikö päivän sisältö vastaajassa uusia ajatuksia sekä pyydettiin palautetta tulevien kehittämispäivien suunnitteluun. Palautelomakkeilla kerätyn kirjallisen palautteen lisäksi menetelmää ja toteutusta arvioitiin yhdessä myös työnohjauskeskustelun päätteeksi. Keskustelussa osallistujille esitettiin seuraavat kysymykset: Jos työnohjauksesta tehtäisiin toistuvaa toimintaa, osallistuisitteko? Koetteko että tällaisesta toiminnasta on hyötyä? Millaisia teemoja olisi hyvä käsitellä jatkossa? Keskustelusta tehtiin muistiinpanoja.

6.1.2 Aineiston kuvaus

Työnohjauksesta ja sitä seuranneesta keskustelusta ei kerätty aineistoa analyysiä varten, vaan opinnäytetyön dokumentointitarkoituksessa. Havainnoinnista tehtyjen muistiinpanojen avulla kirjoitettiin kuvaus työnohjausta seuranneesta keskustelusta. Aineiston suppeudesta johtuen siitä ei mielestämme voitu tehdä tieteelliset termit täyttävää sisällönanalyysiä. Aineistoa analysoidessa ei tulisi tyytyä aineiston kuvailuun, vaan sitä tulisi kyetä jakamaan pienempiin osiin, tarkastelemaan, tiivistämään ja nostamaan aineistosta esille tutkimuskysymyksiin vastaavia elementtejä (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Halusimme kuitenkin tarkastella aineistoa niin, että havainnoinnin kautta tehdyistä muistiinpanoista etsittiin seuraavia tekijöitä:

- minkälaisia kokemuksia ja positiivisia elementtejä osallistujat nostivat esille
- löysivätkö osallistujat itselleen merkityksellisiä uusia keinoja ja tapoja huomata ja ylläpitää ja hyödyntää positiivisuutta omassa arjessaan

- millaista perhehoitajana kehittymisen elementtejä keskustelusta löytyi

Keskustelusta löytyi sekä huolesta ja epävarmuudesta kertovia, että onnistumisesta ja tulevaisuuteen uskomisesta kertovia kokemuksia. Kaikkien tunteiden esille tuomisen salliminen koettiin tärkeänä. Erityisesti positiivisten elementtien löytyminen näkyi huomiona siitä, että hyviin hetkiin ja onnistumisiin pysähtyminen tuottaa myönteisiä kokemuksia.

Keinoja ylläpitää ja hyödyntää positiivisuutta omassa arjessa kuvasivat osallistujien kuvaukset siitä, että hyviin hetkiin pysähtyminen vaatii tietoista toimintaa. Tunteiden ja ajatusten jakamiseen tulee kiinnittää huomiota, tehdä sitä aktiivisesti itse ja sallia se myös muille, esimerkiksi puolisolle. Huolelle ja epävarmuudelle on annettava myös tilansa, positiivisuuden etsiminen tilanteista ei saa ”polkea jalkoihinsa” myös negatiivisten tunteiden käsittelyä ja tuulettamista. Jakaminen koettiin hyväksi keinoksi toimia sekä tunteiden käsittelyssä, että konkreettisten tunnerikkaiden tilanteiden hoitamisessa. Keskustelussa tuotiin esille myös se seikka, että omasta jaksamisesta huolehtiminen antaa mahdollisuuden positiivisuuden näkemiselle.

Osallistujien kasvusta ja kehittymisestä perhehoitajana kertovia kuvauksia löytyi havainnosta, että ratkaisuita ja keinoja arkeen on löytynyt itsenäisesti. Keskustelussa oli nähtävissä, että tämä huomio luo varmuutta perhehoitajalle omasta osaamisesta. Osallistujat päättivät viedä tietoisesti pysähtymisen ja tietoisesti positiivisten asioiden mielessä pitämisen omaan arkeensa.

Palautelomakkeiden sekä keskustelusta tehdyn havainnoinnin avulla haluttiin arvioida työohjauksen menetelmää. Lomakkeiden vähäinen määrä sekä melko suppeat sanalliset vastaukset tarkoittivat sitä, ettei niistä ollut mahdollista tehdä laajaa analyysiä. Päädyimme kuvaamaan palautelomakkeiden vastauksia sekä keskustelussa saatua palautetta sanallisesti.

Kirjallisista palautelomakkeista kävi esille, että työohjauksesta menetelmänä pidettiin erittäin paljon. Menetelmää kuvattiin innostavaksi ja mielenkiintoiseksi ja kokemusten jakamisen todettiin olevan aina hyväksi. Osallistujat kertoivat kehittämispäivän nostaneen paljon ajatuksia ja toivoivat kuuntelevansa muiden ajatuksia, ideoita, mielipiteitä ja kokemuksia jatkossakin. Kehittämispäivän toteutus koettiin myös hyväksi, kommentteissa kerrottiin päivän olleen mukavaa yhdessäoloa ja yhdessä kommentissa kerrottiin, että oli mukavaa, että koulu- ja virkistys saadaan samaan päivään. Päivä oli selkeä ja hyvin organisoitu, osallistujat saivat kannustavia ajatuksia ja kertoivat osallistuvansa samankaltaiseen toimintaan mielellään jatkossakin. Myös keskustelun kautta kävi ilmi, että osallistujat olivat kokeneet työohjauksen hyväksi tavaksi jakaa kokemuksia ja saada vertaistukea, osallistujat kertoivat osallistuvansa mielellään jatkossakin samanlaiseen koulutukseen.

6.2 Reflektointi ja eettiset ratkaisut

Eettisesti kehittämistyöskentelyn toteutus oli ensimmäisen vaiheen kyselytutkimusta ja kehittämistoiminnan ideointia yksinkertaisempaa ja selkeämpää. Tutkimuksen eettisyyden teoriapohjan sisäistämisen lisäksi yksinkertaisuus ja selkeys pohjautui yhteistyökumppanin kanssa opinnäytetyömme ensimmäisen vaiheen aikana luotuihin yhteisiin arvoihin ja toimintamalleihin. Yhteiset arvot ja toimintamallit mahdollistivat sen, ettei meidän opinnäytetyöntekijöinä tarvinnut enää keskittyä niiden luomiseen, vaan tarkistimme vain jokaisen vaiheen ja päätöksen myötä eettisen linjan pitävyyden. Kehittämistyöskentely oli myös työvaiheiltaan kyselytutkimusta ja kehittämistoiminnan ideointia suppeampi ja selkeämpi.

Kehittämispäivän aikana korostimme työnohjauksen sisällön luottamuksellisuutta ja jokainen osallistuja sitoutui vapaaehtoisesti vaitioloon asian suhteen. Kerroimme perhehoitajille, ettei heidän tunnistetietojaan tule opinnäytetyössämme esille ja kaikkien on mahdollista osallistua toimintatutkimukseemme anonyymina. Tiedottamisessa jatkoimme läpinäkyvää, ennakoivaa ja oikea-aikaista linjaa. Majakan Valo -säätiön työntekijät lähettivät perhehoitajille, uutiskirjeensä liitteenä, kutsun toiselle kehittämispäivälle (liite 13). Tällä pyrimme ketterään ja toimivaan tiedotukseen, noudattaen henkilötietolakiä ja tietosuojalakiä (kts. Henkilötietolaki 523/1999 ja Sähköisen viestinnän tietosuojalaki 514/2004). Toisen kehittämispäivän aluksi kävimme läpi kehittämistoiminnan idean, siihen johtaneet vaiheet ja toteutukseen liittyvät työskentelymuodot. Lupasimme myös lähettää, Majakan Valo -säätiön kautta, jokaiselle perhehoitajalle linkin opinnäytetyöhömmme sen julkaisun jälkeen.

Kehittämistyön suunnittelu pohjautui ensimmäisen vaiheen sisältämään kyselytutkimukseen ja sen pohjalta tehtyyn asiakaslähtöiseen kehittämistoiminnan ideointiin. Asiakaslähtöisen kehittämistoiminnan ideoinnin tulosten pohjalta tarkasteltavaksi teemaksi valikoitui ”Positiivisuuden näkyväksi ja huomatuksi tekeminen”. Pidimme kehittämistoiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa ensisijaisen tärkeänä pitää asiakaslähtöinen kehittäminen kaiken keskiössä. Sekä asiakaslähtöisessä kehittämisessä, että toimintatutkimuksen strategiassa pyritään luomaan yhdessä koostettua uutta tietoa, jonka pohjalta voidaan tehdä ratkaisuja tai linjauksia. Otimme tämän huomioon myös toisen vaiheen kehittämistoiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että osallistuimme työnohjauksen palautekeskusteluun ja teimme siitä muistiinpanoja. Osallistumalla keskusteluun, olimme mukana luomassa uutta tietoa, jota Majakan Valo -säätiön on mahdollista käyttää tulevaisuuden kehittämistoiminnassa. Pyrimme kuitenkin keskustelussa huomioimaan oman toimintamme vaikutukset, esittäen avaavia kysymyksiä ja nostamalla keskusteluun perhehoitajien tekemiä huomioita. Samaan aikaan pyrimme välttämään omien mielipiteidemme ja johtopäätöksiemme esille tuomista, jättäen näin tilaa perhehoitajien mielipiteille ja arvioille, jottei meidän ammatillinen osaaminen tai substanssiosaaminen ja sen esille tuominen vääristäisi pohdinnan tulosta.

Edellisen vaiheen lailla, reflektoimme tämänkin vaiheen aikana tekemiemme päätösten vaikutusta asiakaslähtöisen kehittämislinjan ylläpitämiseen. Pohdintaa tapahtui sekä vaiheen aikana reaaliaikaisesti että vaiheen lopuksi kokonaisuutta tarkastellen. Yhteistyötahon, Majakan Valo -säätiön kanssa arvioitiin ja reflektoitiin toisen kehittämispäivän ideointia ja toteutumista. Yhteistyötahon huomioiden mukaan päivän rakenne ja järjestelyt toimivat hyvin, erityisesti lasten toiminnan järjestäminen oli huomioitu perusteellisesti ja tämä mahdollisti aikuisten täysipainoisen osallistumisen työnohjauksen aikaiseen työskentelyyn. Yhteistyötaho oli aiemmin antanut palautetta siitä, että työskentelyssä taustatiedon esittelyyn sekä teemaan orientoitumiseen tulisi käyttää suppeampi aika, jotta yhteisen keskustelun osuus korostuisi ja työskentely pääpaino olisi selkeästi dialogisuuden toteutumisen osuudessa. Yhteistyötahon palautteen mukaan tässä onnistuttiin toisen kehittämispäivän osalta, olimme huomioineet aieman palautteen ja vieneet sen käytäntöön toivotulla tavalla. Kehittämistoiminnan lopussa keskustelu yhteistyötahon kanssa keskittyi myös opinnäytetyömme kokonaisvaltaiseen palautteeseen ja reflektioon, jossa käsiteltiin opinnäytetyömme hyödynnettävyyttä, kehittämistyötapojen sujuvuutta, yhteistyötapojen sujuvuutta, opinnäytetyön kokonaisprosessia.

6.3 Kehittämistoiminnan yhteenveto

Kehittämistoiminnan alussa lähdettiin kehittämään tai etsimään tukimuotoa, joka tukee perhehoitajia työssään ja vastaa opinnäytetyön aiemmassa vaiheessa esille nousseeseen, asiakaslähtöisesti tuotettuun, tuen tarpeen teemaan. Käsiteltäväksi teemaksi päätettiin valita ”Positiivisuuden näkyväksi ja huomatuksi tekeminen”. Valintaan vaikutti merkittävästi se, että tuen teemoista keskusteltaessa perhehoitajat itse olivat valinneet tämän teeman tärkeimmäksi jatkotyöstämisen kohteeksi vaihetta edeltäneessä työskentelyssä. Menetelmäksi käsitellä teemaa valikoitui yhteistyössä Majakan Valo -säätiön kanssa työnohjaus.

Kehittämistyö toteutettiin toisen kehittämispäivän muodossa syyskuussa 2017. Päivään oli kutsuttu kaikki Majakan Valo -säätiön toiminnassa mukana olevat asiakasperheet. Lapsille oli järjestetty omaa ohjelmaa aikuisten työnohjauksen ajaksi. Työnohjauksen aikana osallistujat löysivät monenlaisia positiivisuuden elementtejä tarkasteltavana olevasta esimerkkitalanteesta. Keskustelun kautta osallistujat jakoivat myös omia kokemuksiaan ja kertoivat löytäneensä keskustelusta tapoja nostaa omassa mielessään esille positiivisia huomioita myös omasta arjestaan. Keskustelun aikana pohdittiin tapoja jakaa arjessa, jakaa tunteita ja konkreettisesti tilanteiden hoitamisen vastuuta jatkossa omassa elämässä sekä pohdittiin positiivisten asioiden äärelle pysähtymisen tärkeyttä. Positiivisuuden nähtiin olevan olennainen jaksamista tukeva elementti, ja sen esillä pitämisen sekä huomaamisen vaativan perhehoitajilta tietoista toimintaa. Osallistujat kokivat työnohjauksen olleen vertaistuellista sekä työnohjauksen olevan hyvä keino käsitellä perhehoitajuuteen liittyviä teemoja.

Yhteistyötahon kanssa todettiin työskentelyn lopuksi kehittämistyön toteutuneen asiakasläh- töisesti. Toteutuneisiin toimiin olivat tyytyväisiä sekä toiseen kehittämispäivään osallistuneet asiakkaat, me opinnäytetyöntekijät, että yhteistyötaho. Kehittämistoiminta päättyi opinnä- tetyön kokonaisvaltaiseen arviointiin yhteistyötahon kanssa ja siirryimme toisen vaiheen doku- mentointi -osioon; opinnäytetyön tulosten kokoamiseen ja prosessin kokonaisarviointiin.

7 Tutkimustulokset

Prosessin alussa olimme asettaneet tavoitteeksi koota opinnäytetyön lopussa yhteen toiminta- tutkimuksen merkityksellisimmät aineistot ja tulokset. Opinnäytetyömme tavoite oli toteuttaa yhteiskunnalliseen tarpeeseen vastaavaa tutkimusta ja kehittämistoimintaa. Työmme toteutusta ohjasi toimintatutkimuksen strategia, joka sisälsi kyselytutkimuksen ja asiakaslähtöisen kehittämisen osiot. Opinnäytetyön osioiden selkeyttämiseksi olemme esitel- leet jokaisen vaiheen aineistot ja tulokset tarkemmin niitä käsittelevissä kokonaisuuksissa. Dokumentoinnissa ja sen kronologisessa järjestyksessä halusimme pitää keskiössä opinnäyte- työn hyödynnettävyyden lastensuojelun perhehoidon kentällä. Valitsemamme dokumentointi- tapa ja siinä vaiheittain esitetyt tulokset mahdollistavat työn kokonaisvaltaisen hahmottami- sen ja toisaalta taas erillisten osioiden eriyttämisen omiksi tarkastelu- ja kehittämiskohteiksi. Tässä luvussa kiteytämme opinnäytetyömme tulokset arvioimalla tutkimuskysymyksiin löytyneitä vastauksia ja esittelemällä lyhyesti opinnäytetyöprosessissa mallinnetun asiakaslähtöisen kehittämistyön mallin sekä teorian tietoon pohjautuvan mallin kokemuksellisen tuen tarpeen arvioinnista.

7.1 Tutkimuskysymykset

Opinnäytetyömme tutkimuskysymykset olivat: 1. Mikä on Majakan Valo -säätiön perhehoita- jien kokemuksellinen tuen tarve? sekä 2. Miten tukitoimia tulee kehittää perhehoitajien mie- lestä?

Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen lähdettiin hakemaan vastauksia perhehoitajien kokemuk- sellista tuen tarvetta selvittäneellä kyselytutkimuksella. Kyselyn tuloksiin saatiin täsmentävää tietoa ensimmäisessä kehittämispäivässä. Ensimmäisen kehittämispäivän aikana järjestettiin aikuisille oma työpaja, jossa kyselytutkimuksen tulosten pohjalta pohdittiin tukitoimien kehit- tämistä, ja lasten työpaja jossa lapset työstivät aihetta ”unelmieni koti ja perhe”. Kyselytut- kimuksen keskeiset tulokset osoittivat, että vastaajat olivat pääsääntöisesti tyytyväisiä tähän mennessä saamaansa tukeen. Vastaajat kykenivät näkemään paljon voimavaroja ja omaa osaamistaan perhehoitajina. Kyselyn vastauksista kyettiin näkemään toiveita siitä, minkälaista

tukea perhehoitajat toivovat jatkossa. Kyselytutkimuksen tulosten tulkinnan kautta olennaiseksi nousi tukitoimien suunnittelu jatkossa tilannekohtaisesti ja oikea-aikaisesti. Aikuisten työpajan tulokset osoittavat perhehoitajien kokevan tuen tarvetta niin sisäisten kuin ulkoistenkin tekijöiden prosessoimiseen. Työskentelyssä perhehoitajat tuottivat eniten materiaalia sisäisiin prosesseihin liittyviin teemoihin, jotka nimettiin teemaksi ”Halu saada positiivisuus näkyväksi ja huomatuksi arjessa”. Keskustelun kautta syntyi myös muita teemoja, jotka kaikki koottiin yhteen ”Sijaisvanhemmuuden ulottuvuudet” -taulukon. Taulukon kirjatut teemat edustavat kaikkia niitä ulottuvuuksia, joita osallistujat kokivat olennaisiksi käsitellä ja tukea perhehoitajuuden aikana.

Koemme saaneemme hyvin vastauksia ensimmäiseen tutkimuskysymykseemme. Vaikka perhehoitajat kokivat tähän mennessä saaneensa tuen olleen pääsääntöisesti riittävää ja heitä tukevaa, kyselystä sekä sitä seuranneesta kehittämispäivän aikaisesta keskustelusta nousi esille toive saada tukea ensisijaisesti oikea-aikaisesti sekä kulloiseenkin subjektiiviseen elämäntilanteeseensa vastaavasti. Opinnäytetyössä loimme teemakartan aiheista, joiden käsittelyyn perhehoitajat toivovat tukea jatkossa. Yhteistyökumppanimme Majakan Valo -säätiö voi käyttää näitä esille nostettuja teemoja suoranaisesti perhehoitajien jatkokoulutusta suunnitellessaan. Koemme onnistuneemme nostamaan esille perhehoitajien kokemukseen pohjautuvia tuen teemoja, jolloin jatkossa niiden pohjalta suunnitellut tukitoimet vastaavat suoraan Majakan Valo -säätiön perhehoitajien kokemukselliseen tuen tarpeeseen.

Toiseen tutkimuskysymykseemme lähdimme hakemaan vastauksia asiakaslähtöisen kehittämistoiminnan kautta. Edellä mainittu teemakartta kokosi yhteen ne aihealueet, joihin opinnäytetyöhön osallistuneet perhehoitajat toivovat koulutusta ja tukea. Konkreettista menetelmää käsitellä näitä aiheita lähdimme testaamaan opinnäytetyön toisessa vaiheessa. Näimme yhteistyötahon kanssa oleelliseksi keskittyä yhteen perhehoitajien esille nostamista teemoista kerrallaan, käsiteltäväksi teemaksi päätettiin valita ”Positiivisuuden näkyväksi ja huomatuksi tekeminen”. Valintaan vaikutti merkittävästi se, että tuen teemoista keskusteltaessa perhehoitajat itse olivat valinneet tämän teeman tärkeimmäksi jatkotyöstämisen kohteeksi. Tässä vaiheessa opinnäytetyötä halusimme testata jotakin menetelmää, joka voisi jatkossa toimia myös muiden teemojen käsittelyssä. Mikäli menetelmä osoittautuisi toimivaksi, yhteistyötaho voisi jatkossa käyttää samaa menetelmää vaihdellen käsiteltävää aihetta opinnäytetyössä nousseiden teemojen, taikka muiden perhehoitajien jatkossa esille nostamien teemojen käsittelyyn. Menetelmäksi valikoitui työnohjaus sekä akvaario-menetelmä.

Työnohjauksesta saadun palautteen perusteella menetelmä soveltui hyvin perhehoitajien tukemiseen ja positiivisuuden teeman käsittelyyn. Työnohjauksesta menetelmänä pidettiin paljon, sitä kuvattiin innostavaksi, mielenkiintoiseksi ja kokemusten jakamisen mahdollistavaksi. Osallistujat tunnistivat monenlaisia positiivisuuden elementtejä, jakoivat omia kokemuksiaan

ja kertoivat löytäneensä keskustelusta tapoja nostaa omassa mielessään esille positiivisia huomioita myös omasta arjestaan. Keskustelun aikana pohdittiin tapoja jakaa arjessa, jakaa tunteita ja vastuuta jatkossa omassa elämässä sekä pohdittiin positiivisten asioiden äärelle pyhäytymisen tärkeyttä. Positiivisuuden nähtiin olevan olennainen jaksamista tukeva elementti, ja sen esillä pitämisen sekä huomaamisen vaativan perhehoitajilta tietoista toimintaa. Osallistujat kokivat työnohjauksen olleen vertaistuellista sekä työnohjauksen olevan hyvä keino käsitellä perhehoitajuuteen liittyviä teemoja.

Myös yhteistyötahon arvioiden mukaan testattu menetelmä toimi hyvin ja vastasi asetettuihin tavoitteisiin. Opinnäytetyössä testattu menetelmä nähtiin mahdolliseksi toteuttaa jatkossakin, aihealueita ja teemoja vaihdellen. Koemme opinnäytetyön onnistuneen myös toisen tutkimuskysymyksen osalta, sillä esille nostettiin sekä teemoja, joihin perhehoitajat toivovat tukea, että konkreettinen ehdotus menetelmäksi, jolla toivottuja aihealueita voidaan perhehoitajien kanssa käsitellä.

7.2 Tuloksena kaksi asiakaslähtöistä työskentelymallia

Opinnäytetyön kokonaisvaltaisen prosessin keskeisenä tuloksena syntyi perhehoidon kentälle kaksi asiakaslähtöisen työskentelyn mallia; kokemuksellisen tuen tarpeen arvioinnin malli ja asiakaslähtöisen kehittämistoiminnan malli. Kokemuksellisen tuen tarpeen arvioinnin kautta voidaan arvioida yksittäisten perhehoitajien tukimuotojen räätälöintiä niin, että perhehoitajalle tarjottavat tukitoimet toteutuvat oikea-aikaisesti ja vastaavat perhehoitajan subjektiiviseen kokemukseen tuen tarpeesta. Asiakaslähtöisen kehittämisen mallin avulla voidaan perhehoitoa tuottavassa organisaatiossa toteuttaa kehitystyötä asiakkaita osallistavalla sekä asiakkaiden kokemuksellisuuden huomioivalla otteella.

”Kokemuksellisen tuen tarpeen” arvioinnin malli

Esittelemämme malli kokemuksellisen tuen tarpeen arvioinnista puoltaa yhteiskunnallisten tavoitteiden toteutumista; asiakaslähtöisyyttä, osallisuutta ja tukitoimien oikea-aikaisuutta. Kokemuksellisen tuen tarpeen tunnistaminen mahdollistaa sijaisperheille oikea-aikaiset ja yksilöllisiin tarpeisiin vastaavat tukitoimet. Riittävän hyvillä tukitoimilla on vaikutus perhesijoituksen onnistumiseen ja jatkuvuuteen. Tutkimuksemme ensimmäisen vaiheen aikana keräämämme tiedon pohjalta voimme todeta, että kokemuksellisen tuen tarpeen arviointi on sijaisperheiden kannalta järkevää sekä yhteiskunnallisten tavoitteiden toteutumista tukevaa.

”Kokemuksellisen tuen tarpeen” arviointi on esittämämme teorian perustuen:

- Yksilöllistä, eri perheenjäsenten kokemuksen huomioivaa (riippuvaista aiemmista kokemuksista)
- Alati muuttuvaa (kun kokemukset muuttuvat)
- Vaatii työntekijältä oman esiymmärryksen tiedostamista (jotta tavoitetaan aito kokemus, eivätkä työntekijän omat kokemukset sekoitu perhehoitajan kokemukseen)
- Vaatii työntekijältä herkkyyttä (jotta muodostetaan tilanne, jossa perhehoitaja voi luottamuksellisesti ja turvallisesti kuvata omaa kokemustaan)

Kehittämistoiminnan mallintaminen

Opinnäytetyössä esittelemme mallin kerätä tietoa perhehoitajien tuen tarpeista ja suunnitella tukitoimien kehittämistä asiakaslähtöisesti. Kehitetyn mallin työvaiheet ovat seuraavat:

1. Asiakkailta kerätään tietoa heidän kokemuksistaan ja tyytyväisyydestään saamaansa tukeen. Toimintatutkimuksessamme tämä vaihe toteutettiin internet-pohjaisella kyselylomakkeella.
2. Asiakaslähtöisesti kokoonnutaan yhdessä asiakkaiden kanssa pohtimaan konkreettisia teemoja, joihin he toivovat tukea, sekä ideoimaan tukimuotojen kehittämistä. Asiakkaille annetaan lupaus tiedottaa heitä siitä, miten heidän ideansa ja ajatuksensa otetaan huomioon organisaation työskentelyssä jatkossa. Lasten äänen esille saamiseen kiinnitetään huomiota. Lapset työskentelevät saman aiheen parissa lasten ikä ja kehitystaso huomioon ottaen. Lasten ajatusten ja ideoiden välitön esitleminen on olennainen osa päivän ohjelmaa kehittämistoimintaa. Toimintatutkimuksessamme tämä vaihe toteutettiin ensimmäisen kehittämispäivän muodossa.
3. Mallin testaaminen käytännössä. Asiakkaiden kanssa tuotetuista ideoista ja teemoista tuotetaan konkreettista perhehoitajia tukevaa toimintaa, ja toimintaa testataan käytännössä. Toimintatutkimuksessamme tämä vaihe toteutettiin toisen kehittämispäivän muodossa.

Esittelemämme mallin kautta saadaan perhehoitajien ääni organisaation sisällä laajassa mitakaavassa esille. Alkuvaiheen kyselyyn vastaaminen tulee tehdä perhehoitajille helpoksi, esimerkiksi internet-pohjaisen kyselyn tavoitavuus puoltaa sen käyttämistä tiedon keräämiseen. Kehittämistoiminnan ideoimisessa on perheiden osallistumisen mahdollisuus otettu huomioon erityisesti siinä, että tilaisuus suunnitellaan koko perheen tapahtumaksi. Kehittämistoiminnan ideoimisessa tulee olla tavoitteena samanaikaisesti sekä tuottaa ideoita tukitoimien kehittämiseen, että palvella itsessään vertaistuellisena ja koulutuksellisena tilaisuutena. Lasten äänen esille saaminen on mallissamme olennainen osa, jonka opinnäytetyöhömmö osallistuneet

perheet sekä yhteistyötaho kokivat arvokkaaksi. Mallin kautta tuotettuja ideoita tulee organisaatiossa jatkokäsitellä niin, että perhehoitajien esille tuomista ajatuksista ja ideoista todella toteutetaan jotakin toimintaa. Näin myös asiakkaat motivoituvat kehittämistyöhön jatkossakin ja kehittämisen mallista voidaan luoda jatkuvaa toimintaa.

8 Opinnäytetyöprosessin yhteenveto

Halusimme toteuttaa opinnäytetyön toimintatutkimuksen viitekehityksessä ja otimme tavoitteiksi toimintatutkimuksessa tärkeiden dialogisuuden, osallisuuden, valtaistumisen ja uuden tiedon ja uusien toimintamallien luomisen tavoitteet. Halusimme toteuttaa opinnäytetyön asiakaslähtöisesti ja otimme tavoitteeksi asiakaslähtöisyyden toteutumisen koko opinnäytetyöprosessin lävitse. Tässä luvussa arvioimme opinnäytetyössä asetettujen tavoitteiden toteutumista. Halusimme myös palata arvioimaan opinnäytetyön toteutumista yhteistyötahon kanssa, esittelemme yhteistyötahon palautteen opinnäytetyöstä. Luomme lopuksi katsauksen koko prosessin aikana tapahtuneeseen reflektiiviseen otteeseen sekä ammatilliseen kasvuamme opinnäytetyön aikana.

8.1 Yhteiskunnallisiin tarpeisiin vastaaminen

Opinnäytetyömme ensimmäisessä vaiheessa tarkastelimme lastensuojelun perhehoidosta olemassa olevaa tutkimustietoa erityisesti perhehoitajien tukeen liittyen. Yhteiskunnallinen viitekehitys ja yhteiskunnallisella tasolla lastensuojelun perhehoitoon liittyvät tulevaisuuden trendit ja tavoitteet osoittavat, että tarve perhehoidolle lisääntyy tulevaisuudessa. Perhehoidon onnistumisen kannalta oikea-aikainen ja oikeanlainen tuki on tärkeää. Perhehoidon toimivuuden ja kannattavuuden takaamiseksi perhehoitajien tukipalveluihin on kiinnitettävä tulevaisuudessa yhä enemmän huomiota. Tuen tulee perustua sijoitettujen lasten, perhehoitajien ja perheiden yksilöllisiin tarpeisiin ja noudattaa asiakaslähtöisyyden periaatteita. Tuen pohjautuminen perhehoitajan kokemuksiin ja subjektiiviseen elämäntilanteeseen on tarpeellista, koska perheiden tuen tarve on toisiinsa nähden erilaista. Asiakasosallisuus ja asiakaslähtöinen kehittäminen on vahvasti osa tulevaisuuden palveluiden kehittämisen kenttää.

Totesimme opinnäytetyön alkuvaiheissa, että opinnäytetyöllemme on näiden seikkojen valossa yhteiskunnallisesti katsoen tarve. Opinnäytetyöprosessin aikana loimme kaksi menetelmää, joiden avulla voidaan vastata perhehoitajien tuen tarpeen arviointiin sekä tukitoimien kehittämiseen. Uskomme opinnäytetyön tuloksista voivan olla hyötyä lastensuojelun perhehoidon kentällä tämän opinnäytetyön ulkopuolellakin, myös muualla perhehoidon kentällä yhteistyöorganisaatiomme lisäksi.

8.2 Toimintatutkimuksellisten tavoitteiden toteutuminen

Toimintatutkimus pyrkii luomaan uusia, käytännönläheisiä ja täsmällisiä ratkaisuita, joissa olennaista on se, että kyseisten ratkaisuiden tuottamiseen ovat osallisina ne henkilöt, joita toiminta koskettaa. Toimintatutkimuksen kautta tehtävään kehittämiseen pyritään siis saamaan mukaan se työyhteisö taikka ne asiakkaat, joille ratkaisuita tai kehittämistoimia toteutetaan. Omassa toimintatutkimuksessamme kohdejoukko oli Majakan Valo -säätiön perhehoitajat. Perhehoitajat eivät ole säätiön työsuhteessa, kehittämistoimintaan ei siis voitu velvoittaa osallistumaan, mutta halusimme varmistaa sen, että jokaisella säätiön perhehoitajalla on yhtäläinen oikeus ja mahdollisuus osallistua kehittämiseen. Haasteita, joita osallistumisessa oli otettava huomioon, olivat muun muassa se, että säätiön toimintaan tuli mukaan rekrytoinnin kautta uusia perhehoitajia tutkimusprosessimme ollessa käynnissä, ja se, että perhehoitajien osallistumiseen vaikuttaa olennaisesti oma sen hetkinen elämäntilanne, arjen sujuvuus ja esimerkiksi lastenhoidon mahdollistaminen. Suunnittelimme tutkimusprosessin vaiheet niin, että niihin pystyi osallistumaan siitä huolimatta, oliko ollut aiemmissa vaiheissa mukana tai pääseekö osallistumaan seuraaviin vaiheisiin. Käytännössä siis perhehoitaja pystyi osallistumaan sekä kyselytutkimukseen, tukitoimien kehittämisen ideoinnin vaiheeseen ja tukitoimen testauksen ja arvioinnin vaiheeseen, tai näistä mihin tahansa yksittäin. Uudet, prosessin käynnissä olemisen aikana mukaan tulleet perhehoitajat huomioitiin niin, että jokaisessa vaiheessa kerrattiin edellisiä vaiheita ja siten tehtiin kokonaisprosessia näkyväksi ja tunnetuksi myös niille, jotka olivat tulleet mukaan myöhemmissä vaiheissa. Perhehoitajien osallistumista pyrittiin huomioimaan myös sillä, että kehittämispäivät suunniteltiin koko perheen tapahtumaksi, jolloin aikuisten työpajojen aikana lastenhoito oli järjestetty lasten oman toiminnan kautta. Näin osallistuminen pyrittiin takaamaan myös niille perheille, jotka eivät olisi voineet järjestää lastenhoitoa muutoin.

Osallisuuden lisääminen on myös osa hallituksen muutosohjelmien tavoitteita, kuten opinnäytetyömme luvussa 3.4 on todettu. Kaikessa sosiaali- ja terveydenhuollon toiminnassa asiakkaiden osallisuuteen on luotava uusia mahdollisuuksia ja toimintamalleja. Toimintatutkimuksessamme koko prosessiin osallistui mielestämme kattava määrä yhteistyöorganisaation toiminnassa mukana olevia perhehoitajia. Kyselytutkimukseen osallistui kahdeksan perhettä, kehittämistoiminnan ideointiin neljä perhettä ja tukimuodon testaukseen ja arviointiin kaksi perhettä. Huomioon ottaen sen, että tutkimuksen alussa säätiön toiminnassa mukana oli kymmenkunta perhettä, kokonaisuutena tutkimusprosessiin osallistui kattava määrä toiminnassa mukana olevia perheitä. Loimme tutkimusprosessin aikana myös kuvauksen siitä, millä keinoin kokemuksen tuen tarpeen arviointia tulee toteuttaa niin, että asiakkaan osallisuus ja asiakaslähtöisyys toteutuvat, tämä palvelee osallisuuden toteutumista säätiön toiminnassa myös jatkossa.

Toimintatutkimuksen tavoitteena on osallisuuden lisäksi myös toimijoiden valtaistuminen, kaikkien toimijoiden tasa-arvoisuus ja dialogisuuden toteutuminen. Asetimme itsellemme tutkijoina toiveen ja tavoitteen siitä, että perhehoitajat innostuvat ja heistä löytyy halua ottaa vastuullinen rooli oman työn ja tukimuotojen kehittämisessä. Toteutetuissa kahdessa kehittämispäivässä palautteen perusteella osallistujat kertoivat kokeneensa, että saivat päivien aikana vertaistukea, uusia ideoita ja konkreettisia toimintakeinoja, joilla parantaa omaa jaksamistaan perhehoitajina. Dialogisuuden toteutumiseen oli kummassakin päivässä panostettu, ja erityisesti toisen kehittämispäivän osalta tässä onnistuttiin hyvin. Tasa-arvoisen osallistumisen mahdollisuuteen kiinnitettiin erityisesti huomiota ja kehittämispäivien toteutuksessa pyrittiin tietoisesti häivyttämään työntekijä-perhehoitaja -asetelmaa painottamalla sitä, että perhehoitajien näkemykset, kokemukset ja ajatukset ovat tasa-arvoisessa asemassa työntekijöiden ja tutkijoiden kommenttien ja ajatusten kanssa. Käyty keskustelu oli vastavuoroista, kaikkia osallistujia huomioivaa ja osallistavaa ja keskustelun kautta osallistujat näkivät keinoja ja mahdollisuuksia oman työn kehittämiseen. Valtaistuminen näkyi erityisesti positiivisuuden teeman käsittelyn yhteydessä: osallistujat kertoivat löytäneensä keinoja nähdä omassa arjessaan positiivisia onnistumisia ja oppivat keinoja ylläpitää ja tehdä näkyväksi työssä onnistumisen hetkiä.

Kanasen (2009) mukaan toimintatutkimuksen ei tule pyrkiä tuottamaan yleistettävää tietoa, vaan se on nähtävä eräänlaisena case-tutkimuksena. Opinnäytetyössämme emme pyrkineet lastensuojelukentällä yleistettävissä olevaan tiedontuottamiseen, mutta näimme mahdollisuuden hyödyntää opinnäytetyön myötä mahdollisesti syntyneitä uusia tuen muotoja myös muualla lastensuojelukentällä. Kananen on myös kirjoittanut, että toimintatutkimuksella tavoitellaan aina muutosta, ja että tutkimuksen mahdollisia hyötyjä ja haittoja tulee arvioida reaaliaikaisesti prosessin toteutumisen lomassa. Omassa opinnäytetyössämme näimme enemmän mahdollisuuksia, kuin etukäteen tiedostettuja etuja taikka haittoja. Näimme mahdollisuutena, että opinnäytetyössä ei tuoteta suoranaisia ratkaisuita sijaisperheiden tuen muotoihin, mutta sen sijaan mahdollisuutena on löytää esimerkiksi uusia toimintamuotoja, jotka toteutuvat siinä tapauksessa ennaltaehkäisevän tuen muotoja. Prosessia ohjasivat vahvasti toimintatutkimuksen periaatteet: asiakkaiden osallistaminen, ratkaisuiden kehittäminen oikeassa toimintaympäristössä sekä prosessissa jatkumona tapahtuva toiminnan reflektointi ja peilaaminen alkuperäiseen tutkimuksen tavoitteeseen.

8.3 Asiakaslähtöisen kehittämisen tavoitteiden toteutuminen

Opinnäytetyömme lähtökohtana oli lastensuojelun perhehoidon kokemuksellisen tuen tarpeen tutkiminen ja tukimuotojen asiakaslähtöinen kehittäminen. Aidon asiakaslähtöisen kehittämisen ja toimintatutkimuksellisen strategian mukaisesti toteutimme kehittämistehtävää, jonka

tavoitteita tai lähtökohtia ei voitu ennalta määrittää. Näin ollen aloitimme toteuttamaan asiakaslähtöistä kehittämistyöskentelyä tavoitteenamme noudattaa teoriapohjassamme esitellyjä asiakaslähtöisen kehittämisen määritelmiä.

Opinnäytetyömme tukimuotojen asiakaslähtöinen kehittäminen sisälsi kolme vaihetta; 1. kyselytutkimuksen suunnittelu ja toteutus, 2. asiakaslähtöinen tukimuotojen ideointi ja suunnittelu ja 3. asiakaslähtöisen kehittämistoiminnan toteutus ja arviointi. Asiakkaiden osallisuus painottui silloin tukimuotojen ideoimiseen, suunnitteluun ja toteutuksen testaamiseen. Kehittämistyöskentelyn aikana he tuottivat kyselytutkimuksen kautta yksilöllistä tietoa perhehoitajien kokemuksellisesta tuen tarpeesta. Analysoidun tutkimustiedon pohjalta tehtiin kollektiivisesti kehittämistoiminnan ideointi, jonka jälkeen me opinnäytetyöntekijät ja Majakan Valosäätiön työntekijät suunnittelimme kehittämistoiminnan toteutuksen. Kehittämistoimintaan valitun tukimuodon testaaminen tehtiin asiakaslähtöisen kehittämistyöskentelyn mukaisesti kollektiivisesti.

Perhehoitajille kerrottiin jokaisen yhteisen työvaiheen aluksi opinnäytetyömme idea ja heidän roolinsa opinnäytetyömme asiakaslähtöisessä kehittämisessä. Korostimme heidän rooliaan käymällä läpi kokemuksellisen tuen tarpeen, asiakastiedon ja yhdessä koostetun uuden tiedon merkitystä. Yhteistyötä leimasi kumppanuus ja dialogisuus.

Peilatesamme opinnäytetyömme asiakaslähtöistä kehittämistä Virtasen ym. (2011, 22) määrittelemiin asiakaslähtöisen kehittämisen osatekijöihin, voimme todeta onnistuneemme kehittämistehtävässämme määritelmän mukaisesti. Pystyimme opinnäytetyömme aikana rakentamaan perhehoitajien palvelu- ja asiakasymmärrystä (asiakaslähtöisyyden osalta) ja lisäämään perhehoitajien osallistumismahdollisuuksia palveluiden kehittämiseen. Opinnäytetyömme asiakaslähtöinen kehittämisen suunnittelun mallintaminen vastaa näkemyksemme mukaan palveluiden muodon, sisällön ja jakelukanavien kehittämistä. Yhteistyökumppanimme toimiva organisaatio oli asenteiden, palvelukulttuurin ja johtamisen osalta jo lähtökohtaisesti asiakaslähtöinen, joka mahdollisti onnistumistamme asiakaslähtöisen kehittämistyön näkökulmasta. Saamamme palautteen mukaan opinnäytetyömme vahvisti edelleen säätiön työntekijöiden asiakaslähtöistä asennetta ja ajattelua.

8.4 Yhteistyökumppanin palaute toteutuksesta ja tuloksista

Kokemuksellinen tuen tarve on käsitteenä ollut kaikissa yhteistyötahon kanssa käydyissä keskusteluissa mukana opinnäytetyöprosessimme alkumetreiltä lähtien. Yhteistyötaho kertoi opinnäytetyötä kokonaisuutena arvioidessamme, että he ovat ottaneet käsitteen entistä laajemmin käyttöön asiakasperheidensä kanssa. Asiakkaan kokemukselle pyritään antamaan tilaa ja kokemusten subjektiivisuutta arvostetaan tukitoimien suunnittelun pohjana, tuen tarvetta

arvioidaan jatkumona perheiden kanssa kotikäynneillä. Yhteistyötaho näkee kokemuksellisen tuen tarpeen toteuttamisen olevan kuitenkin ristiriidassa kuntien kanssa tehtävien sopimusten kanssa. Sopimuksissa ei nähdä yksilöllisyyttä vaan tukitoimia edellytetään kaikille asiakasperheille saman määräisenä. Räättälöinti on tällöin hankalaa, vaikka pyritään kokemuksellisen tuen tarpeen perusteiden kautta pohtimaan, miten juuri tietyille perheelle voidaan järjestää heidän kokemuksiinsa perustuvat tukitoimet. Myös tukitoimien oikea-aikaisuus saattaa olla kuntien sopimusten puitteissa hankalaa, kun kunta vaatii tiettyjen tukipakettien toteuttamista tietyin keinoin, huolimatta perheen kokemuksesta tietyssä hetkessä tuen tarpeeseen.

Yhteistyötahon palaute esittämästämme kehittämistyön mallista oli pääsääntöisesti hyvin positiivista. Yhteistyötahon arvion mukaan menetelmä oli mielenkiintoinen ja tarjosi uuden näkökulman perhehoidon kentällä asiakaslähtöisen kehittämistyön toteuttamiseen. Erityisesti lasten äänen esille saaminen oli yhteistyötahon mielestä arvokasta. Päivän toteutus vahvisti ajatusta siitä, että lasten mielipiteet ja ajatukset lasten kanssa työstyistä aiheista on hyvä saada suoraan tilanteessa vanhempien kuuluville, ei toissijaisesti aikuisen kautta. Usein lapsen kanssa keskustellessa työntekijä saattaa sanoittaa lapsen kokemusta vanhemmalle juuri-kin toissijaisesti, mutta kehittämispäivän aikana käytetyssä menetelmässä lapsi sai itse, aikuisen avittamana, kertoa omin sanoin ajatuksistaan.

Kyselylomake, jolla kyselytutkimus toteutettiin, nähtiin olevan hyödynnettävissä yhteistyötahon toiminnassa sellaisenaan tulevaisuudessakin. Toistuvuudella yhteistyötaho näki mahdollisuuden lomakkeen avulla nostaa perhehoitajien ajatukset ja ideat esiin; etsiä tuen tarpeita suoraan perhehoitajilta, ja vastata tukimuotojen tarjonnalla sitten suoraan esille nousseisiin tarpeisiin. Ensimmäinen kehittämispäivä nähtiin olevan rakenteensa osalta monistettavissa sellaisenaan, mutta työskentelytapoihin tulisi saada enemmän dialogisuutta ja vähemmän teoreettisuutta. Aikuisten työpajassa olennaisiksi menetelmiksi tukea perhehoitajia nousi keskustelun kautta positiivisuuden ja ratkaisukeskeisyyden ylläpitäminen. Nämä ovat teemoja, joita yhteistyötaho painottaa perhehoitajien kanssa toimiessaan jo valmennuksesta lähtien, teemojen käsittely perhehoitajien esille nostamana kehittämispäivän aikana vahvasti yhteistyötahon tunnetta siitä, että he ovat oikealla linjalla toiminnassaan ja nämä valitut elementit ovat keskeisiä ja arvokkaita perhehoitajia tukevia menetelmiä.

Opinnäytetyöprosessia arvioidessamme yhteistyötaho kertoi, että opinnäytetyö on myös vahvistanut yhteistyötahon toimintatapaa nostaa esille positiivisia kokemuksia perhetapaamisten aikana. He kertoivat myös saaneensa kyselytutkimuksen ja ensimmäisen kehittämispäivän kautta tietoa perhehoitajien tuen tarpeesta. Erityisesti hyödyllisenä yhteistyötaho koki ensimmäisen kehittämispäivän aikana esille nousseen tiedon, että perhehoitajat toivoisivat ja kokevat heitä hyödyttävän sen, että asioita harjoiteltaisiin yhdessä. Tällaisia harjoitteita voivat

olla esimerkiksi kommunikaatioharjoitteet ja erilaisten menetelmien harjoittelu. Hauskana yksityiskohtana yhteistyötaho kertoi, että he aikovat ottaa ensimmäisellä kehittämisspivällä yhdessä leikityn ”sika ja Räikkönen” -leikin käyttöön jatkossakin. He kokivat, että yhteisten leikkien kautta perheet näkivät työntekijät myös rennommassa tilanteessa ja rennommassa roolissa, joka tukee yhteistyötä perheiden kanssa positiivisella tavalla.

Yhteistyötaho kertoi olevansa tyytyväinen siihen, miten tutkijoina otimme heidän antamaansa palautetta vastaan. Otimme yhteistyötahon ideoita vastaan ja mukautimme tutkimuksen seuraavia vaiheita palautteen mukaisesti yhteistyötahon toivomaan suuntaan. He kokivat työs-kentelytapamme ja yhteydenpitomme olevan myös perusteellista ja heidät ajan tasalla pitä-vää. Mikäli tutkimus toistettaisiin alusta alkaen yhteistyössä, yhteistyötaho toivoisi, että me tutkijat osallistuisimme heidän valmennukseensa ja siten kehittämisspivien toteutukseen olisi mahdollista saada samanlaisia dialogisuuden malleja käyttöön, joita he asiakasperheiden kanssa toteuttavat valmennuksesta lähtien. Dialogin tulisi olla kehittämisspivienkin aikana en-sisijaisessa asemassa, niin että suunnitellut rakenteet pystytään mukauttamaan dialogisuuden ehdoilla tilannetta ja osallistujien tekemien keskusteluavauksia palvelevaksi. Ilmaan jäi aja-tus siitä, millaiseksi ensimmäinen kehittämisspivä olisi muotoutunut, mikäli tiukkoja raken-teita ei olisi suunniteltu, vaan olisi pyritty muokkaamaan työpajojen sisältöä sen mukaisesti, mistä aiheista osallistujat innostuvat keskustelemaan.

8.5 Ammatillisen kasvun reflektointi

Lähdimme tekemään opinnäytetyötä tavoitteenamme tehdä tutkimus ja kehittämisprojekti, joista olisi mahdollista saada konkreettista hyötyä perhehoidon toimintakentälle. Koimme perhehoidon kentän olevan yhteiskunnallisesti muutoksen ”aalloissa”, ja toivoimme saa-vamme omalta osaltamme aikaiseksi joitain sellaista, josta voisi olla tukea perhehoidon kehit-tämiseen. Näkemyksemme mukaan perhehoitajien tukien aiempi kehittäminen perustui tie-teellisiin tutkimuksiin, mutta tukien asiakaslähtöisyys oli suppeaa. Ideamme olikin painottaa opinnäytetyössämme nimenomaan asiakaslähtöisyyden toteutumista.

Pyysimme yhteistyökumppaniksemme Majakan Valo -säätiötä. Omaan oppimistehtäväämme nähden säätiö tarjosi meille ketterän yhteistyöorganisaation sekä luotettavan yhteistyökump-panin, joka jakoi kiinnostuksemme ja intomme aidosta asiakaslähtöisestä työskentelystä. Opinnäytetyötämme aloittaessamme, emme vielä tienneet minkälaiselle oppimismatkalle olimme lähtemässä. Näin jälkikäteen tarkasteltuna yhteistyökumppanimme valinta oli loistava ratkaisu. Opinnäytetyömme aikana organisaation asiakaskeskeisen ilmapiirin merkitys avautui meille käytännön työskentelyn kautta. Uskomme Majakan Valo -säätiön asiakaslähtöisen työ-skentely- ja ajattelutavan olleenkin todella suuri tekijä opinnäytetyömme asiakaslähtöisen ke-hittämisen onnistumisessa.

Olemme opiskelijoina hyvässä asemassa siltä osin, että omaamme kummatkin jo pitkän kokemuksen sosiaalialalta. Hyödyimme oppimisprosessissamme siitä, että pystyimme realistisesti huomioimaan työkentän vaatimukset suhteessa kehittämistehtävään, ja pystyimme suuntaamaan energiamme työn teoreettisen viitekehyksen ja tutkimusmenetelmien sekä asiakaslähtöisen kehittämisen omaksumiseen. Käytännön toiminta ja sen suunnitteleminen oli tehtävässä selkeä vahvuutemme. Toisaalta ammatillinen osaamisemme asetti meille tietyn riskin tulkita yksittäisten perhehoitajien subjektiivisia kokemuksia virheellisesti sen kautta, mitä aiemmin tiesimme perhehoidon kentästä ja perhehoitajien haasteista. Halusimme välttää virhetulkintojen tekemistä ja siksi asiakaslähtöistä kehittämistä tehdessämme pidimme oman ammatillisen ja perhehoidollisen substanssiosaamisen tietoisesti mielessämme, jotta osasimme siirtää ne työskentelyssä taka-alalle ja tehdä tilaa perhehoitajien subjektiivisille kokemuksille.

Jo lähtiessämme tekemään opinnäytetyötä, uskoimme hallitsevamme asiakaslähtöisen työskentelyotteen hyvin. Koimme asiakaslähtöisyyden olevan meille sosiaalialan työntekijöinä luonteva ja sisäistynyt tapa toimia. Hahmotimme asiakaslähtöisen kehittämisen luontevaksi jatkoksi asiakaslähtöiselle työtteelle. Työskentelyn alkuvaiheissa huomasimme kuitenkin, että meidän omaa ammatillista keskusteluamme leimasi ajoittain ongelmakeskeisyys. Saimme toistuvasti itsemme kiinni siitä, että hahmotimme perhehoitajien tukia suhteessa pärjäämiseen ja selviämiseen. Näissä kohdissa jäimme pohtimaan positiivisuuden ja voimavarojen huomioimista suhteessa asiakaslähtöiseen kehittämiseen. Huomasimme, että meidän on riisuttava ongelmakeskeinen ajattelumallimme, mikäli halusimme tehdä aitoa asiakaslähtöistä kehittämistä. Tiedostamisen kautta oivalsimme ajattelumaailmamme muuttuvan voimavarakeskeisemmäksi. Uskomme tässä olleen yksi suurimmista henkilökohtaisista ahaa-elämyksistä koko opinnäytetyöprosessin aikana, ja tätä oivallusta tulemme kantamaan mukanaamme työelämässämme.

Toimintatutkimuksellisen strategian omaksuminen ja deduktiivisten aineistoanalyysin tekeminen oli meille opinnäytetyötä aloittaessamme aivan uutta. Tutkimusmenetelmää valitessamme peilasimme toimintatutkimuksen strategian ja asiakaslähtöisen kehittämisen elementtejä toisiinsa. Vertailumme perustui pelkästään teoriaan, sillä vaikka olimme tehneet asiakaslähtöistä työtä, emme olleet koskaan tehneet varsinaisesti asiakaslähtöistä kehittämistä. Jälkikäteen tarkasteltuna toimintatutkimus osoittautui hyväksi valinnaksi. Kehittämistyön käytänteiden kautta hahmotimme toimintatutkimuksen ja asiakaslähtöisen kehittämisen tukevan toisiaan kaikissa osa-alueissaan. Suurimpina yhtenevinä tekijöinä koimme joustavuuden, osallisuuden lisäämisen ja ratkaisun etsimisen. Koemme opinnäytetyömme myötä omaksuneemme tieteellisten tutkimusmenetelmien ja asiakaslähtöisen kehittämisen hallintaa. Kykenemme

näiden oppimiemme menetelmien avulla toteuttamaan tieteellisesti validia tutkimusta sekä asiakaslähtöistä kehittämistä myös tulevaisuudessa omilla työkentillämme.

Kaiken kaikkiaan opinnäytetyömme oli oman oppimisemme kannalta erinomaisen hyödyllinen projekti. Olemme iloisia, että päätimme aloittaa opinnäytetyömme tekemisen jo opintojen alkuvaiheessa. Riittävän pitkä aika mahdollisti laajan kokonaisuuden haltuun ottamisen, antaen aikaa sen sisällön prosessoimiseen. Iloitsemme myös ajatuksesta, että saimme olla mukana mahdollistamassa perhehoidon kentän asiakaslähtöistä kehittämistä. Perhehoidon kehittämistyötä on tärkeää tehdä niiden kanssa, jotka omaavat perhehoitajuuden substanssiosaamisen.

9 Pohdinta

Esittelimme opinnäytetyömme aluksi yhteiskunnallisen tarpeen perhehoidon tukien asiakaslähtöiseen kehittämiseen. Opinnäytetyömme myötä näkemyksemme vahvistui entisestään. Laktion ohjaamana lastensuojelun perhehoidon sijoitukset tulevat määrällisesti kasvamaan. Lastensuojelulain tavoite perhehoidon ensisijaisuudesta lastensuojelun sijoituksissa lisää myös perhehoitoon sijoitettujen lasten haasteiden vaikea-asteisuutta. Sosiaali- ja terveydenhuollon muutoksen ennakoiti on lisännyt toimijoiden määrää perhehoidon kentällä, lisäksi yhteiskunnalliset muutostavoitteet luovat painetta perhehoidon asiakaslähtöiseen kehittämiseen. Opinnäytetyömme aikana päädyimme näkemykseen, että vaikka SOTE -muutos ei tulisi suunnitellussa muodossaan koskaan tapahtumaan, on sen ennakoiti jo muuttanut perhehoidon kenttää oleellisesti. Tarve asiakaslähtöiselle kehittämiselle on siis mielestämme jo olemassa.

Perhehoitajien lukumäärän kasvun myötä, myös tuen tarpeen kirjo tulee kasvamaan entisestään. Näin ollen perhehoidon ammattilaisten tulee ottaa entistä enemmän huomioon perhehoitajien ja perheiden erilaiset kokemuksellisuuteen perustuvat tuen tarpeet. Enää ei voida lähteä olettamuksesta, että samat tuen muodot tai sama tuen määrä palvelevat kaikkia perhehoitajia. Tukien oikea-aikaisuuden ja oikean sisällön varmistamiseksi tulisikin mielestämme panostaa pelkän tukimuotojen kehittämisen sijasta asiakaslähtöisten kehittämismenetelmien prosesseihin. Asiakaslähtöisen kehittämisprosessien ja menetelmien kehittämisen kautta voidaan varmistaa alati muuttuvan kokemuksellisen tuen tarpeen esille nouseminen. Prosessien kehittämisessä tulee myös huomioida asiakaslähtöiselle kehittämiselle ominainen perhehoitajien osallisuus prosessin jokaisessa vaiheessa.

Opinnäytetyömme kautta uskallamme väittää, etteivät sosiaalialan ammattilaiset aina tiedä mitä tukea perhehoitajat kaipaavat. Emme tällä viittaa Majakan Valo -säätiön työntekijöiden tietouteen, vaan esitämme väitteen ajatellen perhehoidon kenttää kokonaisuutena katsoen. Sosiaalialalla tähdätään asiakkaan voimaantumiseen, mutta tuet rakennetaan systemisesti ja

reaktiivisesti. Toteuttamastamme kyselytutkimuksesta sekä perhehoitajia osallistaneesta ideointityöpajasta nousi vahvasti esille näkemys siitä, että tukitoimien tulisi olla oikea-aikaisia ja niiden tulisi vastata perhehoitajan ja sijoitetun lapsen tarpeisiin. Perhehoidossa tarjotaan entistä enemmän myös ennaltaehkäisevää tukea, mutta sen muodon ja ajankohdan päättävät sosiaalialan ammattilaiset. Uskomme, että tukitoimien tarjoaminen oikea-aikaisesti ja perhehoitajan tarpeeseen vastaavasti mahdollistuu arvioimalla perhehoitajan tuen tarvetta subjektiivista kokemusta painottaen. Perhehoitajien näkemys vastaa hyvin opinnäytetyön alussa esittämäämme olettamukseen siitä, että jokainen perhehoitaja tarvitsee tukea onnistuakseen kasvatustehtävässään, eikä tukimuotoja tarjottaessa tulisi odottaa sijoitetun lapsen tai perhehoitajan negatiivisten reaktioiden kasvamista. Lisäksi opinnäytetyömme osoitti, että positiivisuuden tukeminen on perhehoitajille arvokasta. Opinnäytetyömme asiakaslähtöisen kehittämisen keskiöön nousi positiivisuuden esille nostaminen ja ylläpitäminen. Perhehoitajat toivoivat tämän olevan jatkuvaa, perhehoidon työntekijöihin henkilöitymätöntä, tiedostettua tukea.

Opinnäytetyössämme olemme mallintaneet yhden asiakaslähtöisen kehittämisen mallin. Näemme mallissa monia hyviä puolia. Näitä ovat mm. perhehoitajien vahva osallisuus (ja sen mahdollistava koko perheen toiminta), perhehoitajien vaikuttamismahdollisuuksien joustavuus, innovatiivisuus ja luovuus. Näemme mallin hyvinä puolina myös sen, että se korostaa perhehoitajien subjektiivista osaamista, eikä sitä ohjaa sosiaalialan professioituminen tai järjestelmäkeskeisyys. Näemme mallinnuksessamme myös kehittämisen tarvetta. Mikäli pääsimme tekemään mallinnuksesta toisen parannetun version, vähentäisimme ensimmäisen kehittämispäivän materiaalin ja sen esittelyn teoreettisuutta. Koemme riittäväksi sen, että kehittämistoiminnan toteuttajat pohjaavat tietonsa tieteelliseen teoriaan ja tutkimukseen ja esittelevät sen suppeasti perhehoitajille, jättäen näin entistä enemmän tilaa innovatiivisuudelle ja luovuudelle. Jatkokehittämisehdotuksemme olisikin tekemämme mallinnuksen iterointi ja jalostaminen ketterämmäksi palveluprosessiksi, määrällisesti suuremman osallistujajoukon kanssa. Toisena jatkokehitysehdotuksena ehdotamme koulutusta lastensuojelun perhehoidon työntekijöille kokemuksellisen tuen tarpeen arviointiin.

Oppimiskokemuksena opinnäytetyö on ollut meille tekijöille arvokas prosessi, jonka kautta olemme saaneet työvälineitä tutkimuksellisten menetelmien hallintaan ja oman työn sekä työkentän toimintojen asiakaslähtöiseen kehittämiseen. Opinnäytetyön kautta yhteistyötoiminta on lisännyt positiivisuuden vahvistamisen menetelmiä perhehoitajien kanssa toimissaan ja vakiinnuttanut kokemuksellisen tuen tarpeen arvioimista perhehoitajien tukimuotoja suunnitellussaan.

Lähteet

- Aalto, M. Helsingin Sanomat 15.1.2017. Reetta Lehto joutui luopumaan sijaislapsesta kymmenen vuoden jälkeen - Helsingissä yli 40 lasta siirrettiin viime vuonna äkisti pois sijaisperheestään. Viitattu 15.1.2017. http://www.hs.fi/paivanlehti/15012017/art-2000005045849.html?utm_medium=social&utm_content=www.hs.fi&utm_source=facebook&utm_campaign=facebook-share
- Ahola, A. 2007. Lomaketutkimusprosessi. Teoksessa Viinamäki, L. & Saari, E. (toim.) Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Helsinki: Tammi, 47-72.
- Alamutka, J. & Talvela, E. 2005. Tee asiakassuhteista tuottavia: asiakaslähtöinen liiketoiminnanohjaus. Helsinki: Talentum.
- Bäck-Kiianmaa, R., Männikkö, P. & Pynnönen, J. 2012. Kukaan ei pärjää yksin. PRIDE -ohjelman 14 vaihetta perhehoidon kehittämiseksi. Jyväskylä: Pesäpuu ry.
- Bäck-Kiianmaa, R. & Hakkarainen, P. 2008. Sijaisvanhemmat tarvitsevat riittävät valmiudet. Teoksessa Ketola, J. (toim.) Sijoita perheeseen. Perhehoito inhimillisenä ja taloudellisena vaihtoehtona. Helsinki: PS-kustannus, 121-144.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Eronen, T. & Laakso, R. 2016. Lastensuojelun laitoshoidon kasvatukselliset ja kuntouttavat orientaatiot ja niiden vaikuttavuus. Tutkimuskatsaus kansainvälisiin tutkimuksiin 2010-2016. Työpaperi 44/2016. Helsinki, THL. Viitattu 21.1.2018. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131499/URN_ISBN_978-952-302-780-0.pdf?sequence=1
- Gustavsen, B. 2001. Theory and practice: the mediating discourse. Teoksessa Reason, P. & Bradbury, H. (toim.) The SAGE Handbook of action research. Participative inquiry & practice. London: Sage, 17-26.
- Hakkarainen, P., Kuukkanen, M., Leinonen R. & Sipilä, L. 2016. Hyvää perhehoitoa. Toimeksiantosuhteisen perhehoidon tietopaketti. Helsinki: Perhehoitoliitto.
- Hakkarainen, P., Kuukkanen, M. & Piispanen, H. 2014. Parasta perhehoitoa, perhehoidon tietopaketti. 4. painos. Perhehoitoliitto.
- Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi perhehoitolain muuttamisesta. 86/2016. Viitattu 12.1.2017. <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2016/20160086>
- Heikkinen, H. 2015. Toimintatutkimus: Kun käytäntö ja tutkimus kohtaavat. Teoksessa Valli, R. & Aaltola, J. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. 4. painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 204-219.
- Heikkinen, H. 2006. Toimintatutkimuksen lähtökohdat. Teoksessa: Heikkinen, H., Rovio, E. & Syrjälä, L. (toim.) Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. Helsinki: Kansanvalistusseura, 16-38.
- Heikkinen, H. 2001. Toimintatutkimus, tarinat ja opettajaksi tuleminen taito. Narratiivisen identiteettityön kehittäminen opettajankoulutuksessa toimintatutkimuksen avulla. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.
- Heikkinen, H. & Jyrkämä, J. 1999. Mitä on toimintatutkimus? Teoksessa: Heikkinen, H., Hutunen, R. & Moilanen, P. (toim.). Siinä tutkija missä tekijä. Toimintatutkimuksen perusteita ja näköaloja. Porvoo: WSOY, 25-61.

- Heino, T. & Säles, E. 2017. Lasten ja perheiden yksilöllisiin tarpeisiin vastaava perhehoito. Kohti perhehoidon laadun vahvistamista. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL. Työpäpaperi 20/2017. Helsinki, THL. Viitattu 21.1.2018. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/132434/URN_ISBN_978-952-302-857-9.pdf?sequence=1
- Heinonen, H. 2011. Sadoissa verkostoissa sukkulointia - sijaishuollon verkostot. Lastensuojelun keskusliitto, Helsinki.
- Henkilötietolaki 523/1999. Viitattu 27.7.2017. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990523>
- Helander, N., Kujala, J., Lainema, K. & Pennanen, M. 2013. Avaimia asiakaslähtöisyyteen, uudistuva verkostomainen palveluliiketoiminta. Suomen yliopistopaino, Tampere.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15. painos. Helsinki: Tammi.
- Holma, T. 1999. Asiakaslähtöiset palveluprosessit -laadun perusta. Teoksessa Holma, T. (toim.) Asiakaslähtöiset palveluprosessit, parasta laadulle vanhusten kotihoidossa ja asumispalveluissa sekä lastensuojelutyössä. Helsinki: Suomen kuntaliitto, 23-29.
- Hämäläinen, K. 2012. Perhehoitoon sijoitettujen lasten antamat merkitykset kodilleen ja perhesuhteilleen. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 56/2012. Helsinki: Väestöliitto.
- Häyry, M. 2002. Hyvä elämä ja oikea käytös. Historiallinen johdatus moraalifilosofiaan. Helsinki: Yliopistopaino.
- Janhunen, T. 2007. Sijoitusten purkautuminen pitkäaikaisessa perhehoidossa. Viitattu 14.2.2018. https://www.perhehoitoliitto.fi/files/941/sijoitusten_purkautuminen_screen.pdf
- Janhunen, T., Pitko, T. & Säles, E. Työnohjaus sijaisvanhemmuuden tukena. Opas työnohjaajien tilaajille, työnohjaajille ja sijaisvanhemmille. Viitattu 10.3.2017. http://www.perhehoitoliitto.fi/files/1141/TST_opas_pieni.pdf
- Järvinen, A. & Järvinen, P. 2011. Tutkimustyön metodeista. Tampere: Opinpajan kirja.
- Kalland M. 2006. Mentalisaatio, reflektiivinen kyky ja psykoanalyysi Peter Fonagyn ajattelussa. Teoksessa Mälkönen K., Sammallahti P., Saraneva K. & Sitolahti T. Psykoanalyysin isät ja äidit. Teoreettisia näkökulmia. Helsinki: Therapie-säätiö, 377-395.
- Kalland, M. 2014. Vanhemman mentalisaatiokyky. Teoksessa Viinikka, A. (toim.) Mentalisaatio perheiden kohtaamisessa. Tampere: Hämeen kirjapaino Oy, 26- 38.
- Kauppi, A. & Takalo, A. 2014. Mentalisaation psykoanalyttiset juuret. Teoksessa Viinikka, A. (toim.) Mentalisaatio: perheiden kohtaamisessa. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto, 8-25.
- Kananen, J. 2009. Toimintatutkimus yritysten kehittämisessä. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Kananen, J. 2014. Toimintatutkimus kehittämistutkimuksen muotona. Miten kirjoitan toimintatutkimuksen opinnäytetyönä? Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Kankkunen, P. & Vehviläinen-Julkunen, K. 2010. Tutkimus hoitotieteessä. Helsinki: WSOYpro Oy.
- Ketola, J. 2008 a. Perhehoito ennen ja nyt. Teoksessa Ketola, J. (toim.) Sijoita perheeseen. Perhehoito inhimillisenä ja taloudellisenä vaihtoehtona. Jyväskylä: PS-kustannus, 15-26.

Ketola, J. 2008 b. Lasten ja nuorten perhehoito. Teoksessa Ketola, J. (toim.) Sijoita perheeseen. Perhehoito inhimillisenä ja taloudellisena vaihtoehtona. Jyväskylä: PS-kustannus, 27-60.

Keronen, M. 2013. Artikkelij; Asiakslähtöisyys - olennainen tekijä sosiaalihuollossa. Tesso, sosiaali- ja terveystieteellinen aikakauslehti. STM ja THL, Helsinki. Viitattu 31.1.2018.
<https://tesso.fi/artikkeli/asiakslahtoisyys-olennainen-tekija-sosiaalihuollossa>

Kiviniemi, K. 1999. Toimintatutkimus yhteisöllisenä prosessina. Teoksessa Heikkinen, H., Huttunen, R. & Moilanen, P. (toim.) Siinä tutkija missä tekijä. Toimintatutkimuksen perusteita ja näköaloja. Porvoo: WSOY, 63-84.

Kokko, R-L. 2007. Julkari, Yhteiskuntapolitiikka 72(2007):2. Viitattu 10.3.2018.
<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/100706/072kokko.pdf?sequence=1>

Kupias, P., 2007. Kouluttajana kehittyminen. Helsinki; Yliopistopaino.

Kuula, A. 2011. Tutkimusetiikka aineistojen hallinta, käyttö ja säilytys. 3. painos. Tampere: Vastapaino.

Kuula, A. 2001. Toimintatutkimus. Kenttätöitä ja muutospyrkimyksiä. 2. painos. Tampere: Vastapaino.

Kuusela, P. 2005. Realistinen toimintatutkimus? Toimintatutkimus, työorganisaatiot ja realismi. Helsinki: Työturvallisuuskeskus.

Laakso M. & Marjomaa, P. 2010. Terveisiä täältä kodista! Lasten, sijaisvanhempien, syntymävanhempien ja sosiaalityöntekijöiden näkökulmia lastensuojelun perhehoitoon. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja nro 17. Viitattu 3.1.2017. <http://frantic.s3-eu-west-1.amazonaws.com/pelastakaalapset/2015/10/13111545/Perhehoitoraportti201010.pdf>

Laitinen, A., Launis, V. & Wennberg, M. 2000. Johdatus tutkimusetiikkaan. Turku; Turun yliopistopaino.

Lahtonen, M. 1999. Keskustellen parempaan työyhteisöön. Teoksessa: Heikkinen, H., Huttunen, R. & Moilanen, P. (toim.). Siinä tutkija missä tekijä. Toimintatutkimuksen perusteita ja näköaloja. Porvoo: WSOY, 201-220.

Lammi, M. 2005. Toimintatapoja matkkina-, asiakas-, ja käyttäjälähtöisyyteen. Teoksessa Lammi, M. (toim.) Kompassina asiakas. Näkemyksiä ja kokemuksia käyttäjälähtöisyydestä. Helsinki: Teknologiateollisuus ry.

LSL / Lastensuojelulaki 417/2007. Viitattu 4.1.2017.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

Larmo A. 2010. Mentalisaatio - kyky pitää mieli mielessä. Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim 126 (6), 616-622.

Latomaa, T. 2005. Ymmärtävä psykologia: psykologia rekonstruktivisena tieteenä. Teoksessa Perttula, J. & Latomaa, T. (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitys - tulkinta - ymmärtäminen. Helsinki: Dialogia, 17-88.

Lehtomaa, M. 2005. Fenomenologinen kokemuksen tutkimus: haastattelu, analyysi ja ymmärtäminen. Teoksessa Perttula, J. & Latomaa, T. (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitys - tulkinta - ymmärtäminen. Helsinki: Dialogia, 163-194.

Majakan Valo 2016a. Yhteistyöpalaveri Turussa 3.11.2016.

Majakan Valo 2016 b. Perhehoitajan rekrytointi ja ennakkovalmennus. Salattu tiedosto, vastaanotettu sähköpostilla 3.11.2016. [sonja.vanhanen\(a\)majakanvalo.org](mailto:sonja.vanhanen@majakanvalo.org).

Majakan Valo, 2018. Majakan Valo -säätiön tarjoama koulutus ja tuki. Salattu tiedosto, vastaanotettu sähköpostilla 18.2.2018. [sonja.vanhanen\(a\)majakanvalo.org](mailto:sonja.vanhanen@majakanvalo.org).

Majakan Valo a. Viitattu 7.1.2017 <http://majakanvalo.org/majakan-valo-saation-verkosto/>

Majakan Valo b. Viitattu 7.1.2017. <http://majakanvalo.org/perhehoitajan-tuki-saatiossamme/>

Majakan Valo c. Viitattu 8.3.2018. <http://www.majakanvalo.org/saeaeioe/eettiset-perusteet-ja-arvot/eettiset-perusteet-ja-arvot-detail.htm>

Majakan Valo d. Viitattu 8.3.2018. <http://www.majakanvalo.org/nc/kunnat/vahvasti-tuettu-perhehoito/vahvasti-tuettu-perhehoito.html>

Metsämuuronen, J. 2005. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Helsinki: International Methelp.

Mäkelä, J. 2003. Aivojen varhainen kehitys vuorovaikutussuhteissa. Teoksessa Sinkkonen, J. (toim.) Pesästä lentoon. Kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle. Helsinki: WSOY, 13-43.

Niskanen, S. 2005. Hermeneuttisen psykologian tieteenfilosofinen traditio. Teoksessa Perttula, J. & Latomaa, T. (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitys - tulkinta - ymmärtäminen. Helsinki: Dialogia, 89-114.

Ojasalo, K., Moilanen, T. & Ritalahti, J. 2010. Kehittämistyön menetelmät. Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. 1.-2. painos. Porvoo: WSOYpro.

Paasio, P. 2017. Sosiaalityö ja vaikuttavuus. Teoksessa Kananoja, A., Lähteinen, M. & Marjamäki, P. (toim.) Sosiaalityön käsikirja. Helsinki, Tietosanoma, 403-416.

Pajulo, M. 2004. Vauvan tunnetila ja sen säätely - Äidin reflektiivinen kyky ja sen merkitys turvallisessa kiintymyssuhteessa. Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim. 120(21): 2543-9.

Penttinen, H. 2009. Kasvu hyvään elämään. Viitattu. 29.1.2018. <http://hannupenttinen.fi/Kasvuhyvaanelamaan.pdf>

PHL / Perhehoitolaki 263/2015. Viitattu 4.1.2017. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150263>

Perhehoitoliitto 2017. Viitattu 30.1.2017. https://www.perhehoitoliitto.fi/ajankohtaista/tiedotteet_ja_uutiset/uusia_sijaisvanhempia_etsitaan_kampanjan_avulla_jo_kymmenennen_kerran.3534.news

Perhehoitoliitto 2016. Perhehoitajien kokemuksia tuesta - Perhehoitoliiton kysely 2016. Julkaisematon lähde, vastaanotettu sähköpostilla 15.11.2016. [pirjo.hakkarainen\(a\)perhehoitoliitto.fi](mailto:pirjo.hakkarainen@perhehoitoliitto.fi).

Perhehoitoliitto a. Lastensuojelun perhehoidon vahvuudet. Viitattu 21.1.2018. https://www.perhehoitoliitto.fi/perhehoito/lapset_nuoret/perhehoidon_vahvuudet

Perttula, J. 2005. Kokemus ja kokemuksen tutkimus: fenomenologisen erityistieteen tieteen teoria. Teoksessa Perttula, J. & Latomaa, T. (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitys - tulkinta - ymmärtäminen. Helsinki: Dialogia, 115-162.

Perttula, J. & Latomaa, T. 2005. Saatteeiksi. Teoksessa Perttula, J. & Latomaa, T. (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitys - tulkinta - ymmärtäminen. Helsinki: Dialogia, 9-16.

Pitkänen, M. & Westerback, V. 2012. Sijaisvanhemmuuden arjen haasteet ja voimavaratekijät. Kyselytutkimus sijaisvanhempana toimimisesta. Jyväskylän ammattikorkeakoulu: Opinäytetyö.

Punkanen, T. 2009. Työnohjaus muutoksen moottorina. Helsinki; Tammi.

Pynnönen, J. 2016. Sijaisvanhemmuudessa tarvittavien valmiuksien arviointi PRIDE -ennakkovalmennuksessa. Jyväskylä: Pesäpuu.

Pösö, T. 2015. Adoptio ja perhehoito. Teoksessa Sinkkonen, J. & Tervonen-Arnkil, K. (toim.) Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta. Helsinki: Duodecim, 16-22.

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 13.3.2018.
<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>

Sanchirico, A. & Jablonka, K. 2000. Keeping foster children connected to their biological parents: The impact of foster parent training and support. *Child and Adolescent Social Work Journal* 17, 185-203. Viitattu 17.2.2018. <http://web.b.ebscohost.com.nelli.laurea.fi/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=1&sid=6df8789e-4622-414b-b253-ed900c01619%40sessionmgr104>

Selin, E. & Selin, J. 2005. Kaikki on kiinni asiakkaasta, avaimia asiakaspintojen hallintaan. Tietosanoma oy, Helsinki.

Sinkkonen, J. 2015 a. Mitä tulisi ottaa huomioon lasta sijoitettaessa. Teoksessa Sinkkonen, J. & Tervonen-Arnkil, K. (toim.) Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta. Helsinki: Duodecim, 148-164.

Sinkkonen, J. 2015 b. Lapsen kiintymyssuhteet tavanomaisissa ja poikkeavissa olosuhteissa. Teoksessa Sinkkonen, J. & Tervonen-Arnkil, K. (toim.) Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta. Helsinki: Duodecim, 23-41.

Sosiaalihuoltolaki 2014. FINLEX. Viitattu 5.2.2018 <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301>

Sosiaali- ja terveysministeriö 2016. Maakunnat ja kunnat edistävät hyvinvointia ja terveyttä. Viitattu 28.9.2017. <http://alueuudistus.fi/soteuudistus/hyvinvoinnin-edistaminen>

Sosiaali ja terveysministeriö 2012. Sosiaalihuollon lainsäädännön uudistamistyöryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2012:21. Viitattu 30.1.2018. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/73403/URN%3ANBN%3Afi-fe201504223388.pdf?sequence=1>

Sosiaali- ja terveysministeriö a. Viitattu 14.1.2017 <http://stm.fi/karkihankkeet>

Sosiaali- ja terveysministeriö b. Kohti lapsi- ja perhelähtöisiä palveluita. Viitattu 14.1.2017 <http://stm.fi/documents/1271139/1953486/LAPE-esite-verkko.pdf/68a59997-cc83-406d-ac8a-3dd8fbb5f3ba>

Sosiaali- ja terveysministeriö c. Sote-uudistuksen säästömekanismit. Alustavia arvioiteja 5.11.2015. Viitattu 15.1.2017. <http://vnk.fi/documents/10616/1865308/Diaesitys+sote-uudistuksen+s%C3%A4%C3%A4st%C3%B6ist%C3%A4.pdf/73fe3ced-c40d-47cd-9357-f455c92c4e0a>

Summa, T. & Tuominen, K. 2009. Fasilitaattorin työkirja, Menetelmiä sujuvaan ryhmätyöskentelyyn. Helsinki: Kehitysyhteistyön palvelukeskus Kepa.

Sähköisen viestinnän tietosuojalaki 516/2004. Viitattu 27.7.2017. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2004/20040516>

Taylor, C. 2006. *Introducing Action Research*. Teoksessa Taylor, C., Wilkie, M. & Baser, J. (toim.) *Doing Action Research. A Guide for School Support Staff*. London: SAGE Publications Ltd., 1-15.

THL 2018 a. Lapsi- ja perhepalveluiden muutos-ohjelma. Lastensuojelun kehittäminen. Viitattu 30.1.2018. <https://www.thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/hankkeet-ja-ohjelmat/lapsi-ja-perhepalveluiden-muutosohjelma-lape-/erityis-ja-vaativan-tason-palvelut/lastensuojelun-kehittaminen>

THL 2018 b. Lapsi- ja perhepalveluiden muutos-ohjelma. Lastensuojelun perhehoito. Viitattu 30.1.2018. <https://www.thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/hankkeet-ja-ohjelmat/lapsi-ja-perhepalveluiden-muutosohjelma-lape-/erityis-ja-vaativan-tason-palvelut/lastensuojelun-kehittaminen/lastensuojelun-perhehoito>

THL 2016. Lastensuojelu 2015. Viitattu 14.1.2017. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131625/Tr20_16.pdf?sequence=1

THL 2015. Lastensuojelun käsikirja. Viitattu 21.1.2018. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-muodot/perhehoito>

Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. *Tutkimuksellinen kehittämistoiminta : näkökulmia kehittämisprosessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon*. Tampere: Tampere University Press.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012. *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa*. Viitattu 20.7.2017 http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf

Unicef. FISHBOWL. Viitattu 10.3.2018. https://www.unicef.org/knowledge-exchange/files/Fishbowl_production.pdf

Valkonen, L. 2014. *Sijaisvanhemmat*. Turku: Winbase.

Valkonen, L. 2008. Mitä perhehoidosta tiedetään tutkimusten perusteella? Teoksessa Ketola, J. (toim.) *Sijoita perheeseen. Perhehoito inhimillisenä ja taloudellisena vaihtoehtona*. Jyväskylä: PS-kustannus, 99-120.

Valkonen, L. & Janhunen, T. 2016. *Tutkimustietoa perhehoidon ehittämisestä. Katsaus kansainvälisiin tutkimuksiin 2010-2016. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos THL. Työpäpaperi 45/2016*. Helsinki, THL. Viitattu 21.1.2018. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131580/URN_ISBN_978-952-302-789-3.pdf?sequence=1.

Valli, R. 2007. *Kyselylomaketutkimus*. Teoksessa: Aaltola, J. & Valli, R (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. Uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 102-125.

Valtioneuvosto 2017. *Hyvinvointi ja terveys. Sipilän hallitusohjelman 2025 -tavoite*. Viitattu 30.1.2018. <http://valtioneuvosto.fi/hallitusohjelman-toteutus/hyvinvointialtioneuvosto>.

Valtioneuvosto 2015. *Sote-uudistus, itsehallintoalueet ja aluejaon perusteet* Hallituksen linjaus 7.11.2015. Viitattu 14.1.2017. <http://vnk.fi/documents/10616/1865308/Diaesitys+hallituksen+linjauksista.pdf/5c026e89-3bfc-4b31-a801-927e2887b276>

Valtioneuvosto a. Viitattu 14.1.2017. http://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/asset_publisher/hallitus-paatti-sote-uudistuksen-jatkosta-ja-itsehallintoalueista?_101_IN-STANCE_3wyslLo1Z0ni_groupId=10616

Valtioneuvosto b. Hallituksen reformi. Maakunta- ja alueuudistus. Viitattu 23.2.2018. <http://alueuudistus.fi/aikataulu>

Vehkalahti, K. 2014. Kyselytutkimuksen mittarit ja menetelmät. Helsinki: Oy Finnlectura Ab.

Viinämäki, L. & Saari, E. 2007. Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Vilka, H. 2007. Tutki ja mittaa. Määrällisen tutkimuksen perusteet. Helsinki: Tammi.

Vilka, H. 2005. Tutki ja kehitä. Keuruu: Otavan kirjapaino.

Virtanen, P., Suoheimo, M., Lamminmäki, S., Ahonen, P. & Suokas, M. 2011. Matkaopas asiakaslähtöisten sosiaali- ja terveystalveluiden kehittämiseen. Tekesin katsaus 281/2011. Helsinki: Tekes.

Vähämaa, P. 2008. Tavallisuutta epätavallisissa olosuhteissa. Lastensuojelun perhesijoituksen onnistuminen sosiaalityön kokemustietona. Viitattu 14.2.2018. <http://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=a0b510ca-ba6d-44d3-a765-bff3247cea5f>

Kuviot

Kuvio 1: Kyselytutkimuksen analysoinnin luokittelurunko.....	52
Kuvio 2: Opinnäytetyön tavoitteet.....	54
Kuvio 3: Toimintatutkimuksen eteneminen.....	63
Kuvio 4: Opinnäytetyöprosessin vaiheet	69
Kuvio 5: Tunteet, joita sijoitettu lapsi herättää.....	77
Kuvio 6: Esimerkki avoimien kysymysten analyysin etenemisestä	80
Kuvio 7: Sijaisvanhemmuuden ulottuvuudet.....	93
Kuvio 8: Unelmieni koti ja perhe	96
Kuvio 9: Sijaisvanhemmuuden ulottuvuudet: positiivisuuden käsittely	108

Liitteet

Liite 1: Esittelykirje	140
Liite 2: Saatekirje.....	141
Liite 3: Lomakekysely	142
Liite 4: Kyselytutkimuksen analysoinnin käsitekartta / luokittelurunko	145
Liite 5: Suljettujen kysymysten vastausten koonti	146
Liite 6: Avointen vastausten analysointi	149
Liite 7: Saippuakuplapilvet	156
Liite 8: Sijaisvanhemmuuden ulottuvuudet.....	158
Liite 9: Unelmieni koti ja perhe	159
Liite 10: Kiitoskirje	160
Liite 11: Sijaisvanhemmuuden ulottuvuudet: positiivisuuden näkökulma	161
Liite 12: Palautelomake	162
Liite 13: Kutsu toiseen kehittämispäivään	163

Liite 1: Esittelykirje

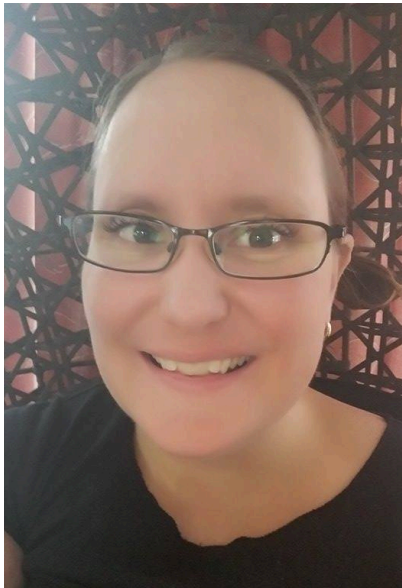
Tässä esittäytyy Jenni ja Anu

Opiskelemme ylemmässä ammattikorkeakoulussa sosiaalialan asiakaslähtöistä kehittämistä (Sosionomi YAMK). Omaamme kumpikin pitkän työhistorian lastensuojelun sijaishuollossa ja sen lisäksi meillä on kattava kokemus muulta sosiaalityön kentältä. Teemme opinnäytetyömme yhteistyössä Majakan Valo -säätiön kanssa. Opinnäytetyömme ideana on tutkia perhehoitajien kokemuksellista tuen tarvetta ja luoda säätiön kanssa yhteistyössä tarvepohjaista tukea / toimintaa.

Siviilielämässämme olemme kumpikin perheen äitejä. Jennin perhe koostuu puolisoista ja kolmesta lapsesta. Anun perhe koostuu puolisoista ja kolmesta lapsesta, joista kaksi on tullut perheeseen perhehoitosopimuksen kautta. Kasvatus- ja hoitotyön näkemystä löytyykin siis niin ammatilliselta kuin siviilielämän puolelta.

Odotamme innolla tutustumista ja tapaamista kanssanne! Nähdään!

Terveisin, Jenni ja Anu

Jenni Kovanen

Anu Tikka

Liite 2: Saatekirje

Hei!

Kutsumme teidät mukaan kehittämään Majakan Valo -säätiön perhehoitotoimintaa! Toivomme että varaat hetkisen aikaa vastataksesi sähköpostin lopussa olevan linkin kautta kyselyymme. Haluaisimme aluksi esitellä itsemme - me olemme Anu ja Jenni. Olemme työskennelleet lastensuojelukentällä pitkään ja olemme kiinnostuneita suomalaisen perhehoidon kehittämistä. Opiskelemme sosiaalialan asiakaslähtöistä kehittämistä (Sosionomi YAMK) Laurea-ammattikorkeakoulussa ja teemme opinnäytetyömme yhteistyössä Majakan Valo -säätiön kanssa. Työssämme tutkimme teidän perhehoitajien kokemuksellista tuen tarvetta ja kokoamme yhteen ideoitanne, ajatuksianne ja toiveitanne toiminnasta, joka tukee teitä perhehoitajina. Työn ensimmäisessä vaiheessa keräämme teiltä tietoa nettipohjaisen kyselyn kautta. Toisessa vaiheessa työstämme esille nousseita teemoja kanssanne kasvotusten kevään kehityspäivillä, jossa osana päivän ohjelmaa ideoimme yhdessä tarvepohjaista tukea / toimintaa. Ja kolmannessa vaiheessa luomme yhteisten suunnitelmien pohjalta tukea / toimintaa yhdessä säätiön työntekijöiden kanssa.

Työn ja siihen liittyvän kyselyn ydinajatus on asiakaslähtöisyys ja kokemuksellisuus. Ei ole merkitystä oletko kokenut sijaisvanhempi vai vasta sijaisvanhemmuutta suunnitteleva - sinun näkemyksesi ja kokemuksesi ovat aina oikeita vastauksia. Voit halutessasi jättää myös vastamatta johonkin kysymykseen, mikäli koet sen tarpeelliseksi. Tärkeää on kuitenkin se, että ainakin 1 perheen vanhempi vastaa kyselyyn. Tällä tavoin te pääsette vaikuttamaan perhehoitajille tarjottavaan tukeen ja me saamme tarvittavan pohjatiedon kehitystyölle.

Kysely täytetään nimettömänä ja sen täyttämiseen on hyvä varata n. tunti aikaa. Kun olet täyttänyt kyselyn, tallenna sen lopussa olevasta ”tallenna” kohdasta. Tämän jälkeen antamasi informaatio lähtee automaattisesti Anulle ja Jennille ja myöhemmin kaikki vastaukset yhteen koottuna myös säätiön työntekijöille. Lomake itsessään on selkeä ja helppo täyttää.

Mikäli teillä on kysyttävään opinnäytetyöstämme tai siihen liittyvästä kyselystä, voitte olla yhteydessä puhelimitse numeroon XXX XXXXXXX/Anu.

Yhteistyöstä kiittäen, Anu Tikka ja Jenni Kovanen

Kyselyyn on mahdollista vastata 19.3. saakka. Kyselylomake löytyy seuraavan linkin kautta:

<https://elomake3.laurea.fi/lomakkeet/13829/lomake.htm>

Liite 3: Lomakekysely

Sijaisperheenä Majakan Valo -säätiössä

Tällä lomakkeella kerätään tietoa sijaisperheiden kokemuksellisesta tuen tarpeesta. Kerättyä tietoa hyödynnetään Majakan Valo -säätiön toiminnan kehittämiseen ja opiskelijoiden oppinätetyöhön.

Tautatiedot					
Perheeseemme kuuluu					
☐ Kaksi vanhempaa ☐ Yksi vanhempi					
Kuuluuko perheeseen omia biologisia lapsia					
☐ Kyllä ☐ Ei					
Kuinka monta lasta perheeseen on sijoitettu					
☐ Yksi ☐ Kaksi ☐ Kolme tai enemmän ☐ Ei vielä yhtään ☐ Tällä hetkellä ei yhtään, mutta perheessämme on aiemmin ollut sijoitettu lapsi/lapsia					
Kuinka monta vuotta perheessänne on asunut sijoitettu lapsi-					
☐ Alle vuoden ☐ Yhdestä kolmeen vuotta ☐ Kolmesta seitsemään vuotta ☐ Enemmän kuin seitsemän vuotta ☐ Perheessämme ei vielä ole asunut sijoitettua lasta/lapsia					
Oman perheemme voimavarat					
Mitkä asiat koet olevan erityisesti teidän perheenne vahvuudet ja voimavarat?					
<input type="text"/>					
Mitkä tekijät tekevät/tekisivät perheestänne hyvän sijaisperheen juuri tällä hetkellä?					
<input type="text"/>					
Millaista tukea toivoisit omalle perheellenne?					
	Mielle olisi hyötyä tuesta	En usko että hyötyisimme tuesta	Emme halua tukea	Kysymys ei ole oleellinen perheemme kohdalla	
Vanhempien parisuhteen ylläpitäminen	☐	☐	☐	☐	
Biologisten lasten sopeutuminen tämän hetkiseen perheolosuhteeseen	☐	☐	☐	☐	
Sijoitetun lapsen ja biologisten lasten välisen suhteen kehittyminen	☐	☐	☐	☐	
Millailla tavoilla tai millaisella toiminnalla perheestänne voisi tukea yllä olevissa asioissa?					
<input type="text"/>					
Kannan huolta omasta/puolisosi jaksamisesta perhehoitajana					
Kyllä	Ei	Miksi?			
☐	☐	<input type="text"/>			
Kannan huolta lähipiirini tunteista tai ajatuksista sijoitukseen liittyen					
Kyllä	Ei	Miksi?			
☐	☐	<input type="text"/>			
Sijoitetun lapsen tukeminen					
Tunteet, joista sijoitettu lapsi herättää sijaisperheessä					
	Merkittävästi	Jonkin verran	Vähän	Ei lainkaan	Kysymys ei ole oleellinen perheemme kohdalla
Mietittyäkö sinua se, kuinka vanhempana pärjät sijoitetun lapsen herättämien tunteiden kanssa?	☐	☐	☐	☐	☐
Mietittyäkö sinua se, kuinka perheen toinen vanhempi pärjää sijoitetun lapsen herättämien tunteiden kanssa?	☐	☐	☐	☐	☐
Mietittyäkö sinua se, kuinka perheenne biologiset lapset pärjäävät sijoituksen herättämien tunteiden kanssa?	☐	☐	☐	☐	☐
Mietittyäkö sinua se, mitä tunteita päätöksenne ryhtyä perhehoitajaksi herättää läheisissänne?	☐	☐	☐	☐	☐
Oietko kokenut tunteita, joista on vaikea puhua?	☐	☐	☐	☐	☐
Mitä seuraavista tunteisiin liittyvistä teemoista kanssasi on käsitelty? Valitse ne, joista koet saaneesi tietoa.					
☐ Sijoitetun lapsen traumat, niiden tunnistaminen ja käsittely ☐ Kiintymyssuhteen rakentaminen sijoitettuun lapseen ☐ Omien ja sijoitetun lapsen tunteiden tunnistaminen ☐ Peiko siitä, että sijoitettuun lapseen kiintyy ja sitten hänestä joutuukin luopumaan ☐ Peiko siitä, että ei tunnekaan kiintymystä sijoitettuun lapseen					
Millaisia ajatuksia, tunteita tai huolia edelliset teemat sinussa herättävät?					
<input type="text"/>					
Kannan huolta sijaislapsen tulevaisuudesta					
Kyllä	Ei	Miksi?			
☐	☐	<input type="text"/>			

Verkostot

Mitä tällä hetkellä ajattelet nykyisestä/tulevasta yhteistyöstä sijoitetun lapsen lähisverkoston kanssa?

	Koen yhteistyön luonnollisena ja sujuvana	Koen yhteistyön neutraalina	Koen yhteistyön haastavana	Lapsella ei ole ko. verkostoa	Perheessämme ei ole sijoitettua lasta tällä hetkellä
Lapsen biologisten vanhempien kanssa toimiminen	☐	☐	☐	☐	☐
Sijoitetun lapsen sisaruussuhteiden tukeminen omiin biologisiin sisaruksiin	☐	☐	☐	☐	☐
Sisaruussuhteen tukeminen sijoitetun lapsen ja sijaisperheen lasten kesken	☐	☐	☐	☐	☐
Lapsen muiden läheisten ja isovanhempien kanssa toimimiseen	☐	☐	☐	☐	☐

Minkälaisia ajatuksia ja tunteita lapsen lähisverkoston kanssa toimiminen sinussa herättää?

Millaisesta tuesta uskot olevan eniten apua lähisverkoston kanssa toimimiseen?

Mitä tällä hetkellä ajattelet nykyisestä/tulevasta yhteistyöstä sijoitetun lapsen viranomaisverkoston kanssa?

	Koen yhteistyön luonnollisena ja sujuvana	Koen yhteistyön neutraalina	Koen yhteistyön haastavana	Lapsella ei ole ko. verkostoa	Perheessämme ei ole sijoitettua lasta tällä hetkellä
Terveystuho, terapia ja tutkimukset	☐	☐	☐	☐	☐
Koulu / päivähoito	☐	☐	☐	☐	☐
Harrastustoiminnan järjestäminen	☐	☐	☐	☐	☐
Sijoittavan kunnan sosiaalityöntekijä	☐	☐	☐	☐	☐
Muu taho, tarkenna alla olevaan kenttään	☐	☐	☐	☐	☐

Minkä muun sijoitetun lapsen viranomaisverkostoon kuuluvan tahon kanssa asioitte?

Minkälaisia ajatuksia ja tunteita lapsen viranomaisverkoston kanssa toimiminen sinussa herättää?

Millaisesta tuesta uskot olevan eniten apua viranomaisverkoston kanssa toimimiseen?

Majakan Valo -säätiön tarjoamat tukitoimet

Kuinka tyytyväinen olet seuraaviin tukitoimiin

	Erittäin tyytyväinen	Meiko tyytyväinen	En ole tyytyväinen	Emme ole tarvinneet ko. tukea toistaiseksi	Koen että tarvitsemme ko. tukea mutta emme ole sitä saaneet
Vaimennus	☐	☐	☐	☐	☐
Työntekijöiden tapaamiset perheen kotona	☐	☐	☐	☐	☐
Puhelinpäivystys 24/7	☐	☐	☐	☐	☐
Jatkokoulutus	☐	☐	☐	☐	☐
Yhteisöllinen tuki, ryhmät	☐	☐	☐	☐	☐
Työnohjaus	☐	☐	☐	☐	☐

Minkälainen koulutus tukisi sinua sijaisvanhemman tehtävässä?

Millaisesta yhteisöllisestä tuesta hyötyisit?

Millaisesta yksilöllisestä tuesta hyötyisit?

Millainen tuki on ollut erityisen hyödyllistä?

Millaista toimintaa toivoisit Majakan Valo -säätiön järjestävän?

Mitä asioita toivoisit otettavan esille tai mistä asioista haluaisit keskustella lisää Majakan Valo -säätiön työntekijöiden kanssa?

LOPUKSI

Millaiset tunnelmat perhehoitajuudesta perheessänne tällä hetkellä vallitsee? Mikä on parasta perhehoitajuudessa juuri nyt, mikä haastavinta?

Mikä on ollut suurin oivalluksesi sijaisvanhemmuudessa?

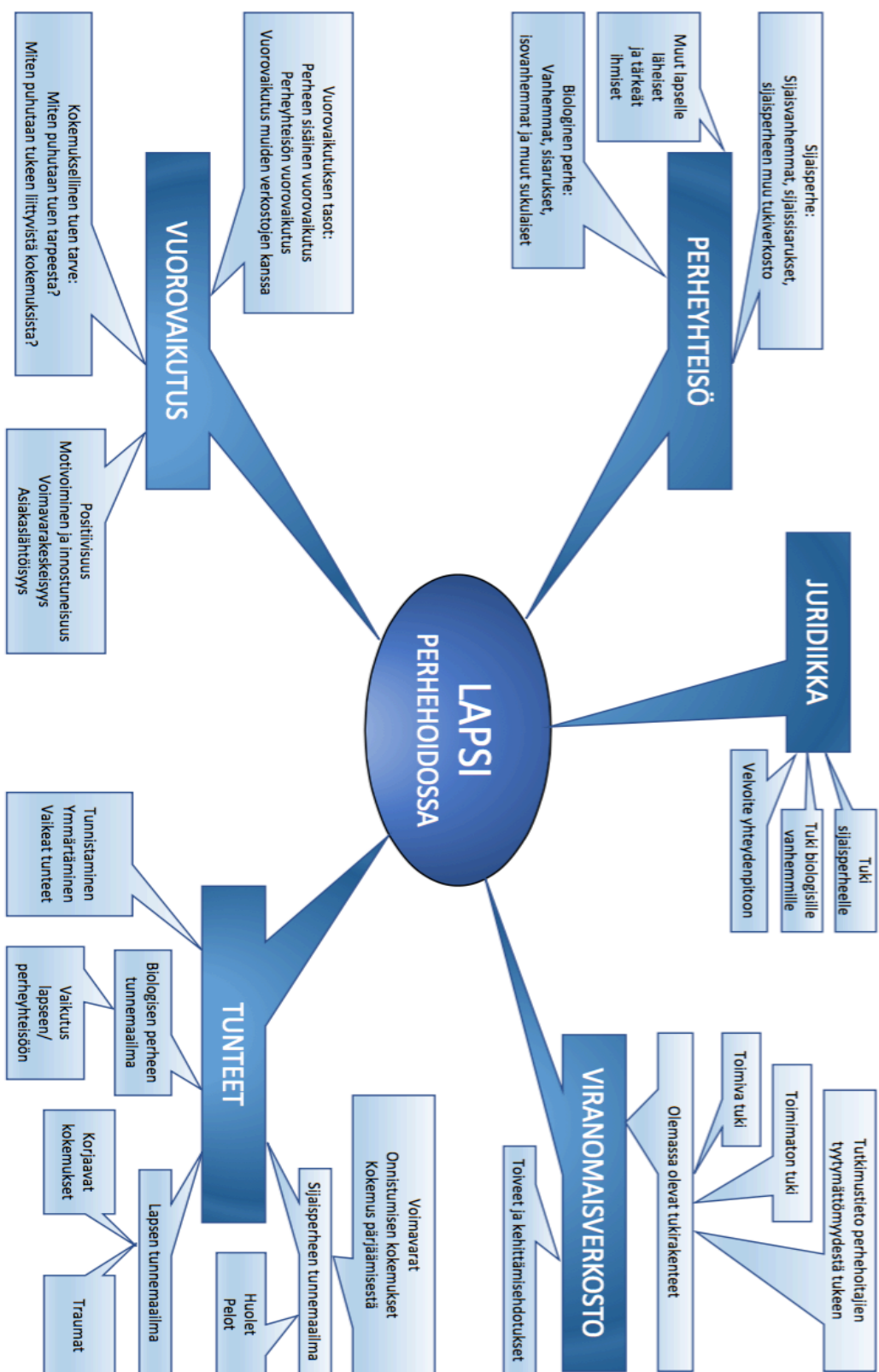
Haluaisin vielä sanoa lomakkeen vastauksiin lisäyksenä tai tarkennuksena

Tietojen lähetykset

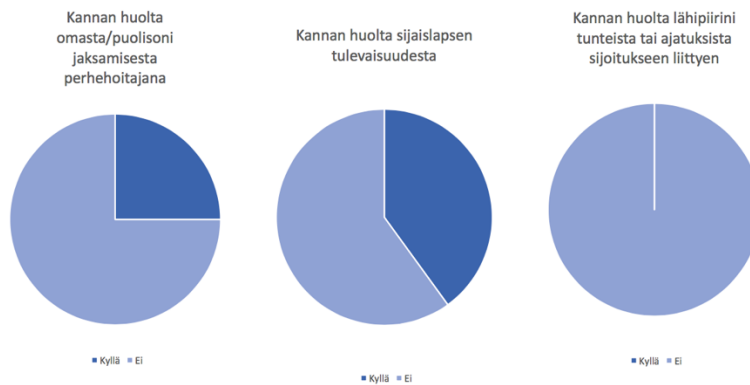
Tallenna

Kitos vastauksistasi!

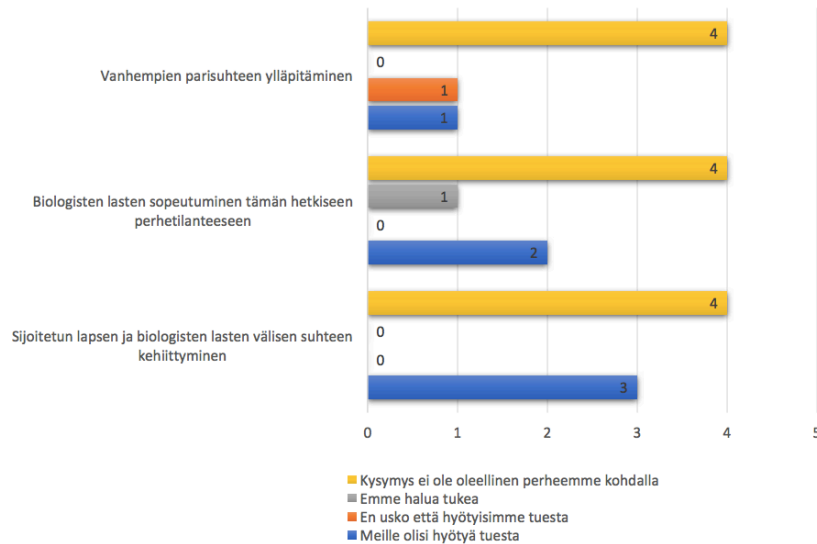
Liite 4: Kyselytutkimuksen analysoinnin käsittekartta / luokittelurunko

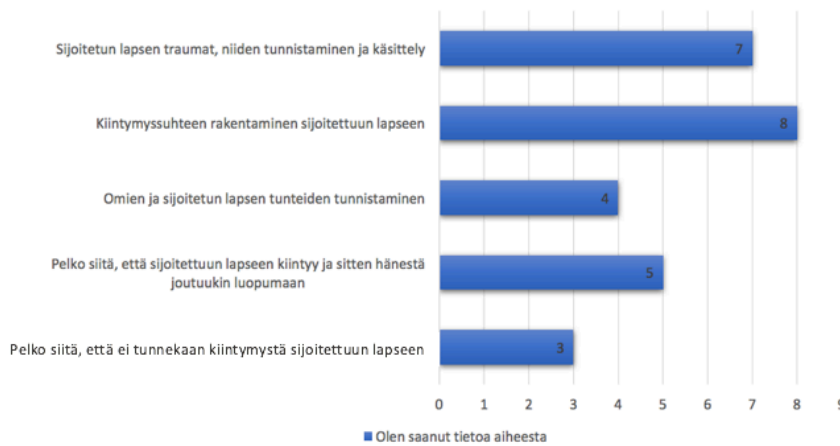
Liite 5: Suljettujen kysymysten vastausten koonti

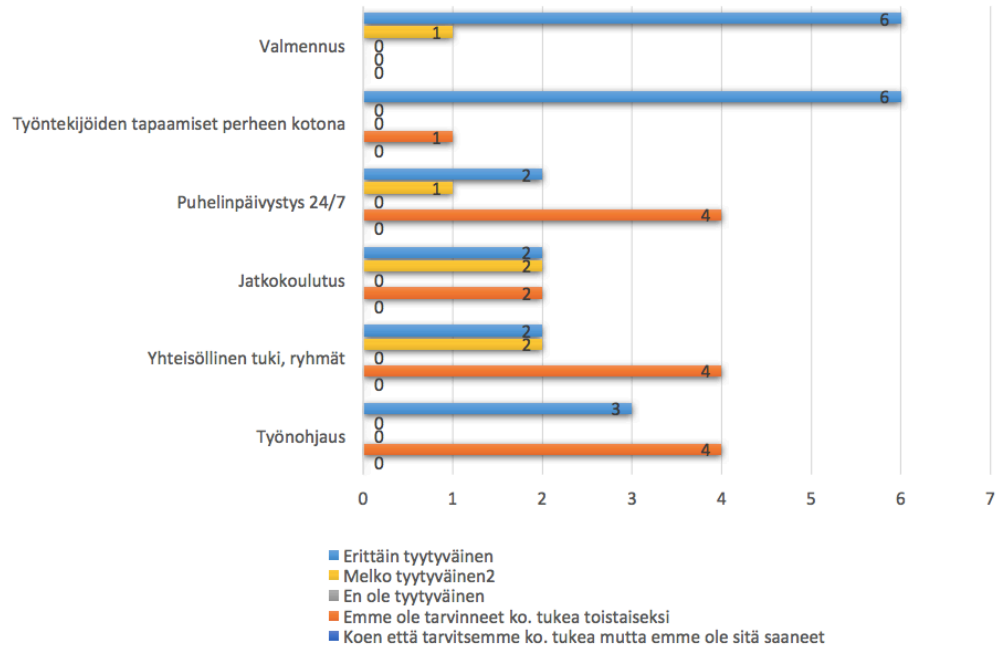
Millaista tukea toivoisit omalle perheellenne

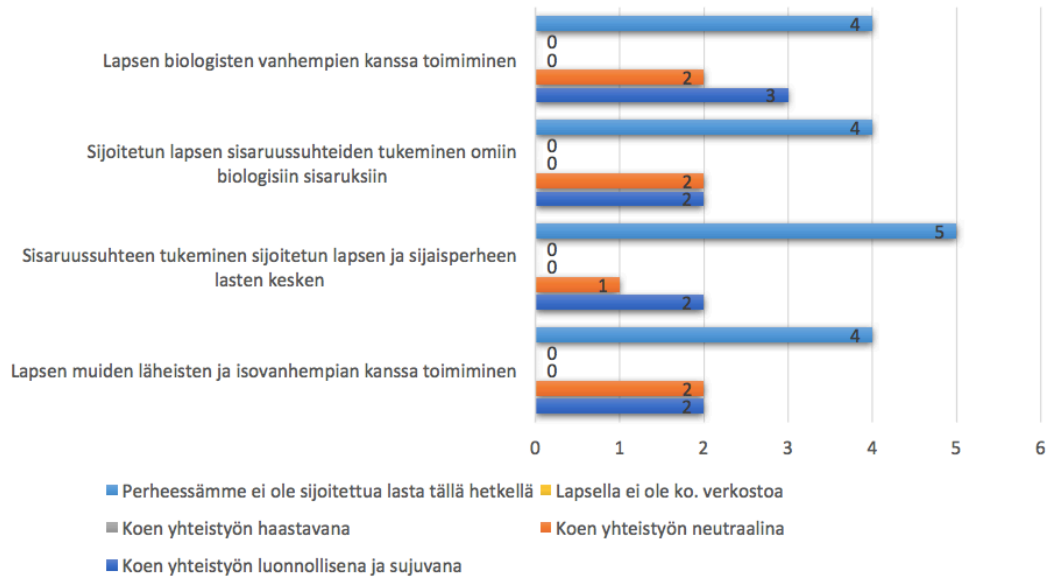
Mitä seuraavista tunteisiin liittyvistä teemoista kansasasi on käsitelty

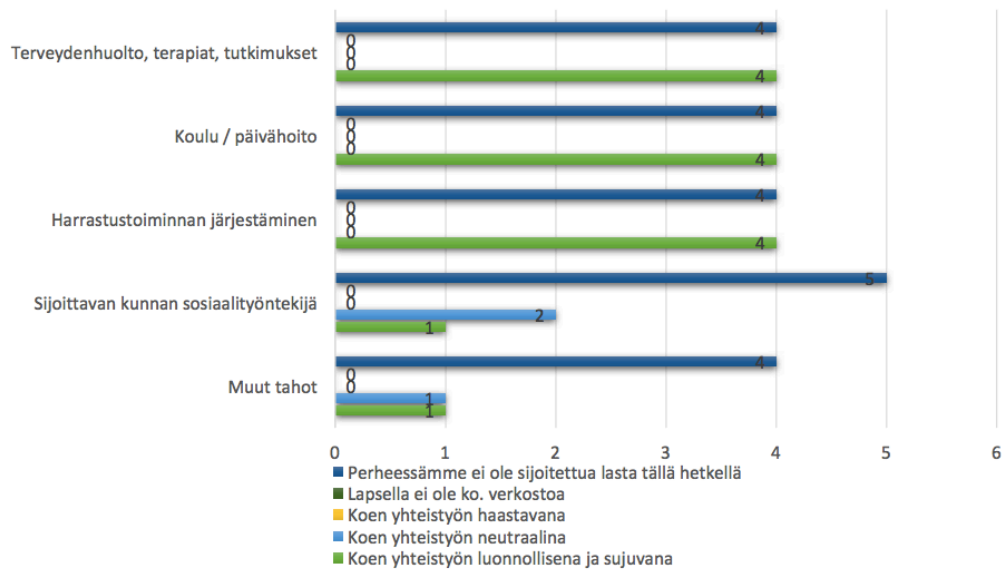
Kuinka tyytyväinen olet seuraaviin tukitoimiin

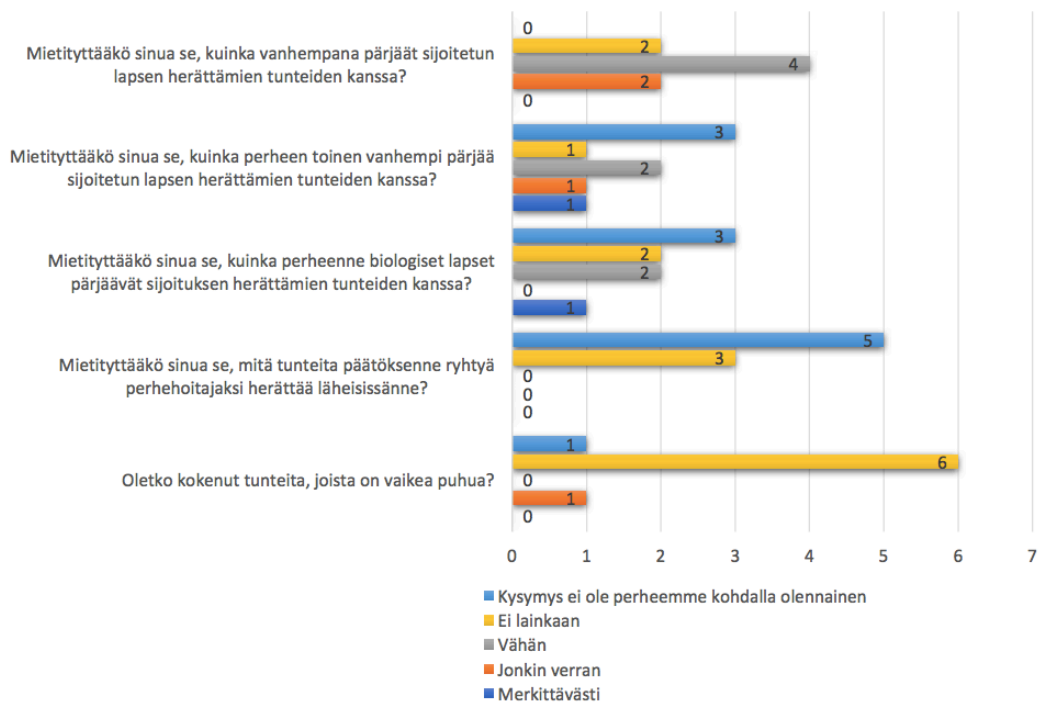
Mitä tällä hetkellä ajattelet nykyisestä/tulevasta yhteistyöstä sijoitetun lapsen läheisverkoston kanssa

Mitä tällä hetkellä ajattelet nykyisestä/tulevasta yhteistyöstä sijoitetun lapsen viranomaisverkoston kanssa

Tunteet, joista sijoitettu lapsi herättää sijaisperheessä

Liite 6: Avointen vastausten analysointi

ABSTRAHOIDUT KÄSITTEET - Tulkintaan eteneminen

Perheyhteisö

ABSTRAHOIDUT KÄSITTEET	KÄSITTEET LAJITELTUNA	KÄSITERYHMÄN KOONTI
Kasvokkaisuus Vapaamuotoisuus Säännöllisyys Sitoutuminen perheyhteisöön. Perheyhteisön kanssa toimimisen positiivisuus. Positiivisuuden näkeminen. Perheyhteisön erilaisuuden suvaitseminen. Perheyhteisön lupa lapselle kotiutua. Aktiivisuus. Perheyhteisön laajuuden suvaitseminen. Näkemysten jakaminen. Toimiva yhteistyö.	Kasvokkaisuus Vapaamuotoisuus Säännöllisyys x 2 Aktiivisuus Avoimuus Luonnollisuus x 2 Selkeät rajat Yhteiset tapaamiset Selkeys perheyhteisön toiminnan tavoitteista Näkemysten jakaminen Toimiva yhteistyö Kuulumisten jakaminen	Miten yhteistyö perheyhteisön kesken toteutuu.
Perheyhteisön kanssa toimimisen positiivisuus. Perheyhteisön pysyvyyden suvaitseminen. Yhteistyön vaihtelevuus. Perheyhteisön erilaisuuden suvaitseminen. Yhteydenpidon puuttuminen. Kykenemättömyys yhteistyöhön.	Perheyhteisön kanssa toimimisen positiivisuus x 2 Positiivisuuden näkeminen Positiivisuus Monimuotoinen perheyhteisö on rikkaus	Positiivisuus perheyhteisön kanssa toimimassa.
Avoimuus Perheyhteisön erilaisuuden suvaitseminen. Monimuotoinen perheyhteisö on rikkaus.	Lapsen tukeminen keskiössä Lapsen edun esilläpito Lapsuuden arvostaminen	Lapsen edun ja hyvän lapsuuden -teen asettaminen ensisijalle.
Luonnollisuus. Selkeät rajat. Selkeys perheyhteisön toiminnan tavoitteista. Yhteistyön vaihtelevuus. Luonnollisuus. Haastavuus.	Yhteydenpidon puuttuminen Kykenemättömyys yhteistyöhön Yhteistyön vaihtelevuus x 2 Haastavuus Sijoituksen katkeaminen	Haasteet yhteistyössä.
Lapsen edun esilläpito. Yhteiset tapaamiset. Perheyhteisön laajuuden suvaitseminen. Lapsen tukeminen keskiössä.	Arjen hallinta Lapselle rauhallinen, turvallinen koti Rauhallinen, turvallinen perhe Normaalit arki Luotettava perhe eheyttää Lapselle mahdollisuus luottaa	Turvallinen, rauhallinen, luotettava arki. Normaali arki ja sen eheyttävä voima.
Säännöllisyys. Kuulumisten jakaminen.	Sitoutuminen perheyhteisöön Perheyhteisön lupa lapselle kotiutua	Sitoutuminen.

Sijaislapsen kaipuu. Sitoutuminen lapseen ja perheyhteisöön.	Sitoutuminen lapseen ja perheyhteisöön	
Sijaislapsen kaipuu.		
Perheyhteisön erilaisuuden suvaitseminen. Positiivisuus.	Perheyhteisön erilaisuuden suvaitseminen x 4 Perheyhteisön laajuuden suvaitseminen Perheyhteisön pysyvyyden suvaitseminen Perheyhteisön laajuuden suvaitseminen	Suvaitseminen.
Lapsuuden arvostaminen. Arjen hallinta.		
Sijoituksen katkeaminen		
Yhteydenpito sijoituksen jälkeen.		
Lapselle rauhallinen, turvallinen koti. Lapselle mahdollisuus luottaa. Rauhallinen, turvallinen perhe Luotettava perhe eheyttää.	Yhteydenpito sijoituksen jälkeen	Yhteydenpidon jatkuvuus, sijoituksen jälkeenkin.
Normaali arki.	Sijaislapsen kaipuu x 2	Sijaislapsen kaipuu.

Viranomaisverkosto

ABSTARAHOIDUT KÄSITTEET	KÄSITTEET LAJITELTUNA	KÄSITERYHMÄN KOONTI	
Säännöllisyys. Yhteinen toiminta. Vapaamuotoisuus.	Menetelmäkoulutukset Koulutukset sijaisperheen tukimuotona Menetelmäkoulutukset	Viranomaisverkoston toivotaan tarjoavan perhehoitajalle koulutusta	
Yhteistyön tärkeys. Oma aktiivisuus.	Koulutus x 7		
Keskustelut. Kysymysten ja huolien jakaminen.			
Biologisten vanhempien tukeminen. Luottamuksellinen yhteistyö.			
Yhteistyö sujuvaa. Yhteistyön tärkeys. Halu toimia lapsen parhaaksi.	Vertaistuki x 9 Työyhteisön puuttuminen Teematapaamiset Yhteinen toiminta x 7		Työyhteisön puuttuessa vertaistuen merkitys. Vertaistukea myös teematapaamisten sekä yhteisen toiminnan muodossa.
Keskustelut. Palaute. Työyhteisön puuttuminen.			
Avoimuus.	Virkistys.		Virkistys.
Perheyhteisön vuorovaikutuksen tukeminen. Työnohjaus Koulutus			
Yhteydenottamisen helppous. Kysymysten ja huolien jakaminen. Vertaistuki.	Luottamuksellinen yhteistyö Avoimuus Luottamus x 3	Luottamus sekä avoimuus yhteistyössä viranomaisverkoston	

Menetelmäkoulutukset. Koulutukset sijaisperheen tukimuotona.	Luottamuksellisuus x 2 Luottamus tuen saamiseen.	kanssa. Luottamus siihen, että viranomaisverkosto tarjoaa tukea perhehoitajalle.
Tukea tilannekohtaisesti.		
Menetelmäkoulutukset. Koulutus.		
Työntekijän osallistuminen. Yhteydenpitoon tukea. Tukea lapsen edun sanoittamiseen.	Keskustelut Kysymysten ja huolien jakaminen x 5 Keskustelut	Dialogisuus, kysymysten, tunteiden ja ajatusten jakaminen ja palautteen saaminen.
Kysymysten ja huolien jakaminen. Vertaistuki.	Palaute Ajatuksien ja tunteiden jakaminen	
Teematapaamiset. Vertaistuki.		
Yhteistyön tärkeys. Tukea tilannekohtaisesti.	Työnohjaus x 4	Työnohjaus
Luottamus. Kysymysten ja huolien jakaminen.	Säännöllisyys Vapaamuotoisuus Yhteydenottamisen helppous	Viranomaisverkoston kanssa toimimisen lähtökohdat: säännöllinen yhteistyö, helppo ja sujuva yhteydenpito. Työntekijän aktiivisuus sekä perhehoitajan oma aktiivisuus. Viranomaisverkostolta toivotaan moniammatillisuutta. Yhteistyön tärkeys lähtökohtana viranomaisverkoston kanssa toimimisessa.
Koulutus. Virkistys. Yhteinen toiminta.	Yhteistyö sujuvaa Oma aktiivisuus. Työntekijän osallistuminen	
Vertaistuki. Kysymysten ja huolien jakaminen.	Yhteistyön tärkeys Moniammatillinen tukiverkosto	
Yhteinen toiminta. Vertaistuki.		
Vertaistuki. Koulutus. Yhteinen toiminta.	Tukea tilannekohtaisesti x 7	Tuen tilannekohtaisuus.
Koulutus. Yhteinen toiminta.		
Koulutus		
Koulutus		
Työnohjaus Vertaistuki Luottamuksellisuus	Positiivisuus Myönteisyys	Positiivinen ja myönteinen asenne viranomaisverkoston kanssa toimimisessa.
Tukea tilannekohtaisesti.		
Tukea tilannekohtaisesti. Sijaisperheen sisäisten suhteiden tukeminen.		
Yhteinen toiminta.		
Sijaisperheen sisäisten suhteiden tukeminen. Tukea tilannekohtaisesti.	Perheyhteisön vuorovaikutuksen tukeminen. Biologisten vanhempien tukeminen. Sijaisperheen sisäisten suhteiden tukeminen x 2	Perheyhteisön tukeminen: sekä biologis-

<p>Vertaistuki</p> <p>Työnohjaus.</p> <p>Vertaistuki.</p> <p>Luottamus.</p> <p>Ajatusten ja tunteiden jakaminen.</p>	Yhteydenpitoon tukea	ten vanhempien tukeminen että sijaisperheen sisäisten suhteiden tukeminen. Tukea viranomaisverkostolta sijaisperheen ja biologisen perheen yhteydenpitoon.
<p>Moniammatillinen tukiverkosto.</p> <p>Yhteinen toiminta.</p> <p>Luottamuksellisuus.</p> <p>Myönteisyys.</p>	Pelko että vaaditaan liian paljon	Pelko vaatimuksista.
<p>Pelko että vaaditaan liian paljon.</p> <p>Tukea tilannekohtaisesti.</p> <p>Luottamus tuen saamiseen.</p> <p>Työnohjaus.</p> <p>Luottamus.</p> <p>Positiivisuus.</p> <p>Tukea tilannekohtaisesti.</p>	<p>Halu toimia lapsen parhaaksi</p> <p>Tukea lapsen edun sanoittamiseen</p>	Lapsen edun esillä pitäminen, tuki viranomaisverkostolta lapsen edun sanoittamiseen.

Vuorovaikutus

ABSTARAHOIDUT KÄSITTEET	KÄSITTEET LAJITELTUNA	KÄSITERYHMÄN KOONTI
<p>Säännöllisyys.</p> <p>Kasvokkaiset tapaamiset.</p> <p>Yhteinen ymmärrys.</p> <p>Keskustelu lapsen asioista.</p> <p>Yhdessä miettiminen.</p> <p>Kohtaaminen.</p> <p>Luottamus.</p> <p>Yhteydenpitoon puuttuminen.</p> <p>Perhehoidon merkityksellisyys ja tavoitteellisuus rakentuu yhteistyössä.</p>	<p>Kasvokkaiset tapaamiset.</p> <p>Yhdessä miettiminen.</p> <p>Keskustelu lapsen asioista.</p> <p>Keskustelut.</p> <p>Kuulumisten vaihto.</p> <p>Ajatusten ja tunteiden jakaminen</p> <p>Kohtaaminen.</p> <p>Perhehoidon merkityksellisyys ja tavoitteellisuus rakentuu yhteistyössä.</p>	Yhdessä tekeminen, miettiminen. Keskustelu.
<p>Positiivisuus.</p> <p>Keskustelut.</p> <p>Palaute.</p>	<p>Säännöllisyys x 2</p> <p>Aktiivinen vuorovaikutus.</p> <p>Oma aktiivisuus.</p>	Säännöllinen, aktiivinen vuorovaikutus. Sekä sijaisperheen että muun perheyhteisön aktiivisuus.
<p>Avoin vuorovaikutus.</p> <p>Oma aktiivisuus.</p> <p>Aktiivinen vuorovaikutus.</p> <p>Luonnollisuus.</p> <p>Vuorovaikutuksen vaihtelevaisuus.</p>	<p>Avun pyytäminen.</p> <p>Tukea vuorovaikutukseen.</p> <p>Tukea vuorovaikutukseen x 2</p> <p>Tukea vuorovaikutukseen työntekijältä.</p> <p>Vuorovaikutus luo vertaistuen kokemuksen.</p>	Tukea vuorovaikutukseen, työntekijän rooli vuorovaikutuksen tukijana.

Tukea vuorovaikutukseen.	Avoimuus x 2	Millaista vuorovaikutuksen eri toimijoiden välillä tulisi olla? Avointa, rehellistä, luonnollista, luottamuksellista, kannustavaa, positiivista. Yhteinen ymmärrys päämääränä.
Tukea lapsen edun sanottamiseen.	Rehellisyys x 2	
Tukea vuorovaikutukseen.	Luonnollisuus.	
Vuorovaikutus luo vertaistuen kokemuksen.	Avoim vuorovaikutus	
Avun pyytäminen.	Luottamus	
Säännöllisyys.	Kannustava kommunikointi	
Kuulumisten vaihto.	Positiivisuus	
Tukea vuorovaikutukseen työntekijältä.	Yhteinen ymmärrys	
Ajatusten ja tunteiden jakaminen	Palaute	Palautteen saamisen/antamisen tärkeys.
Kannustava kommunikointi.		
Perheen sisäinen vuorovaikutus.	Perheen sisäinen vuorovaikutus x 2	Perheen sisäinen vuorovaikutus.
Avoimuus.		
Rehellisyys.		
Avoimuus.	Vuorovaikutuksen vaihtelevaisuus	Vuorovaikutuksen vaihtelevuuden/puuttumisen elementti.
Rehellisyys.	Yhteydenpito puuttuminen	
Perheen sisäinen vuorovaikutus.		

Juridiikka

ABSTARAHOIDUT KÄSITTEET	KÄSITTEET LAJITELTUNA	KÄSITERYHMÄN KOONTI
Oikeus säännöllisiin tapaamisiin.	Lapsen edun asettaminen etusijalle.	Lain määrittämä lapsen edun tukeminen.
Lapsen edun asettaminen etusijalle.	Lapsen edun arvioiminen sijoituspaikasta päätettäessä.	
Lapsen edun arvioiminen sijoituspaikasta päätettäessä.	Oikeus säännöllisiin tapaamisiin.	Lain määrittämät oikeudet.
Perhehoitajan oikeus tukeen.	Perhehoitajan oikeus tukeen.	

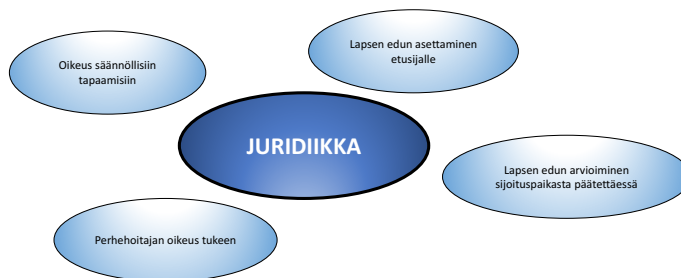
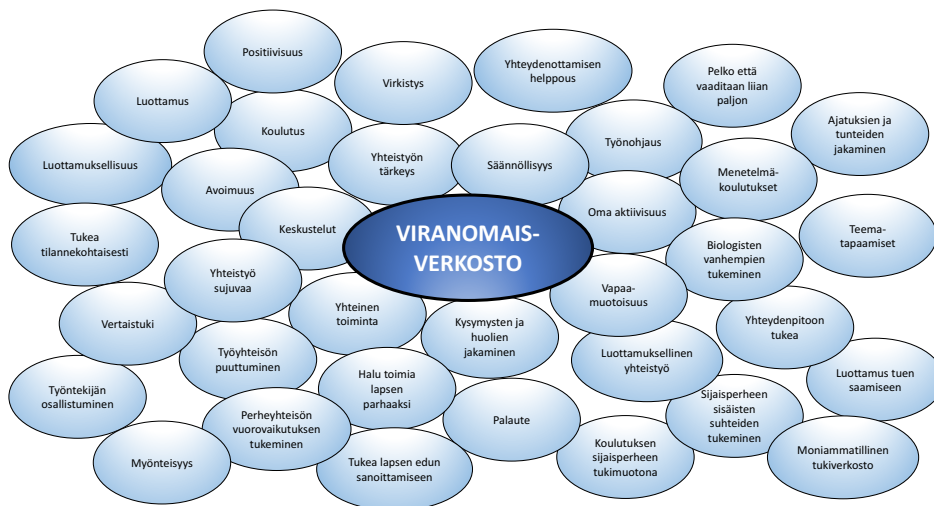
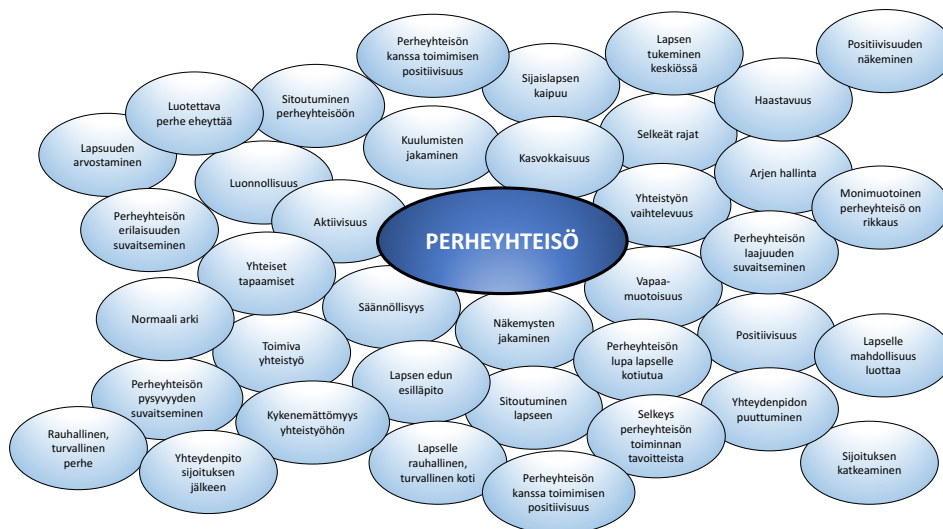
Tunteet

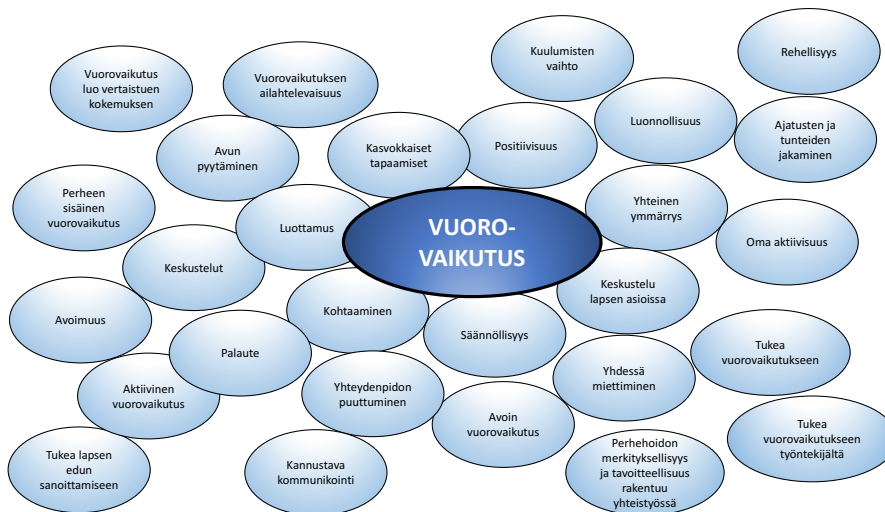
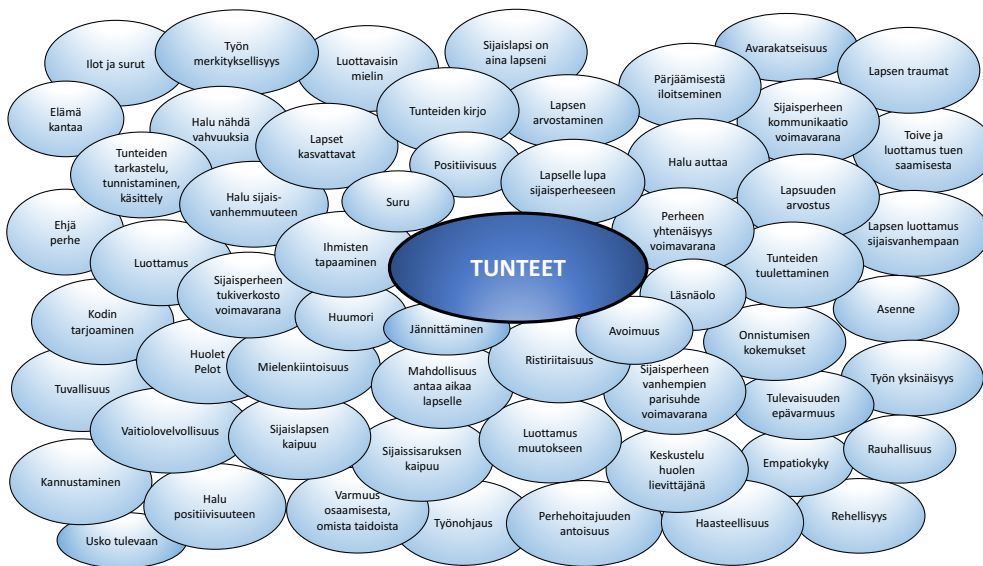
ABSTARAHOIDUT KÄSITTEET	KÄSITTEET LAJITELTUNA	KÄSITERYHMÄN KOONTI
Lapselle lupa sijaisperheeseen.	Positiivisuus x 4	Positiivisuus, halu nähdä vahvuuksia. Onnistumisen kokemukset, asenne, kannustaminen.
Positiivisuus.	Onnistumisen kokemukset	
Ristiriitaisuus.	Perhehoitajuuden antoisuus	
Sijaisperheen tukiverkosto voimavarana.	Halu positiivisuuteen	
Huumori.	Halu nähdä vahvuuksia	
Perheen yhtenäisyys voimavarana.	Kannustaminen	
Huumori.	Asenne	

<p>Sijaisperheen vanhempien parisuhde voi- mavarana.</p> <p>Mahdollisuus antaa aikaa lapselle.</p>	<p>Luottamus</p> <p>Elämä kantaa</p> <p>Pärjäämisestä iloitseminen</p>	<p>Luottamus ja usko tulevaan, pärjäämi- sen kokemus ja pär- jäämisestä iloitse- minen. Avoimuus, empatiakyky, avara- katseisuus. Lapsen luottamus sijaisvan- hempaan.</p>
<p>Halu sijaisvanhemmuuteen.</p> <p>Luottamus muutokseen.</p>	<p>Luottavaisin mielin</p> <p>Usko tulevaan x 2</p> <p>Luottamus muutokseen.</p>	
<p>Onnistumisen kokemukset.</p>	<p>Luottamus muutokseen.</p>	
<p>Tulevaisuuden epävarmuus.</p>	<p>Lapsen luottamus sijaisvanhempaan</p>	
<p>Työn yksinäisyys.</p>	<p>Avoimuus</p> <p>Avarakatseisuus. Empatiakyky.</p> <p>Vaitiolovelvollisuus</p>	
<p>Avoimuus.</p>	<p>Pelot</p>	<p>Huolesta, haasteista ja pelosta kertovat tunteet. Ristiriitai- suus, tulevaisuuden epävarmuus, yksi- näisyys. Surun tun- teet.</p>
<p>Ihmisten tapaaminen.</p>	<p>Huoli</p>	
<p>Mielenkiintoisuus.</p>	<p>Suru</p>	
<p>Lapset kasvattavat.</p>	<p>Jännittäminen.</p>	
<p>Toive tuen saannista.</p>	<p>Ristiriitaisuus</p>	
<p>Keskustelu huolen lievittäjänä.</p>	<p>Tulevaisuuden epävarmuus</p>	
<p>Tunteiden tueltaminen.</p>	<p>Työn yksinäisyys</p>	
<p>Luottamus.</p>	<p>Huolet x 2</p>	
<p>Huolet.</p>	<p>Haasteellisuus.</p>	
<p>Vaitiolovelvollisuus.</p>		
<p>Sijaislapsen kaipuu.</p> <p>Sijaissisaruksen kaipuu.</p> <p>Perhehoitajuuden antoisuus.</p> <p>Haasteellisuus.</p>	<p>Keskustelu huolen lievittäjänä</p> <p>Tunteiden tueltaminen</p> <p>Avoimuus x 2</p> <p>Rehellisyys x 2</p>	<p>Tunteiden tunnistami- nen ja käsittely, avoimuus ja rehelli- syys. Keskustelu tunteiden käsittelyn tukena.</p>
<p>Sijaislapsen kaipuu.</p> <p>Halu auttaa.</p> <p>Kodin tarjoaminen.</p>	<p>Tunteiden käsittely</p> <p>Tunteiden tarkastelu x 2</p> <p>Tunteiden tunnistaminen</p>	
<p>Halu nähdä vahvuuksia.</p> <p>Halu positiivisuuteen.</p> <p>Kannustaminen.</p>		
<p>Lapsen arvostaminen. Lapsuuden arvostus.</p> <p>Asenne.</p> <p>Positiivisuus.</p>		
<p>Pelot.</p>		
<p>Työn merkityksellisyys.</p>	<p>Huumori x 3</p>	<p>Huumori.</p>
<p>Elämä kantaa.</p> <p>Positiivisuus.</p>	<p>Ilot ja surut.</p> <p>Tunteiden kirjo x 2</p>	<p>Tunteiden kirjon nä- keminen.</p>
<p>Huoli.</p>		
<p>Sijaislapsi on aina lapseni.</p> <p>Pärjäämisestä iloitseminen.</p>		
<p>Suru.</p>		
<p>Työn merkityksellisyys.</p> <p>Sijaisperheen kommunikaatio voimava- rana.</p> <p>Lapsen traumat.</p> <p>Luottamus tuen saamiseen.</p>		

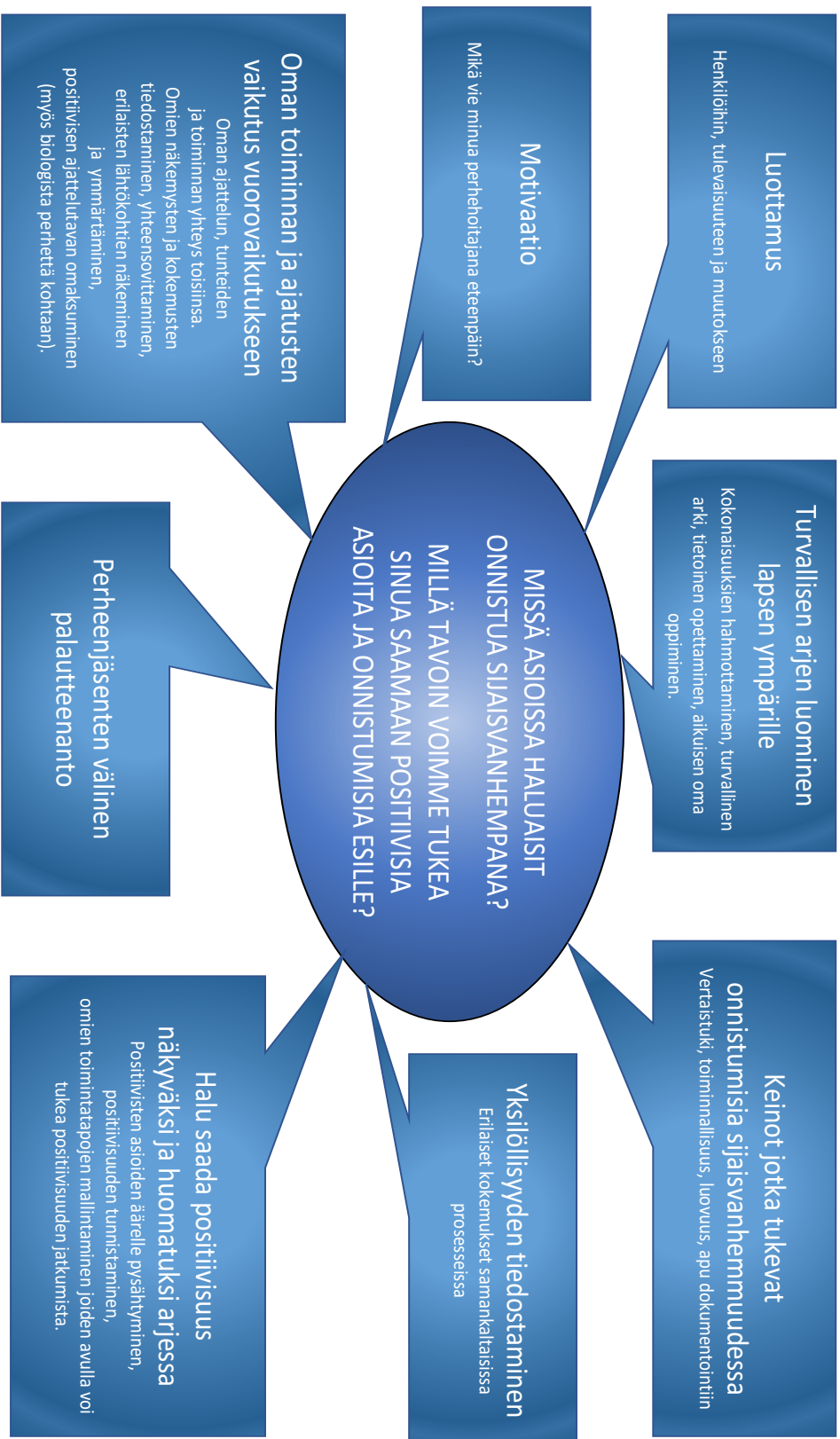
<p>Halu auttaa.</p> <p>Lapsen luottamus sijaisvanhempaan.</p> <p>Turvallisuus</p> <p>Ehjä perhe.</p> <p>Läsnäolo.</p> <p>Ilot ja surut.</p>	<p>Lapsen traumat x 2</p>	<p>Lapsen traumat.</p>
<p>Tunteiden tarkastelu.</p> <p>Tunteiden tunnistaminen.</p> <p>Läsnäolo.</p> <p>Tunteiden tarkastelu</p> <p>Sijaislapsen kaipuu.</p> <p>Lapsen traumat.</p> <p>Tunteiden kirjo.</p> <p>Tunteiden käsittely.</p> <p>Työnohjaus.</p> <p>Luottavaisin mielin.</p> <p>Huolet.</p> <p>Avoimuus.</p> <p>Rehellisyys</p> <p>Varmuus osaamisesta</p> <p>Avoimuus</p> <p>Rehellisyys</p> <p>Sijaisperheen vanhempien parisuhde voimavarana.</p> <p>Huumori.</p> <p>Varmuus omista taidoista.</p>	<p>Lapsen arvostaminen. Lapsuuden arvostus.</p> <p>Ihmisten tapaaminen</p> <p>Mielenkiintoisuus</p> <p>Lapselle lupa sijaisperheeseen</p> <p>Halu sijaisvanhemmuuteen x 2</p> <p>Halu auttaa x 5</p> <p>Kodin tarjoaminen</p> <p>Työn merkityksellisyys x 2</p> <p>Sijaislapsen kaipuu x 2</p> <p>Sijaisisaruksen kaipuu</p> <p>Mahdollisuus antaa aikaa lapselle x 2</p> <p>Ehjä perhe</p> <p>Läsnäolo x 2</p> <p>Turvallisuus</p> <p>Rauhallisuus</p> <p>Lapset kasvattavat</p> <p>Sijaislapsi on aina lapseni</p>	<p>Sijaisvanhemmuuden näkeminen merkityksellisenä, mielenkiintoisena ja tärkeänä. Halu toimia sijaisvanhempana, sijaislapsen ja sijaisisarusten kaipuu. Halu tarjota koti, ehjä perhe, turvallisuutta ja rauhallisuutta. Mahdollisuus läsnäoloon ja ajan antamiseen. Lapselle lupa sijaisperheeseen.</p>
<p>Usko tulevaan.</p> <p>Sijaisperheen vanhempien parisuhde voimavarana.</p> <p>Sijaislapsen kaipuu.</p> <p>Rauhallisuus.</p> <p>Varmuus osaamisesta.</p> <p>Avarakatseisuus. Empatiakyky.</p> <p>Halu auttaa.</p> <p>Mahdollisuus antaa aikaa lapselle.</p> <p>Halu auttaa.</p> <p>Halu sijaisvanhemmuuteen.</p>	<p>Sijaisperheen tukiverkosto voimavarana</p> <p>Sijaisperheen vanhempien parisuhde voimavarana x 2</p> <p>Perheen yhtenäisyys voimavarana</p> <p>Sijaisperheen kommunikaatio voimavarana</p> <p>Varmuus osaamisesta x 2</p> <p>Varmuus omista taidoista</p>	<p>Sijaisperheen itsensä ja omissa perheessään näkemät voimavarat. Varmuus omista taidoista ja osaamisesta.</p>
<p>Usko tulevaan.</p> <p>Positiivisuus.</p> <p>Tunteiden kirjo.</p> <p>Halu auttaa.</p> <p>Jännittäminen.</p>	<p>Toive tuen saannista</p> <p>Työnohjaus</p> <p>Luottamus tuen saamiseen</p>	<p>Luottamus ja toiveet tuen saannista. Vaitiolovelvollisuus, työnohjaus.</p>

Liite 7: Saippuakuplapilvet

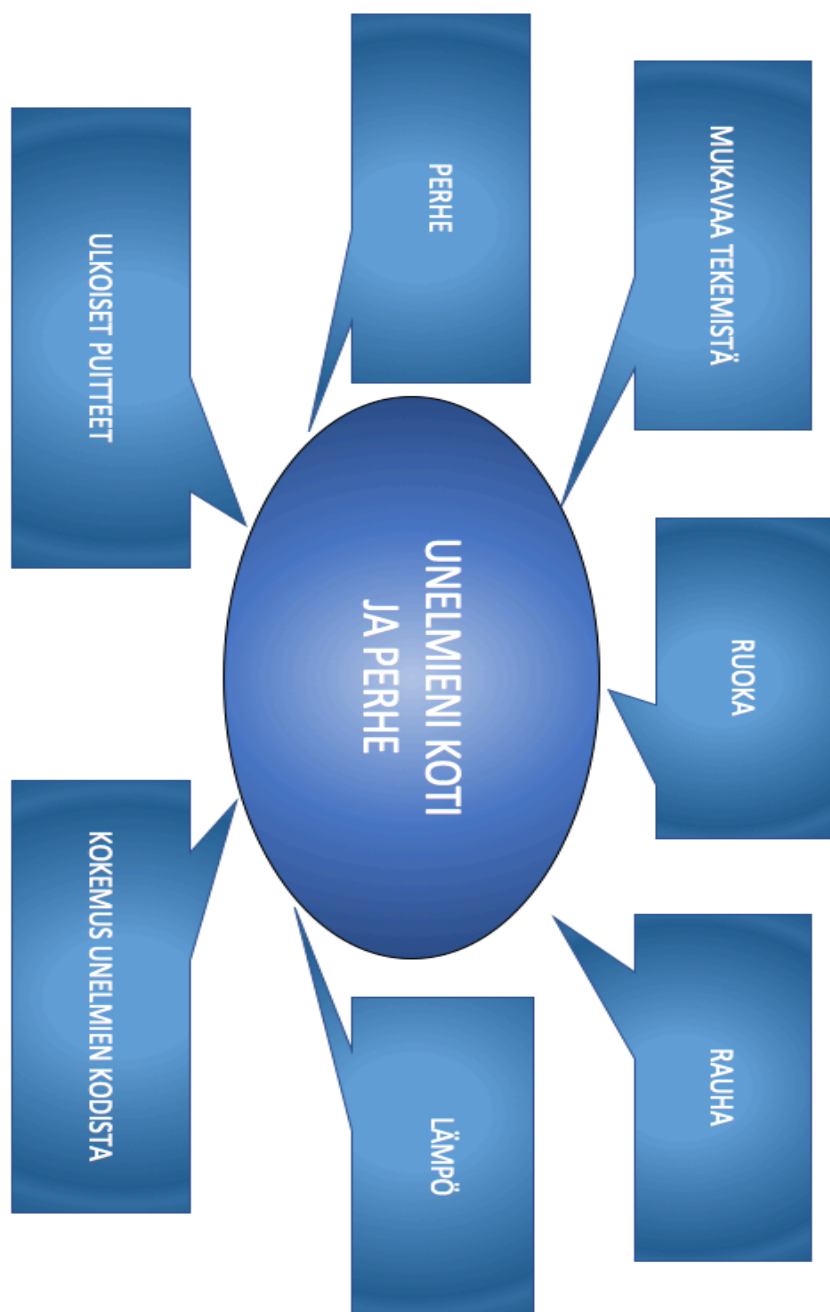

Liite 8: Sijaisvanhemmuuden ulottuvuudet

Liite 9: Unelmieni koti ja perhe

Liite 10: Kiitoskirje

Hei!

Kiitokset vielä kerran jatkokoulutukseen osallistumisesta lauantaina 22.4.2017! Oli todella mukavaa ja antoisaa työskennellä kanssanne. Yhteistyöstä innostuneena, päätimme laittaa teille pienen infon päivän kulusta ja jatkosuunnitelmista.

Aikuisten työpajassa tutkimme sanoja, asioita, teemoja sekä termejä, jotka liittyivät perheyhteisöön,

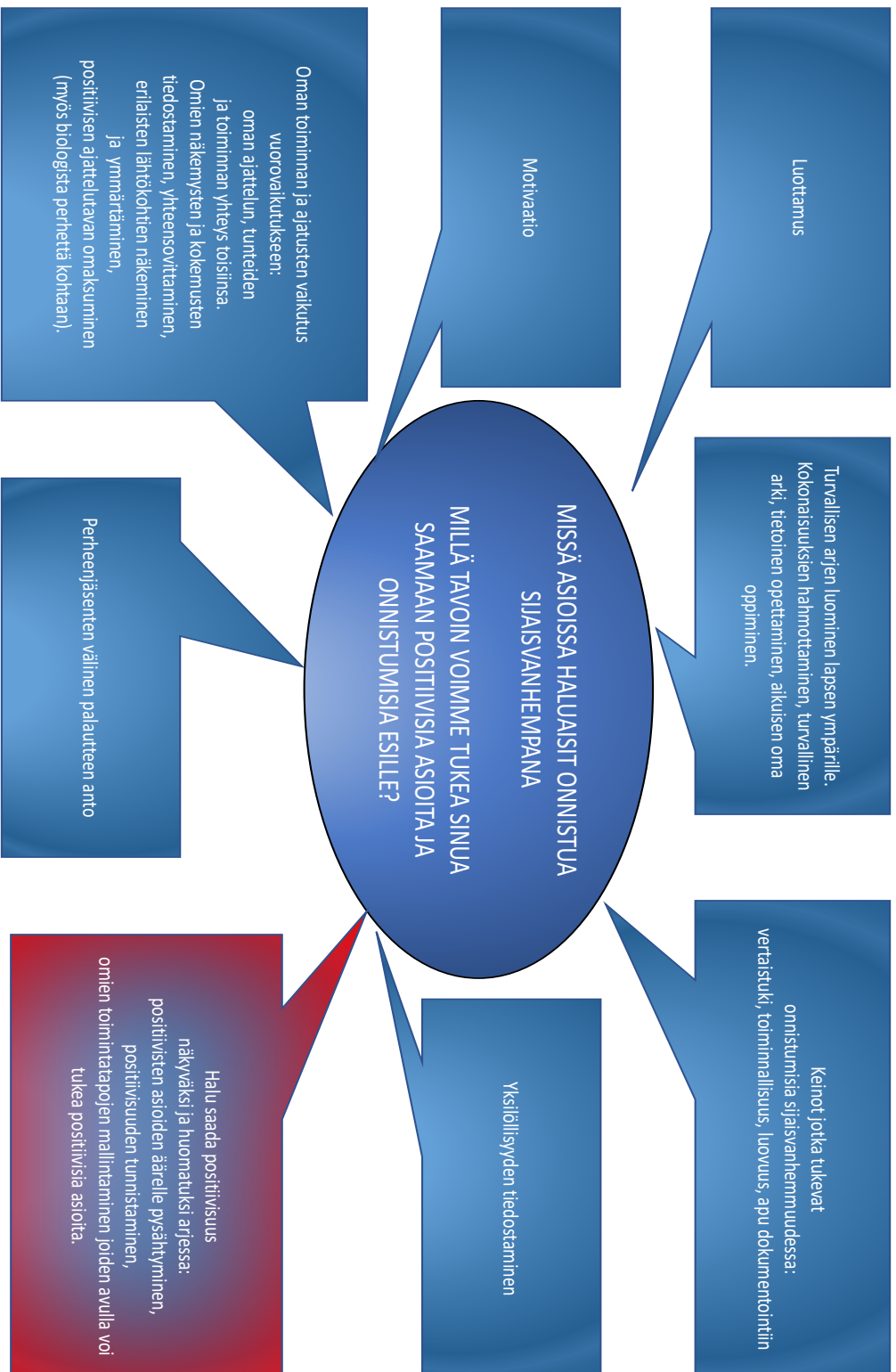
juridiikkaan, viranomaisverkostoon, vuorovaikutukseen ja tunteisiin. Työpajassa nousi mielenkiintoista ja arvokasta keskustelua muun muassa normaaliudesta, erilaisista perhekulttuureista ja niiden yhteensovittamisesta sekä siitä, kuinka Majakan Valon osallistuminen lapsen arjen kirjaamisessa ja dokumentoinnissa on avuksi. Tunteista pohdimme tunteiden käsittelyn opetteluja ja opettamista. Päivän materiaalista konkreettisimmat ajatukset liittyivät tukeen ja toiminnallisuuteen: tukea toivottiin yksilöllisesti ja tilannekohtaisesti, persoonallisuuserot huomioiden. Toivottiin toiminnallisia aktiivipäiviä, taidetta, musiikkia, luovuutta ja leikkiä. Vertaistuki koettiin tärkeäksi, näkemysten jakaminen ja todellisuuden näkyväksi tekeminen sitä kautta. Vanhempina haluttiin onnistua tarjoamaan lapselle turvaa, opettaa tärkeysjärjestystä ja oikeita arvoja, tarjota lapselle onnistumisen kokemuksia ja hyvä, sujuva arki sekä pitää mielessä luottamus tulevaan ja luottamus muutokseen.

Lopuksi jakauduimme kahteen pienryhmään, josta toinen pohti positiivisen palautteen teemaa. Pienryhmistä esille nousi: toive onnistumisten kuvaamisesta, positiivisen palautteen antamisesta ja saamisesta, siitä että positiiviset muutokset huomataan ja niitä vahvistetaan. Muutama lainaus kirjoittamistanne kommenteista kuului (sovitellen) näin: ”jotta lapselle tarjoutuu mahdollisuus onnistumisen kokemuksiin, pitää myös vanhemman saada niitä” ja ”nähdä lapsen menevän hymyillen nukkumaan”. Ryhmä tuli siihen tulokseen, että positiiviseen palautteeseen voidaan panostaa Majakan Valon perhekohtaisen tuen avulla. Positiivisuutta vahvistetaan huomioimalla pienetkin asiat ja antamalla niistä palautetta.

Toinen pienryhmä pohti muutosten mukana elämisen teemaa. Ryhmässä pohdittiin myös sitä, miten positiivista suhtautumista muutokseen voitaisiin mallintaa eli oppia toistamaan tapoja, jotka on koettu hyödyllisiksi muutosprosessin ymmärtämisessä. Konkreettisina keinoina muutoksen huomioimiseen positiivisella tavalla ryhmä listasi avoimen vuorovaikutuksen perhehoitajan ja Majakan Valon työntekijöiden välillä, jossa seurataan perheen tilannetta ja tuodaan näkyväksi tapahtuneita positiivisia muutoksia. Tärkeinä koettiin kohtaaminen, tiedon välittäminen, dialogi.

Lasten kanssa työstimme luovin menetelmin aihetta unelmien koti ja perhe. Oli huiman hienoa seurattavaa, kuinka kaikille lapsille aiheeseen tarttuminen oli helppoa ja ripeää. Jokainen lapsi toteutti selkeästi omaa visiotaan, toiset kaksi ja toiset kolmiulotteisena. Työskentelyn aikaisesta keskustelusta ja lasten esityksistä

Liite 11: Sijaisvanhemmuuden ulottuvuudet: positiivisuuden näkökulma

Liite 12: Palautelomake

Toivomme saavamme teiltä osallistujilta palautetta tämän päivän koulutus- ja virkistyspäivästä. Antamalla palautetta käytetään Anu Tikan ja Jenni Kovanen opinnäytetyöhön ja Majakan Valo -säätien kehittämistyöhön. Kaikki palautteet ovat tärkeitä, joten käytähän siis muutaman minuutin aikaasi vastamalla alla oleviin kysymyksiin.

1. Mitä mieltä olet akvaariotyönohjauksesta? (Laita ruksi janalle mielipidettäsi vastaavaan kohtaan.)

pidin paljon ----- en pitänyt lainkaan

Miksi? _____

2. Mitä mieltä olet päivästä kokonaisuudessaan?

pidin paljon ----- en pitänyt lainkaan

Miksi? _____

3. Herättikö päivän sisältö sinussa uusia ajatuksia?

paljon-----ei lainkaan

Millaisia? _____

4. Minkälaisia terveisiä haluaisit antaa Anulle ja Jennille tämän päivän toteutuksesta / vetämisestä?

5. Minkälaisia terveisiä haluaisit antaa Majakan Valo -säätöille tulevien kehityspäivien varalle?

Kiitos!

Liite 13: Kutsu toiseen kehittämispäivään

Positiivisten asioiden esiin nostamista harjoitellaan 16.9. lauantaina perhehoitajien ja tukiperheiden koulutus- ja virkistyspäivässä. Päivä pidetään **TIETO POISTETTU**

Päivän alustava ohjelma:

Klo. 10 Aamupala ja tutustuminen

Klo. 11-12.30 Aikuisten työnohjaus-asetelma, johon koko ryhmä pääsee osallistumaan, lapsille sen ajaksi omaa toimintaa

Klo. 13 Lounas ja siirtyminen Puurijärven ja Isosuon Kansallispuistoon (10km matka)

Klo. 14 Ohjattu kierros ja toiminta kansallispuistossa (n.2km)

n. klo. 15.30 Makkaran grillausta, kotimatalle

Tervetuloa!

Ilmoitathan perheenne osallistumisesta 1.9. mennessä

TIETO POISTETTU

